

 2 november

Debatter m. m.

Tisdagen den 2 november fm.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen, m. m.	4
Interpellation av herr Vigelsbo ang. väganläggningar i samband med nedläggningen av Sala—Gysinge—Gävle järnväg.	81

Tisdagen den 2 november em.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen, m. m. (forts.)	83
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Persson i Heden ang. kapaciteten vid förswarets fabriksverks tvätterier	139
herr Nordstrandh ang. ifrågasatt spärr för tillträde till tvåbetygsundervisningen i ämnet psykologi	139

Tisdagen den 2 november

Kl. 10.30

§ 1

Justerades protokollet för den 26 nästlidne oktober.

§ 2

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll angående den i § 32 riksdagsordningen föreskrivna fullmaktsgranskningen:

Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet den 2 november 1965.

Till justitiedepartementet har den 29 oktober 1965 från överståthållarämbetet inkommit fullmakt för kammaråklagaren Dagmar Heurlin, vilken vid ny röstsammanräkning samma dag blivit utsedd såsom ledamot av riksdagens andra kammare i stället för avgången ledamot av samma kammare.

Vid granskning av fullmakten, som företogs inför chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot densamma icke någon anmärkning.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till andra kammaren.

I ämbetet:

Thomas Krook

Vid detta protokoll var fogad den däri omförmälda fullmakten för kammaråklagaren Dagmar Heurlin att inträda såsom ledamot av kammaren för tiden till den 1 januari 1969 efter herr Heckscher.

Herr talmannen meddelade, att fru Heurlin intagit sin plats i kammaren.

§ 3

Herr talmannen meddelade, att herr Eliasson i Sundborn enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 1—den 4 innevarande november.

Herr Eliasson i Sundborn beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 4

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogade, å bordet vilande framställningar angående vissa lönetillägg från dels riksdagens justitieombudsman, dels riksdagens militieombudsman.

§ 5

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till lagutskott motionerna nr 905—910; och

till statsutskottet motionen nr 911.

§ 6

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden och memorial nr 32—40, statsutskottets utlåtanden nr 141—144 och andra lagutskottets utlåtanden nr 55—60.

§ 7

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Hermansson*, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet an-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

gående arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att förbättra låglönegruppernas förhållanden,

herr Nilsson i Gävle, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående åtgärder mot kostnadsstegringen inom bostadssektorn, och

herr Nilsson i Tvärålund, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående anslagen till lokaliseringsstöd.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 8**Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145**

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 145, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m.; och anförde därvid:

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Det sägs emellanåt att den svenska riksdagen ägnar för litet intresse åt debatter om utrikespolitik. När jag förberedde detta tal i dag hade jag därför tänkt att komma in på kriserna i Ostasien, nedrustningsfrågan, krisen inom EEC och dess betydelse för relationen till EFTA, Kennedyronden och en del andra spørsmål. Men jag fann snart att då skulle all den tid som lämpligen kan ägnas åt ett anförande disponeras, och det skulle inte bli någon tid över för reflexioner kring inrikespolitiska spørsmål. En debatt där utrikespolitiska yttranden och repliker blandas med inrikespolitiska huller om buller och där replikerna ofta inte kan komma förrän nästa dag skulle i sanning förtjäna benämningen sillsallatdebatt, och jag är inte anhängare av sådana.

Jag tillåter mig därför föreslå att vi får en särskild utrikespolitisk debatt, t. ex. vid månadsskiftet november—de-

cember. Det kan inte anses vara för mycket om den svenska riksdagen två gånger om året — den andra gången blir väl på vårkanten — diskuterar de centrala utrikespolitiska frågorna och inriktar uppmärksamheten speciellt på dem.

Låt mig nu i alla fall beröra en sak som måhända hör till det utrikespolitiska området. Jag tänker på att försvarsministern gjorde ett överraskande utspel i frågan om Nordens försvarsproblem för några veckor sedan. Han spekulerade över vad som skulle hända om Danmark och Norge lämnade NATO, och han berörde frågan hur Sverige då skulle ställa sig.

Veterligen anser inte danska och norska regeringarna att den saken har någon aktualitet. Att en svensk regeringsledamot rusar åstad och offentligt diskuterar hypotetiska fall i sådana ytterligt känsliga frågor finner jag överraskande. Det gäller här en synnerligen viktig angelägenhet. Den är inte behandlad i förväg inom utrikesnämnden. Det ryktas t.o.m. att man inte ens i regeringskretsen diskuterat den före försvarsministerns framträdande, men detta förefaller som en saga som inte kan överensstämma med verkligheten. Kanske kan vi få ett besked om anledningen till denna något överraskande handläggning av en känslig och viktig sak.

Vad beträffar samarbetet i Norden förefaller det som om det inte gick vidare bra i fråga om den stora flygplatsen i Öresunds-regionen. Detta är en i och för sig mycket viktig angelägenhet, betydelsefull också för frågan om Öresunds-förbindelsen, ja, kanske jag skall använda pluralformen och säga Öresunds-förbindelserna.

Offentliga upplysningar från dansk sida i form av meddelande till Nordiska rådet och uttalanden från svenskt håll visar att det lämnas motsatta upplysningar på ömse håll om hur den andra regeringen ställer sig i denna viktiga fråga om en nordisk gemensam storflygplats. På danskt håll har man fått

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

intrycket att vi säger att detta är en rent dansk fråga — detta anges i rapporten till Nordiska rådet. Men på svensk sida har man haft intrycket att det var danskarna som inte ville göra den till en nordisk angelägenhet och som avförde Saltholmen från diskussionen.

Skulle det vara så, att den svenska regeringen genom kommunikationsministern verkligen utan vidare har förklarat att man på svensk sida inte har något intresse för att betrakta frågan om en storflygplats som en nordisk angelägenhet måste jag uttrycka min förvåning. Om det på denna punkt skulle föreligga ett missförstånd, måste kommunikationsministern vid mötet den 31 maj ha uttryckt sig mycket illa. — För övrigt vill jag betona att frågan om en nordisk storflygplats inte är något som regeringen helt allena kan avgöra. Det är en ytterst allvarlig sak att föra åt sidan ett centralt nordiskt spörsmål.

Jag väntar alltså, herr talman, upplysningar om vad det är för besked som den svenska regeringen har givit den danska regeringen i denna sak. Att den nuvarande kommunikationsministern inte har något livligare intresse för kommunikationsproblem som gäller territorier mycket långt ifrån Umeå, vet vi sedan gammalt, men nu får den nye kommunikationsministern, herr Palme, en chans. Han är inte här i kammaren, men jag vill i alla fall med adress till honom säga, att om han tar ett kraftfullt nordiskt grepp när det gäller storflygplatsfrågan och särskilt Öresunds-förbindelserna, kommer många människor att vara honom tacksamma, och han bör då också kunna känna tillfredsställelse med en insats, som kanske inte blir utan betydelse för hans framtida karriär.

Längre än så, herr talman, kan jag inte gå i min omsorg om herr Palmes politiska framtid.

I pressen har en hel del diskuterats om det danska förslaget om en nordisk kulturfond. Den danska regeringen föreslog ett anslag på 3 miljoner danska

kronor. Ecklesiastikminister Edenman tycks ha varit mycket verksam för att pruta ned detta anslag till femtedelen, alltså 600 000 danska kronor. Sverige skulle alltså på denna nordiska institution till en början inte kunna offra mer än ungefär 150 000 svenska kronor. Vilken generositet är inte detta, när flertalet nordiska regeringar inte finner det danska förslaget om ett femdubbelt anslag vara på något sätt överdrivet! Herr Edenman tycks också motsätta sig att Nordiska rådet skulle få någon som helst exekutiv befattning med frågan om utdelandet av dessa medel. Han tycks vara rädd för den låt mig säga homeopatiska dos av överstatlighet, som skulle kunna ligga i en sådan konstruktion. Över herr Edenmans handläggning av denna sak har det svävat något av en rädsla för överstatlighet i president de Gaulles anda.

När det gäller utrikespolitik och försvarspolitik har vi många gånger hört att det inte är så mycket som kan göras i Norden men att när det gäller kultur en radikal politik är naturlig och att man kan ta kraftiga tag. Mot den bakgrunden framstår småsnålheten i denna angelägenhet verkligen som mycket beklaglig.

Jag har förut, herr talman, på goda grunder vitsordat den svenska regeringens intresse för nordisk gemenskap. Men herrar Skoglunds och Edenmans handläggning av nyssnämnda frågor förtjänar ingalunda ett så positivt omdöme.

Det har varit val i Norge, och statsminister Erlander har skyndat sig att förklara, att den utgång som medförde regeringsskifte var olycklig. Hans tal om att det är sunt med en växling vid makten har alltså inte visat sig vara så allvarligt menat. Jag vill för min del göra en annan reflexion än han. I Norge finns ingen första kammare och därför blev det regeringsskifte. I Sverige räddades regeringen mot slutet av 1950-talet av första kammaren och den överrepresentation man hade där. Socialdemo-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

kraternas varma känslor för en indirekt vald kammare eller delkammare har uppenbarligen inte blivit mindre varma efter denna upplevelse. Ingenting har hittills förekommit vid författningsöverläggningarna — det anser jag mig kunna säga — som tyder på att socialdemokraternas intresse har stegrats för den tanken, att folket skulle i val vid ett enda tillfälle få avgöra riksdagens sammansättning och rikets styrelse.

Nu väntar vi att socialdemokratien och regeringen skall gå från ord till handling, d. v. s. från långa och i och för sig intressanta föredragningar till verkliga förhandlingar, där de redovisar om de är villiga till en uppgörelse i den demokratiska reformationens tecken. En direkt vald enkammare i Sverige liksom i våra nordiska grannländer framstår som den naturliga ordningen, likaså ett valsystem, som inte direkt eftersträvar att ge privilegier åt det största partiet.

En annan mindre men likväl betydelsefull konstitutionell fråga gäller utlandssvenskarnas rösträtt. Att år efter år går utan att den saken löses är en skandal.

Är verkligen svensk socialdemokrati beredd att acceptera som domen över sin författningspolitik, att den söker dra ut på tiden, försena och förhindra demokratiska reformer, som kanske skulle något reducera dess egna privilegier, som kanske på något sätt skulle kunna minska dess chanser att bibehålla maktställningen?

I vilken grad man låter det egna intresset dominera visas för övrigt också av inställningen till kollektivanslutningen. Vi har fått ett nytt talande exempel i dessa dagar, när 3000 svenskar anslutits till det socialdemokratiska partiet efter ett beslut, där mindre än 5 procent av dem har deltagit och där majoriteten bara var ett dussin röster eller litet mer. Kan detta verkligen framstå som ett naturligt tillvägagångssätt att rekrytera politiska partier? Om

det inte gör det, varför vidtar inte socialdemokratien några åtgärder för att få ett annat system till stånd beträffande anslutningen till partiet?

Jag talade nyss om erfarenheterna från Norge. Låt mig göra en annan reflexion! Med det valsystem som finns i Norge och det som finns i Sverige — de är ju rätt närbesläktade — är skälen för gemensamt valtekniskt framträdande vid valen för flera partier inte så starka som de var förr i tiden och långt mindre starka än vad många människor tydligen föreställer sig. När speciella förhållanden råder kan det vara lämpligt ändå, men man bör komma ihåg att nuvarande valsystem tillkommit med bl. a. den tanken att överflödig göra valteknisk samverkan som metod för en rimlig mandatfördelning. Det viktiga är att oppositionspartierna i politisk handling visar vilja och förmåga till samarbete. Centerpartiet och folkpartiet är sedan ett par år i färd därmed och kommer så småningom — jag hoppas inom en inte alltför lång tid — att redovisa några resultat på betydelsefulla områden. Det avgörande är alltså den politiska gemenskapen. Det krävs en vilja att genom politisk verksamhet förmedla till folket en bild av vart och ett av partierna, som gör att politisk samverkan ter sig naturlig. När en sådan grund lagts, då kan valteknisk samverkan någon gång vara bra, men ibland gäller snarare motsatsen, som man har funnit i Norge, även beträffande två partier som står varandra nära. När en fast politisk grund inte lagts kan valteknisk samverkan med nuvarande valsystem lätt skapa förvirring och inte gagna någon annan än motståndarna, i detta fall socialdemokraterna och kommunisterna. Politiska partier är folkrörelser, inte aktiebolag.

Vad samverkan i övrigt inom *hela* oppositionen beträffar — och dit räknar jag förvisso inte kommunisterna, som är ett stödparti till socialdemokra-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ten i alla kritiska lägen — så står för folkpartiets del den inbjudan vi utfärdat sedan flera år fortfarande fast. Vi är villiga till samarbete i utredningar, motionsförberedelser och i utskott inom ramen för vår politiska åskådning. Om alla tre partierna undviker ytterlighetsståndpunkter bör förutsättningarna kunna finnas för att meningsmot-sättningarna i debatten inom oppositionen blir begränsade. Den offensiva hållningen kommer då som sig bör att i främsta rummet gälla den politiska striden mellan oppositionen å ena sidan och socialdemokraterna och kommunisterna å andra sidan. Det gemensamma uppträdande som oppositionspartierna har visat i författningsfrågan, när det gäller enkammerssystem och andra viktiga aspekter, är ett utomordentligt exempel på betydelsen av en sådan hållning.

Beträffande riktlinjerna för den politik som från vårt håll förordas blir det tillfälle att längre fram, inte minst i januari, redovisa många sidor därav och kanske dessförinnan en hel del viktiga ting. Låt mig här bara understryka en sak. Man har diskuterat låginkomstgruppernas problem mycket, och med all rätt. Även om vi får en interpellationsdebatt om den saken senare, så vill jag ändå begagna tillfället att här peka på några sidor av saken. De handikappade människorna tillhör i hög grad dem som har låga inkomster, och det är beklagligt att det initiativ som centerpartiet och folkpartiet har tagit för att förbättra läget för dessa handikappade till största delen inte har kunnat genomföras på grund av motstånd från övriga partier. Låginkomstgrupperna omfattar ett stort antal män och kanske ännu fler kvinnor. Familjebostadsbidragen åt låginkomstgrupperna är inte oviktiga, och vi har inom folkpartiet och centerpartiet föreslagit en höjning av dessa bidrag, men även det stranda på motstånd från socialdemokraterna och högerpartiet. Man kan inte komma ifrån att barnfamiljer med låga in-

komster har särskilda problem och att därför familjebostadsbidragen just för den gruppen är viktigare än kanske för någon annan.

Den statliga lönepolitiken vis-à-vis kvinnorna behöver ytterligare överses i fråga om olika arbetsuppgifters in-placering på löneskalan. Det är också en sida av låginkomstgruppernas problem och det finns många andra.

Låt mig tillägga några ord med anknytning till en aktuell fråga om invandringen av utländsk arbetskraft. Denna invandring från utlandet är naturligtvis välkommen i och för sig. Den bör naturligtvis handhas så, att onödiga svårigheter för de främlingar som kommer hit undvikes. Men samtidigt bör man beakta att återverkningarna på låginkomstgrupperna i Sverige kan bli allvarliga om saken inte sköts på rätt sätt. En politik som beaktar sådana synpunkter är väl förenlig med uppfattningen att vi under de närmaste åren med all sannolikhet bör ha en väsentligt större invandring från utlandet än vad vi har haft under det senaste årtiondet.

Herr talman! Jag kanske får lov att skjuta in här — eftersom jag har kritiserat regeringen så mycket — att jag på det handelspolitiska området *för närvarande* inte har några särskilda invändningar att göra mot den linje som regeringen, särskilt handelsministern, följer både när det gäller den nordiska samverkan och när det gäller den mera omfattande internationella, i Europa eller världen. Men jag vill tillägga att det kommer att visa sig, om handlingskraften blir tillräcklig under de närmaste månaderna, då vissa frågor kommer fram till politiskt avgörande. Naturligtvis, herr talman, är mitt positiva omdöme just nu om handelspolitiken inte utan samband med det faktum, att den svenska handelspolitiken har ett högst liberalt märke och är milsvitt skild från de tankar som uttrycktes i 27-punktsprogrammet 1944.

Rena fiaskot måste jag däremot ty-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

värr konstatera att regeringens bostadspolitik har gjort. Först begränsar man hårt bostadsbyggandet, och sedan släpper man plötsligt på med en våldsam ökning. Finansminister Sträng var för ett årtionde sedan mycket nöjd om vi kunde bygga 50 000—55 000 lägenheter per år under ganska många år framåt. Bostadsstyrelsen under socialdemokratisk ledning kritiserade att resurserna inte användes tillräckligt effektivt och att man därför inte kunde få så mycket bostäder som hade varit möjligt — och många har instämt i detta. Det är ingen överdrift att påstå att vi, om man utnyttjat resurserna bättre, kunde ha haft ett mycket stort antal bostäder i dag som nu inte finns. För att ta till i underkant vill jag säga, att det kunde ha byggts mellan 50 000 och 100 000 lägenheter mer än som skedde under efterkrigstiden fram till 1962. Men då släppte man, som sagt, plötsligt på med en våldsam ökning av tillstånden. Följden blev naturligtvis en överhettad atmosfär på bostadsbyggnadsområdet. Man släppte på ungefär samtidigt som konjunkturerna av andra skäl började förbättras. Det är väl alldeles klart att en sådan ryckighet i politiken ger ett sämre resultat än en jämnare och fastare politik. Överhettningen, som kom för något år sedan, betyder bl. a. att både material- och byggnadskostnader stiger. Konkurrensen försätts delvis ur spel. Den förlorar i varje fall något av sin kostnadsänkande kraft. Man framtvingar inte största möjliga rationalisering. Dessutom hinner den kommunala planeringen i fråga om gator och tomtmark m. m. inte med inför en sådan plötslig påfrestning. Det åstadkommer också förseningar och fördyringar. Resultatet blir kort sagt en arbetsmarknad utan balans och mindre och dyrare bostadsbyggande än som eljest skulle varit möjligt under en längre period.

Hyresregleringen har regeringen ofta sagt sig vilja avveckla steg för steg. Vi har stött denna tanke. Men inom

större delen av landet — jag tänker på befolkningssiffran, inte på arealen — har vi fortfarande en hyresreglering som för mycket lång tid framåt inte tycks bli avvecklad. Det är klart att det här gäller en politik steg för steg, och vi har i princip godkänt regeringens deklaration på denna punkt. Men vi har samtidigt framhållit att det också gäller att steg för steg *förverkliga* de tankar som man uttrycker.

Systemet betyder dessutom subventioneringar åt folk med höga inkomster men nej till förbättringar av familjebostadsbidragen, som jag nyss nämnde. Här finns det utrymme för en omläggning.

Vi har ofta framlagt förslag och dragit upp riktlinjer för en bättre bostadspolitik, som på längre sikt väsentligt skulle kunna öka tillgången på bostäder och sanera marknaden. Tyvärr har vi erfarit att socialdemokraterna bedriver en landsomfattande propaganda särskilt i samband med viss studieverksamhet, varvid de gör gällande att några sådana förslag från folkpartiets sida inte har framförts. Till tjänst för dessa socialdemokratiska studiecirkelar, som så illa följt med i den politiska debatten, skall jag därför upprepa några av huvudpunkterna i våra rekommendationer — ingalunda ett fullständigt program. Vad gör man inte för att öka den politiska allmänbildningen inom socialdemokratien!

1. Gör slut på ryckigheten inom bostadsbyggandet. Tillståndspolitiken får inte i onödan försena igångsättningen av byggena.

2. Planera den offentliga byggnads- och anläggningsverksamheten bättre. Då blir mer arbetskraft och fler maskiner tillgängliga för bostadsbyggandet.

3. Uppmuntra byggande i serier och industriellt bostadsbyggande — inte minst av egna hem.

4. Utvidga byggnadsforskningen på nordisk bas. Vi har åtskilligt att lära av grannländerna. De kontakter som finns räcker inte.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

5. Sörj för att finansieringssidan och produktionssidan blir bättre anpassade efter varandra. Större planmässighet behövs verkligen härvidlag. Man har konstaterat att igångsättningar av bostadsbyggande i exempelvis Stockholm råkat i allvarliga svårigheter på grund av finansieringsskäl.

6. Utvidga utbildningen av arkitekter, konstruktörer, stadsplanerare m. fl. så att stadsplaner och andra förberedelser på det kommunala planet inte försenas.

7. Vuxenutbildningens utbyggnad, som regeringen inte ägnat tillräckligt intresse, bör bl. a. ta sikte på att underlätta utbildningen av yrkeslärd arbetskraft, arbetsledare och ingenjörer.

8. Lagstiftningen om tomter och markägande bör underlätta en lösning av den kommunala planeringen. Men staten bör inte syfta till uppbyggande av kommunala markmonopol, som ofta skulle hindra en smidig och effektiv ordning.

9. Stimulera bostadssparande bl. a. genom att ge folk som sparar möjlighet att snabbare få bostad. Inför med andra ord en viss valfrihet mellan bil och bostad. Då skapas säkert utrymme för ökat bostadsbyggande.

10. Uppmuntra även i övrigt till ökat sparande, så att kapitaltillgången och därmed ramen för bostadsbyggandet växer. Den monomana envishet med vilken regeringen påstår att ramen för de samlade investeringarna är given — och att investeringar i bostäder förutsätter minskade investeringar i annat — är skrämmande. Det är tvärtom möjligt att vidga ramen genom ökat sparande och bättre utnyttjande av produktionsmedlen. Det har många gånger påpekats även av offentliga myndigheter.

Det räcker inte att bygga en miljon bostäder de närmaste tio åren. Från vårt håll har 1,1 miljon satts som riktpunkt. Det stämplades av regeringen som »överbud» och förlöjlighades. Men i våras påvisade den offentliga utredningen att ett ännu högre bostadstill-

skott är nödvändigt fram till 1975. Än en gång — liksom under hela 1950-talet — har det visat sig att vår bedömning varit riktigare än regeringens. Och än en gång kommer det säkerligen att visa sig att regeringen först kritiserar våra förslag för att sedan acceptera dem — tyvärr med dåligt handlag vid utförandet.

Att Sveriges industriförbund kämpar för industriinvesteringarna och inte vågar räkna med att regeringen skall föra en rationell och sparstimulerande ekonomisk politik är begripligt men gäller inte frågan vad som skulle kunna bli möjligt med en bättre politik. Därför kan finansministern inte hämta någon tröst i det uttalande som just gjorts från industriförbundet och som utgår från att regeringen för en i vissa avseenden föga effektivitetsfrämjande ekonomisk politik — en politik som industriförbundet för övrigt hårt kritiserar på ett stort antal punkter. Men förmodligen får vi inte höra finansministern tala så mycket om denna kritik. Han kommer säkerligen att i huvudsak intressera sig för att plocka ut de frågor som han har möjlighet att vrida till så, att de blir ett stöd för hans egna tankar.

Låt mig tillägga att återinförandet av byggnadsregleringen naturligtvis är ett bevis på att regeringens politik har misslyckats. Tidigare erfarenheter visar att regleringar är klumpiga instrument. En uppgift bör vara att åter avveckla den snarast möjligt. Bästa vägen är att vidga den ekonomiska ramen för byggnadsverksamheten. Då kan man också hindra sådana orimliga kostnadsfördyringar som de senaste tre årens.

När jag talar om byggnadsregleringen som ett bevis på regeringspolitikens misslyckande kan jag inte underlåta att säga några ord om inrikesminister Johansson, som i många år har underhållit oss med ganska optimistiska förutsägelser om den framtida tillgången på sjukvårdspersonal och inför bl. a. fru Nettelbrandts och mina krav på kraft-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

fullare åtgärder har visat en glad uppsyn — han har varit mycket förargad, för övrigt, när jag påpekat hans glada uppsyn. Nu förordar han emellertid en begränsning av det planerade sjukhusbyggandet — om tidningsuppgifterna är riktiga — med motiveringen att tillgången på sjukvårdspersonal inte räcker. Köerna och väntetiderna för vårdsökande blir tydligen långa många år framåt. Tänk, om den regering som så gärna tar äran av allt som går bra i Sverige någon gång hade kurage att erkänna sitt misslyckande!

För övrigt förefaller det som om regeringen vill ha möjlighet att inskränka och utvidga olika slag av byggnadsverksamhet efter gottfinnande. Det blir sannernligen inte lätt för näringslivet eller kommuner och landsting att planera för effektiv verksamhet under sådana omständigheter. Vill regeringen föra vårt land tillbaka till den regeringsekonomi och politiska maktkoncentration, som den efter kriget tvangs att överge under trycket av den liberala politiska framryckningen? Jag behöver väl inte säga att vi kommer att energiskt motarbeta en sådan utveckling. När regeringens politik dock lett till ett kösamhälle med tilltagande reglering, statlig dirigerings av de kommunala finanserna och starkt stigande priser, kan det vara ofrånkomligt att tillfälligt acceptera åtgärder som eljest skulle varit överflödiga. Men vår linje på längre sikt är en annan än regeringens. Genom en politik som vidgar ramarna för enskildas, företags och offentliga institutioners arbete kan valfrihet under ekonomiskt ansvar erbjudas dem alla i stället för tvånget att dansa efter statliga reglerares pipa.

Jag kommer nu till regeringens andra stora fiasko — kraftlösheten i kampen mot inflationen. Under 1950-talet låg Sverige i tättgruppen vad levnadskostnadernas stegring beträffar. Det tycks inte bli mycket bättre under 1960-talet av hittillsvarande tendens att döma.

Av OECD-länder som inte devalverat sina valutor ligger Norge, Danmark och Sverige i täten med den största prisstegringen de senaste 15 åren (1949—1964). I vårt land har levnadskostnaderna stigit med inte mindre än 80 procent. Kanada, Förenta staterna, Belgien, Luxemburg, Tyskland, Italien och Schweiz har vida lägre fördyringstal.

Jag upphör aldrig att förvånas över hur liten angelägenhetsgrad herr Sträng ger försvaret av penningvärdet. Han rycker på axlarna åt en prisstegring på 3 å 4 procent årligen — utöver verkan av höjda indirekta skatter. Det är inte så farligt, säger man, ty de flesta får kompensation. En svag ursäkt i sanning! Många pensionärer, livförsäkrade och småsparare, som tillhör de verkliga låginkomstgrupperna, gör väldiga förluster. Det rör sig om hundratals miljoner kronor varje år, som dessa relativt fattiga grupper förlorar. Dessutom snedvrides massor av investeringar på ett ur produktivitetssynpunkt skadligt sätt. Framåtskridandet blir långsammare än det eljest möjliga. Allteftersom människorna blir medvetna om risken för framtida prisstegring pressas räntorna i höjden. Av en räntesats på 8 procent tar det allmänna en tredjedel eller mer i skatt. Drar man sedan ifrån 4 procent för kapitalets värdeminskning, så återstår efter avdrag för skatt endast netto 1 å 2 procent, d. v. s. ungefär samma obligationsränta efter skatt som före kriget, då den ansågs låg, och ändå är det en nominell ränta på 8 procent jag har räknat med. Skall vi verkligen i framtiden ställa in oss på obligationsräntor på 7 å 8 procent som en normal företeelse? Svaret på den frågan blir beroende av hur det går med penningvärdet.

Tänk på vad dagens räntor betyder genom fördyring av bostadskostnaderna! Det är de unga familjerna som främst får bära bördan av höga hyror i nya hus. Det är en klen tröst att dessa hyror kan te sig låga om några årtion-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

den, när de unga har hunnit att bli äldre eller gamla, om penningvärdet fortsätter att rutscha utför på Strängs manér.

En del av olägenheterna skulle kunna mildras, om staten sålde värdefasta lån till lägre ränta. Då skulle sparare och försäkringstagare kunna i viss mån skyddas mot kapitalförluster.

Den starka pris- och kostnadsstegringen skapar för övrigt andra risker för samhällsekonomin. Betalningsbalansen försvagas om vi har en snabbare takt än på en del andra håll. Fortsätter årets väldiga importöverskott ännu något år, kan situationen bli ytterst allvarlig. Bytesbalansen väntas i år visa en brist på omkring 1 300 miljoner kronor mot ungefär 150 miljoner i följ. Regeringen borde ta sig samman och ompröva den ekonomiska politiken, inte minst motståndet mot upplåning i utlandet på längre sikt. Det är inte bara fråga om något speciellt konjunkturläge utan om friare kapitalrörelser på något längre sikt.

Folkpartiet har begärt en plan för en samlad kamp mot prisstegringen. Har inte regeringen med alla sina experter ännu kunnat utarbeta en sådan? Står man lika rådvill som hittills? Vågar man inte ens samla alla berörda grupper för att se om inte intressena kunde bättre sammanjämkas med en lägre prisstegringstakt?

Klart är att i varje sådan plan, som innebär ett samlat grepp, måste ingå balans på kapitalmarknaden. Det förutsätter, att partierna avstår från eljest nog så lockande löften om ianspråktagande av fonder och dylikt. Folkpartiet och centerpartiet har härvidlag samma bedömning. Men storleken av det lämpliga statliga sparandet via budgeten behöver inte vara precis det som herr Sträng föreslår. Finansministern med sina godtyckliga och skiftande ståndpunkter är verkligen inte alltings mått på det finansiella området. Orimligheten av ett regleringssystem för ka-

pitalmarknaden, där rätten att låna ransoneras, blir allt mera uppenbar. Varför skall herrar Sträng och Åsbrink bestämma höjden av kommunalskatten i Stockholm, vilket de ju inom vissa gränser faktiskt gör genom att bestämma hur mycket penningmedel som får anskas genom upplåning, hur stor del av investeringarna som skall skattefinansieras? Att resultatet av herrar Strängs och Åsbrings inflytande inte kunnat undgå att bli en stegring av skatterna av ganska stora mått, överraskar ju ingen.

Låt mig tillägga bara ett par saker när det gäller statens finanser. Den ena är att återhållsamhet även när det gäller mindre betydande utgifter är ett angeläget krav. Jag tänker t. ex. på besparingsmöjligheterna i fråga om statliga och även kommunala byggen. Kunde inte regeringen försöka få låna direktör Nicolin på några månader, så att han genom praktiska exempel kunde öka kostnadsmedvetandet hos ett antal personer som sysslar med dessa ting. Det skulle säkert ha större effekt än när finansminister Sträng såsom den i åtskilliga avseenden högste medansvarige för kostnadsfördyringen försöker vända uppmärksamheten därifrån genom att hålla strafftal för byggnadsindustrien i Göteborg.

För det andra vill jag erinra om den metod som oppositionen vill ha konsekvent tillämpad, nämligen en tidsplan för de framtida inkomststegringarna och de nya utgiftskrävande reformerna. Bestäm inte först nya väldiga utgifter för att sedan börja tänka på finansieringsmöjligheterna — då blir följden ständigt stigande skatter — utan foga in nya betydande utgifter, som inte tidigare har beslutats, i en tidsram, d. v. s. förlägg dem till en tidpunkt då medel kan väntas stå till förfogande för statskassan utan ökat skattetryck!

Även om en sådan plan aldrig kan bli absolut bindande, kan den få stor praktisk betydelse. Den kan skapa litet

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

mer planmässighet i politiken; regeringens strävanden i den riktningen förefaller ännu inte vara tillräckliga.

I en sådan plan bör ingå en grundlig skatterevision som på en rad punkter följer skatteberedningens förslag. En av utgångspunkterna bör vara införandet av en mervärdeskatt och vidtagandet av sådana modifikationer av företagens och individernas beskattning som kan öka stimulansen till insatser genom att göra det mera lönande att spara, arbeta och ta nya initiativ. Ingen kan på allvar bestrida att inom denna ram bör plats finnas för en reduktion av den våldsamma stegring av marginalbeskattningen som sker när inkomsterna passerar 20 000-kronorsstrecket. Det är en naiv föreställning att skattereformer som tar till utgångspunkt hänsynen till produktivitetsstegringen skulle strida mot låglönegruppernas förvisso berättigade intressen. I den mån produktiviteten växer finns det utrymme för både socialpolitiska och andra åtgärder till förmån för grupper med relativt låga inkomster.

Kanske bör jag, herr talman, till sist säga några ord om den inrikespolitiska fråga som under den senaste veckan tilldragit sig ett stort intresse i den offentliga debatten. Jag syftar på de socialdemokratiska planerna på ett statligt presstöd som skulle tilldelas behövande tidningar. Vi har i folkpartiet tagit bestämt avstånd från denna tanke på något slags statlig socialvård i pressvärlden, med tämligen godtyckliga och orättvisa verkningar.

Vad som i första hand behövs för att underlätta information och debatt på samhällsområdet är inte subventionering av vissa av landets tidningar genom statens försorg, utan ett par andra saker. Främst bör radions och televisionens möjligheter till framförande av olika åsikter och tillrättaläggande av ensidiga skildringar kraftigt ökas. Här för behövs enligt vår mening en annan organisation, som innefattar självstän-

diga med varandra konkurrerande företag, vilka dock har samma förpliktelser till objektivitet som det nuvarande monopolföretaget på området. Av hänsyn till vårt näringslivs konkurrenskraft och önskvärdheten av att undgå avgifter för tittarna och lyssnarna, som på 1970-talet kommer att ligga vid omkring 300 kronor, bör inte reklamens möjligheter såsom finansieringsmedel förbises.

Tänk att regeringen inte ens vågar låta utreda frågan om denna reklamfinansiering! Speciellt tycks man vara rädd för att folk skulle förstå att reklamköparna inte bör ges och inte behöver ges något som helst inflytande på programmen. Man fruktar tydligen att detta skulle stå klart för människorna här i landet och att de hellre skulle vilja ha ett sådant system än de väldiga avgifter som annars kan bli nödvändiga. Man är också rädd för att människorna skulle förstå att för vårt näringsliv i konkurrens med andra länders näringsliv är denna reklam en viktig sak. Och för att dölja allt detta vägrar man företa en utredning i detta annars så utredningsvänliga land. Man går så långt att man direkt förbjuder att saken upptas av en utredning som annars inte skulle ha kunnat undgå att befatta sig därmed.

En annan viktig synpunkt är att det finns starka skäl för att underlätta arbetet inom pressen genom att vidta åtgärder som kan sammanföras under beteckningen ett mera pressvänligt klimat. Det är fråga om en rad åtgärder som bl. a. innebär att staten skall betala för de tjänster som den kräver av pressen, liksom även andra saker som framförts i den tungt vägande reservationen inom pressutredningen.

Något helt annat än presstödet är frågan om lämpligheten av ett statligt stöd till de politiska partierna. Denna fråga har utan tvivel många både principiella och praktiska sidor. Någon utredning av dessa har inte skett, och det bör enligt min mening vara ett bestämt demokra-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

tiskt krav att en sådan utredning, med deltagande av parlamentariska representanter, verkställas innan frågan tas upp till avgörande. Det är verkligen högst angeläget att man i den offentliga debatten därigenom beredes möjlighet till en mångsidig och belysande diskussion. En av de frågor som behöver närmare utredas gäller möjligheten att ordna det så, att ett stöd, om det kommer till stånd, verkligen blir ett bidrag till partiernas verksamhet och inte utgör ett presstöd i förklädnad.

Skulle regeringen, såsom jag hoppas, gå med på en sådan förutsättningslös utredning är vi på vårt håll villiga delta i denna. Jag kan inte förstå att regeringen skulle kunna motivera ett annat tillvägagångssätt, som innebär att man just i denna sak skulle avstå från den belysning som kan vinnas genom en utredning. Tvärtom synes det just på grund av problemets karaktär vara särskilt angeläget att partierna eftersträvar en mer än vanligt klargörande belysning innan beslut fattas.

Herr HANSSON i Skegrie (cp):

Herr talman! Jag hoppas att det inte uppfattas som något försök att införa pop i politiken om jag travesterar slutorden i en känd schlager och säger: »Gamla Sverige är som förut». Låneräntorna torde slå svenskt rekord för närvarande, skattehöjningarna tycks ha en solid grogrund och penningvärdeförsämringen utvecklas programenligt som regeringen har beräknat. Det är denna ständigt fortgående inflation som blivit ett allt allvarigare problem. Nu verkar det som om regeringen har gett slaget förlorat. Man vill att vi allesammans skall tycka att en inflation på så där 3—4 procent om året är en fullkomligt normal företeelse. Man får emellertid räkna med att om en sådan inflation skulle bli permanent så kommer de problem och skadeverkningar som inflationen medför också att bli det. En inflationis-

tisk samhällsekonomi innebär givetvis en orättvisa mot i första hand de stora grupperna av småsparare, som berövas en del av vad de sparat ihop. Kan man inte våga tro att ett någorlunda fast penningvärde skall kunna åstadkommas, måste också det personliga och frivilliga sparandet minska. Det blir på det sättet större svårigheter att få det kapital som behövs för investeringar såväl inom näringslivet som på andra områden.

Denna fortgående inflation är till stor del en kostnadsinflation som drabbar stora delar av näringslivet och framför allt de mindre företagen. Vi har, som jag sade, en mycket hög utlåningsränta och även mycket höga kostnader i övrigt. Jag vill bara som exempel nämna byggnadskostnaderna. För många företag blir kostnaderna så höga, att det blir nästan omöjligt för dem att genomföra önskvärda rationaliseringar och effektiviseringar av produktionsapparaten.

Det finns säkert många orsaker till denna inflationsutveckling. En väsentlig anledning är att man i så stor utsträckning söker koncentrera näringslivet och bebyggelsen till de stora tätorterna där man redan tidigare har brist på arbetskraft. En aktiv lokaliseringspolitik med en vettig spridning av de ekonomiska insatserna skulle främja stabiliteten i samhällsekonomin och därmed också motverka inflationen.

Just nu står vi inför en ny avtalsrörelse. Det har rests krav på inkomstförbättringar med 10 procent och däröver. Vi kan måhända räkna med en produktionsökning på, låt oss säga 5 procent. Inkomstökningar utöver denna produktionsökning är väl, såvitt jag förstår, en omöjlighet. Resultatet kan väl inte bli något annat än en ökad inflation. Från centerhåll har vid flera tillfällen framhållits angelägenheten av att företrädare för arbetsmarknadens parter och näringslivet samlas till en rundabordskonferens om inflationens problem, men re-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

geringen har inte velat ta något sådant initiativ. För drygt en vecka sedan sade en framstående representant för en av våra största fackliga organisationer i vårt land följande:

»Det vore i och för sig värt att bromsa den nuvarande inflationsutvecklingen, men vi vill inte ensamma göra det medan de andra föredrar en inflationsdrivande politik.»

Det finns alltså intresse för saken inom arbetsmarknadsorganisationerna. Jag förstår inte att regeringen, som för inte så länge sedan sökte efter vad man kallade nya djärva mål, inte gör något utan så helt har resignerat i kampen mot inflationen och dess skadeverkningar.

I debatten om lönefrågorna och inför de stundande avtalsförhandlingarna har de lågavlönades problem särskilt framhållits och detta med full rätt. Grupperna med låga inkomster, var helst de än finns, har rätt att begära ett större hänsynstagande än hittills. Dessa inkomstgrupper kan nämligen ingalunda anses ha sysselsättningar av mindre produktiv eller samhällsekonomisk betydelse — tvärtom. Vi finner sådana grupper i livsviktiga funktioner inom samhället. De fullgör alltså liksom ekonomiskt bättre lottade människor en insats som vi allesammans behöver; vi är i behov av deras arbetskraft för att samhällsmaskineriet skall fungera tillfredsställande. I den mån så är förhållandet betyder ju tillgodogörandet av lågavlönade grupper arbetsprestationer att andra grupper kan erhålla en i motsvarande grad högre reell standard. De gamla socialdemokratiska jämlikhetsparollerna tillämpas sannerligen dåligt i nuläget. Det är inte osannolikt att en fortsatt socialdemokratisk politik av samma innebörd som det senaste årets obönhörligen leder fram mot ännu större skillnader i fråga om både nominella och reella inkomster.

En regeringspolitik av en annan innebörd bör givetvis kunna medverka

till en rättvisare inkomstfördelning. Den nuvarande regeringspolitiken, som medför höga räntor, kreditbegränsning, skattehöjningar, penningvärdeförsämring etc., är inte ägnad att stärka de företag som redan har det besvärligt i konkurrensen — och det är vid dessa företag som vi i betydande grad har just låginkomstgrupperna. En politik som ger dessa företag möjligheter till sanering och upprustning är ett viktigt medel i bemästrandet av låginkomstproblemet. Jag tror att det också behövs en solidaritet mellan människorna för att vi skall nå en sådan målsättning. Det får inte stanna vid vackra ord, utan det behövs också handling. Dessutom måste det till en vilja att utan knot bära de uppföringar som en sådan utjämning kan kräva.

Vi har i dag låginkomstgrupper på många områden. Jag skall bara nämna ett område för att klargöra vad jag menar med att vi utan knot måste bära inkomstutjämningsens följder.

I en tidigare avtalsrond försökte man förbättra kvinnornas och livsmedelsarbetarnas lönevillkor genom en högre procentuell ökning än för andra grupper, och det var alldeles riktigt — de är låglönegrupper. Detta ledde emellertid till höjda livsmedelspriser, eftersom kvinnor i stor utsträckning arbetar i livsmedelsbranschen, både i produktionen, förädlingen och distributionen, och eftersom även många fack med manlig arbetskraft hörde — och hör än i dag — till de lågavlönade. Men hur blev det med solidariteten när livsmedelspriserna steg i butikerna? Jo, det blev ett förskräckligt jämmer i tidningar och från talarstolar. Att man sedan försökte blanda bort korten genom att kasta skulden på jordbrukarna är bara ett exempel på dålig solidaritet. Vill vi allvarligt ta itu med åstadkommandet av en bättre inkomstfördelning, så bör vi vara beredda att bära de därmed följande eventuella konsekvenserna. I annat fall är talet om intresse för låglöne-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

grupperna mer eller mindre halvhjärtat.

Problemet är inte så enkelt som det framfördes vid en LO-konferens nyligen. Där förordades att lågavlönande företag snarast borde försvinna och arbetskraften i stället flyttas över till mera lönande företag. Ja, ur en krass samhällsekonomisk synpunkt kan detta naturligtvis låta sig sägas. Men en sådan konkurrens finns ju redan i dag inom näringslivet, och många företag dukar under i kampen. Det är emellertid en process på relativt lång sikt, och den kan ingalunda anföras som ett medel mot dagens akuta situation på området. Det krävs en omställnings- och folkförflyttningsprocedur av stora mått.

Menar man verkligen att t. ex. de många små företagen i textilbranschen, träindustrin, livsmedelsindustrin etc. snarast möjligt skall utrotas? Är man beredd att krympa produktionen inom dessa låginkomstsysselsättningar så långt, att vi avsevärt förändrar vår försörjningssituation och väsentligt förändrar den sociala och ekonomiska bilden i de bygder där flera av dessa företag ligger? Om så är förhållandet, är det ett mycket krasst resonemang. Men sådana resonemang saknas inte. Jag ber att få ta ett exempel.

Vi har ett låginkomstproblem på livsmedelsproduktionens område. Det gäller både produktion, förädling och distribution. Mycket starka röster inom det nuvarande regeringspartiet vill ju nedbanta vår egen livsmedelsproduktion så mycket att vi permanent blir beroende av andra stater för vår försörjning. Motiveringen — att vi kan få ett bättre utbyte av arbetskraften, om vi sätter in den i annan produktion — är anmärkningsvärd ur många synpunkter.

I en värld där hungerkatastrofen snart är ett faktum, säger man alltså att svensk arbetskraft slösas bort i en produktion av livsmedel för landets egen försörjning, därför att annan produktion ger ett högre värde per arbetstimme. Men

det resonemanget förutsätter att man inte tänker och resonerar likadant i andra länder. Och vi förutsätter att det alltid kommer att finnas länder där man trots dålig lönsamhet anser sig ha råd att producera inte bara för sitt eget behov utan dessutom ytterligare så mycket att vi kan få vad vi måste ha, därför att vår nationella status inte anses tillåta att vi ger produktionen av livsviktiga varor den plats den måste ha.

Samma resonemang kan appliceras på många andra områden, där man nu anser att företag skall läggas ned.

Men som jag tidigare sade bör låginkomstgruppernas intressen beaktas även på andra områden än det rent lönemässiga. Arbetsmarknadspolitiken kan ju staten inte inverka mycket på. Vi är alla ense om att arbetsmarknadens parter skall ha frihet att träffa löneavtal. Jag har tidigare nämnt frågan om en rundabordskonferens. Ur samhällets synpunkt måste vi givetvis sträva efter effektivast möjliga produktion. Men denna strävan har inte bara en ekonomisk aspekt. Den måste också ge plats för rent humanitära intressen. Det är lika svårt att omplacera gamla människor i ny miljö som att flytta gamla träd. De har svårt att slå rot. Låg-löneproblemet måste därför också angripas på det sättet att låglöneföretag så långt det är samhällsekonomiskt möjligt förstärkes i sin konkurrenskraft.

Staten kan genom en positiv näringspolitik skapa förbättrade förutsättningar för de delar av näringslivet som nu tillhör låglönebranscherna. På olika områden måste låginkomstgruppernas situation beaktas. En god grundtrygghetspolitik är av väsentligt intresse just för de grupper i samhället som ännu inte har fått en tillfredsställande inkomstnivå. Därför är det viktigt att folkpensionerna förbättras — vid sidan av ATP-pensionerna. För låginkomstgrupperna är folkpensionerna alltså den viktigaste trygghetsfaktorn för ålderdomen.

Vidare måste bostadspolitikens till-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

lämpning nu sägas missgynna låginkomstgrupperna. En bostadslånesökande låginkomsttagare avvisas ofta av det skälet att hans inkomst inte anses räcka till förräntning och amortering av en nybyggd bostad.

Det är också anledning att uppmärksamma skattepolitiken. Vid de landstingsmöten som nyligen hållits har skattehöjningar förekommit över praktiskt taget hela linjen. Orsaken härtill torde främst vara de nya och stora uppgifter som landstingen fått på olika vårdområden. För primärkommunerna kan ökade skolutgifter leda till samma utveckling. Låt oss också komma ihåg att den proportionella kommunalskatten drabbar låginkomsttagarna hårdast.

Centerpartiets krav i frågan om näringspolitik, familjepolitik, skattepolitik samt pensions- och utbildningsfrågor etc. har inte minst haft till syfte att förstärka låginkomstgruppernas ställning. Även på dessa områden måste nämligen det sociala problem som den ojämna inkomstfördelningen utgör observeras och bevakas. Centerpartiet är i dag i större utsträckning än något annat låginkomsttagarnas parti. Vi har år efter år begärt åtgärder för låginkomstgrupperna. I våras beslöt riksdagen att frågan skall prövas i särskild ordning. Jag hoppas att detta betyder att man verkligen är beredd att vidta aktiva åtgärder mot låginkomstproblemet.

Under vårriksdagen opponerade vi oss också i centerpartiet mot den fördelning av bostadsbyggandet som regeringen och riksdagens majoritet förordade och som innebär en ökning av storstadsområdena mot en minskning i landet i övrigt. Enligt vår mening borde en sådan ökning av bostadsbyggandet i storstäderna inte få ske på bekostnad av byggnationen i andra områden. Vi förfäktade därvidlag samma mening som bostadsstyrelsen anförde i sina petita på hösten 1964. Vi varnade i våras för risken att storstadsområdena inte skulle kunna utnyttja sina bygg-

nadskvoter, varigenom det totala byggandet skulle minska. Och hur ser det ut nu? Jo, inför tredje kvartalet förelåg det en eftersläpning i fråga om igångsättningar, som i Storstockholsregionen uppgick till ungefär 7 000 lägenheter. I Malmö- och Göteborgsregionerna var eftersläpningen tillsammans ungefär lika stor. En del byggen sätts naturligtvis i gång under detta kvartal, men vid årsskiftet kommer det sannolikt att visa sig att igångsättningen inte blivit den som man i våras planerade.

Samtidigt som vissa orter tilldelats byggnadskvoter som de inte kunnat utnyttja har många kommuner svältfötts i fråga om byggande — alltså kommuner där man hade kunnat bygga mer än man fått lov att göra. Resultatet har blivit precis det vi trodde, när vi opponerade oss i våras. Om det nu skall ske en forcering i storstadsregionerna är risken att det återigen blir en överhettning på området, med höjda byggnadskostnader och höga hyror som följd så småningom. Det riktiga är därför att släppa på restriktionerna även för andra orter än storstäderna, så att det planerade antalet bostäder såvitt möjligt kan börja byggas. Exemplet från i år bör vara en varning att inte tillämpa ett liknande system under kommande år. Vi bör enligt min mening hålla en viss, icke obetydlig reserv, att tilldelas de områden som visar sig ha möjligheter att utnyttja en sådan reserv.

Just nu pågår i kanslihuset arbetet med att skriva statsverkspropositionen, och anslagen till olika ändamål avvägs. Jag skall inte ta upp mer än ett anslag — det gäller anslaget till forskningsverksamheten här i landet.

Det gläder mig uppriktigt — jag får nästan säga för en gångs skull — att jag kan ge ett erkännande åt jordbruksministern. Jag syftar på hans balanserade hållning i den överhettade biociddebatten. Frågan om biociderna är så viktig att den bör hållas fri från överdrifter

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

men även från bagatelliseringar. Ingen vill väl tillgripa kraftigare åtgärder mot skadedjur och växtsjukdomar än som är nödvändigt och rimligt. Inte minst jordbrukarna har intresse av att ej i onödan rubba den biologiska balansen i naturen, men jordbrukarna tvingas utnyttja alla de medel som en modern teknik erbjuder för att nå fram till högsta möjliga skördar och därmed billigare livsmedel. Flera av våra industrier torde dock förorsaka betydligt större kvicksilverförorening i naturen än jordbruket.

Tyvärr har debatten på detta område alltför mycket präglats av lidelse och känslomässighet. En fråga, varom vi ännu vet så relativt litet, bör prövas i en anda av lugn och sans — det gagnar saken bäst. De som hade tillfälle att åhöra den debatt, som förra hösten fördes här i huset om ifrågavarande ämne, fick nog klart för sig att vi på detta område i stor utsträckning famlar i det ovissa och motsägelsefulla. Mot högröstade talesmän för totalförbud för kvicksilverhaltiga betningsmedel stod det mera lugnande beskedet från statens institut för folkhälsan, att det inte fanns någon motivering för sådana inskränkningar.

Vi behöver emellertid sätta in betydligt större resurser i den forskning som sysslar med dessa problem — därom gav de splittrade uppfattningarna klart besked. Även en ökad upplysning till dem som har hand om dessa medel är nödvändig. Vid de nu pågående budgetarbetena inom kanslihuset bör man därför allvarligt pröva möjligheterna till ökade ekonomiska anslag på området. Men även den forskning som kan betecknas såsom förebyggande, nämligen den resistensbiologiska, bör ges betydligt bättre resurser än nu. Om vi kan få kulturväxter som är mer motståndskraftiga mot de vanligaste växtsjukdomarna och skadeinsekterna är mycket vunnet. Genom en sådan lösning skulle

användandet av bekämpningsmedel i naturen kunna nedbringas avsevärt.

Jag hoppas livligt att jordbruksministern under budgetarbetet försöker få så stora resurser som möjligt för detta ändamål.

Anslagen till forskning över huvud taget är blygsamma i vårt land jämfört med vissa andra länder. Under det att vi endast anslår 1,5 procent av bruttonationalinkomsten till forskning är motsvarande siffra för USA och Sovjetunionen 3,5—4,5 procent. Jag skall emellertid gärna erkänna att det totala statliga forskningsanslaget sedan år 1950 ökat med cirka 400 procent. På jordbruksidan har emellertid ökningen varit endast 200 procent. Även om också detta är en vacker ökning är den tyvärr inte tillräcklig. Om jag är riktigt underrättad fann man vid fördelningen av årets anslag till biocidforskningen att redan planerade forskningsuppgifter upptog ett belopp som var dubbelt så stort som anslaget.

Såvitt jag förstår bör frågan om biociderna kunna lösas i gott samförstånd mellan alla berörda parter. Man måste därför beklaga dem som med illa dold glädje utropade att det skulle bli en »folkstorm» kring biocidfrågan och en politisk strid med Sveriges bönder.

Hur gärna man än på sina håll försöker åstadkomma stridsfrågor inför nästa års val för att den svenska regeringen inte liksom sina norska kolleger skall dö sotdöden, tycker jag ändå att biocidproblemet är det minst lämpliga att göra en stridsfråga av, på samma sätt som jag kan säga att jordbruksfrågorna över huvud taget inte är det.

Under den gångna sommaren har vissa av våra regeringsledamöter rest utomlands. Jordbruksministern har gjort USA den äran och har studerat jordbruket där. Efter hemkomsten har jordbruksministern gjort ett uttalande i en intervju, som återges i Jordbrukarnas Föreningsblad, om sina reseintryck.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Jag vill gärna säga att hans uttalanden var väl avvägda och andades realism. I sammanhanget konstaterade jordbruksministern, att han i USA blivit övertygad om att den målsättning som vi har för det svenska jordbruket, att åstadkomma större enheter, är en riktig målsättning.

Ja, jag uppskattar på det allra livligaste, att jordbruksministern förkovrar sig i sitt viktiga värv, men denna uppfattning om den framtida målsättningen för vårt svenska jordbruk, vilken jordbruksministern förvärvade på sin långa resa, har de svenska jordbrukarna redan för länge sedan varit på det klara med, nämligen att man så snart tillfälle ges skall försöka skaffa sig större och bärkraftigare enheter.

Såsom jag påpekat vid något tidigare tillfälle har under senare år över 80 procent av alla initiativ till storleksrationaliseringar tagits av jordbrukarna. De försök man ibland får se att hävda att jordbrukarna inte har något intresse för detta är dömda att misslyckas.

Om jag alltså gärna vill uttala mitt erkännande åt jordbruksministern för hans intresse för studier på sitt område, är jag inte lika förtjust i hans uttalande i somras för en skånsk tidning att jordbrukarna har garanterad inkomst. Det var en verklig nyhet för Sveriges jordbrukare — men tydligen är upptäckternas tid ännu inte förbi, utan det är riktigt som det står i Matteus evangelium: »Det är intet fördolt, som icke skall varda uppenbarat.»

Vi har ett ganska färskt exempel på hur självaste statsministern kan feltolkas i tidningarna, och jag skulle mycket gärna vilja tro att jordbruksministern i detta fall råkat ut för detsamma. Eftersom jordbrukarinkomsterna genomsnittligt tillhör de lägsta i vårt land, vill jag tro att jordbruksministern menade att jordbrukarna i varje fall har en garanterat låg inkomst. Någon inkomstgaranti finns ju inte i jordbruksregleringen.

Ja, herr talman, nu skall jag inte säga fler vänligheter till jordbruksministern.

Till sommarförkunnelserna kring jordbruksproblemet hör även ett annat förtjusande statsrådsuttalande. För omväxlings skull handlade det inte om korv, utan det låg på ett något högre plan. Det gick ut på att den allmänna mjölkutjämningsavgiften skulle slopas, varigenom konsumtionsmjölken skulle kunna bli 20 öre billigare. I stället skulle smörpriset höjas med 4 à 5 kronor per kilo. Men sedan tillade man helt käckt och ogenerat, att smöret får bli en vara för dem som har råd att betala! Smörpriset skulle komma att ligga på 13—14 kronor per kilo.

Ja, alla råd mottages med tacksamhet, men jag tror att det är bäst att göra som Shakespeare låter Polonius säga i Hamlet: »Tag råd av alla, men spara ditt omdöme!» Om man ser detta statsrådsuttalande mot bakgrund av den omsorg om låglönegrupperna, som nu är så aktuell, blir man nämligen något konfunderad. Vilka är det som äter mest smör för närvarande i vårt samhälle? Jo, det är just låginkomstgrupperna. Konsumtionen per hushållsenhet och år är för pensionärer i dag 12,3 kg, för arbetare 10,6 kg, och för högre tjänstemän 7,2 kg.

Ser man konsumtionen i förhållande till inkomsten, finner man att bilden blir densamma. Grupperna med mindre än 5 000 kr. inkomst äter ungefär 12,2 kg smör per år, grupper med 5 000—10 000 kr. inkomst förtär 13,5 kg per år och grupper med 30 000—40 000 kr. inkomst äter bara något över 8 kg per år. Detta betyder att låginkomstgruppernas konsumtion av smör är väsentligt högre än deras ekonomiskt mera lyckligt lottade medmänniskors.

Att få denna konsumentupplysning att gå ihop med talet om intresse för låginkomstgrupperna torde inte höra till det lättaste. Hur sedan produktionen skulle kunna upprätthållas i tillräcklig omfattning är något som jag av artighetsskäl inte skall gå in på. Jag

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

kan bara säga att vi på detta sätt inte ens skulle få tillräckligt med konsumtionsmjölk i vårt land. Huruvida import av denna vara är möjlig skall jag inte heller gå in på.

Den dag kan dock komma, när de nuvarande överskotten i vissa länder krymper eller av någon internationell organisation dirigeras åt helt annat håll än vårt land. Vi skall ha klart för oss att världens livsmedelstillgångar inte ens nu räcker för de behov som finns.

Ja, de jordbrukspolitiska problemen är tyvärr litet invecklade ibland. Därför rekommenderar jag på det allra livligaste fortsatta studier, både inomlands och utomlands.

Det samarbete mellan centerpartiet och folkpartiet som pågår och som redan visat goda resultat är en av de mera positiva och konstruktiva händelserna i svensk politik under senare år. Detta samarbete torde ha goda möjligheter till ytterligare utvidgning och fördjupning.

På längre sikt bör dessa kontakter och det samordnade uppträdanget i praktisk politik klarlägga att ett starkt underlag finns för ett alternativ till den nu sittande regeringens politik. Den psykologiska effekten av bildandet av ett starkt mittenalternativ i svensk politik torde vara av stor betydelse. Efterhand som enighet i vitala frågor kan registreras kommer också mellanpartierna att i det allmänna medvetandet framstå som ett sammansvetsat block.

Jag instämmer helt med herr Ohlin i hans uttalande om valsystemet och om dettas inverkan på det valtekniska uppträdanget utåt. Ett valtekniskt samgående kanske har en psykologisk betydelse, men då förutsätter det att bakgrunden är ett praktiskt politiskt samarbete inom rikspolitiken. Sannolikt når de tre oppositionspartierna ett större samlat röstunderlag under var sin partibeteckning än under en gemensam. En beräkning inom högerens kansli fastslår detta, och valet i Norge gav ju

sådant besked. Det valsystem vi nu har är ett provisorium som utlöper i år. Vi förutsätter att regeringen under detta år eller nästa framlägger förslag till dess prolongering eller definitiva fastställande.

En brist för närvarande är att man inte i god tid under valförberedelserna kan få partibeteckning prövad och fastställd. Samtidigt med en proposition om valsystemets förlängning förväntar vi att denna brist också blir avhjälpd. För närvarande kan ju en valbeteckning prövas först i efterhand, sedan den överklagats hos regeringsrätten. Det borde finnas en instans som kunde ge ett förhandsbesked, en instans av t. ex. den typ som riksskattenämnden är på skatteområdet. Är regeringen beredd att skyndsamt pröva denna fråga, som enligt min mening är av väsentlig betydelse för vår demokrati?

Önskvärt är naturligtvis att de tre oppositionspartierna så långt möjligt avstår från att bekämpa varandra och i stället vinnlägger sig om den gemensamma uppgiften, nämligen att underkasta regeringspolitiken en kritisk granskning. Detta är oppositionspartiets främsta uppgift i en demokrati, vilket också framgår av namnet. Därutöver har de till uppgift att skapa ett eget alternativ till den nuvarande regeringspolitiken.

I det syftet har centerpartiet och folkpartiet förordat »borgfred» mellan oppositionspartierna. Men förutsättningarna härför är givetvis att inget av partierna genom extrema krav drar sig ur borgfredens förutsättningar. Vi hoppas på högerpartiets lojalitet i en sådan politisk borgfred.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Man kan naturligtvis ifrågasätta behovet av en allmänpolitisk debatt just nu, bara några månader före den ordinarie remissdebatten i januari.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Mycket talar för att vi gott hade kunnat vänta till dess. Men nu har vi debatten här, och det är klart att åtskilligt inträffat under sommarens och höstens lopp som kan motivera ett meningsutbyte inte bara om den politik som förts, utan också vissa tendenser i regeringspartiets politiska utveckling. De är nämligen oroande, i varje fall ur de borgerliga väljarnas synvinkel, och de borde leda till att de borgerliga oppositionspartierna nu helt koncentrerar sin politiska aktivitet mot regeringspartiet och undviker inbördes motsättningar och inte tillspetsar de skilda uppfattningar som i vissa hänseenden är företrädna inom oppositionen. Herr Hansson i Skegrie har så rätt i det hänseendet. Höstens val i Norge har bekräftat, att en vettigt upplagd och målmedvetet bedriven opposition verkligen ger utdelning.

Efter förra årets svenska riksdagsval tycks debatten inom regeringspartiet ha präglats av den kommunistiska agitationen och av kommunisternas, låt vara blygsamma, framsteg vid valet. Delade meningar tycks från början ha rått om vilken taktik regeringspartiet skulle tillämpa. Man har varit medveten om att även ett tämligen litet vänstersocialistiskt parti — och det är ett sådant parti man synbarligen räknar med att den nuvarande kommunistiska aktiviteten med eller utan partiklyvning skall leda fram till — kan få en icke oväsentlig betydelse. I själva verket har man — och det kan jag mycket väl förstå — bedömt situationen som allvarlig, om socialdemokraterna skulle förlora bara några mandat åt vänster.

Slutsatserna av de interna diskussionerna har — om man skall döma efter den numera förda politiken och av vissa uttalanden — blivit att socialdemokratien ansett att, som det heter i tidskriften *Tiden*, en utveckling »i socialistisk riktning» är nödvändig.

Man uttrycker visserligen förhoppningar om att vänsteroppositionen inte

skall kunna utnyttja utrikes- och försvarsfrågorna för sina syften, men man är samtidigt medveten om möjligheterna för en »tillräckligt fördomsfri vänsteropposition» att exploatera den stigande oviljan mot Förenta staternas nuvarande lokala krig och de dunkla teorier som förmenas ligga bakom dem. Och man medger öppet, att det finns risker för att »idealismen till förmån för de fattiga länderna och indignationen mot regimer som den sydafrikanska kan utnyttjas av ett vänstersocialistiskt parti» och befarar att socialdemokratiens yngre krafter därför kan komma att kräva en mer energisk politik så att inte initiativet i dessa frågor övergår till kommunister eller »liberaler».

Den av sådana farhågor föranledda vänstervridningen har under vårens, sommarens och höstens lopp kommit till uttryck i den praktiska politiken både i konkreta inrikespolitiska ställningstaganden och i den allmänna utrikes och försvarspolitiska debatten.

Jag vill först, trots herr Ohlins betänkligheter, uppehålla mig vid sistnämnda områden; opinionen har här i vissa fall uppenbarligen reagerat utomordentligt intensivt och ensidigt utan att regeringen gjort någonting för att informera om eller klargöra de ofta ganska komplicerade sammanhangen. Tvärtom har regeringssidan gjort så svävande och till och med så ledande uttalanden att opinionsbildningens vänstervridande tendenser i stället har förstärkts.

Även om man kan diskutera vilken opinionsbildande verkan de socialdemokratiska tidningarna har, är det självklart att den antiamerikanska politik som *Aftonbladet* och *Stockholms-Tidningen* konsekvent har bedrivit under den senaste tiden ytterligare förstärkt intrycket av en medveten kampanj med det klart inrikespolitiska syftet att ge intryck av en aktiv och förut-sättningslös socialdemokratisk politik med förmåga att hålla kommunister,

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

syndikalister och vänsterradikaler stängen.

Det är, herr talman, förklarligt och riktigt att opinionen i vårt land med avsky reagerar mot krig och våld var det än förekommer, och det är lika förklarligt att vi solidariserar oss med den kamp för social och politisk rättvisa och nationell frigörelse som pågår runt om i världen. Men det är *inte* lika förklarligt att engagemangen blir så uppenbart ensidiga och att man i sina fördömanden av vissa amerikanska åtgärder helt bortsett från de även för oss väsentliga ideologiska och storpolitiska problem som ligger bakom det som synes ske, och att man inte vill inse att den kamp, i vilken Förenta staternas ungdom är beredd att offra livet, i sista hand är uttryck för politiska och ideologiska motsättningar mellan västerländsk demokrati och kommunistisk diktatur.

Man kan självfallet diskutera om regeringen har något ansvar för den allmänna opinionens utrikespolitiska reaktioner, men det problemet behöver vi inte uppehålla oss vid här. Vad man här har en känsla av har inträffat är ju att en målmedveten antiamerikansk kampanj har satts i gång, i vilken socialdemokratien försöker fånga upp den vind som kommunisterna annars skulle utnyttja. Och under sådana förhållanden får naturligtvis regeringen ett helt annat ansvar. Om man anser att man måste ta hänsyn till herr Hermanssons nya charmoffensiv, så må man göra det på mindre utsatta områden än utrikespolitikens och försvarspolitikens, där inte bara den inrikespolitiska enigheten utan också omvärldens och framför allt den med oss ideologiskt förenade västerländska omvärldens bedömningar är av avgörande betydelse för vårt land; det rör sig ju här om värden som är alltför viktiga för vår säkerhet, vårt oberoende och vårt anseende för att få sättas på spel av kortsiktiga, partipolitiska motiv.

Herr talman! Vi har under de senaste månaderna ställts inför helt nya konfliktsituationer på olika håll ute i världen. Politiska lägen som tyckts oss vara stabiliserade har plötsligt visat sig osäkra och lett till nya framtidsprognoser. Vilka slutsatser man än vågar dra av vad som hänt och händer på den indiska halvön, på Malacka, i Indonesien eller i Dominikanska republiken, utgör händelserna under alla omständigheter en bekräftelse på hur labila och osäkra förhållandena är i vår omvärld och hur beroende vi alla är även av det som inträffar på andra sidan jordklotet. Även i Europa finns det oroshärdar som när som helst kan flamma upp. Om än FN i höstas kunde inregistrera en för organisationen betydelsefull framgång är det väl ingen som vågar påstå att fredsorganisationen ännu utgör någon garanti för freden och stabiliteten.

Om man vill karakterisera den internationella utvecklingen som ägt rum sedan riksdagen under full enighet mellan de demokratiska partierna senast tog ståndpunkt beträffande vårt försvars målsättning och resurser, ligger det väl närmast till hands att hävda att situationen i dag är mer oroande än den var för tre år sedan. Men här hemma möter man, framför allt i socialdemokratisk press, uttryck för den uppfattningen att vad som händer utanför Europa inte kommer att påverka läget här, att de senaste årens erfarenheter bekräftar att vi kan räkna med stabilitet i vår världsdel och att det svenska försvaret följaktligen inte behöver byggas ut i den takt man tidigare räknat med.

Jag skall, herr talman, självfallet inte föregripa de analyser som nu äger rum i försvarsutredningen. Vi som där företräder högerpartiet kommer att göra allt som står i vår förmåga för att fullfölja den linje som de demokratiska partierna varit eniga om och i stort sett följt under hela efterkrigstiden.

Vi är klart medvetna om att enig-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

het om utrikes- och försvarspolitiken ger stadga och tyngd åt vår alliansfria politik och i själva verket stärker försvaret samt gör dess krigsavhållande effekt större. Men självfallet förutsätter vi, att utgångspunkten för arbetet i utredningen måste vara att den målsättning för Sveriges försvar som riksdagen var enig om för snart tre år sedan även framdeles kan upprätthållas, att vi med andra ord är beredda att ge försvaret de militära resurser som den målsättningen kräver.

Men det är inte tillräckligt att ställa ekonomiska resurser till försvarets förfogande. Det är för upprätthållande av den nödvändiga försvarsviljan lika, om inte mer angeläget, att vårt folk är medvetet om inte bara vilka kostnader vi lägger ned på försvaret utan också vilken effekt vi får ut av dem. De människor som mera konkret sysslar med försvarets angelägenheter är helt och fullt på det klara med vilken krigsavhållande effekt och vilken styrka vårt försvar har, men jag är inte lika övertygad om att folk i allmänhet är tillräckligt orienterade härom. Försvarsdebatten måste därför göras mera levande än den hittills varit. De möjligheter det moderna samhället har att genom information eller på annat sätt stärka försvarsviljan måste uppenbarligen utnyttjas mer än hittills. Därom vittnar de nedslående resultaten från den senaste opinionsundersökningen på denna punkt. Minst lika viktigt är det, att våra värnpliktiga får en klar uppfattning om att utbildningstiden utnyttjas effektivt och att de efter fullgjord tjänst återvänder till det civila samhället i övertygelsen om att alla utbildningsresurser fullt utnyttjats. I det hänseendet föreligger synbarligen brister, som måste botas. De bästa förmedlarna av aktiv försvarsupplysning skall vara de från tjänstgöring utryckande. Ibland har man en känsla av att motsatsen varit fallet.

Kärnvapendebatten är inte längre

aktuell, har det sagts. Den uppgiften är inte riktig. Så länge Sverige är ett av de få länder i världen som har tekniska resurser att skaffa kärnvapen men som i händelse av krig icke har tillgång till sådana, medan flertalet andra, direkt eller indirekt, förfogar däröver, så länge måste frågan om kärnvapenanskaffning ha aktualitet i vårt land. Även om vi i nuvarande situation inte behöver ta ställning till anskaffningsfrågan, måste vi i det här hänseendet upprätthålla den handlingsfrihet de fyra demokratiska partierna kommit överens om. Och den handlingsfriheten får inte vara enbart fiktiv.

Sverige har större möjligheter att påverka händelseutvecklingen och nedrustningssträvandena i fråga om kärnvapen, om vi själva fortfarande har verklig handlingsfrihet än om omvärlden är övertygad om att vi under inga förhållanden kommer att anskaffa sådana vapen. Det är bl. a. därför man har anledning att ställa sig positiv till överbefälhavarens förslag i ÖB 65, att vi skall vidtaga sådana tekniska förburedelser, att vi snabbt kan fatta ett positivt beslut, om ett sådant skulle aktualiseras.

Och det är lika viktigt att handlingsfriheten icke urholkas genom vårt eget utrikespolitiska handlande. Regeringen har allas stöd för sitt arbete för nedrustning, för att nå kontroll över kärnvapentillverkning och att i sista hand avskaffa sådana vapen. Men den svenska argumenteringen och de svenska insatserna över huvud får inte ta sig sådana uttryck att de försvårar eller förhindrar oss att, intill dess det uppställda målet nåtts, planera vårt eget försvar och fatta de beslut som våra egna säkerhetsintressen kräver. Jag har redan tidigare uttryckt vissa farhågor för att regeringen i det hänseendet gått längre än vad som är förenligt med våra intressen.

Herr talman! Europaintegrationen befinner sig för närvarande i ett minst

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

sagt svåröverskådligt skede. Just då EEC-samarbetet närmar sig sin kulmen förändras situationen genom den franska bojkotten. Om motsättningarna bara rörde den gemensamma marknadens jordbrukspolitik skulle läget inte vara så allvarligt. Men vi vet att bakom de jordbrukspolitiska argumenten ligger en helt annan grundsyn från Frankrikes sida på de överstatliga inslagen i sexstatsmarknaden och därmed också på själva kärnan i Romfördraget. Hur de motsättningarna skall lösas utan en genomgripande förändring i själva integrationsatmosfären är svårt att bedöma. Så mycket lär emellertid kunna hävdas, att situationen i dag är så osäker, att nästan vad som helst kan inträffa. Det är därför inte förvånande, att man på många håll ute i Europa drar paralleller med den situation som rådde vid förhandlingarna inom dåvarande OEEC åren 1957/58 om ett europeiskt frihandelsområde.

I det läget finns det anledning att fråga sig, hur det förhåller sig med vårt lands beredskap och vårt intresse att engagera oss i europasamarbete. På det utrikespolitiska fältet strävar Sverige efter att inom FN:s ram göra insatser, som är betydande i förhållande till vårt lands storlek och vikt. I fråga om insatser i u-länderna vill Sverige också intaga en framträdande position. Den svenska opinionen engagerar sig lidelsefullt och starkt emotionellt mot faktiska eller förmenta orättvisor och missförhållanden överallt ute i världen. Men en bedömare saknar ofta motsvarande starka engagemang, då det gäller vår egen världsdel, Europa. Det gäller inte bara den allmänna opinionen utan också — och här föreligger uppenbarligen en viss växelverkan — vår officiella utrikespolitik. Våra insatser på den europeiska hemmamarknaden har en mer teknisk natur och är framför allt präglade av nödvändigheten att se om vårt hus med tanke på de konsekvenser som europaintegrationen kan komma att medföra för vårt land.

Vår politik präglas av en bristande känsla för den historiska, ideologiska och kulturella samhörighet, som vi under århundraden haft med det övriga Europa. Med all respekt för Förenta staternas insatser under det här seklet, är det ändå i Europa som grunden lagts för vår kulturella och materiella standard. Vi har också anledning att utgå ifrån att det även framdeles i stor utsträckning blir från vår gamla världsdel som impulserna för den nödvändiga utvecklingen av världsekonomin kommer att utgå.

Vår relativa isolering från det europeiska händelseförloppet har lett till att vi varit handfallna och överraskade när något inträffat som inte stämt med de ritningar vi gjort upp och med det tekniska betraktelsesätt vi tillämpat. Då frihandelsförhandlingarna bröt samman i slutet av 1950-talet kom det som en chock för oss. Lika ställda blev vi då de engelska förhandlingarna tog sin början i Bryssel, liksom också då de senare bröt samman. Lika oförberedda befarar jag att vi kommer att vara inför de nya situationer, som kan komma att utbildas ute i Europa.

Vår passivitet då det gäller att fånga upp utvecklingen och följa den står i skarp motsats till den aktivitet vissa andra EFTA-länder givit uttryck för. Även om våra grannar i Danmark har alldeles speciella intressen att bevaka, är kontrasten mellan de danska strävandena, att ständigt hålla intim kontakt med vad som händer i EEC, och vår svenska avhållsamhet i det avseendet påfallande.

Vi har satsat hårt på EFTA, det är sant, och jag har tidigare från den här platsen komplimenterat handelsministern för hans energiska insatser för att stärka och hålla samman EFTA. EFTA var och är en nödvändighet, och inom EFTA har som bekant, inte minst här uppe i Norden, nåtts utomordentligt betydelsefulla resultat som vi under alla förhållanden måste inte bara bevara för framtiden utan ytterligare byg-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ga ut. Men EFTA-intresset får inte vara en täckmantel för ett bristande europa-intresse. Vi bildade EFTA som en ren nödfallsåtgärd i syfte att göra det bästa av en svår situation. De insatser som fortfarande behövs för att hålla ihop frihandelsområdet och utjämna de friktionsanledningar som då och då dyker upp — och för att få bort den mot stockholmskonventionen stridande brittiska importavgiften — får inte minska beredskapen och förhandlingsviljan gentemot det övriga Europa. Gemenskap med Europa är och förblir det primära.

Jag är inte alldeles övertygad om att den svenska opinionen skulle vara beredd att acceptera en intensifiering av vår nuvarande europapolitik, om den handelspolitiska situationen plötsligt krävde detta. Även här behövs beredskap, information och engagemang. Det är därför långt ifrån oviktigt att regeringen i sin utrikespolitiska aktivitet inte glömmer bort att Europa angår oss mera både geografiskt, ekonomiskt och politiskt än åtskilliga globala problem i vilka vi engagerar oss. Är det möjligen så att disproportionen mellan de globala och europeiska engagemangen beror på den interna arbetsfördelningen mellan utrikes- och handelsdepartementen, och att europafrågan därför — i motsats till de globala — kommit att betraktas som ett ekonomiskt-tekniskt problem? Europasamarbetet måste självfallet ses ur ett betydligt vidare, ett utrikespolitiskt perspektiv och bör också handläggas med hänsyn härtill.

Jag har i det här sammanhanget, herr talman, en fråga att framställa närmast till handelsministern.

Vi har ju tidigare trott att de s. k. Kennedyförhandlingarna skulle möjliggöra en utjämning av murarna mellan EFTA och EEC. Under det senaste året har pessimism i det hänseendet efterträtt den tidigare optimismen. Krisen i EEC gör sannerligen inte Kennedyförhandlingarna lättare. Det finns tvärt-

om nu risk för att förhandlingarna inte kan slutföras innan den amerikanske presidentens mandat i det hänseendet löpt ut.

Frågan om samordningen mellan EEC och EFTA måste emellertid under alla förhållanden studeras ur *alla* synvinklar. Hithörande problem — och framför allt GATT-avtalets tillämpning i sådana sammanhang — har nyligen studerats i Europarådets ekonomiska kommitté och en rapport, utarbetad av kommitténs dåvarande ordförande, professor Gunnar Heckscher, har enhälligt accepterats av Europarådets rådgivande församling. Min fråga är nu: Hur ställer sig den svenska regeringen till Europarådets förslag om att närmare undersöka olika alternativ för att i varje fall provisoriskt åstadkomma ett ekonomiskt samarbete i hela Västeuropa?

Herr talman! Att debatten på det inrikespolitiska fältet kommit att domineras av prisstegringarna och av den för alla alltmer uppenbara inflationsprocessen är självklart. Lika självklart är det att skatteproblematiken kommit in i bilden. Det finns skäl att även i dag påminna om de prognoser finansministern redovisade i kompletteringspropositionen i maj månad och om den pessimistiska bild av de närmaste årens statsfinansiella utveckling som han tecknade där. För att kunna dra de riktiga slutsatserna av den prognosen, finns det också skäl att påminna om att 1960-talets snabba produktionsökning i vårt land och därav följande standardhöjning i stor utsträckning berodde på investeringarna i det svenska näringslivet under 1950-talets senare hälft och på den goda tillgång på arbetskraft som då rådde. Uthyggnaden av industriens kapacitet under de åren slog med andra ord igenom först under 1960-talet.

Nu är som bekant förutsättningarna helt andra, både i fråga om arbetskraft och kapital. Medan vi under första hälften av 1960-talet kunde öka tillgången på arbetskraft med ungefär 250 000 per-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

soner kommer under decenniets senare hälft totala antalet årsarbetare att bli i huvudsak oförändrat. Om arbetstidsförkortningen förverkligas, minskas till och med det totala arbetskraftsutbytet, mätt i arbetstimmar. Det ger en nyttig tankeställare att bedöma detta obestriddliga faktum mot bakgrunden av den uppgiften, att industriens nu aktuella för långtidsutredningen redovisade utbyggnadsplaner kräver en tillförsel av arbetskraft under motsvarande tid med 100 000 arbetare. Att under sådana förhållanden frågan om en planmässig, effektivt bedriven invandringspolitik måste få hög aktualitet och att därmed sammanhängande problem måste lösas är ställt utom tvivel.

Samma pessimistiska syn karakteriserar kapitalsidan. Även om vi hade en hög självfinansieringsgrad under 1950-talet och en hygglig investeringsnivå mätt i absoluta tal, låg den ändå lägre i förhållande till de totala investeringarna än i många andra industriländer. Och sedan har som bekant utvecklingen i viktiga riktning ytterligare accentuerats. Förra årets totala nedgång i industriinvesteringarna med mellan 3 och 4 procent kan visserligen i år väntas bli förbytt i en ökning, men investeringarna kommer trots detta inte att ligga högre än de gjorde år 1961.

Vår kapitalmarknad har i stället i allt större utsträckning tagits om hand av den offentliga sektorn och bostadsbyggandet. Det område där de på lång sikt verkligt välståndsskapande insatserna görs, har fått starkt släpa efter. Om jag inte minns fel, tar industriinvesteringarna i dag i anspråk inte mer än 20 procent av det totala, en siffra som är betydligt lägre än den andra med oss jämförbara länder uppvisar.

Både på kapitalmarknaden och i fråga om affärsbankernas utlåning har näringslivet fått ett allt mera begränsat utrymme. Om jag inte är fel underrättad, har dess andel av upplåningen på

två år sjunkit från 55 procent till ungefär 35 procent, medan kommunerna och bostadssektorn i stället väsentligt ökat sina andelar. Det är framför allt de mindre och medelstora företagen som fått bära olägenheterna härav, och för nyföretagandet är läget självfallet utomordentligt allvarligt.

Även om exportkonjunkturen ännu och kanske även på något längre sikt kan bedömas som goda, ger läget på exportmarknaden anledning till oro. Räntabiliteten inom exportindustrin har successivt försämrats och därmed också möjligheterna till inte bara självfinansiering utan också att bära här hemma inträffande kostnadsökningar. Medan det tidigare förelåg en viss parallelitet mellan kostnadsutvecklingen i vårt land och på exportmarknaderna, tycks nu linjerna divergera. I åtskilliga av våra avnåmar- och konkurrentländer vidtas nu målmedvetna åtgärder ägnade att stabilisera samhällsekonomin.

Samtidigt börjar vi nu kunna överblicka konsekvenserna av Europas handelspolitiska splittring. Vår försäljning på den för oss viktiga EEC-marknaden följer en väsentligt lägre utvecklingstrend än försäljningen på EFTA-staterna. Den gemensamma högre tullmuren kring EEC-staterna som, trots alla interna problem, väl ändå får antas bli en realitet år 1967, kommer att skapa ytterligare svårigheter för vår exportindustri. Att Kennedyförhandlingarna skulle kunna lösa dessa problem är det många som tvivlar på i dag.

Ett uttryck för det svenska näringslivets anpassning efter de ändrade förhållandena och för de allt starkare svårigheterna här hemma — men självfallet också för den ökande rörligheten inom den internationella marknadshushållningen — är uppenbarligen den tendens till etablering utomlands, som kommit till allt större uttryck under tioårsperioden 1955—1964 och som alldeles påfallande accentuerats under år 1964. Summan av svenska direkta in-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

vesteringar under det året som medgavs av riksbanken, var nästan dubbelt så stor som året förut. På enbart EEC-området uppgick tillståndsgivningen för investeringar till 278 miljoner kronor för 1964 mot 79 miljoner kronor år 1963.

Då det gäller utvecklingen av vår handelsbalans är det — även om man inte får dra alltför långtgående slutsatser — obestridligt att de senaste årens trend ger anledning till vissa farhågor. Ett studium av konjunkturinstitutets oktoberrapport, som tillställts regeringen i god tid före remissdebatten men oppositionspartierna först i går, torde bekräfta de farhågor man har anledning hysa.

Vad jag nu har sagt, herr talman, innebär inte att jag tvivlar på det svenska näringslivets möjligheter att på lång sikt hävda sig. Vi har i vårt land sådana tillgångar i tekniskt och industriellt hänseende, att det i och för sig inte borde finnas anledning till pessimism. Men en förutsättning för en mera optimistisk syn är en ekonomisk politik här hemma, som möjliggör att tillgångarna utnyttjas. Hittills har regeringen inte givit prov på vare sig vilja eller förmåga att driva en på just detta mål inriktad konsekvent politik.

Såvitt jag förstår har vi nu kommit i ett sådant läge, att det blir nödvändigt att se till att den offentliga sektorn icke expanderar på det sätt som skett under de senaste åren. Det måste skapas större utrymme för näringslivets direkt produktiva insatser och för enskilda människors produktiva insatser. Detta förutsätter bl. a. en annan skattepolitik än den hittillsvarande och ett nytt skattesystem byggt på de grundsatser som var vägledande för skatteberedningens arbete och inte på den nu aktualiserade inkomstutjämnings princip. Det kan i längden inte ligga ens i låglönegruppernas intresse att söka inkomstutjämnning genom skattesystemet. Bortsett ifrån att detta inte kommer att lyckas,

eftersom skatteprogressionen skapar kompensationskrav, som i dagens arbetsmarknadsläge måste tillgodoses, leder sådana försök till att stabiliseringssträvandena motverkas och möjligheterna att driva en välståndsskapande politik försvåras. Den nuvarande inflationsutvecklingen — som delvis har sin rot i skattesystemet — är minst lika, om inte mer kännbar för låglönegrupperna än för de högre inkomsttagarna.

Skatterna påverkar direkt statens utgifter. Högre skatter leder till högre löner för statstjänstemännen, höjda barnbidrag och höjda försvarsutgifter. Skattehöjningarna slår ut i ökade löner på arbetsmarknaden, i ökade kostnader, höjda hyror och höjda varupriser, som i sin tur leder till nya lönekrav, utlösning av indexhöjningar för jordbruk och folkpensioner. Skattesärpningar kommer med andra ord inflationsspiralen att snurra allt snabbare.

Läget inför höstens avtalsförhandlingar är betecknande. Ett studium av inte minst TCO:s och SACO:s argumentering inför avtalsförhandlingarna bekräftar den kostnads- och prisuppdrivande effekten av det nuvarande skattesystemet. Det bekräftar också, att stora löntagargrupper nu börjar ställa in sig på att någon skattereform inte är att vänta så länge den socialdemokratiska regeringen sitter vid makten. De har tydligen utformat sina lönekrav med hänsyn härtill.

En reformering av de *direkta* skatterna är en angelägenhet för alla grupper oavsett inkomstnivå. Ett löfte om sådana reformer skulle påverka förhållingsklimatet och skapa en betydligt återhållsammare attityd än den organisationerna nu av fullt förklarliga motiv ansett sig böra intaga.

Även det nuvarande *indirekta* skattesystemet är otidsenligt. Med den höjd varuskatten nu fått, blir en mervärdeskatt alltmer angelägen. Under de skärpta konkurrensförutsättningar, från vilka näringslivet nu har att utgå, är det

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

inte rimligt att exportindustrin skall belastas med konsekvenserna av en varuskatt på investerings- och förbrukningsvaror och av energibeskattnings- och konsumtionsbeskattnings- och förbrukningsvaror. Konsumtionsbeskattnings- och förbrukningsvaror måste göras neutral eller snarast ersättas av en mervärdesskatt enligt skatteberedningens förslag.

Jag väntar självfallet den invändningen från regeringens sida, att det nuvarande statsfinansiella läget enligt de prognoser, som redovisats i skattepropositionen och senare, gör det fullständigt orealistiskt att tala om skattereformer. En sådan invändning utgår emellertid ifrån ett rent statistiskt betraktelsesätt och beaktar inte att ett *nytt*, initiativ- och arbetsfrämjande skattesystem skulle skapa nya tillgångar. Den bygger dessutom på, att vi skulle vara helt låsta av tidigare åtaganden och att det inte finns områden, där den offentliga sektorns aktivitet skulle kunna begränsas. Vi har från högerpartiets sida pekat på åtskilliga begränsningsmöjligheter.

Det borde dessutom mot bakgrunden av föreliggande prognoser vara naturligt att överväga, om inte även gjorda åtaganden borde kunna förutsättningslöst omprövas beträffande både omfattning och takten för deras genomförande. Syftet med en sådan omprövning bör självfallet också vara att klarlägga hur alla de *väsentliga* samhällsuppgifter som inte kan begränsas, skall kunna fullgöras på ett planmässigt och effektivt sätt. Så är i dag ingalunda fallet. Köerna och eftersläpningen på viktiga samhällsområden talar sitt tydliga språk.

I det sammanhanget bör frågan om avgiftsfinansiering av samhällstjänster studeras. Vi behöver en ingående debatt om i vad mån ett reformerat skattesystem kan och bör kompletteras med avgifter för ianspråktagande av de tjänster och nyttigheter som stat och kommun ställer till förfogande. En prissättning inom den offentliga sektorn skulle leda till en mer räntabel användning

av våra tillgångar. Många av de orättvisor och den misshushållning som den nuvarande ransoneringen genom köer för med sig skulle kunna upphävas. Vi skulle nå fram till en verklig angelägenhetsgradering och skattebetalarna-konsumenterna skulle själva få avgöra vad de bedömde vara för dem mest väsentligt.

Det område som naturligtvis i första hand måste angripas är bostads- och hyrespolitiken. Jag behöver inte i denna debatt redovisa det misslyckande som den hittills förda ransonerings- och regleringspolitiken har medfört på denna sektor. Flertalet i denna kammare och utanför den är tillräckligt medvetna härom och om de missförhållanden som följt för enskilda människor, näringslivet och samhället. Och de som satt sig in i sammanhangen är säkert också på det klara med att man *inte* botar bristerna genom att — som det förutskickats — göra ytterligare socialiserande eller kommunaliserande ingrepp på markpolitikens område. Utan att föregripa den debatt, som senare kommer att följa med anledning av den för någon vecka sedan framlagda propositionen om tomträttslån till kommunerna, vill jag nu bara peka på hur inkonsekvent det ändå är att i ett läge, då man med andra medel försöker hålla tillbaka kommunernas investeringsbenägenhet, med dylika lån stimulera dem att binda kapital i mark.

Behovet av ökat enskilt sparande är ställt utom tvivel. Detta har de två föregående talarna från oppositionssidan också starkt understrukt. Sådana sparsatser blir allt betydelsefullare inför alla de anspråk på kapitalmarknaden som utvecklingen aktualiserar. Men även över detta område kastar inflationen sin skugga. Om spararna förlorar intresset att fortsätta sina samhällsgagnande insatser är det inte underligt, i ett läge då inflationen minskar sparkapitalet i nära nog samma, till och med ibland snabbare takt än vad som mot-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

svarar den aktuella förräntningen. Även om man inte skulle lägga moraliska synpunkter på den »konfiskation» av sparmedel som drabbar småsparare, pensionärer och försäkringstagare och även om den socialdemokratiska regeringen inte bär *hela* skulden för utvecklingen, borde väl tiden nu vara inne för mera handlingskraft från regeringens sida för att stödja och stimulera, inte det kollektiva, utan det enskilda sparandet. Man tycker ju att det borde ge regeringen en tankeställare, att 1 krona år 1939 hade samma köpkraft som kr. 2: 74 hade i början av detta år.

Nu har man från regeringens sida inte sällan bestridit att den svenska skattepolitiken och inflationen påverkat sparbenägenheten och sparförmågan. Man har tyckt att sparkvoten visat en tillfredsställande utveckling. Om man emellertid på nytt studerar den reviderade nationalbudgeten för 1965 (sid. 64), finner man där en tabell över de enskilda konsumenternas inkomster och utgifter under åren 1963—1965. I den läser man att deras disponibla inkomster under åren 1963/64 ökade med 7,8 procent och under 1964/65 med 7,6 procent. Samtidigt visade det redovisade sparandet utöver försäkringssparandet en klart nedåtgående tendens. Den procentuella ökningen av sparandet var åren 1963/64 5,1 procent men 1964/65 bara 2,9 procent. Sparandets andel av de inkomster som skulle ha kunnat sparas har alltså varit sjunkande under de senaste åren.

En omläggning av den ekonomiska politiken i sparstimulerande riktning kan inte anstå. Den framställning som Svenska Sparbanksföreningen gjort tidigare i år förtjänar att studeras av finansministern. Där gavs uttryck för samma farhågor för inflationens långsiktiga negativa återverkningar på sparandet. Man påminde om att inflationen lett till en förmögenhetsomfördelning från ett stort antal småsparare till ett begränsat antal ägare av större för-

mögenheter. Och självfallet också till staten, men det sade inte sparbanksföreningen, även om den var medveten om det förhållandet. Här är det verkliga mer befogat att tala om inkomstomfördelning än på skatteområdet.

Sparbanksföreningen understödde också några av de förslag till sparstimulerande åtgärder, som i våras framlades av den borgerliga oppositionen men som då nedvoterades av den socialdemokratiska och kommunistiska majoriteten.

Herr talman! Jag har särskilt pekat på de risker för hela samhällsekonomin som ligger inbyggda i en fortsatt inflationsutveckling, risker som vid det här laget borde vara uppenbara för alla. Jag har angivit några medel att angripa problemet. Det finns åtskilliga andra som är tänkbara och som i varje fall kan komplettera de föreslagna. Jag skulle nu vilja rikta den frågan till finansministern och till regeringens företrädare över huvud: Vilket program har regeringen för avsikt att lägga fram för att lösa prisstegrings- och inflationsproblemet och att åter skapa förutsättningar för en positiv utveckling? Något program måste väl regeringen ändå ha. Hur ser det ut och när får vi det redovisat?

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Låt mig allra först ge en komplimang till oppositionens talesmän för den bevisligen goda kondition som de skaffat sig under sommaren trots regn och dåligt klimat. Denna debatt har visserligen karaktär av en sekundär remissdebatt, men herrarna har ändå lyckats utveckla sina tankegångar på ungefär den dubbla normala tiden. Egentligen borde jag bara prata hälften så länge för att slutresultatet skulle bli det normala. Jag skall försöka göra det, men jag vill inte på förhand ge några absoluta löften.

Herr Ohlin började sitt inlägg med

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

att säga att det förelåg risk för att dessa remissdebatter ibland rent talarmässigt fick karaktären av något slags sillsallat. Han ägnade sig sedan i snabb takt åt att tala om storflygfältet på Saltholmen, Öresundsbron, försvarsministerns svar till en del frågvisa tidningsmän där försvarsministern avböjde att uttala sig för att Sverige skulle ta initiativ till ett nordiskt försvarsförbund, valet i Norge, författningsdiskussionen i Sverige, utlandssvenskarnas rösträtt, låglönegrupernas problem, de handikappades problem, mittenalliansens framgång, invandringen av utländsk arbetskraft, bostadspolitiken, regleringspolitiken, köpsamhället, penningvärdet, prisstegringarna, värdefasta lån, det statliga pressstödet och reklam i TV. Jag tror att jag hann anteckna det mesta, men det är möjligt att en del gick mig förbi. Så mycket kan vi kanske ändå vara överens om som att, även om vi är vana vid att herr Ohlin serverar oss talarmässig sillsallat, han nog vid detta tillfälle ansträngt sig för att röra ihop sallaten mer än vanligt. I varje fall har han sett till att den hade flera ingredienser än vanligt.

Naturligtvis skall jag inte låta mig lockas till att bemöta hela denna ämneslista. Jag skall försöka inskränka mig till de frågor som jag tycker att jag personligen har anledning att tala något om, och naturligtvis blir det då de frågor som ligger på det statsfinansiella och det ekonomiska området, trots att vi om några månader får den riktiga remissdebatten.

Vi har i dessa dagar fått i vår hand konjunkturinstitutets rapport. Den ger vid handen att vi trots alla dystra beskrivningar på vårt lands ekonomi nog bör betrakta den relativt förhoppningsfullt och att vi kan använda mera nyanterade formuleringar än vad oppositionstalarna gjorde.

Det tycks ändå förhålla sig så att vi under 1965 kan räkna med en god höjning av nationalprodukten, nämligen de

4 procent som man i allmänhet vågat hoppas på. Vad som dessutom är intressant — och det har även berörts — är att industriproduktionen ökar starkt. Alldeles särskilt intressant är att industriinvesteringarna efter fyra år av stagnation nu ser ut att öka med närmare 10 procent. Detta är resultatet av en politik som vi medvetet fört, då vi dels över obligationsemissionerna, dels på andra sätt — även via skattepolitiken — velat stimulera industriens investeringsaktivitet.

Rapporten ger vidare vid handen att vi i fråga om bostadsbyggandet i år förmodligen kan räkna med en real ökning med cirka 3 procent. Den visar vidare att kommunerna bör kunna realisera en investeringsökning på drygt 11 procent och att svenska folket liksom hittills under 1960-talet höjt sina inkomster kollektivt med cirka 10 procent. Konjunkturinstitutet tillåter sig också säga att förmodligen är antagandena från våren i fråga om prisstegringarna riktiga, d. v. s. att vi i år får räkna med en total prisstegring på 6 procent, varav 2,5 procent är en direkt följd av det sätt varpå vi tar ut en höjd skatt av svenska folket. Kvar skulle således stå en prisstegring på 3,5 procent, som jag är angelägen om att man i den offentliga debatten om möjligt håller sig till. Det är oriktigt, om man har ärliga avsikter, att presentera prisstegringen som 6 procent. Om vi hade fortsatt med att ta in statens inkomster den direkta skattevägen och låtit bli att göra det genom indirekta skatter skulle naturligtvis prisstegringen ha blivit några procent lägre. Man bör därför hålla isär vad som är skatt och vad som är prisstegring. Jag återkommer härtill litet senare.

Denna rapport har faktiskt resulterat i att t. o. m. Svenska Dagbladet i dagens ledare säger: »Produktionen har ökat, exporten likaså, och fastän penningvärdeförsämringen fortsatt, har kakan som varje år funnits att dela blivit stör-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

re.» Detta är ett erkännande som vi på regeringsbanken har intresse av att observera.

Jag skall inte ge mig in på att spå om förhållandena nästa år, men det mesta talar för — nu vill jag göra den reservationen för alla ekonomiska prognoser att de aldrig slår rätt på tiondelar, ibland kan det bli större variationer, men de har den betydelsen att de disciplinerar debatten och tvingar oss att föra debatten efter vad jag tror vara riktiga principiella ekonomiska utgångspunkter — att även 1966 skall bli ett år av produktionsökning där industriproduktionen ligger litet över den allmänna produktionsökningen. Vi räknar med att kunna bibehålla bostadsbyggandet på den med 3 procent reellt sett uppräknade nivå som 1965 representerar. Vi räknar med att industrien skall öka sin utvecklingsaktivitet ytterligare, och att även kommunerna skall kunna i stort sett uppehålla sin investeringsaktivitet — på den senare punkten vågar jag inte ge några löften med hänsyn till att industriexpansionen går parallellt och att vi har valt den linjen att när industrien vill expandera, vilket ju sker mera tillfälligt, mera intermittent, så skall den ha chans till det. Eftersom det inte är så enkelt som jag tyckte det lät, när jag satt och lyssnade på herr Ohlin — då man fick det intrycket att det bara är att öka på alla håll — utan det här faktiskt är fråga om kommunicerande kärl, så är det möjligt att den prognosen är litet mera tvivelaktig.

Vad som naturligtvis kan diskuteras som litet besvärande och som har spelat en stor roll i de senaste månadernas ekonomiska debatt är ju den omständigheten att vår utrikeshandel har tendelat att gå snabbare på importsidan än på exportsidan. Vi har ju sedan åtskilliga år tillbaka haft en god balans i fråga om utrikeshandeln. Vi har samtidigt och successivt kunnat bygga upp de svenska valutareserverna. Den bilden är ännu inte förändrad. Jag erinrar om

att en tolv månaders tillbakaräkning i fråga om den svenska valutareservens utveckling visar ett plus på cirka 550 miljoner kronor om jag minns rätt. Den valutareserv vi har i dag, 5,8 miljarder, är den absolut högsta vi har haft någon gång. Vi har här en buffert, vi har alltså här en möjlighet att klara tillfälliga påfrestningar.

Utrikeshandeln har under de tre senaste månaderna utvecklat sig så att vi har importerat mer än vi har exporterat. I viss mån kan det vara en konsekvens av höjningarna av omsättnings-skatten där betalningsterminerna ju inte alltid passar överens med just ett sådant datum som den 1 juli. Men det är möjligt att vi har litet grand av övertryck i den interna ekonomin. För en finansminister och för en regering som ju måste tänka på sitt ansvar för den ekonomiska balansen förefaller det fullkomligt orimligt att i en sådan situation börja tala om en sådan köpkraftspåspädning som utfallet av skattesänkningar och liberaliseringar på andra områden i själva verket skulle innebära.

Om vi ser på den internationella situationen finner vi att bilden hos våra handelspartners fortfarande präglas av en ganska god tillväxttakt. Jag hinner kanske litet längre fram säga något om de speciella synpunkter som herr Bohman tog upp vad beträffar den europeiska ekonomin. Jag nöjer mig med att rent allmänt säga att tillväxttakten har varit god.

Herr Ohlin roade sig med att göra vissa ekonomiska jämförelser. Sålunda gjorde han bl. a. gällande att med en viss sifferserie ifrån jag tror det var från slutet av 1940-talet fram till 1965 skulle prisutvecklingen vara ofördelaktig för vårt land jämfört med andra länder. Man kan naturligtvis välja vilket utgångsläge som helst. Om jag inskränker mig till att säga något om utvecklingen under den senaste fem- eller tioårsperioden — och som ett medeltal går

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

sju å åtta år tillbaka — visar det sig att enligt en sifferserie redovisad i Skandinaviska Bankens kvartalstidskrift, som kom till intresserade läsares kännedom för fem å sex dagar sedan, Sverige bland de tretton industriländer som där togs upp i fråga om konsumentprisernas utveckling sedan 1957/58 fram till 1965 låg på åttonde plats, d. v. s. att sju nationer bland dessa tretton industriländer har haft en snabbare prisstegring och följaktligen en mera markerad penningvärdeförsämring än Sverige.

Man kan vidare roa sig med sådana här internationella jämförelser. Vi har under 1960-talet som har varit en utomordentligt god tidsperiod, sett ur ekonomisk utvecklingssynpunkt, höjt bruttonationalprodukten med fem procent i runt tal. Det är ett rekord i den svenska ekonomiska historien. Även om man söker sig tillbaka till tiderna långt före kriget, när utgångsläget borde ha varit mera fördelaktigt, eftersom man startade på en låg nivå, så kommer man ändå inte på långt när upp i den utvecklingstakten. Av de här tretton OECD-länderna har två en starkare ökningstakt under 1960-talet än Sverige. Vårt lands ökningstakt överstiger medeltalet för såväl OEEC- som EFTA- och OECD-länderna och för Förenta staterna och Kanada.

Jag ville redovisa dessa siffror, även om jag som vanligt velat göra alla reservationer för internationella jämförelser, men det var herr Ohlin som tog upp jämförelsen och jag tyckte det var riktigt att svara med vad jag nu sagt.

När herr Ohlin kom in på våra mer interna angelägenheter talade han bl. a. om ryckigheten i bostadspolitiken, och han konstaterade att både regeringen och industriförbundet ser ungefär lika galemt på denna fråga. Ja, på regeringens bord ligger ett förslag från industriförbundet om att bostadsbyggandet skulle inskränkas för att ge utrymme åt den expansion som man tror att industrien

är beredd att genomföra och som naturligtvis, särskilt mot bakgrunden av utvecklingen på utrikeshandels område, ter sig angelägen ur nationell synpunkt. Herr Ohlin menar emellertid att dessa båda saker inte behöver betraktas som kommunicerande kärl. Man kan öka på industribyggandet och bostadsbyggandet och även skolbyggandet, sjukhusbyggandet, ja, praktiskt taget allt byggande, samtidigt som man ökar på konsumtionen och ser till att alla löntagare, med låga inkomster, med medelstora inkomster och med höga inkomster får bättre löner och inkomster.

Jag tror att jag har ganska väl träffat herr Ohlins, om inte innersta mening så dock officiella uppfattning när jag tillåter mig att så här litet fritt citera honom.

Nu är det ju så att genom nationalprodukten, som vid ett visst tillfälle bestämmes till sin storlek genom att vi utnyttjar all den arbetskraft som finns tillgänglig och tar i anspråk varje sparad krona i kapitalbildningen, finns det en begränsning, en limitering i fråga om det vi har att röra oss med. Har man då inte alltför stora förhoppningar om att kunna pressa ned den privata konsumtionen, som tar brorsdelen av nationalprodukten, utan gör det enkla och i och för sig realistiska antagandet att därest nationalprodukten ökar i normal takt, vill också löntagare och andra vara med om att höja sin levnadsstandard i ungefär samma takt, så kommer man till det resultatet att det finns en ganska fixerad sektor som kan delas mellan bostadsbyggandet, industriens eller näringslivets investeringar och offentliga investeringar. Och om man skall göra några större omflyttningar, som innebär att någon av dessa investeringspartner får mera på de andras bekostnad, kan det inte ske utan att man är beredd ta konsekvenserna i form av minskade investeringar inom de andra sektorerna.

Om man däremot rent allmänt resonerar på det sättet att alla skall kunna

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

öka sina investeringar eller sin konsumtion, då går det hela inte ihop, åtminstone inte om man gör anspråk på att i sin argumentering företräda, låt mig säga en vanlig logisk bevisföring. Man kan inte lyfta sig själv i håret, även om Münchhausen lyckades med det. Herr Ohlin kan försöka representera en sådan politik så länge han befinner sig i opposition. Skulle han — vilket Gud förbjude — komma i en annan situation, skulle han snart bli medveten om att han måste revidera sin optimistiska uppfattning.

Vidare säger herr Ohlin att bostadsbyggandet blir så ryckigt med den politik regeringen för. Ja, det måste bli ryckigt — om jag nu skall använda denna term; jag vill hellre säga att bostadsbyggandet måste vara följsamt till de variationer som bl. a. industriinvesteringarna representerar genom att man på industrihåll av och till med vissa mellanrum anser att tiderna är sådana att man vill göra investeringar. Industrien har inte någon jämn flytande investeringsverksamhet, utan omfattningen av denna verksamhet betingas av företagens försäljningsmöjligheter, situationen på världsmarknaden och mycket annat. Vill man då släppa fram dessa investeringar är det uppenbart att man måste, såsom jag nyss försökte klargöra, låta en annan grupp dela med sig och härigenom uppkommer den ryckighet som herr Ohlin talade om. Jag tycker att man gärna kan kalla det följsamhet, som inte låter så illa. I själva verket är det fråga om samma sak.

Man kan också roa sig med att fråga vad herr Ohlin själv genom sina förslag om bostadspolitiken har gjort för att undvika ryckighet? Om jag minns rätt har herr Ohlin varje gång accepterat regeringens förslag beträffande bostadsbyggandets omfattning men med ett litet påslag av 1 000, 2 000 eller 3 000 lägenheter. Så där 10 procent ovanför regeringens förslag — det har varit

folkpartiets bostadspolitiska linje i med- och motgång, i ryckighetens alla svängar. Om regeringen har föreslagit en ökning, har herr Ohlin genast varit 10 procent bättre. Om produktionsvolymen enligt vår mening borde ligga stilla, har han ändå varit 10 procent bättre. Jag har talat om att vi på tio år skulle försöka framställa 1 miljon lägenheter. Ja, i dag går herr Ohlin upp i talarstolen och säger att man borde försöka inrikta sig på 1,1 miljon lägenheter, d. v. s. 10 procent mera.

Detta är naturligtvis en enkel och, såsom jag någon gång har sagt, intellektuellt lätthanterlig linje. Å andra sidan kan man knappast göra anspråk på att den till sina konsekvenser skall skilja sig från den s. k. ryckighet som herr Ohlin kritiserar.

Herr Ohlin tog också upp frågan om de värdefasta lånen. Jag satt och väntade på att han skulle göra detta; dessa lån har varit en käpphäst som herr Ohlin grenslat under de senaste årens ekonomiska debatt. Han har också många gånger efterlyst ett besked om min inställning till värdefasta lån. Under den gångna sommaren har jag haft tillfälle att ganska ingående studera denna fråga. Jag har läst ett betänkande om värdefasta lån och jag har tagit del av remissvaren i anledning av detta betänkande. Dessutom har frågan diskuterats i det ekonomiska planeringsrådet, där jag råkar vara ordförande och där det finns representation från näringslivet, med företrädare för bankväsendet, köpenskapen, olika intresseorganisationer, Arbetsgivareföreningen, Industriförbundet, ja, för hela landets organisationsflora.

De värdefasta lånen är nog en fasligt rörig sak i det allmänna medvetandet. Många går till en diskussion om de värdefasta lånen med den uppfattningen att man först skall få vanlig ränta på sina pengar och sedan vara garanterad ett tillägg som motsvarar den försämring i penningvärdet som eventuellt sker

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

under den tid pengarna lånats ut. Det finns ingen som på allvar utgått ifrån att detta kan vara utspelet för ett värdefast lån. Ett värdefast lån måste marknadsföras efter exakt balanserade eller korresponderande värdelinjer med icke indexbundna lån. För att rätt hypotetiskt beskriva vad jag tänker kan jag säga att man accepterar värdefasta inlåningsräkningar som ger 2 procent i ränta. Man kan välja denna räkning eller en icke värdefast inlåningsräkning som ger 5 procent i ränta eller kanske 5,5 procent. Någoting skall man väl betala för tryggheten, om jag så får uttrycka mig. Om man då först ställer den frågan, blir ju entusiasmen för de värdefasta lånen betydligt mindre. Ser man på hur de värdefasta lånen utvecklats sig i ett av de två länder som vågat sig på detta, Finland och Israel, och jag tänker nu närmast på Finland, har det varit så att under år med en mycket snabb penningvärdeförsämring — Finland har ju haft utslag som är väsentligt hårdare än Sveriges med den relativt lugna utveckling vårt land kunnat räkna sig till godo — har indexlånen varit populära. Däremot har det under tider med en utveckling som motsvarar den svenska funnits ett mycket litet intresse för indexlånen. Mången är entusiastisk för indexlånen därför att man sitter fast i någoting av den gamla lågränteideologien och resonerar: Om vi har en prisstegring på ett par tre procent varje år försvinner ju allt intresse för att spara pengar. Om vi skulle ha vidhållit den gamla lågränteideologien hade detta argument kanske kunnat anföras, men nu har vi ju möjligheter att placera eventuella besparingar på ett sådant sätt att ränteavkastningen blir helt annorlunda. Om man har en slant kan man bara köpa bostadsobligationer eller statsobligationer och tillförsäkra sig en ränteavkastning på 6,5 eller 6,75 procent. Försäkringsbolagen har undersökt detta under senare år och kommit fram till att vi i dag har en

realränta, d. v. s. skillnaden mellan prisstegringen och den ränta till vilken en insättare kan placera sina pengar, som ligger mellan 3 och 3,5 procent. Går vi tillbaka till trettioalet, då vi inte alls hade någon penningvärdeförsämring, finner vi att realräntan sannerligen inte var högre då, ty då höll den sig på 2,75—3 procent.

Om man således sätter sig ner och benar upp dessa problem får man kanske ett annat och mera nyanserat intryck av vad värdebeständiga lån är. När denna fråga prövades bland bostadsbyggarna sade dessa konsekvent nej till värdefasta lån. Man kan ha den uppfattning som jag vet att herr Ohlin mången gång hävdad, nämligen att det då är bättre att ha en värdefast bostadsbelåning ty det skulle möjliggöra en något lägre initialkostnad och därefter följsamhet i kostnadsutvecklingen för bostadshyrorna i förhållande till penningvärdets försämring. Bostadsbyggarna själva har emellertid sagt ett bestämt nej till tanken och föredrar att finansiera sitt bostadsbyggande — och kommer att göra det också i fortsättningen även om vi skulle släppa fram ett värdefast lån — man kan inte tvinga det på dem — med den gamla traditionella upplåningsmetoden.

Industrien tackar bestämt nej till alla värdefasta lån. Jag kan nog uttrycka industriens synpunkt på så sätt att inga industriföretagare vågar binda sin upplåning vid ett värdefast lån, då de ju inte vet hur det blir i framtiden. Man vet hur mycket pengar man lånar, man kan ta med det i sina avbetalnings- och räntabilitetskalkyler, men man är oförmögen att klara problemet om man har över sig en osäker fordran som man just vid upplåningsögonblicket, när man gör upp sina amorteringsplaner och ekonomiska kalkyleringar, inte har en aning om.

Vad bankväsendet beträffar kan jag nämna att affärsbankerna säger ett bestämt nej och att sparbankerna säger

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

nej till ungefär 75 procent och till ungefär 25 procent ja. Detta är således en enkel redovisning av hur omgivningen ser på de värdefasta lånen. Jag tyckte att jag var skyldig herr Ohlin denna redovisning eftersom han gång på gång kommer tillbaka och frågar varför det inte händer någonting. I ett sådant utspel tror jag följaktligen att det är klokt att lugna sig ett tag. Det finns ingenting för dagen som aktualiserar saken. Man kan säga: Ge ändå de små spararna en möjlighet till värdefasta lån! Då säger jag som nyss att varje sparare ju har möjlighet, om det skall bli ett värdefast lån, att välja lånet med den lilla avkastningen eller det icke värdefasta med den stora, och då är det ju ekonomiskt tämligen likgiltigt vilket han väljer. Följaktligen är det inte heller en så stor fråga för honom som man vid hastigt påseende kan tro och göra gällande.

Här har, för andra eller tredje gången när vi talar om dessa frågor, från herr Ohlins och herr Hanssons i Skegrie sida, krävts en rundabordskonferens. Jag brukar säga att jag tror att denna fråga är illa genomtänkt när man går upp och ställer förslag på den. Jag skall faktiskt utveckla detta litet närmare.

Låt oss helt hypotetiskt inbjuda till en rundabordskonferens. Vilket förslag skall regeringen presentera vid denna konferens? Skall det vara en rekommendation till parterna att göra upp om en enhetlig procentsats? Skall den procentsatsen vara 2, 3, 4 eller 5 procent? Var skall regeringen ställa sig? Skall man ge en rekommendation om 5, 6, 7 eller 8 procent för de lågavlönade och 1, 2 eller 3 procent för de högavlönade? Skall regeringen försöka precisera var gränsen går mellan hög- och lågavlönade? Skall vi göra rekommendationer om utjämning av socialförmånerna eller om uppehållande av befintliga skillnader där, med motive- ringen att skillnaderna är en förhandlingsprodukt — som det heter på visst

håll — d. v. s. en evalvering i socialförmåner av vad man i annat fall kunnat ta ut i kontanter? Skall regeringen utöver dessa löntagarintressen ha en speciell uppfattning om jordbrukarnas kompensationer i en trolig utveckling på löntagarsidan?

Om man ställer problemen så konkret, utgår jag ifrån att de flesta av rundabordskonferensens tillskyndare säger: Nej, det menar vi naturligtvis inte. Vi kan inte ingripa direkt i lönerörelserna. Herr Hansson i Skegrie har understrukit det många gånger, och det har man gjort också från andra håll. Man menar inte att rundabordskonferensen skall utmynna i anvisningar om vad löntagarna skall träffa för uppgörelser eller om riktlinjer för en ny jordbruksuppgörelse i avslutnings- skedet på den stora och djupgående undersökning som jordbruksutredningen nu håller på med.

Om man alltså är beredd att vid- hålla uppfattningen om de avtalsslutande parternas frihet, och om man inte är beredd att ge sådana konkreta anvisningar, vad är då meningen med en rundabordskonferens? Skall vi sätta oss kring bordet och hålla allmänna förmaningstal för löntagarorganisatio- nerna, Svenska arbetsgivareföreningen, RLF, Lantbruksförbundet och för var- andra i den politiska församlingen? Skall vi försöka övertyga varandra om att vi i dagens ekonomiska situation måste vara försiktiga och känna sam- hällsansvar?

Då tror jag det blir svårt att hitta några nya argument, ty de synpunk- terna har redan framförts vid skilda tillfällen. Och vad har man för anled- ning tro att parterna innan de får mö- tas vid förhandlingsbordet skulle vara beredda att exponera några slutgiltiga ståndpunkter och avge förklaringar? Man släpper naturligtvis inte till sig i en allmän debatt kring ett bord, in- nan styrkan vid förhandlingsbordet har blivit prövad.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Nej, hela detta förslag om en rundabordskonferens är dödfött och vittnar om argumentnöd. Ett gammalt ordspråk säger: Den som går objuden till, han går otackad därifrån. Och vi har inte fått någon inbjudan från dem som denna sak i första hand rör. Som jag tidigare understrukt föreligger inte nu någon krissituation, och vi står inte inför någon samhällsekonomisk katastrof. Läget är inte sådant nu att det finns anledning för regeringen att objuden sätta i gång en rundabordskonferens.

Det kan vara bra att bena upp begreppen litet ibland och inte bara strö allmänna önskemål omkring sig. Jag tycker också att det klarnar på ett välgörande sätt — i varje fall för mig själv — när man går igenom de allmänna talesätten och frågar sig hur det hela skall gå till och om man kan göra något av det som föreslås.

Sedan har också skattefrågorna förts in i prisdiskussionen, och där är det väl mervärdeskatten som aktualiserats på nytt. Som alla vet är den frågan inte begravd. Den ligger hos en expertbetonad utredning, och vi får så småningom se vad de har kunnat åstadkomma under sitt arbete. Nu vill jag bara ställa en samvetsfråga till talesmännen för en snabb omläggning av den nuvarande omsättningsskatten till en mervärdeskatt: Är ni beredda att ta konsekvenserna på prissidan, utan att säga att nu är vi inne i en inflation?

Om vi kommer i den situationen att den svenska företagsamheten på grund av svårigheter på världsmarknaden behöver ett handtag, är det väl meningen att vi inte skall vidtaga några höjningar av den direkta beskattningen, utan då skall i stället mervärdeskatten sätta in. Den innebär ju en klar skatteliberalisering för industrien. Det har diskuterats om det då skulle bli andra procenttal för mervärdeskatten, och det blir inte 10 men kanske 15, 16, 17 eller 18 procent. Vi vet med andra ord inte var

det slutar. Det beror också på vilka anspråken är på att sänka de direkta skatterna och att flytta över de nödvändiga statsinkomsterna på mervärdeskatten. Är ni då beredda att ta den prishöjning på mat, kläder och allt annat som vi behöver i vårt dagliga liv, utan att säga: Se, vad priserna stiger, nu är vi inne i en fruktansvärd inflationsutveckling som inget annat land på den europeiska kontinenten har maken till!

Är ni beredda att exkludera skattekonskvenserna i alla diskussioner om inflation och prisstegringar? Det är en rätt avgörande fråga, när vi talar om en omläggning av skattesystemet. På den punkten skulle det vara av intresse att få ett besked från oppositionens talare.

Herr Ohlin ville presentera den allmänna utvecklingen såsom en inflationistisk utveckling. Jag har en annan uppfattning — det är en utveckling som vi praktiskt taget på alla håll och kanter i en världsdel, där våra resurser är hårt ansträngda, får finna oss i. Nu yrkar herr Ohlin att herr Nicolin skall tas in såsom något slags politisk-ekonomisk direktör att stå regeringen till tjänst. Jag är den förste att erkänna att herr Nicolin säkert är en god industrialiserare. Men det räcker inte om man skall hantera folkhushållets olika ting och ha en vettig politisk bedömning i de svåra fördelningsfrågorna. Det förspors ju i skymundan att herr Nicolin vid något tillfälle för inte så länge sedan har gjort ett försök på den politiska arenan. Skulle detta vara med sanningen överensstämmande, får vi väl allesammans konstatera att det försöket inte ger någon speciell poäng om regeringen skall anställa honom för att göra politiska värderingar.

Jag vill säga något mer om prisutvecklingen, ty den är självfallet en fråga som ständigt står i diskussionens brännpunkt. Om man även här gör sig besvär med att se mera i detalj och inte

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

bara tala rent allmänt, finner man att av årets prisstegring, som uppskattningsvis beräknas gå upp till 6 procent, är det nog räknat inte 2,5 utan 2,6 procent som är en direkt följd av vår skatteomläggning.

Man kan vidare avläsa en halv procents prisstegring på grund av de internationella prisstegringarna, som vi över importen får acceptera i vårt land. Man kan avläsa 3/10 procents höjning beroende på jordbruksprisernas justeringar enligt jordbruksavtalet, man kan avläsa någon tiondel som en direkt följd av de taxehöjningar som varit nödvändiga för att bl. a. de affärsdrivande verkan skall gå ihop.

Man får sedan kvar en procentsats på mellan 1,5 och 2 procent. Den restfaktorn är en naturlig följd av en 8 à 9 procents lönestegring, i långa stycken på sådana områden — livsmedelsbranschen, transportbranschen — där det inte föreligger möjligheter att rationalisera bort lönestegringarna utan där de ofrånkomligt slår igenom i vissa prisstegringseffekter.

Om man således även här gör sig besväret med att försöka se vad som ligger bakom, tycker jag att man har plausibla motiveringar för den prisstegring som har ägt rum. Vi är i detta sammanhang i samma läge som de flesta industrinationer. Vi är möjligen litet bättre ställda, vilket också verifieras av att den svenska utrikeshandeln under den gångna delen av 1960-talet varit och under 1965 och 1966 kommer att vara en klar positiv faktor i den svenska ekonomin. Än så länge hävdar vi oss gott i den internationella konkurrensen. Den svenska utrikeshandeln har faktiskt i dag en relativt större del av världshandeln än den hade för fem—tio år sedan.

När jag lyssnat till herr Hansson i Skegrie vill jag inte precis säga, hur god vän jag än är med herr Hansson i Skegrie som gammal arbetskamrat och mycket annat, att han helt motsvarade

logikens krav när han talade om låglönegrupperna. Han försökte trösta oss med att om man höjer lönerna för de lägre betalda får man en sådan allmänt gynnsam situation inom näringslivet att även de högre inkomstgrupperna kan räkna med att få höjda löner. Jag betraktar den deklarationen såsom en eftergift i mittenalliansens intresse. Den är direkt som om den skulle ha varit skriven av herr professor Ohlin, tycker jag. Jag förstod att herr Hansson kanske för ordningens skull måste avbörda sig denna deklaration.

Men efter detta besinnade sig herr Hansson mycket snabbt och krävde solidaritet från de bättre betalda för att jordbrukarna och de lågavlönade skulle få det bättre. Han presenterade sig själv som talesman för det parti som speciellt hade tagit de lågavlönades synpunkter på sin arbetsordning. Han slutade med att säga: »Vi vill ha en bättre inkomstfördelning.» Om det nu ligger något i detta — och där vill jag väl tro herr Hansson på hans ord — har jag rätt svårt att få detta krav på en bättre fördelning av inkomsterna att rimma med vad jag antar var professor Ohlins bidrag till mittenprogrammet, nämligen att om man bara höjer de lågavlönades inkomster blir det så bra att de högavlönade också får högre lön.

Jag hälsar emellertid herr Hansson välkommen tillbaka när han avslutningsvis återkommer till en argumentation som vi alla känner igen från hans sida och som jag tror mera gör anspråk på att vara i överensstämmelse med vad man begär i klarhetens intresse.

Men vidare säger herr Hansson att en positiv statlig politik skulle kunna hjälpa låglöneföretag. Det vore intressant att få detta litet mera utvecklat. Jag kan hålla med om att man kan hjälpa individen som har låg lön. En väg är att ge honom behovsprövat socialbidrag som vi tillämpar på vissa områden. Man kanske även kan hjälpa honom på andra vägar.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Man kan också hjälpa honom genom skattepolitiken. Jag fick uppbära mycket smälek när jag sist serverade ett skatteförslag, där jag anförde, att synpunkterna från de lågavlönade borde få spela en förhållandevis större roll än skattesänkingsönskningarna från de bättre betalda. Men hur man skall kunna hjälpa de speciella företag, som av en eller annan anledning — genom konkurrensen, världsmarknadssituationen eller något annat — inte kan betala de högre lönerna, vore intressant att få reda på.

Det finns ekonomer och fackföreningsfolk, som har uttalat att man kan klara detta endast genom att hjälpa de lågavlönade över till de bättre betalda yrkena, och detta är ett påstående som i varje fall håller som argument. Men herr Hanssons linje att vi skall ha kvar de lågavlönade yrkesområdena och i stället hjälpa branscherna som sådana tarvar en utförligare redovisning, som jag hoppas vi så småningom skall få.

Herr Hansson vände sig mot ett beslut som fattats i denna kammare och i medkammaren och som innebär en viss överstyrning av bostadbyggandet till de tätorter — Stockholm, Göteborg och Malmö med omgivningar — där man kan anse att bostadsbristen är mest accentuerad. Han vände sig emot att man, när det nu förelegat svårigheter att realisera detta program i tätorterna, inte kömmenderat mittåt och utan vidare återigen fört över byggan- det av dessa bostäder till landsbygds- städerna och till landsbygden, där det enligt hans mening skulle finnas möjligheter att realisera ett ökat bostad- byggande.

Vi valde i stället vägen att göra en extra ansträngning för att riksdagsbe- slutet skulle kunna effektueras. Jag är medveten om att det har förekommit svårigheter, men jag kan i detta sam- manhang hänvisa till att det i dagens eller gårdagens tidningar finns en in- tressant redovisning från folk, som har

att göra med detta och som har kunnat konstatera att utvecklingen just nu går åt rätt håll och att det bör finnas rim- liga möjligheter att klara bostadspro- grammet såsom detta från början var avsett och beslutat av riksdagen.

Det är mycket i herr Hanssons in- lägg som vore värt kommentarer, och naturligtvis var det speciellt roligt att lyssna till hans citatkonst som spänner över schlagerförfattare, Shakespeares Hamlet och Matteus' evangelium — vem som helst klarar inte av detta i ett enda anförande. Men låt mig allra sist till herr Hansson få säga ytter- ligare en sak. Å ett frånvarande stats- råds vägnar, som herr Hansson i Skeg- rie med sedvanlig fransysk artighet och gallisk espri betecknade som för- tjusande, tar jag mig friheten att fram- föra ett varmt tack för komplimangen.

Jag vill säga ytterligare några ord till herr Bohman. En målmedveten op- position har i Norge enligt herr Boh- man givit ett resultat som från hans och från borgerlig synpunkt över hu- vud taget hälsats med stor glädje och tillfredsställelse. Det är emellertid in- te en fullständig redovisning att säga att det norska regeringsskiftet var re- sultatet av en målmedveten opposition. Tyvärr var det splittringen på vänster- sidan, som gav möjligheten för en bor- gerlig koalition att gå in i regerings- ställning med en minoritet av väljarna bakom sig. Först med denna komplet- tering blir redovisningen mera fullstän- dig.

I frågan om det europeiska samarbe- tet har herr Bohman ställt problemet så — och det gör han alldeles rätt — att kontroversen inom EEC i dag är en följd av att Frankrike och de Gaulle icke accepterar en överstatlig organi- sation. Det är en intressant situation, och den skiljer sig ganska väsentligt från det läge som rådde när Romstad- gan skrevs. Sverige har också avvisat den överstatliga organisationen. Vi kan med hänsyn härtill inte vara så ener-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

giska som herr Bohman önskar när det gäller att utan reservationer gå in i EEC-samarbete. Ja, »utan reservationer» är kanske lite styggt sagt, men jag har velat peka på denna grundläggande skillnad beträffande attityden till EEC.

Vi är helhjärtat engagerade för en ekonomisk frihandel och ettekonomiskt samarbete i Europa och utanför Europa. Herr Bohmans kritik mot oss för att vi inte med samma energi som Danmark driver våra förbindelser med EEC — där den överstatliga organisationen har sin alldeles avgörande betydelse — anser jag att vi kan ta med lugn. Personligen tror jag inte att Sverige skulle ha blivit bättre sett i Centraleuropa, om vi mycket tröget skulle ha stått och hållit i dörrvredet nere i Bryssel.

I skattedebatten efterlyser herr Bohman ett program från regeringens sida. Han vill ha ett program mot inflationen, ett program — om jag fattade honom rätt — för lägre skatter, ett program — fortfarande om jag fattade honom rätt — vilket skall ge större utrymme, som det brukar heta i argumentationen, för den enskilda människan och mindre utrymme för den offentliga sektorn. Herr Bohman gör sig återigen skyldig till misstaget att tala om »offentlig sektor» och »enskild sektor» som två från varandra fristående sektorer, när de i så stor utsträckning är kommunicerande kärl. Men om nu herr Bohman vill ha regeringsprogrammet mot inflationen redovisat, så kan jag sammanfatta det på följande sätt.

Programmet skall avse att hindra herrar Holmberg och Bohman och deras parti — jag kan även säga övriga borgerliga partier, i varje fall folkpartiet — från att måla inflationsspöket på väggen så att människorna i panik vidtar åtgärder som stimulerar en inflationsutveckling. Programmet skall vidare hindra herrar Bohman och Holmberg — jag nämner dem nu i den

ordningen — och högerpartiet att spolia det sparande och den kapitalbildning som via ATP-fonder och ett statligt och kommunalt finansiellt sparande är den enda rimliga garantien för att den investeringsverksamhet, som vi behöver, också skall kunna realiseras. Programmet skall även innebära att vi försöker övertyga högermännen om att lättsinniga skattesänkingslöften innebär ett raserande av den trygghet som för de många människorna i vårt samhälle med stor möda och offervilja har genomförts. Och slutligen skall programmet hindra herrar Holmberg och Bohman och deras partivänner att i ett ansträngt ekonomiskt läge äventyra den ekonomiska stabiliteten genom demagogiska försök att försämma statsfinanserna.

Vårt program kommer att innebära, herr talman, att vi på varje plats och vid varje tidpunkt vederlägger ansvarslöst tal, som — om människorna tror på det — stimulerar en inflationsutveckling. Det är det väsentliga i vårt program, och det blir mitt besked med anledning av att herr Bohman efterlyste ett program.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministern tycks i hastigheten glömma bort att hans parti ju haft makt och inflytande och kunnat inom vida gränser göra vad det ville — och resultatet talar för sig självt när det gäller försvaret av penningvärdet!

Men i övrigt vill jag säga att finansministern är en förnöjsam herre. Han är så nöjd med prisstegringen — Sverige ligger någonstans i mitten bland industriländer, säger han. Han räknar med sådana länder som har devalverat valutan. Han tar ingen hänsyn till att Sverige inte deltog i världskriget och att vi därför borde kunna klara oss

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

bättre. Han är, som sagt, nöjd med att vi ligger i mitten.

Får jag läsa upp vad en av herr Strängs vänner, dr Meidner i I.O, skriver i Svensk sparbankstidskrift:

»Antag att hälsovårdsmyndigheterna i samma land skulle argumentera på följande sätt: Visserligen bör vi sträva efter ett gott hälsotillstånd hos vårt folk, men några procent sjuklingar måste ju alltid finnas. För övrigt ligger vi någonstans i mitten vid en internationell jämförelse och så länge vårt hälsotillstånd inte är sämre än för 16 västeuropeiska länder i genomsnitt bör vi vara ganska nöjda. — Både polischefen och hälsovårdsmyndigheterna skulle förmodligen kritiseras för slapphet och ansvarslöshet. Men när det gäller ett samhällsont som penningvärdeförsämringen, som har många beröringspunkter med både brottslighet och ohälsa, kan det fortfarande på högt uppsatt håll argumenteras aningslöst och oskuldsfullt» — är det aningslöst och oskuldsfullt, herr finansminister? —: »Är egentligen en årlig prisstegring med så där 3 procent farlig? Är det inte just det pris, som vi får betala för full sysselsättning och snabb framstegstakt? Kan vi inte känna oss ganska lugna så länge prisstegringen hos oss inte är värre än i vissa andra länder i Väst-europa?»

Något längre fram i dr Meidners artikel heter det:

»Vi kan ingalunda känna trygghet därför att vissa andra länder i Västeuropa har lyckats lika dåligt med sina stabiliseringsförsök som vi. Bland dem, som har lyckats bättre, finns våra huvudkonkurrenter på världsmarknaden. Att söka tröst och tillfredsställelse i en hygglig placering någonstans i mitten har ju för övrigt inte i några andra avseenden framstått som målsättning för det progressiva svenska välfärds-samhället. Sverige bör kunna försvara sin topplacering som höglöneland och social välfärdsstat.»

Man undrar hur dr Meidner i förväg precis kunde veta vad herr Sträng skulle säga i dag och på förhand kunde leverera denna ganska förödande kritik.

Låt mig vidare påpeka, att finansministern som vanligt utgår från att ramen är given och väljer ett kortsiktigt resonemang när det passar honom. Att man på längre sikt kan vidga ramen och få en större effektivitet genom att exempelvis utnyttja den moderna tekniken inom bostadsbyggandet, att man kan öka sparandet, att man kan undgå felinvesteringar om inflationen inte vore så hård — allt detta skjuter han åt sidan och låtsar, som han gjort hundra eller tvåhundra gånger förut i denna kammare, att det finns en fast ram: Lägg det något mera på det ena hållet, måste det bli mindre på något annat håll.

Beträffande räntan är herr Sträng också nöjd. Han påstår först att försäkringsföretagen räknat ut att insättarna efter kriget skulle ha fått en realränta — efter hänsyn till penningvärdets fall — på 3 å 3,5 procent. Därvidlag måste dock herr Sträng göra sig skyldig till ett mycket allvarligt missförstånd. Det har ingalunda förekommit en realränta, som ens närmar sig en sådan höjd. Möjligen förväxlar herr Sträng detta med vissa beräkningar som gäller en del av försäkringsföretagens placeringar. Jag vet alltså inte riktigt vad han syftar på. Men, herr finansminister, denna uppgift är grovt vilseledande. Realräntan har endast varit en bråkdel av detta.

Vidare räknar herr Sträng upp en mängd låntagare, som inte vill ha värdefasta obligationer liksom han själv, den store låntagaren inte önskar det. Ja, tacka för det! Men låt mig nämna att t. ex. sparbankerna har börjat ändra mening på den punkten.

Herr Sträng är tydligen ganska nöjd med att vi har en ränta på mellan 7 och 8 procent, och en inflationsgrad på 3 å 4 procent utöver skattehöjningar. Vi

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

har nu fått beskedet att finansministern tycker att en räntenivå av den höjden inte är någonting att bekymra sig över; det är alltså vad vi får räkna med för framtiden. Jag tycker inte att finansministerns förnöjsamhet är försvarlig vare sig när det gäller prisstegringen eller de höga räntorna. Den borde ersättas av en större beslutsamhet att göra någonting åt detta och att inte skylla på alla möjliga inom industrien som säger si eller så. Det är *statens* ansvar och inte minst finansministerns uppgift att göra någonting för att försvara penningvärdet och skydda oss mot alla de sociala orättvisor som inflationen medför.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmåle:

Herr talman! Jag skall först be att få tacka herr finansministern för den bedömning han gjorde då han sade att oppositionen var i god kondition; jag vill kvittera komplimangen genom att säga att det sannerligen inte är något fel på finansministerns kondition heller.

Mellan varje remissdebatt inträffar det ju en del obehagliga saker: räntehöjningar, kreditåtsamningar etc. Det är beundransvärt att finansministern ur detta kan hämta en sådan inspiration till ständiga lovsånger som han gör. Det är inte dåligt gjort. Om det är rätt som det brukar sägas att den är en dålig musiker som inte kan blåsa trumpet för sig själv, så har finansministern alla förutsättningar, både fysiskt och intellektuellt, att bli en utomordentlig trumpetare.

Utanför regeringspartiet tror jag inte att det är så många som sjunger lovsånger över regeringspolitiken. Finansministern inregistrerar som vanligt den ökning av nationalprodukten som vårt näringsliv åstadkommit. Det är bra gjort av vårt gamla slitstarka näringsliv att tåla den politik som förts i många år. De förbättringar som har åstadkommit har icke åstadkommit *tack vare* denna

politik utan *trots* denna politik. Man kan väl inte med bästa vilja i världen säga att högre ränta, högre skatter, kreditåtsamning och inflation är åtgärder som stärker näringslivet. Men jag har kanske en felaktig uppfattning på den punkten — det kanske är så nu för tiden. Jag tror att alla dessa åtgärder tillsammans i stället skapar ett labilt och osäkert läge för näringslivet, och det är dock näringslivet som skall ge oss resurserna för vårt ekonomiska framåtskridande. Tack vare att inflationen är en internationell företeelse har vi klarat oss i konkurrensen hittilldags. Men tänk om andra länder skaffar sig regeringar som kan stabilisera penningvärdet, hur går det då?

Finansministern tror inte på rundabordskonferenser. Jag har den uppfattningen, att om alla parter samlas till en överläggning med en positiv vilja att pröva alla de komponenter som ingår i den ekonomiska politiken, så kan resultatet bara bli positivt, *om* det blir något resultat. Men detta förutsätter att finansministern inte kommer till konferensen med uppfattningen att allting är så bra att ingenting kan göras bättre. Vi skall naturligtvis inte komma till Kanslihuset objudna i den angelägenheten. Men om jag varit i finansministerns ställe skulle jag med största tacksamhet tagit emot en sådan invit. Det kan ju hända att väljarna så småningom kommer på tanken att förse oss med en sådan där biljett.

Finansministern ville göra gällande att jag skulle ha sagt att en förbättring för låglönegrupperna också skulle betyda en förbättring för höglönegrupperna. Det var väl en önsketolkning som finansministern gjorde. Jag sade att en förbättring av låglönegruppernas förhållanden måste förutsätta att andra grupper är villiga att bära konsekvenserna härav. Dessa andra grupper skall man inte söka bland låginkomstgrupperna; dem får man väl söka någon annanstans, om jag fattat rätt.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Nej, herr finansminister, när det gäller låglönegrupperna har jag argumenterat i enlighet med det socialdemokratiska partiprogrammet. Där står talat om solidarisk lönepolitik. Men jag förstår att regeringspartiet har glömt den punkten i sitt program. Det är därför jag vill påminna om att den finns där.

Jag tror att regeringen inte vill åstadkomma någonting på detta område. Man har visserligen gått med på en utredning nu; jag hoppas att det inte har skett med den vanliga något skämtsamma motiveringen att om man vill att ingenting skall hända så lämnar man ärendet till en utredning. Jag hoppas att det inte är så.

Nej, herr finansminister, jag har svårt att tro att regeringen verkligen är så förtjust över dessa höjda räntor, höjda skatter etc. som man påstår för att förgylla sin politik. Jag tror att man helst hade sett att man sluppit det. Man resonerar nog ungefär på samma sätt som flickan gjorde när hon betraktade eau de cologne och sade: »Det är ju väl att den finns, men det är tråkigt att den skall behöva användas.»

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade faktiskt först för avsikt att gå upp i talarstolen och berömma finansministern för det lugn han visade och det balanserade resonemang som han i början av sitt anförande gav prov på. Jag tyckte att han i dag mera gjorde skäl för beteckningen pedagog än demagog. Men ingen lycka varar som bekant beständigt, och sedan herr Sträng eldat upp sig en timme kunde han inte avhålla sig från de demagogiska klyschorna. Jag säger detta med beklagande; jag tror nämligen att debatterna skulle vinna på att vi försökte hålla dem på en saklig nivå. Det finns så många frågor som vi behöver ventilera öppet och ärligt i denna kammare att jag tror att en mera samsad debatt vore av värde.

Då jag apostroferade valet i Norge

och påvisade att utgången av valet var resultatet av en målmedveten oppositions försök att slå bort den gamla majoritetsregeringen gjorde herr Sträng gällande, att utgången inte berodde på att oppositionen var handlingskraftig utan att det förekom så stark splittring på vänsterkanten. Det är klart att man kan ha olika meningar därom. Men vi har nog flertalet av oss en känsla av att ungdomen i Norge i hög grad satade på det borgerliga alternativet som de fyra borgerliga partierna förde fram. Finansministerns invändning föranleder mig att rikta en fråga till honom, eftersom det var med starkt beklagande som finansministern framlade sitt förslag till tolkning av valutgången: Menar alltså finansministern att kommunisterna och socialisterna står socialdemokratien närmare än vad de borgerliga partierna gör? Det måste bli slutsatsen av herr Strängs med beklagande framförda argument.

Finansministern ironiserade över att jag och flera andra begärt ett regeringsprogram för kampen mot inflationen. Hans svar på min fråga var nämligen, att om han skulle lägga fram ett förslag, skulle det innehålla följande punkter.

Den första punkten innebar i kortet att han skulle hindra högerpartiet från att måla inflationsspöket på väggen. Ett medel att angripa inflationen skulle alltså vara att hindra oppositionen att tala om att inflationen förekommer. Att så är fallet är alla medborgare här i landet medvetna om. Det viktiga måste vara att vi talar om det och att vi gör klart för folk vilka risker som inflationen för med sig. Härigenom driver vi fram åtgärder för att verkligen angripa inflationen vid roten.

Den andra punkten i finansministerns förslag var att högerpartiet skulle hindras att spolia sparat i ATP och hindra kommunerna att spara. Den enda rimliga garantien för sparande, sade herr Sträng, vore det kollektiva sparande

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

det. Herr Sträng ger därmed uttryck för ett uppenbart misstroende, en ringaktning för de enskilda människornas sparande. Jag har inte satt det kollektiva sparandet mot det enskilda sparandet; jag har starkt understrukit att vi behöver ett enskilt sparande utöver det kollektiva sparande som bedrivs. Det förslag som finansministern syftade på när det gäller ATP innebar inte alls att man skulle riva ner ATP-sparandet. Det vet finansministern lika bra som jag.

Den tredje punkten var att vi inom högerpartiet skulle förhindras att lämna lättsinniga skattelöften, vilkas infriande skulle innebära att vårt välstånd raserades. De förslag till skattesänkningar som vi lade fram under vårriksdagen var klart underbyggda, och i mitt anförande i dag pekade jag på att det inte räcker att bara tala om skattesänkningar utan att det behövs åtskilliga andra åtgärder för att vi skall få hyfs på samhällsekonomin. Jag återopade finansministerns egna prognoser i kompletteringspropositionen i våras, vilka visar vilken pessimistisk syn vi alla har anledning att ha när det gäller den statsfinansiella utvecklingen för åren framöver.

Punkt fyra i finansministerns förslag var att vi skulle förhindras att äventyra stabiliteten genom demagogiska överdrifter, eller någonting sådant. Jag skulle vilja fråga: Vilka av de förslag, som jag skisserade i mitt anförande och som i mycket stor utsträckning stämmer med den mening som råder inom det svenska näringslivet och bland svenska ekonomer, är det som herr Sträng anser vara demagogiska och av sådan beskaffenhet att de äventyrar stabiliteten?

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Hela högerpartiets skattekommittés diskussion är demagogi. Man gör gällande, såsom skedde under vårriksdagen, att vi kan försämra statsfinanserna

högst väsentligt och ändå ha en stabil ekonomi; man säger att vi bör ha ett enskilt sparande i stället för ett sparande över ATP-fonderna — jag lade märke till vad herr Bohman sade i sitt senaste inlägg, men under hela senaste valrörelsen sade man inom högerpartiet att det förekom ett för stort sparande i ATP-fonden. Man framför denna kritik mot det s. k. tvångssparandet och överbeskattningen, en form av sparande som varit erforderlig för frammarschen — den kritiken började långt innan herr Bohman fungerade som gruppleddare här i kammaren, men den har framförts konsekvent. När ni gjort allt detta har ni fört en demagogisk propaganda.

Ni vill vara med om stora utgifter och ni har till och med bjudit över på vissa avsnitt — det skall bli intressant att se om ni kan låta bli det när vi kommit litet längre fram — men ni vill inte vara med och betala. Det är där demagogien ligger.

När jag kommenterade herr Bohmans inlägg i fråga om valet i Norge, sade jag att bilden inte blir fullständig om man inte också talar om att splittringen på vänsterkanten var anledningen till att vi fick en borgerlig regering med ett mindretal av väljarna bakom sig. Nu frågar herr Bohman: Står socialisterna och kommunisterna närmare socialdemokratien än vad de borgerliga partierna gör? Om herr Bohman avser att jag genom att svara på den frågan skulle ytterligare utveckla mina synpunkter på valet i Norge, så är det enda jag kan säga, att kommunisterna och socialisterna i Norge stod närmare borgerligheten, eftersom det var deras insats som föranledde att borgerligheten nu sitter i regeringsställning.

Jag vill tacka herr Hansson i Skegrie för hans deklaration om låglönegrupperna. Den var klar och otvetydig, och jag hälsar honom välkommen tillbaka till just den ståndpunkt som jag

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

trodde var hans; han bekräftade det nu. Nu är det bara att efterlysa, vad mittenpartiet har för ståndpunkt i denna intressanta fråga.

Diskussionen mellan Meidner och mig har förts många gånger tidigare, och vi kommer säkert att föra den i fortsättningen också. Jag vill säga till herr Ohlin, att Meidners program för att komma till rätta med inflationen är ett program som herr Ohlin inte under några förhållanden kan acceptera, och herr Ohlins program för inflationsbekämpandet — om man nu kan tala om något program — är ingenting som Meidner kan acceptera. Men kontroversen mellan Meidner och mig har vi nog alla möjligheter att klara ut och resonera om utan att den ventileras här.

Låt mig till sist säga, att det är fråga om realränta och att det är försäkringsföretagen som gjort en utredning om detta. Det är inga misstag från min sida. Kan en sparare placera ett spar-kapital i statsobligationer eller bostadsobligationer till en ränta av 6, 6,5 eller 6,75 procent när vi har en prisstegring som normalt uppgår till 3 procent, blir det en realränta på 3 procent eller ibland litet däröver.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Finansministerns yttrande om realräntan gällde för det första om jag inte hörde fel, en period efter kriget då vi inte hela tiden hade dagens räntesatser.

För det andra räknar finansministern fel, ty han glömmer bort att det finns någonting som heter skatter och att han själv som finansminister beskattar hela bruttoräntan, således även den del som skulle vara kompensation för prisstegring.

Om man alltså får 6 procent på insättningar och betalar en tredjedel därav i skatt, har man kvar 4 procent. Vid en prisstegring av 3 å 3,5 procent blir nettoräntan, efter frändrag av skatt,

en halv å en procent. Lägg sedan till skatten. Man kommer då en aning högre upp men ingalunda upp till finansministerns siffror.

Herr Sträng tror att jag inte kan hämta någon glädje ur vad dr Meidner sagt. Jag har emellertid haft mycken glädje av det stycke jag läste upp och som onekligen utgjorde en hård dom över finansministern.

Jag kan också citera ett annat stycke av Meidner. Han säger där att om man inte hindrar inflation, bör verkningarna därav mildras och fördelas så jämnt som möjligt på olika grupper. Vad han här tänker på är »bl. a. aktieköp i kollektiv form och värdefasta lån. Om statsmakterna kapitulerar i stabiliseringspolitiken, bör de i varje fall medverka till att inflationsvinster inte tillfaller ett fåtal».

Det är mycket väl uttryckt. Det är samma tankegång som jag tillåtit mig framföra många gånger.

Om tiden medger detta skulle jag sedan något vilja replikera finansministerns långa anförande. Han talade om bostadsbyggandets omfattning och att vi alltid i våra förslag höjde siffrorna i regeringens program med 10 procent. Nej, detta påstående är en fantasiprodukt av finansministern. Men låt mig påpeka att vi gång efter annan framlagt siffror som finansministern på samma sätt som nu har avhånat som för höga. Sedan har det emellertid ofta visat sig att, trots att regeringens handläggande av bostadspolitiken ingalunda varit vidare effektivt, har det ändå gått att bygga nästan precis så mycket som vi föreslagit. Vår siffra har alltså visat sig vara i underkant och inte för hög. Ändå får vi varenda gång vi tycker något annat än regeringen höra att det rör sig om ett överbud. Men när en statlig utredning något halvår efter det att vi lagt fram våra förslag kommer till samma resultat som vi eller t. o. m. presenterar en högre siffra än vi, kan då detta vara en indikation på att vi

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

hela tiden kommer med löjliga överbud, såsom finansministern vill påstå?

Nej, herr finansminister, ange siffrorna för bostadsbyggandets omfattning och våra förslag och ni skall finna att det inte alls förhåller sig på det sätt som ni påstår.

Herr **BOHMAN** (h) kort genmäle:

Herr talman! I sin replik till mig var finansministern något mer nyanse-rad än i sitt första anförande, något som jag noterar med tillfredsställelse.

Som en förklaring till epitetet demagogi framhåller finansministern nu att vi från högerpartiets sida ville genom våra förslag försämra statsfinanserna högst väsentligt.

Jag bestrider detta. I de förslag till skattesänkningar som vi lagt fram har vi varje gång anvisat olika vägar att göra motsvarande besparingar. Det har inte alltid varit lätt. Det har många gånger varit impopulärt. Alla i denna kammare vet hur känsligt det är att framlägga sådana stundom rätt hårda besparingsförslag. Men vi har gjort det. Därför bestrider jag finansministerns påstående på den punkten.

Sedan återopade finansministern som exempel vad som hände under förra valrörelsen. Det är tydligen ingenting av vad jag sade i dag som finansministern åsyftar utan det är den gamla ATP-frågan som spökar på nytt. Det är alldeles riktigt att vi ansett att ATP-sparandet har varit för stort och att det på lång sikt kommer att vara för stort. Det förslag som framfördes under den åsyftade valrörelsen var inte avsett att ligga till grund för en nedskärning av det dåvarande sparandet i ATP utan syftade till att man skulle använda en del av de nya pengarna till att finansiera en reform som kammaren nu är utomordentligt angelägen om att genomföra. Förslaget var kompletterat med åtgärder för att samtidigt öka det enskilda sparandet. Vi tror nämligen att en kombination av enskilt sparande och

kollektivt sparande är det riktiga och att man inte bör satsa enbart på det kollektiva sparandet.

Vi har inte bjudit över finansministern. Vi har förklarat oss vara villiga att betala kostnaderna för alla de bud vi framlagt. Det vidhåller jag bestämt.

Även beträffande Norge gjorde finansministern en viss nyansering. Det är klart att splittringen på vänsterkanten i Norge måste ha bidragit till att det gick sämre för de socialistiska partierna än om de hade hållit ihop. Anledningen till min fråga var emellertid att jag fick intrycket — och det har jag trott mig märka tidigare när man diskuterat dessa frågor — att man på socialdemokratiskt håll beklagar att de socialdemokratiska och vänstersocialistiska partierna inte höll ihop i valrörelsen. Då ligger det nära till hands att fråga om finansministern anser att socialdemokratien står närmare kommunisterna än de borgerliga partierna.

Herr **HANSSON** i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror inte mycket på att låglöneproblemen kan lösas därigenom att högre avlönade avstår någonting till de sämre avlönade. Vi är överens om att avtalsrörelsen skall vara fri. Om det sker en sådan nivellering får den ske efter frivilliga grunder och naturligtvis på basis av frivillig solidaritet.

Jag lade i mitt anförande huvudvikten vid låglönegrupperna. Den bästa vägen att förbättra läget för dessa grupper är enligt min mening att förbättra förutsättningarna för dem inom de företag där de är verksamma. Dessa låglönegrupper finns i mycket stor utsträckning inom de mindre företagen och inom företag som har det besvärligt i konkurrenshänseende, men den förda regeringspolitiken gynnar inte alls dessa företag, tvärtom. Den leder snarare till en ytterligare försämrad konkurrensställning för dessa företag. Där-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

igenom undanröjs också möjligheterna för dessa låglönegrupper att kunna följa med i utvecklingen.

Det är den positiva linjen som vi varit eniga om att statsmakterna bör följa. Vi kan inte blanda oss i avtalsuppgörelserna och skall inte göra det heller. Det finns tillräckligt många andra områden där man kan hjälpa och stödja låglönegrupperna. Jag nämnde en hel rad sociala åtgärder, skatteåtgärder m. m. Om vi gör en samlad insats tror jag att vi kan komma en god bit på vägen.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRANG:

Herr talman! Nu kom herr Hansson i Skegrie och krånglade igen till begreppen om låglönegrupperna för oss allesammans.

Först var han krånglig, sedan var han klar och jag honorerade honom för det. Sedan går han upp i talarstolen och understryker ytterligare sin klarhet och han får ännu ett erkännande för det. Därefter krånglar han på nytt till saken. Var det därför att jag efterlyste en mittlinje i hans tidigare deklaration som gjorde honom bekymrad, så har jag overseende med honom på den punkten och fortsätter följaktligen att tro att han har sin gamla och pålitliga uppfattning.

Herr Bohman hävdar att högerpartiet ständigt haft täckning i sina alternativa budgetförslag för de skattesänkningar utöver regeringens förslag som presenterats. Jag kan gå så långt i medgivande att vad herr Bohman säger var i vissa stycken riktigt innan herr Bohman flyttade in i kammaren och talade för högern. På den tiden herrar Hjalmarson och Swärd stod för högerlinjen försökte de under vissa år på ett hedervärt sätt skapa denna täckning. Men det gick så illa att herr Hjalmarson och herr Swärd fick sparken från högerpartiet. Sedan den operationen

gjorts har högerns täckningsförslag mest haft karaktär av fönsterskyltning.

Till sist vill jag något beröra herr Ohlins resonemang i diskussionen om realräntan. Jag tillät mig säga i mitt första inlägg att 1932, 1933 och fram till 1935, då vi inte hade några prisstegringar alls, kunde räntan för en insättare röra sig om ett par eller tre procent. Räntan var beskattad vid det tillfället. När vi nu har en prisstegring på 3 procent kan man göra insättningar och få 6 procents ränta. Den räntan är också beskattad. Samma princip har gällt varje gång. Jag förstår inte herr Ohlin när han nu för in något slags skatteavdrag som inte är möjligt att göra. En liten inkomsttagare betalar däremot 1965 ingen skatt på räntan om han är gift och har kapital under 12 000 kronor. Det gjorde han på 1930-talet. En stor inkomsttagare betalar det mesta av ränteavkastningen i skatt, eftersom han får kännas vid den progressiva beskattningen. Räntan är alltså beskattad på samma sätt som inkomsten är beskattad, dock med visst undantag.

När man nu i diskussionen säger att situationen är så mycket allvarligare för spararna än på 1930-talet vill jag föra in min argumentation. Jag är helt övertygad om att den håller.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Herr Ohlin riktar kritik mot ett uttalande om skandinavisk försvarssamverkan, vilket jag gjorde i dansk radio i mitten av oktober. Låt mig då erinra om vad som förekommit!

För en månad sedan kom det fram rykten i dansk-norsk press om att det hade gjorts officiella svenska trevare i Norge om ett norskt-svenskt försvarssamarbete. Från regeringens sida dementerade vi detta.

Dessa rykten väckte särskilt stor uppmärksamhet i Danmark, som ju enligt de första ryktena skulle hållas utanför denna diskussion.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Den danska radion försökte då ett par gånger att få oss att göra ett uttalande. Vi avböjde först men jag gjorde ett uttalande efter att ha gått igenom frågan med statsministern. Vi ansåg det tveksamt om man i den uppkomna situationen, och såsom diskussionen gick i Danmark, kunde helt vägra att uttala sig. Jag gjorde alltså ett uttalande. Detta blev tyvärr felaktigt refererat i ett AP-telegram. Jag fick tillfälle att samma dag i både svensk radio och svensk television rätta till detta fel.

I koncentrat svarade jag följande i den danska radion: Denna fråga är rent hypotetisk — jag tror att det var jag som förde in det ordet i diskussionen — därför att verkligheten är ju den att Danmark och Norge tillhör Atlantorganisationen.

Jag svarade också på en fråga om vår inställning därest ett nytt läge skulle uppstå i Europa efter 1970 och Atlantorganisationen skulle antingen upphöra eller, som frågeställaren ville formulera frågan, om Danmark och Norge ändrade sin utrikespolitik. Jag sade att i en sådan situation är vi beredda att på nytt pröva frågan om ett alliansfritt skandinaviskt försvarsförbund. Jag sade vidare klart i intervjun att Sverige inte överväger att ta några initiativ i denna fråga. Jag sade dessutom som svar på frågan om jag antog att ett skandinaviskt försvarsförbund innebar ökad säkerhet i Norden, att den tesen från 1949 är den första som bör prövas om frågan på nytt skulle bli aktuell. Något initiativ till sakdebatt har jag inte tagit och jag har inte deltagit i någon sådan. Vi har bara ansett att vi för dansk press och radio inte kunde ställa oss helt avvisande, såsom frågan låg till med hänsyn till den danska diskussionen.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga att jag även efter försvarsministerns förklaring är mycket skeptisk till värdet av

att regeringsledamöter framträder med hypotetiska uttalanden, där man utgår från det fallet att grannländerna skulle ha genomfört en radikal förändring i sin utrikespolitik, en förändring som inte har någon aktualitet såvitt jag vet, och att man då börjar resonera om vad man skulle göra eller inte göra i detta fall. Jag undrar vad försvarsministern skulle tycka, om danska och norska regeringsledamöter började göra uttalanden om hur de skulle ställa sig om Sverige övergäve neutralitetspolitiken eller om Sverige företog andra icke aktuella förändringar i sin politik. Skulle inte statsrådet Andersson då tycka att det var tämligen överflödigt? Jag erinrar om att det då och då i pressen på kontinenten gjorts antydningar om att den svenska neutralitetspolitiken kanske inte är så pålitlig, så parallellen skulle mycket väl kunna genomföras. Om det är så att det skall göras ett uttalande som rör en sak av sådan grundläggande betydelse som Sveriges attityd i frågan om förhandlingar om försvarsallianser o. d., tror jag att det skall ske efter en mycket grundlig debatt och inte minst efter diskussioner i utrikesnämnden.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **ANDERSSON**:

Herr talman! Jag medger att det är tveksamt om man skall uttala sig om så hypotetiska frågor som en eventuell upplösning av försvarssamverkan i väst, vilket jag också mycket starkt betonade för den danska radion. Herr Ohlin har väl också uppfattat att jag bestämt sagt ifrån att jag personligen inte tror att försvarssamverkan i väst kommer att upplösas 1969 eller 1970. Den kan ändra karaktär men inte upplösas.

Men, herr Ohlin, det pågick en debatt i dansk och norsk press som var mycket intensiv, och det är i sådana situationer som man ibland inte kan undvika att också säga några ord om

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

den rent hypotetiska situationen. Ställningstaganden av något slag har det ju icke varit fråga om och initiativ till debatt eller initiativ till intervjuer har inte tagits från den svenska regeringen.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag har med visst intresse suttit och lyssnat på sådana här debatter under cirka 25 år, och jag frågade mig vilka nyheter oppositionen nu tänker komma med. Jag kunde bara konstatera att sedan den diskussion vi hade i våras har kärlekskrankheten mellan centerpartiet och folkpartiet ökat, och det förefaller nu som om de skulle ha diskuterat äktenskapliga förbindelser. Det nya är väl männe att de nu tagit in högern som allierad, vilken under våren uppträdde ungeför som en hartsfiolspelande okynnespojke, och när jag hörde herr Hansson i Skegrie, som ju använde både teologi och litet av varje, så tänkte jag att det nu blir ett kyrkbröllop inom de borgerliga. Men när jag hörde herr Hansson i Skegrie säga att de var villiga att bära bördorna av en höjning av låglönerna, frågade jag mig omedelbart hur det skulle gå med det äktenskapet. Han tog dock tillbaka detta löfte i sitt andra anförande och sade klart och tydligt att han inte menade att de större inkomsttagarna skulle behöva vara med och betala kalaset. Varifrån han skulle ta låglönelyften efter det, vet jag inte.

När jag hörde alla dessa vackra tal kom jag emellertid att tänka på ett tal, som hölls i Gamleby, jag tror det var 1910, där en Olsson, en bonde, varnade bönderna för att gå med de borgerliga, eller de rika som han sade. Hammar-skjöld protesterade, men det är givet att man trots all denna födslovända inom borgerligheten väl får utgå ifrån att linjerna numera har klarnat så pass att vi får en enig borgerlig opposition emot oss, och det är väl det nya.

Jag vill också säga att jag även för-

stod att man skulle diskutera penningpolitiken. Jag tänkte att det skulle vara intressant att titta på den nya hundralappen, ty den komme väl att ange ett fast penningvärde. Till min fasa får jag se, att man placerat Wasaskeppet, alltså regalskeppet som sjönk, på den här hundralappen, och jag tänkte att herr Ohlin måste väl ändå uppmärksamma just denna fasansfulla attack mot penningvärdet. Sedan vände jag och tittade på den andra sidan. Då får jag se Gustaf Adolf, den som hade en stormaktsdröm och som kostade vårt svenska folk fantastiska pengar.

När jag begärde ordet och gick in i debatten, var det därför att jag ville erinra de borgerliga om att när jag var ung så sjöng vi en medborgarsång av Heidenstam, som bara konstaterade: »Så sant vi äga ett fädernesland, vi ärvde det alla lika, med samma rätt och med samma band för både arma och rika.» Han konstaterade även: »Det är skam, det är fläck på Sveriges banner, att medborgarrätt heter pengar!»

Det förefaller som om den politiska omgången nu har gjort ett varv och vi är tillbaka till en ställning, där borgerligheten ånyo vill samla sig mot den fackliga och politiska arbetarrörelsen. Jag vill då erinra om att det i dag finns anledning för det svenska folket — som ändå 1918 visade förtroende för demokratien och samtidigt sade sig att man med demokratiska medel ville omforma vårt land, ge människorna människovärde, trygghet mot social, ekonomisk och kulturell nöd — att komma ihåg att den politik, som sedan dess har förts i vårt land, haft till målsättning att försöka eliminera hindren för de bredare folklagen att få det människovärde, som de då inte hade.

Det är klart att vi äldre med stolt-het kan säga att vi har överträffat vår ungdoms höga ideal. Vi kan även säga att vi genom en fredlig revolution har lyckats omforma samhället. När jag hörde hur herr Ohlin här i debatten

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

började räkna upp olika saker, så kunde jag ändå konstatera att socialdemokratien har genomfört ett reformarbete som helt enkelt är enastående i världen. Men vi har inte endast ägnat oss åt reformarbete, utan vi har jämväl ett näringsliv och ett samhällsliv som aldrig har varit så starka som för närvarande, under den socialdemokratiska regimen.

Ändå vill jag säga att dagens läge inte skall mätas med vår ungdoms perspektiv, utan vi har sedan dess skapat olika tillgångar. När man i dag skall mäta klyftan mellan dem som har sociala och ekonomiska besvärligheter och de andra, håller jag självfallet med om att denna avvägning visar att vi i Sverige ändå har bibehållit en klyfta som inte kan vara rimlig.

Vi måste också komma ihåg att vi har behållit en rättsfilosofi som i stället för att förebygga brott synes stimulera till brott. Socialdemokratien borde givetvis ha ingripit och rensat ut en sådan rättsfilosofi som passar inom ett annat samhälle.

Jag håller med om att vi inte har lyckats lösa bostadsfrågan för medborgarna, men jag vill tillägga att jag 1935 gick ur gård i gård i mitt län, och jag kan nu bara konstatera att vi, jämfört med läget då på bostadsmarknaden, har genomfört en revolution. Men det är inte till fyllest att vi har åstadkommit denna förändring, ty alla bör ju ha rätt till bostad.

Jag vill också erinra om att den ekonomiska utvecklingen, produktionen, fördelningsprinciperna och deras tillämpning inte har fungerat på det sättet, att vi har kunnat råda bot för bristerna. Det är givet att strofen »Det är skam, det är en fläck på Sveriges banér att medborgarrätt heter pengar!» ännu har giltighet och kommer att ha det till dess att vi inom de bredare folklagren fått tillräcklig styrka att gripa oss an med rådande missförhållanden.

Rätten till bostad, fritid och rekreationsmöjligheter borde vara en primär

rättighet för alla. Hela vår socialpolitik av i dag förutsätter detta. Trots det tolererar vi att det är lagligt att enskilda och hänsynslösa tomtjobbare får spekulera i dessa värden på ett sätt som ger miljardvinster åt enskilda. Detta är vår tids verkliga skamfläck därför att det riktar sig direkt mot själva grunden för samhället, nämligen hem, familj och individ.

Vi utreder, och experter drar upp en målsättning och planerar att lösa problemen för de ekonomiskt starka men glömmen bort att vi har små inkomstagare, ungdomar och äldre, som aldrig har de ekonomiska förutsättningarna att kunna tillgodogöra sig dessa fina nyttigheter. De senare får nöja sig med undermåliga bostäder, kanske en sängplats i ett gemensamhetsrum i ett rivningshus. För detta elände tvingas de alltför ofta att betala ockerpriser. Samtidigt byggs det lyxvillor och stora lägenheter med dubbla bekvämlighetsinrättningar. Det kan låta vackert när våra s. k. experter planerar målsättningen för byggande så högt att det förutsätter inkomster på omkring 30 000 kronor. Man glömmen då bort att även den nedre hälften, de som tjänar under 15 000, har rätt att kunna efterfråga en bostad som är någorlunda nybyggd och modern.

Visst kan byggfolkets spetsar, som det hette i en tidningsartikel, ge finansministern bakläxa när han förordar att vi skulle bygga mindre men fler och moderna bostäder inom kvoten för tillgänglig arbetskraft och ekonomi och på så sätt bereda de små inkomstagarna, ungdom och gamla, möjlighet att få flytta in i nya bostäder och inte endast behöva överta dem som de besuttna överger för att flytta in i lyxvillor och nybyggen.

Jag vågar påstå att vi under en över-skådlig tid har ett skriande behov av 1—3-rumslägenheter dels för de små inkomstagarnas familjer, dels även för den ungdom som söker sig till bl. a.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

vårdyrkena och studier och som har ett växande behov av mindre lägenheter.

Finansministerns realistiska bedömning måste vara vettigare än alla bygghandverkarnas utrymmes- och standardfilosofi, ty vi löser inte de verkligt behövande bostadsproblem genom att sätta in fler toaletter, badrum etc. i de stora lägenheterna och villorna, utan detta gör vi, om vi i dagens situation minskar takten i byggandet av stora lägenheter och villor och koncentrerar våra resurser inom bostadssektorn till att gälla mindre lägenheter i flerfamiljshus som kan ställas till förfogande för ett rimligt pris.

Vi skall inte blunda för att vi trots bostads- och kapitalbrist även i dagens tidningar får läsa att »han sitter lugnt och tjänar 13,5 miljoner» på tio år utan arbetsprestation och med en kapitalinsats på 1,5 miljon, som kanske var lånad i samma bank i vilken en småsparare satt in sina pengar i avvaktan på att få en ekonomiskt överkomlig bostad. En annan rubrik lyder »Remsa vid Öresund har ökat en miljard i värde på två år». Exempelen kan mångfaldigas. När man diskuterar ekonomiska ting och talar om att kapitalbrist hindrar byggenskap kan man självklart inte bortse från de oerhörda kostnader som ligger i markvärdestegring och bostadsspekulation.

Jag har därför den uppfattningen, att Sverige nu med kraft måste vidta alla åtgärder som är möjliga för att tillintetgöra den samhällsbörd som bostads- och markjobberiet innebär. De enskilda företagen har visat att de inte har förmåga att lösa vare sig mark- eller bostadsfrågorna. Därför är det samhällets skyldighet att ingripa här och stävja jobberiet. När man planerar nya stadsdelar m. m., då skall samhället inte bara sköta om planeringen utan jämväl ha kontroll över priset på tomtmarken och vidta andra erforderliga åtgärder på detta område.

Om det förslag som regeringen skic-

kat över till lagrådet är tillräckligt effektivt för att komma till rätta med dessa problem, så hälsar jag det med tillfredsställelse. Det är självklart att åtgärder måste tillgripas snarast möjligt. Men när regeringen försöker komma till rätta med sådana här problem, får man uppleva, att Svenska Dagbladet skälver av rädsla för att regeringen skall gripas av handlingskraft för att avskaffa spekulationsvinsterna. Tidningen hotar därför med att »det då blir nödvändigt att vid valet tillbakavisa en mycket allvarlig socialistisk attack mot vad som återstår av frihet på ett så vitalt område som bostadsmarknaden».

Tänk om de borgerliga redaktörerna och politikerna skulle byta plats och ekonomi med de små inkomstagarna och de bostadslösa som kanske har en säng i ett rivningshus, så att de finge praktiskt pröva den fattighusfrihet de vill värna. Det blir intressant att se om man på den borgerliga — numera får man väl förutsätta — fronten skall starta en medlidandeskampanj för att skydda mark- och bostadsspekulanterna. Det skall bli intressant att se, när denna fråga aktualiseras under valrörelsen, hur centerpartiet, folkpartiet och högerpartiet mobiliserar alla både psykologiska och andra skäl för att säga: »Det är hemskt att ni ingriper mot denne staccars tomtjobbare, som ändå bör ha frihet att tjäna 13,5 miljoner som arbetsfri inkomst!» Jag tror emellertid inte att socialdemokratien behöver frukta en sådan agitation. Skulle den lyckas måste man säga sig att vi har fått en avkristnad borgerlighet som endast tänker på pengar.

Experternas målsättning inom bostadspolitik, som förutsätter inkomster på 25 000—30 000 kronor, aktualiserar även frågan om åtgärder för den hälft som har lägre inkomster än 15 000 kronor. Menar bygghandverkarna att vi omedelbart skall höja låglönerna till låt oss säga 25 000 kronor per år? Det skulle innebära — och jag har ingen-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ting emot det — att exempelvis landstingen, kommunerna och staten omedelbart skulle ta bort alla lönegrader under 10. Ett sådant lönelöft behövs givetvis. Sjukvårdsbiträden, som placeras i lönegrad 3 när de börjar, har en oerhört låg lön. Många andra grupper är också placerade i lägre lönegrad än 10. De har inte sådana inkomster att de kan försörja sin familj. Jag är på det klara med att man kan ta en inkomststegring för dessa grupper och jag är också villig att pröva den möjligheten — dock inte så som herr Hansson i Skegrie föreslog, utan vi skall självklart lösa in växlarna genom att skaffa pengar till landsting, stat och kommun.

Det märkliga är dock att så snart man börjar tala om låglönelyft kommer det internationella löneläget för exportindustrierna in i bilden och inflationsspöket frammanas — ungefär som herr Ohlin gjort i dag. Men varför talar man så tyst om alla dessa spekulationsmiljarder? Varför talar man så tyst om utdelningen på aktier och om höglönelyft? Är inte dessa »utdelningar» mera inflationsdrivande än de mindre inkomsttagarnas lönelöft, som man trots allt förutsätter måste göras för att de mindre inkomsttagarna skall få del av nyttigheterna.

Det talades för en stund sedan om herr Nicolin, ASEA-chefen, som tjänar drygt 600 000 kronor; han talar också om att lönerna i Sverige är för höga och varnar för inflationsrisken. Jag är även förvissad om att om vi inom riksdagen skulle börja granska lönerna för en del av våra anställda och för anställda i verk och andra institutioner, skulle vi komma underfund med att många måste ha det mycket besvärligt — att vi själva har den levnadsstandard vi har tycker vi är ganska naturligt.

Jag vill också erinra om att landstingen nu på löpande band tillsätter en sorts nya landstingsdirektörer. De kan redan vara i pensionsåldern när de tillsätts. Ingen vet deras arbetsuppgifter.

Vi vill införa att de skall bereda, besluta och verkställa i sitt arbete och de får en lön på 60 000—70 000 kronor, ja, deras inkomster närmar sig 100 000 kronor, om man tar med alla förmåner. Det förutsättes att de inte skall ha pension enligt ATP-reglerna utan åtminstone 40 000 kronor efter 12 år, d. v. s. 4 gånger begynnelselönen åt ett sjukvårdsbiträde.

Trots detta är jag förvissad om att om vi börjar diskutera låglönelyft kommer riksdagsmän, ASEA-chefen, landstingsmän m. fl. att få ett underligt uttryck i ansiktet och säga: »Det är orealistiskt, det är inflationsdrivande och omöjligt att genomföra.» Varför har vi då en massa utredningar som kostar staten flera hundratusen kronor och syssetsätter en mängd människor, om vi har målsättningar som ingen förutsätter skall gå att genomföra? Jag skulle till finansministern vilja rikta en vördsam vädjan att han snarast möjligt avskaffar största delen av utredningarna och låter pengarna användas för vettigare ändamål. De personer som syssetsättes med utredningarna skulle väl kunna utföra ett produktivt arbete i stället.

Markvärden och allt detta är rätt besvärliga saker, men kanske är det ändå besvärligare att genomföra en vettig politik. Jag vill erinra om att de borgerliga gjort upp en mycket stor önskelista, men de har inte sagt på vad sätt vi skall skaffa inkomster till statsverket för att kunna genomföra det hela. Jag är medveten om att vi kan ta ut betydligt mera skattevägen men om de borgerligas skattegnäll skall fortsätta tvingas vi överväga andra åtgärder för att till statskassan skaffa de behövliga medlen för att kunna driva en vettig reformpolitik i detta land.

Jag tror att de flesta i riksdagen skulle kunna vara eniga om att socialisera bryggerinäringen, åtminstone att döma av den debatt vi exempelvis haft om mellanöl och annat öl liksom om alkohol över huvud taget. Men det räcker

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

inte. Då säger kanske någon att skogsindustrierna nu centraliserats på ett sådant sätt att de kan överföras i samhällets ägo. Det förhåller sig kanske så, och det är givet att det kan ge en del. Det kan också sägas att även andra industrier och handeln har centraliserats, varigenom de stora enheter skapats som samhället behöver för att kunna finansiera alla anspråk. Men de borgerliga försöker skrämma med att vi vill ta småindustrierna och hantverket. Dessa kan över huvud taget inte diskuteras i detta sammanhang, eftersom de inte löser några av de finansiella och andra problem som måste vara förutsättningen för att det skall göras ett ingrepp. Det är givet att man i enstaka fall, av sociala eller andra skäl, kan tvingas att ingripa, men då sker det inte av affärsmässiga, industriella eller skattemässiga skäl.

Jag tror därför att herrarna bör komma ihåg att vi måste försöka komma till rätta med alla dessa problem. Vi måste offra betydligt mer för våra industrier och deras investeringar. Man får inte tro att vi skulle kunna dra in på detta område utan att förorsaka samhället skador. Vi måste fortsätta med den kulturella upprustningen vid våra universitet och högskolor, ty utan vetenskap, forskning och teknik kan ett litet land aldrig klara sig, och vi är också på andra områden tvungna att skapa resurser. Jag lyssnade förgäves efter att det i denna debatt skulle ges anvisningar om hur vi skulle få pengar. Det kan inte vara vettigt att den politiska debatten under 25 år endast skall bestå av uppräkningar från oppositionens sida av det ena önskemålet efter det andra utan att man talar om hur dessa önskemål skall kunna tillgodoses ekonomiskt. Industriens folk synes fatta ekonomi på ett annat sätt än de politiska partier som företräder dem. Vi kan aldrig gå utanför de ekonomiska problemen om vi skall lösa dessa frågor.

Herr talman! Jag begärde egentligen

inte ordet bara för att säga detta, utan jag vill också framhålla att spekulationsvinsterna på livsviktiga områden även måste ha en nedbrytande verkan på vår ungdom och andra liksom på hela vårt folks respekt för vad som i en rättsstat skall anses vara rätt och orätt. Att samhället tolererar att enskilda, i många fall under förhållanden som liknar utpressning och ocker, straffritt kan lägga beslag på miljoner, ja, miljarder, måste ha en suggererande och brottsstimulerande verkan som lockar unga och gamla till att genom brottslig verksamhet på ett lätt sätt ta andras egendom i besittning. Det är märkligt att rättegångsbalken, brottsbalken, upphovsmannarätten o. s. v. förefaller ha alla de brister som jag påtalade vid slutet i riksdagen. Man måste säga att den juridiska sakkunskapen synes ha spekulerat fel i dessa frågor.

På tal om besparingar vill jag bara konstatera att vårt rättsväsende har blivit så dyrt och tidsödande att endast de medellösa eller bolag och mycket rika, för vilka samhället betalar rättegångskostnaderna, kan föra process, medan alla mellanskikt inte har möjligheter att hävda sin rätt. Jag menar att ett rättsväsende, som har blivit så dyrt och tidsödande, kan skapa problem som i olika sammanhang måste vara allvarliga för ett demokratiskt samhälle.

Jag vill ställa några frågor. Det är väl förklarligt att vår ungdom frågar sig varför det är straffritt att genom spekulationsvinster ta miljoner från fattigt folk och skapa nöd och elände. Om däremot en person i militärtjänst tar för sig några gram extra smör, föres det en stor process som är mycket kostsam för samhället. Gör en person ett inbrott och stjälar föremål för ett mindre värde eller om han tillgriper, låt oss säga en miljon kronor i en bank, blir det i båda fallen polispådrag, hårda domar och ett oherrans liv i pressen. Om samma människor spekulationsvägen tillskansar sig 13,5 miljoner kronor från

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

folkgrupper, för vilka det är mycket besvärligt att avstå dessa värden, får de inte något straff. Möjligen ger man dem en medalj därför att de kanske har överlämnat några hundralappar till en kommun för någon staty någonstans i en park.

Vi måste vara på det klara med att denna utveckling inte kan få fortsätta. Vår rättsfilosofi, som är urkonserverativ och reaktionär, har fört samhället in i en byråkratisk snårskog som förlamat den inneboende effektiviteten i vårt dynamiska samhälle och gjort brottslig verksamhet attraktiv, i stället för att rättsfilosofiens uppgift borde vara att söka förebygga brott. En ordning, där tidsskillnaden mellan brott och straff omspannar månader eller kanske många år, innebär ett orimligt hårt straff för den enskilda människan och måste snedvrida syftet med straffet. Det kan inte vara rimligt att straffet skall helt bryta ned en människa och skapa ett inferno för vederbörande under den korta tid vi människor ändå har att leva.

Dessa förhållanden måste uppmärksammas från samhällets sida. Vi måste försöka komma till rätta med den juridiska snårskog, där det firas orgier i oförnuft och improduktivt arbete enligt Parkinsons lag. Våra juridiska fakulteter påminner mera om trossamfund än om centra, där det bedrivs forskning för att finna lag- och rättsregler som kan fungera i ett föränderligt samhälle, där vetenskap, forskning och teknik i övrigt ständigt söker skapa ökade resurser och lösa olika problem på ett sätt som möjliggör ett oavbrutet framåtskridande. Jag hoppas innerligt att ungdomen skall — eftersom allt detta påverkar den ekonomiska och övriga rationaliseringen inom samhället — protestera mot den skröpliga undervisningen vid våra juridiska fakulteter och verkligen avskaffa det andliga gubbvälde som där finns och som betyder att det inte sker någon förnyelse utan att man lever kvar i ett andligt vakuum från gången tid. Om

de juridiska fakulteterna inte själva vill förstå sin uppgift i samhället, får vi kanske köpa en datamaskin som bättre kan fungera såsom rikslikare när det gäller lagar och paragrafer.

Någon kanske frågar varför jag i detta anförande är så kritisk mot olika företeelser i vårt samhälle. Jag vill öppet erkänna att det delvis har sin grund däri, att man inom olika kategorier i svenskt samhällsliv alltmer gripits av någon sorts övertro på de stora enheterna, som lätt kan undanskymma respekten för vår självstyrelse, för demokrati och frihet, människovärde och annat. Vi upplever i dag en samhällsomvälvning, där de som skall fungera såsom folkstyrets väktare inom stat, landsting, kommuner, kooperation, industri, handel m. m. på grund av bortrationaliseringar blir allt färre. Vi har varit — och många är det väl än i dag — stolta över den västerländska demokrati som präglar vårt land, över vår kommunala självstyrelse, våra folkrörelser och allt annat som hör till Organisations-Sverige. Men vi får akta oss väl, så att vi inte kommer att yvas mer över det som är stort än över det som är rätt. Vi bör även se till att inte de s. k. experterna rationaliserar bort vad som är väsentligt i ett folkstyre och en västerländsk demokrati och att vi på grund av vår tanklöshet hamnar i en för vårt land och folk icke önskvärd främlingsdemokrati.

Herr talman! Med det anförda har jag försökt peka på en del problem som vi här i riksdagen behöver diskutera och lösa.

Nu är de borgerliga klara för en samling på bred front för att försöka komma åt socialdemokratien. Ur socialdemokratisk synpunkt är det naturligt att de borgerliga vill slåss med och avskaffa både fackföreningsrörelsen och socialdemokratien. Det är en medborgerlig rätt som de har. Men när vi tänker på den utveckling vi haft och erinrar oss de problem vi under gången tid har

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

brottats med, är det naturligt att vi från socialdemokratiskt håll kommer att försöka bevara medborgarnas frihet och människovärde. Och, ärade kammarledamöter, den politik som den borgerliga treklövern nu håller på att enas om och som väl skall presenteras till våren, kommer att vara beständ av det gamla borgerliga klassamhället.

Det är självklart att svensk socialdemokrati kommer att värna om vad som hittills vunnits. Vi kommer också att genom en fortsatt reformpolitik och en aktiv ekonomisk politik för att få bärkraftiga industrier m. m. försöka skapa ekonomiska förutsättningar för en ytterligare utjämning i det svenska samhällslivet.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Jag tänker här uppehålla mig vid tre frågor: slutsatserna av norgevalet — där jag anser finansminister Strängs påståenden helt felaktiga — låglöneproblemen samt vissa utrikesfrågor, framför allt vietnamfrågan.

Hur kan det komma sig att ett arbetarparti, som suttit 30 år vid regeringsmakten och under vars regeringstid utan tvivel en betydande höjning har ägt rum i levnadsstandarden och viktiga sociala reformer genomförts, ändå lider ett valnederlag och förlorar regeringsmakten till de borgerliga?

Jag skall inte här granska det norska Arbeiderpartiets egen analys av orsakerna till valnederlaget. Vi kan begränsa oss till de svenska kommentarer. Statsminister Erlander har gjort några uttalanden, men dessa tyder tyvärr inte på någon vilja att dra lärdomar av norgevalet. Det gjorde heller inte herr Strängs tidigare uttalande här i debatten. När man noterat ett bakslag, är det en gammal sanning att man inte skall börja söka orsakerna till detta hos andra. All erfarenhet visar att man skall börja hemma hos sig själv. Den norska socialdemokratien led nederlag därför att man så länge hade

haft den parlamentariska makten utan att använda den på ett tillräckligt sätt. Arbeiderpartiets politik motsvarade inte de förväntningar som de norska löntagarna och andra befolkningsskikt, särskilt ungdomen, ställde på den.

Statsminister Erlander skyller liksom herr Sträng i stället på andra partier, särskilt på Socialistisk folkeparti, som han anklagar för splittringsverksamhet. Man bör kanske komma ihåg att de ledande inom norska SF-partiet har blivit uteslutna ur Arbeiderpartiet på grund av sin opposition mot Norges anslutning till Atlantpakten. Det förefaller litet svårt att begära att väljare som vill uttrycka sin opposition mot atlantpaktspolitiken skall göra detta genom att stödja det parti som utformar denna politik. Herr Ohlins personliga förskräckelse för att Norge skulle bli neutralt vill jag också notera. Det verkar som om detta skulle vara det värsta som över huvud taget kan drabba det svenska folkpartiet.

I en demokratisk ordning måste man erkänna människors rätt att i valen rösta för den politik de gillar. Inom arbetarrörelsen kan ett parti inte ställa krav på fullständig hegemoni och vägra andra meningar att komma till uttryck. Man måste erkänna existensen av olika riktningar inom arbetarrörelsen som legitim men trots detta och med utgångspunkt från detta förhållande verka för enhet och samarbete.

Det är beklagligt om den svenska socialdemokratien inte drar de riktiga slutsatserna av norgevalet och kanske därigenom utsätter sig för risken att drabbas av samma öde som Gerhardsen och hans regering. Detta är ju heller ingen intern angelägenhet för det socialdemokratiska partiet. Det är en fråga av betydelse för hela folket, eftersom en borgerlig regering skulle betyda en sämre politik.

Inom kommunistiska partiet ställer vi oss självfallet inte likgiltiga till vilket parti, socialdemokratiskt eller bor-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

gerligt, som sitter vid regeringsmakten. Vi skulle betrakta det som ett stort och allvarligt nederlag för hela arbetarrörelsen och därvid också för vårt parti, om de borgerliga partierna skulle komma i regeringsställning. Det skulle fördröja den sociala utvecklingen och innebära stora faror för riskfyllda utrikespolitiska engagemang. Vi vill inte ha något norgeval i vårt land. Vi är beredda att när som helst tillsammans med andra grupper inom arbetarrörelsen överlägga om vad den svenska arbetarrörelsen som helhet måste göra för att förhindra en liknande utveckling. Vi är för enhet inom arbetarrörelsen, enhet för att tillsammans förverkliga de socialistiska idealen, och vi vet att sådan enhet är nödvändig för att de svenska löntagarna skall kunna bryta storfinansens makt och bygga ett socialistiskt samhälle.

Huvudorsaken till socialdemokratiens valnederlag i Norge var utan tvivel dess politik. Men det fanns som bekant också bidragande orsaker av valteknisk natur. Avgörande var inte att SF-partiet ställde upp, eftersom det hade blivit borgerlig majoritet i stortinget även om exempelvis Socialistisk folkeparti inte hade ställt egna listor utöver Oslo och Nordland, där de redan hade mandat, utan dess röster i respektive kretsar hade tillförts Arbeiderpartiet. Avgörande för valutgången var alltså inte splittringen inom arbetarrörelsen, som herr Sträng här påstod tidigare. Den argumentationen från socialdemokratiskt håll är inte korrekt, och man borde därför upphöra med den.

De borgerliga partierna i Norge fick tillsammans majoritet i stortinget trots att de var i minoritet bland väljarna. Det berodde bland annat på att socialdemokratien ensam av alla de norska partierna avvisade förslagen om att utarbeta en mera demokratisk vallag. Nu fick varje röst inte lika stort värde i valet, och detta förde de borgerliga partierna till makten.

I vårt land motsätter sig socialdemokratien på samma sätt en omarbetning av vallagen som skulle göra varje röst likvärdig. I stället diskuterar man tillsammans med de borgerliga partierna projekt om att göra valordningen ännu mera orättvis genom en minskning av valkretsarnas storlek. Detta är en mycket farlig väg även för socialdemokratien själv, som det norska valet visar.

Till de synpunkter som tagits upp av länsdemokratiutredningen i författningsfrågan vill jag framhålla följande.

Vi är för vår del överens om vikten av det kommunala sambandet i den meningen, att det är angeläget med en grundlagsfäst valordning som tvingar partierna att redovisa sådana kommunalpolitiska och länspolitiska handlingslinjer som står i klart samband med respektive partiers rikspolitik. Vi delar också helt åsikten att tanken på att i valrörelserna skilja på kommunalpolitik och rikspolitik är helt verklighetsfrämmande.

Däremot anser vi att väljarna bör ha rätt att välja såväl kommunal- som riksrepresentation genom direkta val i ett sammanhang. Grundlagsstadganden, som avser att säkra det kommunala sambandet, bör inte inskränka denna väljarnas rätt. De bör däremot ha den karaktären, att de inskränker partiernas möjligheter att göra kommunalpolitiska manövrer utan samband med rikspolitiken. Förslaget att förlägga kommunal- och riksväl till samma tidpunkt förefaller av de hittills framförda förslagen att bäst tillgodose dessa önskemål.

Jag övergår till låglönefrågorna och några synpunkter på den ekonomiska politiken i övrigt.

Den nyligen framlagda konjunkturrapporten visar att det finns goda förutsättningar för en förbättring av löntagarnas realinkomster och levnadsstandard. Den ekonomiska högkonjunkturen väntas fortsätta. Målsättningen för avtalsrörelsen är för de fackliga organisationerna en höjning av lönerna för samt-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

liga löntagare, samtidigt som låglöne-grupperna ägnas särskild uppmärksamhet.

Arbetsgivareföreningens försök att ställa olika löntagargrupperns intressen mot varandra kommer inte att lyckas. Herr Kugelbergs tal nyligen om »oansvariga låglönekrav» och hans förslag att de lågavlönades intressen skulle tillfredsställas på övriga löntagargrupperns bekostnad kan inte accepteras. Det är ett försök att begränsa fördelningsfrågorna till en inbördes uppgörelse mellan olika löntagargrupper. Det helt avgörande i dessa frågor är i stället fördelningen av produktionsresultatet mellan löntagarna på den ena sidan och de kapitalägande grupperna, inklusive företagen, på den andra. Löntagarna kräver en annan fördelning av nationalinkomsten. Arbetsgivareföreningens ståndpunkt är att profitterna aldrig får röras och att deras andel helst skall växa. Dessa bägge meningar, som är uttryck för olika sociala grupper och klassers motsatta intressen, kan aldrig förenas.

Det är naturligtvis glädjande att alla politiska partier numera säger sig vilja medverka till att lösa de problem som hänger ihop med låga löner och låga inkomster i övrigt. Så sent som i valrörelsen för ett år sedan var intresset minimalt för både låglöneproblemet och prisfrågorna. Men frågan är vad intresset och orden är värda exempelvis på folkpartiets sida, när man samtidigt inte vill vara med om en inkomstutjämning i samhället. En sådan är desto mera nödvändig som de lägre inkomsttagarna under de senaste femton åren har fått en mindre andel än tidigare av hela inkomstsumman. Enligt sammanställningar som gjorts av allmänna skatteberedningen hade år 1955 de 20 procent av inkomsttagarna, som hade de lägsta inkomsterna, tillsammans 5,5 procent, medan de 1964 hade 4,9 procent av inkomstsumman. De 60 procent av inkomsttagarna, som hade de lägsta inkomsterna, hade det första året tillsam-

mans 33,9 procent men tio år senare bara 31,9 procent av inkomstsumman. Även förmögenhetsfördelningen torde ha skärpts under de senaste åren.

Den statliga utredning om låginkomstproblemet som riksdagen begärt kan säkert vara nyttig, men den får inte användas för att uppskjuta förbättringar för de lågavlönade — dessa förbättringar behövs nu. De måste åstadkommas genom en kombination av betydande lönehöjningar i årets avtalsrörelse och olika samhällseliga åtgärder.

Samtidigt som den samlade fackföreningsrörelsen har en stark ambition att åstadkomma en lyftning av låglönegruppernas läge i den pågående avtalsrörelsen är man mycket medveten om svårigheten att komma fram enbart avtalsvägen. Det avgörande torde vara att man genom åtgärder från samhällets sida skapar en gynnsammare ekonomisk miljö för en riktig lönepolitik. Därigenom kan det bli bättre förutsättningar för att de fackliga organisationernas ansträngningar att höja låglönegruppernas standard leder till varaktiga framgångar — inte bara tillfälliga. Samtidigt är det självfallet nödvändigt att samhället vidtar sådana åtgärder, att de nominella lönestegringarna också blir högre reallöner och sålunda leder till högre standard.

Den fackliga och politiska arbetarrörelsen borde enligt vår åsikt komma överens om ett gemensamt handlingsprogram för att söka lösa de problem som sammanhänger med låga löner, låga inkomster i förhållande till försörjningsbördan och stora inkomstklyftor. Följande sjupunktsprogram sammanfattar de viktigaste frågorna:

- 1) Förbättrade villkor för barnfamiljer, folkpensionärer och handikappade.
- 2) Minskade skattebördor och bostadskostnader för de lägre inkomsttagarna.
- 3) Avskaffande av dyrortsgrupperingen.
- 4) Bättre utnyttjande av statens, kon-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

sumenternas och löntagarnas styrka för att motverka prisstegringarna.

5) Utvidgad arbetsmarknadspolitik, som ger lågavlönade och hemmafruar omskolnings- och flyttningsbidrag.

6) Lokaliseringspolitiska åtgärder för att skapa ökade sysselsättningsmöjligheter i låglönelänen och på en-industriorterna.

7) En lönepolitik som bl. a. från de gynnsammare förutsättningar, vilka skapats genom ett förverkligande av de krav som ovan nämnts, ökar de fackliga organisationernas inflytande över lönestrukturen och i varje fack säkrar en minimistandard för löntagarna.

I en interpellation har jag tagit upp några av dessa frågor. Jag skall inte i detta sammanhang föregripa en kommande debatt, men jag vill erinra om de förslag som ställts i denna interpellation. Det gäller dels en utvidgning av arbetsförmedlingarnas verksamhet, så att dessa i ökad utsträckning kan ge besked om lönesättning och löneutveckling för olika yrken. Det borde också vara en allmän inriktning hos de arbetsförmedlande organen att i första hand ge anvisning om anställningar inom höglöneyrken och i höglöneföretag. Ett annat förslag gäller möjligheten för personer, som redan har arbete men som vill flytta till bättre betalda yrken, att få bidrag för omskolning och flyttning.

Det talas mycket om solidaritet i samband med frågan om en förbättring av låglönegruppernas läge — och solidaritet krävs helt visst. Den måste gälla hela samhället och framför allt komma till uttryck i åtgärder som innebär att höga inkomster, stora förmögenheter, företagsvinster och vinster på spekulation i aktier och mark får en minskad andel av inkomstsumman till förmån för låginkomstgrupperna.

Jag har emellertid i debatten om dessa problem hittills saknat förklaringar från dessa grupper och från de politiska partier, som företräder dem, om att de är beredda att i handling visa

denna solidaritet. Troligen kommer det även i fortsättningen att bli som hittills, att de eftersatta grupperna kan förbättra sitt läge endast genom hårda ansträngningar och under motstånd från de privilegierade skikten i samhället. Det får inte glömmas att dessa kraftigt ökat sina vinster och förmögenheter under den nuvarande inflationskonjunkturen.

Solidariteten måste i dag få ett vidare innehåll än att gälla enbart dem som råkat födas inom detta lands gränser. Detta är viktigt att observera i den diskussion, som nu förs om den utländska arbetskraften. Denna fråga får inte ses från företagets begränsade synpunkt. Talet om arbetskraftsimport låter cyniskt. Det handlar dock här om människor, även om deras arbetskraft är en vara i det kapitalistiska samhället. Man måste hävda rätten till fri in- och utvandring över gränserna och till arbete i andra länder på samma villkor som gäller för dessa nationers medborgare.

För arbetarrörelsen är det också självklart, att utländska arbetare fackligt organiserar sig och att de bereds goda sociala villkor. Självfallet bör en god ordning skapas så att utländska arbetare snabbt kan få önskade anställningar. Den debatt som nu pågår understryker ytterligare det önskvärda i att genomföra förslaget i en kommunistisk motion om att slopa utlänningskommissionen.

Till denna fråga vill jag samtidigt göra den anmärkningen, att vissa tidningars hastigt påkomna och ivriga diskussion om den utländska arbetskraften kan förefalla en betraktare att stå i samband med den nyss inledda avtalsrörelsen. Jag vill erinra om att man i den senaste konjunkturrapporten räknar med att arbetskraftsbehovet inom varuproduktionen i vårt land, d. v. s. inom industri, byggnadsverksamhet, jord- och skogsbruk, närmast kommer att totalt minska under 1965—1966.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Frågorna kring avtalsrörelsen och den ekonomiska politiken gäller självfallet inte bara låglönegruppernas ställning utan löntagarnas läge och problem över huvud taget. Med den relativt hastiga takt, som nu föreligger i produktionsökningen, borde det vara möjligt att genomföra en förkortning av arbetstiden ned till 40 timmar enligt det tidsschema som föreslagits av Landsorganisationen, alltså så att reformen är helt genomförd år 1970.

Denna reform måste ges en plats högt upp på listan över angelägna åtgärder, och dess genomförande får icke förseñas. Den nu så vanliga arbetstiden nio timmar om dagen plus raster och resor till och från arbetsplatsen binder löntagarna på ett orimligt sätt och pressar hårt deras fysiska och psykiska kondition.

Lönerörelsen är emellertid icke ensam avgörande när det gäller löntagarnas möjligheter att förbättra sitt läge. Lika betydelsefullt är det att förhindra en sådan fortsatt stegring av levnadskostnaderna, som berövar eventuella löneförbättringar deras värde. Det gäller priser, hyror och skatter.

Frågan om prisutvecklingen ägnas numera större uppmärksamhet från statsmakterna liksom från de politiska partierna och därom är bara gott att säga. Det är ett stort framsteg om de statliga organen, såsom handelsministern föreslagit, får utvidgade befogenheter att ingripa mot konkurrensbegränsningar och därvidlag närmast mot leveransvägran. Vi väntar också med stort intresse på resultatet av utredningen om riktprissystemet.

Men det avgörande återstår alltså att göra, nämligen att skapa möjligheter för ett större organiserat inflytande från konsumenter och löntagare över prisbildningen. En stor del av prisbildningen försggår numera i monopolistiska och halvmonopolistiska former. Priserna bestäms inte längre på grundval av rena ekonomiska förhållanden,

utan olika parter styrka spelar en viktig roll för prisbestämningen. Härvidlag väger konsumenternas synpunkter och krav alltför lätt, och former måste finnas för ökat konsumentinflytande över prisbildningen.

Hyror och bostadskostnader fortsätter alltså att stiga. Samtidigt fortsätter agitationen för ett avskaffande av hyresregleringen. Det är helt klart att denna åtgärd inte skulle skaffa fram en enda bostad till. Däremot skulle den fördyra bostadskostnaderna avsevärt. Nybildade familjer skulle få ännu svårare att klara hyreskostnaderna i lägenheter av den storleksordning de behöver. Gamla människor skulle drivas ut ur sina bostäder därför att de inte längre har råd att betala hyran.

Det rimliga vore att hyressättningen i mindre grad än för närvarande bestämdes av profit- och räntabilitetshänsyn. Bostaden måste betraktas som en social fråga på samma sätt som undervisning och sjukvård. Samhället måste dra försorg om att medborgarna har goda bostäder till en rimlig kostnad.

I det aktuella läget är följande krav viktiga att genomföra:

1. Finansiering av allt bostadsbyggande från en statlig fond mot låg och fast ränta.

2. Ökat samhälleligt engagemang för produktion av bostäder och byggnadsmateriel genom bildande av nya företag med staten, kommuner och de fackliga organisationerna som intressenter.

3. Effektiva åtgärder för att komma till rätta med spekulationen i tomtmark och för att till samhället dra in hela förtjänsten på markvärdestegringen. — Förslaget om tomträttslån är ett steg i rätt riktning, men annars måste det sägas vara en skandal att så litet gjorts av regeringen för att lösa denna stora fråga.

Jag är helt överens med den talesman för den socialdemokratiska riksdagsgruppen som nyss förklarade att dessa förhållanden är en skamfläck. Jag

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

vill emellertid tillägga, att enligt min åsikt har socialdemokratien ansvaret för att så litet gjorts på området.

På skattepolitikens område har de höjda landstings- och kommunalskatterna kommit att dominera bilden. De höjningar som gjorts drabbar mycket hårt de lägre inkomsttagarna på grund av kommunalskattens utformning som proportionell skatt. Det är nödvändigt med åtgärder för att motverka denna skattestegring, som bl. a. framtingats av kommunernas svårigheter att erhålla lån. Det handlar självfallet om en avvägning mellan olika behov. Men det förefaller oss som om ransoneringen av krediterna och därmed av investeringsmöjligheterna inte skulle ske på ett riktigt sätt och framför allt inte omfatta hela marknaden. De kommunala investeringarna liksom landstingens investeringar gäller ju gemensamma behov av största angelägenhetsgrad för medborgarna. För att bereda utrymme för tillgodoseendet av dessa behov måste det vara befogat att göra inskränkningar på andra områden. Man får låta bli att bygga så mycket bensinstationer, så mycket kontorshus, så mycket varuhus, så många nya bankpalats av skryt-karaktär.

Vi vänder oss inte allmänt mot ökade industriinvesteringar, men det måste framhållas att inte alla utbyggnader av industrien kan bedömas som nyttiga och angelägna. Det produceras mycket skräp som är av betydligt lägre angelägenhetsgrad för medborgarna än sjukhus, skolor och bostäder. Tag exempelvis åldringsvården och de svåra förhållanden under vilka många av våra gamla måste bo. Det är viktigare att lösa dessa problem än att tillåta ökad produktion av allehanda lyxvaror. Även industriinvesteringarna borde enligt vår mening underkastas någon form av angelägenhetsgradering, där samhällets synpunkter blir mer avgörande. Allt behöver inte tillverkas, därför att det kan ske mot profit. Människornas behov är viktigare.

På den kommunala beskattningens område måste man därtill fullfölja strävandena att överföra utgifter från kommunerna till staten. Frågan om en progressiv uttagning även av kommunalskatten kommer oundvikligen att aktualiseras om höjningen av den kommunala beskattningen fortsätter.

Herr talman! Jag övergår till att lägga några synpunkter på utrikesfrågorna.

Sveriges folk har haft förmånen att leva i fred under mer än 150 år. Vi har svårt att föreställa oss vad det innebär att tvingas leva under förtryck av främmande arméer och under ett regn av flygbomber och frätande eld. Den mänskliga fantasien räcker inte till för att man konkret skall kunna föreställa sig det fruktansvärda som ett modernt krig innebär. Det finns risker för att vår avundsvärda fredliga tillvaro skall skapa isolationism och ett tillstånd av likgiltighet för andra människors lidanden.

Reaktionen i vårt land på händelserna i Vietnam har emellertid visat att det även hos oss finns en stark solidaritet med ett folk tusentals mil härifrån, som med vapen i hand tvingas kämpa för social rättvisa och nationell självständighet, för den enkla och självklara rätten att få leva i fred och bestämma över sina egna angelägenheter. Särskilt glädjande är att denna solidaritetskänsla kommit till så rikt uttryck bland den svenska ungdomen. Detta är ett vittnesbörd om det ökade intresse för internationella frågor och det ökade medvetande om att hela världen är vårt land som börjat prägla viktiga delar av den svenska opinionen. Allt starkare blir känslan av vårt gemensamma ansvar för vad som händer och för vad som underlåtes.

Som ett löftesrikt tecken på en förnyelse av svensk politik måste också betraktas den debatt som i somras fördes i pressen med deltagande av några av de öppnaste samvetena och samtidigt skarpaste pennorna i den svenska kul-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

tureliten. Lars Forssell, Sven Lindqvist, Folke Isaksson, Artur Lundkvist, Jan Myrdal, Sara Lidman och andra har genom sina debattinlägg utfört en gärning av stor betydelse för svenskt samhällsliv.

Det handlar i dag framför allt om Vietnam, men vi vet att det i morgon också kan handla om andra länder. Jag vill här gärna ge uttryck för min uppskattning av det sätt på vilket statsrådet Olof Palme i somras formulerade socialdemokratiens inställning till dessa problem. Det handlar, som han framhöll, om »en folkens resning mot de privilegierade grupperna». I denna kamp måste vi »stå på de förtrycktas sida mot förtryckarna, på de eländigas och fattigas sida mot deras utsugare och herrar». Dessa ord, bakom vilka även statsminister Erlander och utrikesminister Torsten Nilsson ställt sig, har jag fattat som förpliktande för svensk utrikespolitik.

Denna kommer även under de närmaste åren att utformas i en värld, som kännetecknas av skarpa motsättningar och konflikter. Det är viktigt att observera att själva begreppet »internationella konflikter» i dag måste fattas mycket vidare än vi tidigare gjorde. Det handlar inte längre enbart om krig i egentlig mening, d. v. s. väpnade sammanstötningar mellan avgränsade stater. Det gäller också inbördeskrig som internationaliseras genom ingripanden av stormakter. Det gäller nationella och sociala frihetskrig. Vi måste räkna med de risker för internationella konflikter som har att göra med rasförtryck, kolonial utplundring i gamla och nya former samt nedtryckandet av hela folk i svält. Dessa internationella konflikter kommer inte i samtliga fall att anta karaktären av krig mellan stater, men de kommer att utgöra ett viktigt, ja kanske dominerande inslag i världsbilden, som inget folk kan ställa sig utanför.

Den av riksdag och regering antagna målsättningen för svensk utrikespolitik,

alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig, måste därför kompletteras. Den avser endast Sveriges politik med hänsyn till militära allianser och krig i egentlig mening. Den täcker sålunda bara ett specialfall av den allmänna situationen. Det är klart att vi inte får någon vägledning för ställningstagandet t. ex. till apartheidpolitiken i Sydafrika av denna målsättning.

En allmännare formulering av målsättningen för svensk utrikespolitik är följande: Vårt land måste på olika sätt göra insatser för att bevara freden i världen och för att stödja rörelser och folk som kämpar för nationellt oberoende och social rättvisa. Genom sådana insatser bidrar vi också på det mest effektiva sättet till bevarandet av Sveriges fred och oberoende. Strävandena att bevara alliansfrihet med sikte på neutralitet i ett eventuellt krig går väl att samordna med denna allmännare målsättning.

Insatserna för freden kan och måste göras över ett mycket brett fält. Den s. k. terrorbalansen är ingen garanti för fred, och vårt land deltar därför också aktivt i strävandena att uppnå förbud mot kärnvapen och överenskommelse om allmän och total avrustning. Sverige verkar också för att Förenta Nationerna skall bli universellt, bl. a. genom att Kinesiska folkrepubliken får inta sin plats i generalförsamlingen och säkerhetsrådet, och utvecklas till en organisation helt i fredens och frihetens tjänst.

Våra allmänna relationer till de fattiga länderna måste byggas på ett klart erkännande av fakta. De rika länderna svullnar alltjämt på de fattiga ländernas bekostnad, och Sverige deltar i denna utplundring. Vi är med och delar ett slags kollektiv extraprofit men deltar också direkt och självständigt i utplundringen genom handelspolitiken, genom profiler på direkta investeringar.

Hur skall klyftan mellan fattiga och rika länder kunna börja överbryggas? Avgörande är dels att alla former av

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

kolonial utplundring avskaffas, dels att folken i de fattiga länderna genomför den politiska och sociala revolution som kan möjliggöra att en verklig ekonomisk utveckling kommer i gång. Hur kan vi ge bidrag i denna kamp? Sverige måste helhjärtat gå in för det handelspolitiska program, som skisserades i generalsekretetarens rapport till FN:s handels- och utvecklingskonferens i Genève. Alla tullar och skatter på tropiska produkter bör omedelbart avskaffas. Vi måste aktivt stödja arbetet för att skapa ett internationellt system av råvaruavtal och priskompensation, som kan garantera köpkraften hos exporten av primärvaror från de fattiga länderna. Vi bör själva, redan innan detta säkrats internationellt, kunna uppställa bestämda målsättningar för importen av både råvaror och färdigvaror från den tredje världen. Färdigvarorna bör ges viss tullfrihet. Ett system för prisutjämning bör prövas med hjälp av anslag över statsbudgeten.

Att lösa dessa frågor är att göra någonting positivt för de fattiga ländernas utveckling. Det är det däremot inte att söka samverkan mellan de bägge handelsblocken av rika kapitalistiska stater i Västeuropa, block vilkas upprättande ytterligare försvårat läget för de fattiga länderna.

Den privata svenska kapitalexporten till u-länderna bör kontrolleras via valutaregleringen och tillstånd ges endast när kapitalanläggningarna infogas i u-ländernas ekonomiska planer och därigenom kan bli till verklig nytta. Vårt lands offentliga bistånd till u-länderna uppgår fortfarande endast till mellan 0,2 och 0,3 procent av bruttonationalprodukten. Inte bara takten i ökningen, utan även målsättningen måste kraftigt höjas, förslagsvis till 5 procent att uppnås inom de närmaste tio åren. Det rimliga vore att man genomförde en koncentration av biståndsgivningen till länder, där man slagit in på demokratiska och socialistiska utvecklingsvägar. En-

dast där blir biståndet till verklig nytta. För att garantera en så bred anslutning som möjligt till kravet om ett kraftigt utökat biståndsprogram bör emellertid målsättningen om viss politisk neutralitet bibehållas. Men redan detta måste innebära stora förändringar i det nuvarande programmet. Reaktionära och korrupta regimer, som utgör en broms för en verklig utveckling i respektive länder, bör icke erhålla svenskt bistånd.

Vårt dilemma i denna fråga är, att samtidigt som Sveriges utplundring av de fattiga länderna fortsätter och det är angeläget att bryta det egoistiska motståndet inom landet mot ett ökat bistånd till dessa länder, så har vi mycket små garantier för att svenska biståndsinsatser verkligen blir till nytta för de fattiga i de fattiga länderna.

Ett problem finns också på ett annat område. Frihetsrörelserna i Angola och Mosambique behöver framför allt vapen, och sådana lär snart komma att behövas också i Sydafrikanska unionen. Sverige bedriver en relativt stor vapenexport, men det sker enligt regler som säger att licenser vägras till stater som för tillfället är invecklade i akuta internationella konflikter eller i vilka inbördeskrig råder eller där det internationella eller interna läget är så hotande att fara för oroligheter eller krig föreligger. Vapenexporten är omgiven med stor sekretess, och jag vet sålunda inte om vi avbrutit alla vapenaffärer med Förenta staterna och i så fall när vi gjorde det. Men den allmänna verkan av dessa regler måste bli att de väletablerade staterna, vilka i allmänhet är de som förtrycker andra stater och folk, får köpa svenska vapen — i varje fall så länge de förtryckta inte rest sig. Vi hjälper förtryckarna, inte deras offer. Det rimliga vore att göra motsatsen. Så länge de politiskt styrande inte kan vinnas härför bör den svenska vapenexporten helt inställas.

Vårt land bör omedelbart efterfölja rekommendationen från FN:s general-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

församling och avbryta de diplomatiska och ekonomiska förbindelserna med Sydafrikanska unionen. Den hittillsvarande konsumentbojkotten är otillräcklig. Medan de svenska konsumenterna kraftigt minskat sina inköp av produkter från Sydafrika, har de svenska kapitalisterna i år kraftigt ökat både export och import av industriprodukter och råvaror. De stora svenska företagen med de världsberömda namnen gör fortfarande höga profiter i Sydafrika på utsugningen av färgad arbetskraft, som Verwoerds regering billigt ställer till förfogande. Detta är Sveriges ansikte i Sydafrika och världen. Allt fler här hemma skäms för det.

I Angola och Mosambique förs en väpnad kamp mot en kolonial förtryckarregim. Förtryckaren är Portugal, en stat med vilken vårt land är förenat i det europeiska frihandelsområdet. Former måste sökas för stöd åt frihetsrörelserna i dessa områden liksom i Rhodesia, i Sydamerika och på andra håll i världen. Här handlar det framför allt om de insatser som arbetarrörelsen och andra progressiva rörelser kan göra.

Till värderingen av händelserna i Vietnam vill jag slutligen framhålla följande. Till sitt grundläggande innehåll är det amerikanska kriget mot Vietnam ett smutsigt kolonialkrig fört av en imperialistisk stormakt. Detta krig måste fördömas och bekämpas därför att det dödar människor, förstör deras egendom och söker lägga hinder i vägen för ett folks frihet och självständighet, därför att det utgör ett hot mot världsfreden och därför att det bidrar till att förgifta förhållandena mellan nationer, kontinenter och raser. Det har mer och mer antagit karaktären av ett utrotningskrig mot ett litet folk, samtidigt som börskurserna stiger och krigskonjunkturen blomstrar i angriparsstaten. Ty som något annat än ett anfällskrig kan man inte karakterisera den amerikanska terrorbombningen mot Nordvietnam, en terrorbombning som utvid-

gats även till Sydvietnam där bombmattorna nu utplånar folk och byar.

Vad kan vi göra? Vi kan uttrycka vår mening och vi kan medverka i aktioner. Opinionen bör gälla kravet att det vietnamesiska folket skall få leva i fred och nationellt oberoende. Men detta förutsätter att de amerikanska terrorbombningarna av Nordvietnam upphör och att alla främmande trupper, d. v. s. de amerikanska och allierade förbanden, lämnar Vietnam. Detta är förutsättningen för fredliga förhållanden, eftersom de amerikanska trupperna är angriparen.

Fred i Vietnam förutsätter alltså tillämpning av Genèveavtalen från 1954. Både från Demokratiska republiken Vietnam och Nationella befrielsefronten i Sydvietnam har framhållits, att problemet nu enligt deras mening inte är förhandlingar. Det är i stället att tillämpa förhandlingsresultaten från 1954. Dessa innebär bl. a. förbud mot att införa trupper och krigsmateriel, upplåta respektive territorier för militärbaser och ingå militärallianser. De förklarar också att en reglering av de politiska problemen i Vietnam måste vara grundad på respekt för principerna om oberoende, enhet och geografisk integritet samt ge det vietnamesiska folket möjlighet att åtnjuta grundläggande friheter, garanterade genom demokratiska institutioner, som framgått ur allmänna, fria och hemliga val. Dessa rättigheter förvägrades Vietnams folk av utländska stormakter, som omedelbart började bryta Genèveavtalens bestämmelser. Förenata staterna flyttade snabbt in i tomrummet efter de franska kolonialisterna.

Opinion mot det amerikanska anfällskriget och krav att de amerikanska trupperna skall lämna Vietnam är emellertid icke tillräckligt. Vårt land bör också i handling lämna stöd till det vietnamesiska folket. Ökade humanitära hjälpinsatser borde komma till stånd med ökat bidrag från statsmakterna.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Omfattande enskilda insamlingsaktioner pågår och förtjänar allt stöd. På det statliga planet borde ett erkännande av Demokratiska republiken Vietnam, d. v. s. Nordvietnam, göras. En sådan åtgärd står icke i vägen för den önskade framtida föreningen av landet. Varför skall Sverige, i de fall där nationer är delade i två stater alltid erkänna den reaktionära regeringen av de bägge? Och vad finns det, i det särskilda fallet med Sydvietnam, för skäl att vi erkänner just marionettregeringarna i Saigon som endast sitter på amerikanska bajonetter, när Nationella befrielsefronten enligt egna uppgifter vilka icke vederlagts behärskar fyra femtedelar av Sydvietsnams territorium med två tredjedelar av befolkningen?

Det finns ingen motsättning mellan de ännu beroende folkens frihetskamp och den fredliga samlevnaden, som helt enkelt är kravet på fred i en värld där olika sociala system existerar. Tvärtom förhåller det sig på det motsatta sättet, nämligen att undertryckandet av vissa folks självständighet är ett hot mot freden. Den nationella och sociala befrielsekampen är ofrånkomlig och rättfärdig. Solidaritet med de svältande och förtryckta folken — ty det är för dessa som en nationell och social revolution är trängande nödvändig — är ett av de bidrag vi kan ge för att söka bevara freden.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingen anledning att gå in i någon längre polemik med herr Hermansson. Men han gjorde ett uttalande i vilket han riktade en anklagelse mot socialdemokratien som jag vill bemöta.

Demokrati förutsätter majoritet. Trots vår naturliga strävan att uppnå majoritetsställning har vi inte dragit oss för en strid med det kommunistiska partiet

vid olika valtillfällen för att hålla rent från odemokratiska inslag i vårt land. Herr Hermansson vet också lika bra som jag att man ifrån kommunistiskt håll i Uppsala län under de senaste valrörelserna medvetet medverkat till att en borgerlig representant blivit vald i stället för en socialdemokratisk sådan. Jag klandrar ingen för detta handlingsätt som är tillåtet i en demokrati men anser att man på kommunistiskt håll skall ta ansvaret och förstå konsekvenserna av en sådan politik.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte gå in på de särskilda förhållandena i Uppsala län. Kommunistiska partiet har där liksom i andra län förutsatt att det finns medborgare som vill stödja partiet och därför också ansett det riktigt att ställa upp kandidater.

Jag sade i mitt föregående anförande att om man i övriga kretsar inom arbetarrörelsen vore intresserad av att överlägga om dessa problem för att här i landet undvika ett Norgeval, så är vi beredda att när som helst inleda sådana överläggningar.

Men jag är litet förvånad över innehållet i en annan del av herr Lundbergs anförande. Jag trodde det var bekant att det här i riksdagen finns en rätt säker majoritet av representanter för de båda arbetarpartierna. Herr Lundberg säger att demokrati förutsätter majoritet. Ja, det är alldeles riktigt. Men nog måste det i riksdagen finnas en majoritet för att lösa markvärdeproblemen, som var utgångspunkten för diskussionen.

Jag vill erinra om de krav som fanns i arbetarrörelsens efterkrigsprogram som skrevs så tidigt som 1944. Där hette det i fråga om markvärdefrågorna att dessa måste lösas genom att tomtmarken och de egentliga hyreshusen i städerna överfördes i kommunernas ägo. Om man genomför det kravet har man

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

kommit mycket långt på vägen mot en lösning av markvärdefrågorna.

Jag vill till herr Lundberg ställa frågan: Är socialdemokratien inte fortfarande överens om detta krav som den själv formulerade 1944 i ett program? Om sådan enighet finns kunde ju ett förslag framläggas i riksdagen om genomförandet av denna programpunkt. Jag lovar att det kommunistiska partiets ledamöter här i kammaren skall stödja ett sådant förslag. Tillsammans med de socialdemokratiska ledamöterna kommer det att finnas en mycket stark majoritet för att genomföra förslaget.

Jag tror alltså att det finns goda förutsättningar för att få till stånd en bättre politik. Det avgörande är vilken ställning socialdemokratien själv tar i denna fråga.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hermanssons vänliga attityd kan förleda många att tro att svensk arbetarrörelse har kunnat lita till stöd från annat håll än socialdemokratien för genomförandet av de väsentliga kraven. Så har dock inte varit förhållandet.

Jag talade förut om att kommunisterna i valrörelse efter valrörelse medvetet har medverkat till att en borgerlig i ställt för en socialdemokratisk riksdagsledamot har blivit vald i Uppsala län. Detta är ett faktum. Jag har inte klandrat kommunisterna för detta men de bör vara medvetna om konsekvenserna av sitt handlande. De vet att det i varje fall aldrig hittills inom Uppsala län funnits förutsättningar för att få en kommunistisk riksdagsman vald därför att rösterna inte räckt till.

Vi tänker fortsätta att arbeta på samma sätt som hittills. Vi har ännu aldrig vunnit något på att överlägga med kommunisterna; huruvida vi kan göra det i fortsättningen får vi väl se. Men jag har i varje fall inte tänkt att gå med på några överläggningar med kommunisterna.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill minst av allt ha någon längre polemik med herr Lundberg om dessa frågor.

Jag gjorde den reflexionen, när jag satt i min bänk och lyssnade till herr Lundbergs tidigare anförande, att det dröjt mycket länge innan någon representant för den kommunistiska gruppen fick komma till tals i denna remissdebatt — detta av speciella skäl. Men när jag väl fick ordet, hade herr Lundberg uttryckt en hel del av de meningar som jag själv hade. Av den anledningen är jag inte så angelägen att gå in på någon polemik med herr Lundberg. Jag vill bara helt kort erinra honom om följande: Det parti jag har äran att representera är lika väl som det parti herr Lundberg företräder en del av svensk arbetarrörelse.

Beträffande det som herr Lundberg ytterligare sade om förhållandena i Uppsala län vill jag påminna om att röstfördelningen i en del andra län är sådan att kommunisterna skulle kunna få ytterligare mandat om socialdemokratiska överskottsroster överfördes till oss. Man måste ställa båda kraven samtidigt: fordrar man att en del kommunister skall rösta på socialdemokratiska listor i ett län, får man väl uppmana socialdemokrater att i ett annat län rösta på kommunistiska kandidater.

Vi måste vara likställda. Inget parti kan resa krav på fullständig hegemoni inom arbetarrörelsen. Socialdemokratien får lov att acceptera att det finns ett annat arbetarparti, liksom man inom högern, folkpartiet och centern får acceptera förekomsten av flera borgerliga partier. Man måste utgå från fakta när man diskuterar dessa frågor och utifrån fakta söka sig till former för en samverkan, en samverkan som jag finner önskvärd för att befästa arbetarrörelsens positioner och styrka i vårt land.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Det skulle ha varit ur många synpunkter frestande att ta upp ett längre utrikespolitiskt resonemang efter herr Hermanssons i stora delar mycket provokatoriska avslutning på det anförande han höll. Eftersom det emellertid verkar som om vi skulle få en bredare utrikespolitisk debatt i kammaren i god tid före höstriksdagens avslutning skall jag avstå från att göra detta annat än på någon enstaka punkt.

Jag hade också tänkt säga någonting om samverkan inom oppositionen. Jag skall dock avstå även från det med hänsyn till de föregående anförandenas längd och inskränka mig till att i det avseendet instämma i allt vad herr Ohlin yttrade.

Jag tänkte tala om olika aspekter på ett speciellt tema, nämligen förhållandet mellan medborgarna som individer och politiken. Jag skulle vilja börja med några i och för sig inte särskilt originella ord om författningsfrågornas läge.

Det har gått mer än ett årtionde sedan folkpartiet reste kravet att riksdagen skulle bestå av endast en kammare, direkt vald vid ett enda tillfälle. Det är ungefär lika länge sedan författningsutredningen tillsattes. Alltjämt fortsätter emellertid socialdemokraterna med ett segt motstånd mot att landets styrelse skall grundas direkt på folkviljan själv. Med statsministern i spetsen finner man på en del egendomliga motiveringar som man tror skall kunna brukas för att hävda, att en del av riksdagen också i fortsättningen skall utses genom indirekta val. Ännu i höst släpar sig, såvitt jag förstår, partiförhandlingarna i författningsfrågan tydligen fram i en bedrövligt långsam takt. Anföraren hitills för regeringens styrkor vid dessa förhandlingar har fått den för en yngre ledamot av statsrådet mycket egendomliga uppgiften att föra en konservatismens uppehållande strid så länge som möjligt mot folkviljans direkta genomslag.

Det förefaller mig uppenbart att bakom denna socialdemokratiska inställning ligger åtminstone ett par huvudfaktorer. Den ena är enkel och föga komplicerad. Den utgörs av en önskan att i själva författningen ha ett inbyggt system som kan gynna de egna positionerna. Det var precis samma önskan som kom den gamla högern att i seklets början i det längsta slå vakt om sina förstakammarpositioner. Det vore emellertid orättvist och oriktigt att endast hänvisa till denna maktviljefaktor. En andra faktor är av mer komplicerat slag. Även den fanns i hög grad med som en del av grundvalen för den gamla högerns handlande för femtio, sextio år sedan.

Den andra faktorn kan karakteriseras på olika sätt. Vill man beskriva den så positivt som möjligt — mer positivt än den enligt min mening förtjänar — så kan den sägas utgöra en inabsurdum driven ansvarskänsla som slår över i förmyndarföreställningar. Man har kommit att betrakta sig själv som samhällsordningens och samhällsutvecklingens mest kvalificerade tjänare. Man känner en verklig vanda inför vad orosmännen inom den demokratiska oppositionen, vilka man för övrigt från höjden av sin makt betraktar som politiska pygméer, skall kunna ställa till med om de får större inflytande. Man känner en varm men ganska patriarkalisk omtanke om de svenska medborgarna och är benägen att tro att man förstår mycket av deras sanna bästa bättre än de själva.

Denna socialdemokratiens attityd, den patriarkaliska, den andra huvudfaktorn bakom dess inställning i författningsfrågan, är också ganska lik de gamla högerattityderna, ehuru naturligtvis klädd i modernare kläder och över huvud taget presenterad på ett sätt som skall vara så litet motbjudande som möjligt för 1960-talets människor. Låt mig stryka under att jag här talar om socialdemokratiska attityder i författningsfrågorna. I t. ex. socialpolitisk-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ka frågor och inom många, många andra viktiga områden intar naturligtvis det socialdemokratiska partiet inte några gamla högerattityder. Just därför framstår emellertid den socialdemokratiska inställningen i de för demokratiens framtid väsentliga författningsfrågorna i en desto mera ofördelaktig relief.

Om vi ser på den patriarkaliska faktorn från en kritisk och enligt min mening berättigat kritisk synvinkel så blir dess karaktär mer klar. Den bottnar i en misstro mot det sätt på vilket medborgarna skulle göra bruk av det ökade inflytande de skulle erhålla, om de direkt och på en gång fick avgöra hela riksdagens sammansättning. Man skattar uppenbarligen på den socialdemokratiska sidan ganska lågt den grad av förnuft och ansvarskänsla med vilken medborgarna är beredda att utöva sina medborgerliga rättigheter, i varje fall om dessa rättigheter befrias från de ännu existerande spärrarna. Den stora frågan i detta sammanhang är ju hur länge den svenska socialdemokratien skall anse sig kunna bibehålla dessa maktvilje- och misstroattityder till författningsproblemen.

Jag skall sedan, herr talman, beröra ett annat område som är av väsentlig betydelse för medborgarnas förhållande till politiken. Jag tänker på den nu aktuella frågan om partistöd och pressstöd.

Det kanske finns anledning att först erinra sig att den utveckling som för inte särskilt länge sedan — jag nämnde nyss 50—60 år — ledde till framgång för demokratiska betraktelsesätt och till den sociala rättvisetankens genombrott — som jag ser saken — hade sin grund i intensiteten i engagemanget hos många, många individer. Det fanns stora politiska ledare både i vårt land och i andra länder, som med den intensiteten som grundval och plattform genomförde de praktiskt politiska åtgärder som förändrade samhället. Det var

främst socialdemokrater och liberaler. Men den primära drivkraften var alltså intensiteten i engagemanget för den demokratiska och sociala övertygelsen hos *de många*. Hur stark intensiteten i engagemanget, i iveren att förbättra samhället och i offerviljan i denna ivers tjänst egentligen var, det framgår väl bäst av att det var möjligt för de krafter, som bar fram denna utveckling, att mot ett starkt och — som det då kunde förefalla en och annan — övermäktigt motstånd ändå i så överväldigande stor utsträckning driva sin vilja igenom. Det var sannerligen ingen hopplös kamp som de pionjärerna förde.

Om intensiteten i engagemanget är den ena väsentliga förklaringsgrunden till det demokratiska genombrottet, så tror jag att det kan vara berättigat att säga att den andra förklaringsgrunden var upplevelsen av ett individuellt ansvar för samhällsutvecklingen också hos *de många*.

Jag har, herr talman, en obehaglig känsla av att det kan förhålla sig så — ehuru det naturligtvis är svårt, ja, nästan omöjligt att bevisa — att det var fler medborgare relativt sett som upplevde ett sådant engagemang, en ansvarskänsla av den typ som jag nyss talade om, för samhällsutvecklingen under demokratiens genombrottstid än som nu är fallet. Är det riktigt, har vi i dag en relativt sett sämre kombination av intensivt engagemang och individuell ansvarskänsla i de sammanhang som jag nu talar om. I så fall har bredden och nivån på vitaliteten i vår demokrati sjunkit.

I och för sig är väl det inte så märkvärdigt. Många stora uppgifter är genomförda. Resterna av fattigsamhället håller på att avskaffas hos oss. De stora grupperna av handikappades problem träder alltmer i förgrunden för oss alla. Och det är klart att eländet ute i världen inte ligger så omedelbart under våra ögon som 1800-talets och det

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

begynnande 1900-talets misär här hemma gjorde för den tidens reformvänner. Vår politiska demokrati, tror många — enligt min uppfattning felaktigt — behöver bara vad man skulle kunna kalla en finjustering.

I ett sådant läge är det kanske inte så märkligt om många känner att de liksom vill hämta andan. Observera att jag här inte talar om produktionens utveckling och liknande! Jag talar om nivån på demokratiens vitalitet i bemärkelsen individuellt engagemang och vilja till ansvar.

Jag tror alltså att vi i fråga om den vitaliteten kanske för närvarande upplever en svaghetsperiod. Men jag tror också att den är tillfällig. Jag hyser stark tilltro till möjligheten att åter vända kurvan för individernas vilja till engagemang och ansvar uppåt.

Det förvånar mig i själva verket att denna aspekt i mycket ringa utsträckning har uppmärksammats i den diskussion som på sistone har förts om den s. k. parti- och presstödsfrågan. Till en del beror nog partiernas ekonomiska svårigheter i dagens läge på den sänkning av den demokratiska vitalitetens nivå som jag nyss berört. Den processen har pågått ganska länge. Men det beror också på andra saker.

De tekniska förutsättningarna för den politiska opinionsbildningen har också förändrats avsevärt sedan demokratiens genombrottsår. Propaganda- och reklamtekniken t. ex. har utvecklats och kostnaderna för att ta denna teknik i sin tjänst har starkt stigit. Anspråken på aktivitet och kontinuitet i partiernas verksamhet även mellan valen har ökat väsentligt och valrörelser går inte längre att »improvisera» fram till genomslagskraft med hjälp av i stor utsträckning frivilliga krafter. Den politiska opinionsbildningen har blivit dyrare inte bara i förhållande till penningvärdets fall utan ännu dyrare.

Det dilemma som härigenom uppstått är naturligtvis besvärligt, men det är

ingalunda katastrofalt. Jag anser att det är fel att föra debatten om statligt partistöd utifrån den pessimism beträffande partiernas möjligheter att verka som nog nu har gripit omkring sig en hel del. Den debatten skall föras utifrån möjligheterna att vända vitalitetskurvan — i den mening jag här talat om — uppåt igen. Det utesluter naturligtvis inte att det kan vara nödvändigt att pröva nya vägar på detta område. Men de vägnas egenskaper måste nog undersökas innan man ger sig in på dem. Det är, som jag ser det, över huvud taget omöjligt att säga att man i princip är för eller emot statligt partistöd eller att man i princip är för eller emot statliga åtgärder på pressområdet. Det är ju i stället så att en del metoder kan accepteras ur principiella synpunkter och andra inte alls. Metodik och principer hänger i dessa avseenden oupplösligt samman. Jag har nämnt detta för att belysa hur barockt det skulle vara om regeringen slängde en proposition på riksdagens bord nu i höst och gav sig sken av att på ett tillnärmelsevis tillfredställande sätt ha löst alla de allvarliga princip- och metodfrågorna — ty det har inte skett.

Man måste också beakta — det har man, såvitt jag har kunnat notera, inte alls gjort hittills i den förda debatten — just det att lösningar som skapas *inte* skall vara ägnade att i varje fall minska möjligheterna till att åter stegra ett personligt engagemang och en personligt verkande ansvarskänsla.

Till slut skall jag, herr talman, kort beröra ytterligare ett område, där man väl kan säga att ett misstroende framträder mot medborgarnas förmåga att av egen kraft och utifrån egna inre avgöranden bestämma sin roll i samhällslivet. Jag tänker här främst på KDS-rörelsen och en del med dem sympatiserande kretsar. Huvudtendensen i de krafternas strävanden har varit att staten, d. v. s. statsmaktens innehavare, i större utsträckning skall engagera sig

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

för att genom lagstiftning och regler för undervisningen o. s. v. påverka människors beteenden i personligt-moraliska sammanhang eller helt enkelt påbjuda att medborgarna skall uppträda så eller så i dylika sammanhang.

Jag skulle inför dessa allvarliga problem vilja erinra om ett uttryck, som jag tror herr Olle Dahlgren för några år sedan använde för att sammanfatta några inom folkpartiet välkända tankegångar. Han talade om behovet i en demokrati av ett »sambällsetiskt minimum». För min del har jag därtill tidigare fogat kommentaren att i det uttrycket är inlagt ett medvetande om, att oberoende av om någon vill missionera för den ena eller andra religiösa övertygelsen, slåss för den ena eller andra samhällsutvecklingen, så måste i en demokrati strävan till inflytande och ansvar ske efter etiska grundregler, som inom ett begränsat fält kommer att bli desamma vare sig vi är anhängare av den ena eller andra religiösa övertygelsen eller är irreligiösa. Man kan kalla det för en demokratiens övermoral.

Att fostra respekt för de normer som ligger inom detta fält blir då en av samhällets väsentliga uppgifter. Det är klart att skilda uppfattningar kan råda om hur vidsträckt detta fält kan vara. För min del har jag tidigare betonat att dess utsträckning bör bedömas restriktivt. Inom detta fält ligger alldeles avgjort att den demokratiska staten bör och skall fostra till demokrati. Ur denna synvinkel reser sig frågan när det t. ex. gäller partistödet, om en meningsriktning, som icke arbetar för äkta demokratiska mål skall kunna göra anspråk på sådant stöd. Jag bara nämner det som en komplikation.

Det finns naturligtvis också andra väsentliga saker, som det trots deras vikt här skulle föra för långt att gå in på.

Jag vill bara ännu en gång stryka under att en stark begränsning av det normfält, som statsmakterna bör påverka, synes mig naturlig för var och

en som vill betona det personliga ansvarets betydelse. Om man vill att individerna skall känna ett sådant ansvar, måste man vara beredd att i mycket stor utsträckning ge dem detta. Det resonemanget kan också gälla författningsspörsmål. Det gäller säkert moraliska frågor. Någon gång tidigare har jag vågat säga att en äkta demokrati knappast kan existera om inte innehavarna av statsmakten respekterar individens möjligheter att inom en vid sfär fritt välja mellan olika handlingslinjer och forma sitt liv efter det egna samvetets bud.

Det är klart, herr talman, att detta mitt resonemang förutsätter att *det finns* ett fungerande samvete hos individerna. Det är ingen självklar förutsättning. Det är inte självklart, tyvärr, att det finns fungerande samveten hos ett tillräckligt antal individer. Men jag tror att det är en förutsättning för att en demokrati skall fungera. I synnerhet i vårt alltmer komplicerade samhälle kommer anspråken på organisation och ordning att växa, annars går det inte att hålla ihop det. Den stora frågan — kanske den största vi har att besvara — är om denna ordning i huvudsak skall åstadkommas genom tryck och tvång från de styrande eller i huvudsak genom moraliska och solidariska krafter som gör sig gällande inom individerna själva. Om jag inte trodde att det skulle vara möjligt att låta samhällsordningen i gamla och nya länder för framtiden och på längre sikt bestämmas av sådana individuella krafter, skulle jag nästan vara beredd att säga: Stoppa världen, jag vill stiga av!

Från de utgångspunkter jag nu angivit är det ju lätt att vara med om en hård strid mot alla former av intolerans, hyckleri och föråldrade konventioner, som vi på vår — som jag hoppas — marsch mot ett ärligare och öppnare samhälle passerar förbi. Men samma utgångspunkter ger sannerligen inte något stöd åt försångare som vill få oss

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

att sjunga trolöshetens, normlöshetens och den absoluta relativismens lov.

Får jag i detta sammanhang bara ta ett par exempel på frågeställningar för att belysa vad jag menar. Jag anser inte att vi kan vara trolösa eller relativistiska i vårt förhållande till en äkta demokrati. Jag anser, liksom — tror jag — svenska fackliga organisationer att ett bland andra goda kriterier på en äkta demokrati är att man tillåter fria fackliga organisationer och partier. Jag föredrar bestämt en social och liberal och på marknadshushållning baserad demokrati — alltså om man så vill en beträffande marknadstypen kapitalistisk demokrati — framför en socialistisk eller kommunistisk diktatur. Frågan om demokrati eller diktatur är för mig helt suverän i förhållande till andra frågor. Och på denna punkt skulle jag vilja göra ett tillägg, som jag finner befogat med anledning av herr Hermanssons inlägg i dag. Jag tror i själva verket att t. ex. statsrådet Palme delar den uppfattning, som jag här givit uttryck åt i de allra sista meningarna. Om han inte gör det bör han låta höra av sig med ett genmäle. Men det är klart att statsrådet Palmes mycket omdiskuterade tal i Vietnamfrågan gav en hel del vatten på kvarnen för dem som ville mala fram uppfattningen att en för Vietnam godtagbar lösning är att ersätta de nuvarande Saigonjuntornas diktatur med en kommunistisk diktatur.

Herr Palme kanske förstod att det beröm, som herr Hermansson utdelade till honom och statsministern bestyrker vad jag här säger. Jag anser inte att en sådan lösning är en godtagbar lösning. Uppgiften måste vara att ersätta Saigonjuntorna med någon demokratisk ordning. Detta område är av central betydelse för det intryck som den svenska utrikespolitikens företrädare skapar i världen. Jag skall inskränka mig till att säga detta härom i dag.

Det andra huvudområde jag tänkte

beröra i samband med min kritiska inställning till de vårdslösa lovsångerna om trolöshet och relativism kan däremot politiska instanser göra mycket mindre åt. Det är klart — och jag tror att förfäktarna av dessa meningar knappast innerst inne har någon annan uppfattning — att de signalerna inte kan vara vägledande för individernas förhållande till varandra. Men de förfäktarna kanske borde tänka på att effekten av deras ord inte blir den av dem själva avsedda. Ty vad vi behöver i de mänskliga relationerna är naturligtvis mera tolerans, mer hänsyn, mer inlevelse och förmåga att uppfatta och glädjas med eller lida med medmänniskornas situationer i olika avseenden. I de relationerna behöver vi definitivt inte ha mer trolöshet, vi behöver mer trofasthet.

De som vill röja för att få luft och ljus har alltid en uppgift — det är bara det att det finns andra uppgifter också. Det behöver byggas något nytt. Det kan vi alla deltaga i men endast, och det framgår av vad jag förut sagt, i mycket begränsad utsträckning i vår egenskap av politiker. Frestelsen att missbruka statens makt måste vi som hyser förtroende för individerna avvisa även på detta område. Det betyder inte att vi är oengagerade, det betyder endast att vi inte tror att staten kan lära människorna att bli bra och goda — det måste de lära sig själva.

På de områden som jag nu berör måste, som jag ser det, medborgarnas individuella inflytande och ansvar stärkas, om vår demokrati skall kunna förbättras och dess nivå höjas. De politiska åtgärderna och besluten och utformningen av dem bör främja eller i varje fall inte i onödan försvåra en sådan utveckling. Framför allt tror jag att vi skall akta oss för att fatta beslut som grundas på misstro mot medborgarnas förmåga att leva upp till en äkta demokratisk fordringar.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Herr Ohlin förutsatte i sitt anförande i dag att vi skulle få tillfälle att föra en särskild utrikesdebatt. Jag har ingenting att erinra däremot utan är beredd att ställa upp till en sådan under innevarande session. Jag tror att det kan vara fördelaktigt att man då helt kan ägna sig åt den svenska utrikespolitiken och de problem som föreligger för densamma. Att jag trots detta tar till orda beror framför allt på att jag vill göra några kommentarer till ett par uttalanden som gjorts i denna debatt beträffande utrikespolitiken.

Herr Bohman började med att påpeka att den svenska socialdemokratien under senare år skulle ha visat en tendens mot en utveckling åt vänster. Han gjorde gällande att detta skulle bero på att kommunisterna haft vissa framgångar under de senaste valen och att detta skulle ha påverkat socialdemokratiens allmänna inriktning. Han har därmed godtagit ett argument som ofta framförts av kommunisterna själva. Jag begriper uppriktigt sagt inte vad herr Bohman har för anledning att reklamera för herr Hermansson och hans parti. Jag är nämligen fullt medveten om att socialdemokratien som sådan icke låter sig påverkas av kommunistiska framgångar eller tillbakagångar vid det ena eller andra valet.

Vad som enligt mitt förmenande är det mest påtagliga och anmärkningsvärda i svensk politik för närvarande är inte vad herr Bohman kallade en vänstervridning inom socialdemokratien utan det är den otroliga högervridning som det kommunistiska partiet genomgår nu. Jag vill inte anklaga herr Hermansson och hans meningsfränder här för. Det är alltid angenämt när syndare sig omvänder och bättrar, och de har äntligen insett — det tog lång tid — att den svenska socialdemokratiens allmänna principiella och praktiska politiska hållning mera står i överensstämmelse

med verkligheten än den demonstrationspolitik som man tidigare har fört från det kommunistiska partiets sida. Men vad jag inte kan förstå är att man nu från högerens sida faller in i den kommunistiska kören, när man från kommunistiskt håll försöker dölja vad som är det väsentliga, nämligen — som jag sade — den otroliga högervridning som pågår där just nu.

I anslutning här till gjorde herr Bohman vidare gällande att det under det kommunistiska trycket skulle ha utvecklats en allmän antiamerikansk stämning som regeringen på sitt sätt försöker att uppfånga. Här till vill jag bara säga att herr Bohman som gammal reservofficer lånat sin fältherremin av kompanichefen herr Holmberg, som varit inne på samma ämne under de senaste veckorna. Jag vill dock tillägga att herr Bohman var litet försiktigare i sina uttryckssätt än vad herr Holmberg har varit.

Men vad är det i själva verket som har inträffat? Vad har regeringen gjort sig skyldig till som gör att herr Bohman kommer med påståenden av detta slag? Jag skulle kunna säga att det började den 1 maj i år. Vid denna tidpunkt var vietnamdiskussionen inte så intensiv som den är för närvarande.

Jag uttalade mig vid förstamajmötet i Göteborg och skickade ut ett referat över detta tema, men det väckte vid den tidpunkten ingen särskild uppmärksamhet — jag förmodar bl. a. av det skälet att man inte ansåg det vara inrikespolitiskt gångbart att använda vad som sker i Vietnam som tillhygge i de inrikespolitiska striderna. I det uttalandet underströk jag vår sympati för det vietnamesiska folket, som sedan ett par årtionden levat i oavbruten inre oro och strid, medan olika främmande makter kämpat om inflytande över landet. Jag betonade de fattiga vietnamesernas längtan efter fred och trygghet och livets nödtorft, och jag vädjade till alla berörda makter att inte underlåta någon

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

möjlighet till förhandlingar och försök. Att avvisa alla förhandlingsmöjligheter vore ett alltför högt spel inte bara för Vietnams folk utan även för världsfreden. Jag varnade också för en brutalisering av stridsmetoderna som inte kunde undgå att framkalla internationella reaktioner.

Sedan läget i Vietnam ytterligare hade skärpts riktade sig statsrådet Palme i ett anförande — jag knyter här an till vad herr Wedén nyss sade — mot de terrordåd och repressalier som väl förekommer i båda lägren. Han analyserade nationalismens roll i de underutvecklade länderna, och han betonade dess samband med svälten och fattigdomen. Vad är det för fel i detta uttalande? Han framhöll motsättningen mellan vår strävan att hindra förändringar som kan hota freden och den sociala och ekonomiska utvecklingen som går vidare med obönhörlig kraft. Han framförde några satser som innebar en kritik mot vissa sidor av den amerikanska politiken i Vietnam, men hans vädjan om förhandlingar riktade sig till alla berörda parter.

I ett anförande senare framförde jag synpunkter på nationalismen i de fattiga länderna med liknande innebörd. Jag utvecklade vad jag hade sagt i mitt förstamajtal om hur det vietnamesiska folket fått betala ett högt pris för att Vietnam befinner sig i ett område där politiska och militära stormaktsintressen kolliderar. Är det någon som kan bestrida riktigheten av ett sådant påstående?

Jag betonade att den svenska opinionen efterlyser de folkrättsliga grunderna för Förenta staternas vidgning av konflikten i Vietnam, och jag gav uttryck för den oro som denna vidgning motiverar. Jag tillät mig vidare att vädja till Förenta staterna att utnyttja allt sitt inflytande för att hos sina bundsförvanter förhindra handlingar som står i strid mot humanitetens lagar. Sådana vädjanden har jag sett både i folkpartipressen

och i högerpressen, så att jag utgår ifrån att det inte kan betraktas som ett utslag av antiamerikanism, när vi vädjar till amerikanerna om att påverka sina bundsförvanter, som sannerligen inte alltid går fram med silkesvantar.

I fortsättningen diskuterade jag mera i detalj förutsättningarna för vissa förhandlingar och jag betonade att alla parter, bland dem även nationella befrielsefronten, måste vara med vid förhandlingsbordet. Vidare beklagade jag på nytt att Pekingkina inte är representerat i FN, vars möjlighet att spela en roll vid konfliktens lösning därmed är starkt begränsad. Till slut påvisade jag vikten av att stödja progressiva krafter i de underutvecklade länderna i ungefär den anda som herr Wedén talade alldeles nyss ifrån denna talarstol.

Jag tillät mig vidare notera att Förenta staterna förstår betydelsen för freden, förstår betydelsen av hjälp åt uländerna — det har de visat i åtskilliga sammanhang — men inte alltid har bundsförvanter som har förutsättningar att medverka till en nödvändig förnyelse och modernisering i dessa länder. Jag är övertygad om att om herr Bohman frågar amerikanerna på denna punkt så skall de kunna bestyrka mitt påstående. Vi vet att amerikanerna på sin tid var mycket besvärade över regimen Diem i Sydvietnam, och vi vet lika väl att de inte alltid är särskilt glada över uttalanden som den nuvarande regeringschefen i Saigon låter undfalla sig.

De synpunkter som sålunda här har framförts från regeringens sida har jag också stundom funnit exempelvis i Svenska Dagbladet. Herr Bohman kan naturligtvis säga att en regeringsledamot bör uttrycka sig försiktigare i sådana sammanhang än en svensk tidning gör, och det skall jag utan vidare skriva under på. Men i en konflikt sådan som den vilken utvecklas för närvarande i Vietnam, som kan utvidgas och som till och med kan bli en fara för världsfreden,

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

bör det nära nog vara en skyldighet också för en svensk regeringsledamot att ge till känna de synpunkter som han har för att man skall få till stånd eld upphör och sedan i sin tur åstadkomma de förhandlingar som kan leda till en politisk lösning av problemet.

Detta är regeringens uppfattning, och vi tar därmed inte ståndpunkt till demokrati och diktatur, därför att vi helt naturligt alltid måste vara anhängare till demokrati. Men vad vi har sagt är att folket i Vietnam självt skall bestämma över sina framtida öden, och det står väl i god överensstämmelse med demokratiens regler.

Jag skall inte ytterligare fördjupa mig i utrikespolitiska betraktelser, eftersom jag utgår ifrån att det kommer att bli en särskild utrikesdebatt. Jag skulle emellertid vilja något anknyta till en reflexion som herr Hermansson gjorde; jag är nämligen uppriktigt inställd på att ge en förklaring till det förhållande som han anmärkte på.

Herr Hermansson sade att det är märkligt att Sverige alltid skall få diplomatiska förbindelser med reaktionära regimer i skilda länder. Jag utgår ifrån att han då närmast syftade på att vi har diplomatiska förbindelser med Sydvietnam men icke med Nordvietnam. När jag konstaterar att så är förhållandet, har jag icke på något sätt uttalat mig om regimen i Nordvietnam, men jag kan väl erkänna att jag närmast betraktar regimen i Sydvietnam som reaktionär.

Jag vill erinra om att frågan om Sydvietnams upptagande som medlem i Förenta Nationerna behandlades av FN:s generalförsamling vid upprepade tillfällen under 50-talet. Sverige intog då till att börja med en tveksam hållning med hänsyn till Vietnams delning, men vid den tolfte generalförsamlingen 1957 anslöt man sig till den stora majoritet i församlingen som rekommenderade medlemskap för Sydvietnam. Såsom skäl för att Sverige övergav sin

tvekan anfördes bl. a. universalitetsprincipen. Att Sydvietnam ändå inte blev medlem i FN sammanhängde med att Sovjetunionen utnyttjade sin veto rätt i säkerhetsrådet, och därmed föll frågan för Sydvietnams vidkommande.

Sveriges röstning för Sydvietnams inträdande i FN kunde anses som likvärdig med ett erkännande av Sydvietnam. Att diplomatiska förbindelser med detta land sedermera upprättades 1960 betingades främst av vissa handels- och sjöfartsintressen. Några motsvarande praktiska intressen har inte förelegat när det gäller förbindelserna med Nordvietnam, som för övrigt i medlemsfrågan inte hade något stöd av FN:s majoritet på samma sätt som var fallet med Sydvietnam.

Det bör emellertid understrykas — jag vill göra detta klart för herr Hermansson — att diplomatiska förbindelser med ett land inte innebär något slags sympatittring för vederbörande lands politik. I så fall skulle våra diplomatiska förbindelser med åtskilliga länder inte existera. Det är praktiska och sakliga synpunkter som brukar fälla utslaget, i varje fall när det gäller *Sveriges* förbindelser med olika länder.

Mot bakgrunden av den utveckling som ägt rum sedan 1960 kan hävdas — det erkänner jag gärna — att det kanske varit lyckligare om Sverige hållit fast vid sin tidigare ståndpunkt och inte haft några förbindelser med vare sig Syd- eller Nordvietnam. Men vid den tidpunkt då de diplomatiska förbindelserna med Sydvietnam upprättades, föreföll läget i detta land relativt stabilt; så bedömdes saken av både min företrädare och den svenska regeringen i övrigt. Sedermera har emellertid situationen radikalt förändrats.

Härtill vill jag bara lämna de upplysningarna att bland de stater som från olika synpunkter är jämförliga med Sverige har Österrike likartade diplomatiska förbindelser med Sydvietnam, medan exempelvis Schweiz och Indien har kon-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

sulära förbindelser. Sammanlagt har ett 30-tal stater i olika världsdelar, huvudsakligen tillhörande det västliga lägret, diplomatiska eller konsulära förbindelser med Saigon, medan kommuniststaterna och några neutralistiska stater i Asien och Afrika har förbindelser med Hanoi.

Lämpligheten av det nuvarande arrangemanget kan i och för sig naturligtvis diskuteras, men ett avbrytande av de existerande förbindelserna och ett återkallande av erkännandet av Sydvietnam skulle dock i nuvarande läge innebära en demonstration som inte stod i överensstämmelse med internationell praxis. Ett sådant handlingssätt brukar bara övervägas när en regim definitivt har förlorat kontrollen över vederbörande stats viktigaste centra, och så länge detta inte är fallet i Sydvietnam tror jag knappast att en ändring av våra förbindelser kan ges en saklig motivering. Jag tror inte heller att det skulle gagna syftet att få till stånd fred eller eld upphör i Vietnam, utan motsatsen kunde måhända komma att bli fallet. Det beror alldeles på utvecklingen, men det är, som jag här framhållit, olika omständigheter som lett till att Sverige kom att erkänna regimen i Sydvietnam, i första hand den behandling som vietnamfrågan på sin tid erhöi i Förenta Nationerna.

Herr **BOHMAN** (h) kort genmäle:

Herr talman! I och för sig är det mycket glädjande att utrikesministern konstaterade att socialdemokraterna inte tagit intryck av kommunisternas valframgång och att den inte har lett till någon vänstervridning av den socialdemokratiska politiken. Vi är givetvis alla tacksamma för ett sådant uttalande. Men om man tar del av den diskussion som förts ute i landet i den socialdemokratiska pressen och ser vad som på olika håll har hänt, känner man sig inte riktigt övertygad om att det förhåller sig så som utrikesministern säger. Jag kan, herr utrikesminister, försäkra att vi inte

med någon tillfredsställelse inregistrerar detta och att vi inte tänker använda det — i varje fall inte jag — såsom något »tillhygge» för att komma åt socialdemokraterna. Vi är helt enkelt oroad över utvecklingen. Vi är rädda för att vad som inträffar här hemma kan missförstås ute i världen och att man kan riskera att sätta på spel värden som vårt land inte har råd att förlora.

Utrikesministern gjorde gällande att vad som skett i själva verket är en högervridning inom kommunismen. Av vissa skäl kanske jag betackar mig just för uttrycket högervridning. Vad som inträffat inom det kommunistiska partiet och som jag nyss kallade för »charmoffensiv» — ett riktigare uttryck är »falsk charmoffensiv» — är i verkligheten någonting betydligt allvarligare. Regeringen har härvidlag en svår ställning och ett stort ansvar, och jag har nog en känsla av att en framgång för kommunismen hellre borde leda till en åtstramning av den socialdemokratiska politiken än tvärtom. Den borde medföra ett starkt intresse av att bemöta kommunisterna, var de än dyker upp, och att undvika sådana situationer som då herr Hermansson — såsom han alldeles nyss gjorde — solidariserar sitt parti med arbetarklassen i övrigt.

Jag har inte alls någon invändning mot utrikesministerns katalog över uttalanden i vietnamfrågan. Jag har tyvärr inte tidigare hört talas om göteborgstalet, men jag har inte något att erinra mot den version som utrikesministern lämnade. Däremot har jag invändningar att göra mot statsrådet Palmes tal, som uppenbarligen gav ett intryck av att det i Vietnam gällde enbart en kamp för social och nationell frigörelse. I det läge, då det talet hölls, hade det behövts åtskilligt klarare uttalanden. Sedermera har utrikesministern gjort ett annat uttalande som är betydligt mer klarläggande, men man saknar ändå från den socialdemokratiska regeringens sida ett försök att sätta in vietnamkonflikten i

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

dess rätta sammanhang. Regeringens ledamöter gör ju vid olika tillfällen uttalanden av skilda slag, och det borde — om de velat — ha funnits möjlighet att även ta upp vietnamfrågan. Det hade varit betydligt viktigare än att exempelvis diskutera Expressens skrivelser med herr Wrigstad.

Vi bör vara på det klara med att det pågår en målmedveten kampanj i vietnamfrågan och att regeringen och dess ledamöter har ett särskilt ansvar för att försöka sätta in den kampanjen i ett vidare och riktigare sammanhang.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar naturligtvis med tillfredsställelse herr Bohmans uttalande att vad som försiggår inom det kommunistiska partiet inte har någonting med höger att göra utan med dess raka motsats. Det är en fråga om charm, d. v. s. att vår politik blir attraktiv.

Utrikesminister Torsten Nilsson tog upp frågan om våra förbindelser med Sydvietnam, och jag accepterar naturligtvis den förklaring han här gett till att förhållandena för tillfället är sådana som de är. Jag vill emellertid erinra honom om att jag i mitt tal icke ställde frågan om ett avbrytande av de diplomatiska förbindelserna med Sydvietnam. Det är möjligt att man måste göra detta framdeles, men för ögonblicket gjorde jag det inte. Jag ställde i stället frågan om ett erkännande av Nordvietnam, av Demokratiska republiken Vietnam, och om upprättandet av diplomatiska eller, om man så vill, till en början konsulära förbindelser. Det är alltså den senare frågan som jag anser viktig.

Så några ord med anledning av diskussionen om vänstervridning inom socialdemokratien. Skall det vara så förfärligt om ett socialdemokratiskt parti vrider sig litet åt vänster. Jag tycker inte att man från regeringshåll behöver protestera mot detta uttryck. Uttrycket vänster har enligt min mening en gam-

mal fin tradition i svensk politik, och jag anser att många borde ha anledning att vara stolta över att räkna sig till vänstern.

Torsten Nilsson säger att vad som dominerar svensk politik för närvarande är i stället en högervridning inom det kommunistiska partiet. Vi rör väl oss båda något. Ett politiskt parti kan inte heller stå stilla samtidigt som utvecklingen går vidare. Om det står stilla fullgör det verkligen inte sina uppgifter. Jag vill emellertid tillägga, att jag inte tror att det avgörande för socialdemokratiens inställning till dessa internationella frågor är det förhållandet att vårt parti hade en liten valframgång förra hösten. Det avgörande för partiernas inställning är givetvis i stället den ekonomiska och sociala utveckling som försiggår internationellt liksom i vårt eget land. Det är detta som måste påverka partiernas ställningstagande, och som gammal marxist kunde väl också Torsten Nilsson komma till den slutsatsen.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte så mycket att tillägga. Utrikesministern talade i en lugn och sansad ton, och det är väl alldeles klart att om manifestationerna från regeringshåll hade utgjorts av de inlägg som utrikesminister Nilsson kommit med i debatten, skulle det rått en mycket stor enighet om dem, ehuru jag kanske tyckte att han gick litet långt när han återopade överensstämmelsen i åsikter i en del avseenden mellan regeringen och Svenska Dagbladet som ett särskilt bevis för att regeringen inte har någon antiamerikansk inställning.

Vad som emellertid förorsakat komplikationen, vi får väl återvända till realia i den utrikesdebatt som nu i alla fall tycks bli av, är ju inte att någon från oppositionssidan, som jag föreställer mig att utrikesministern menade, inte ansett att hans första inlägg, det i

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Göteborg, borde kommenteras. Jag tror att han sade att man inte fann det så matnyttigt från partitaktiska synpunkter eller något sådant.

Felet i det hela är ju att en stor del av den svenska opinionen uppfattade herr Palmes inlägg såsom ett försök att tillgodogöra sig en inrikespolitisk vind på ett sätt som för landets del var riskabelt i utrikespolitiska sammanhang.

Den misstanken kunde inte på något sätt riktas mot Torsten Nilssons tal senare. Det är ju synd att inte utrikesministern höll tal först, ty då hade kanske herr Palme tyckt att det varit onödigt att hålla något tal sedan. Det hade varit avgjort bäst för hela behandlingen av denna fråga.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag undrade vad det egentligen beror på att man är så missnöjsam på borgerligt håll, särskilt när det gäller herr Palmes anförande. Beror det till äventyrs därpå att man på oppositionens sida utgår ifrån att man skall utnyttja även utrikespolitiken som tillhygge i den inrikespolitiska kampen? Jag finner nämligen att den missnöjsamhet som man här hyser i och för sig är obefogad. Det är inte så att svenska folket hade denna uppfattning om herr Palmes tal, utan den framkallades bl. a. av de medvetna politiska aktioner som gjordes från oppositionen och som t. o. m. ledde därhän att herr Ohlin gjorde gällande att socialdemokratiska regeringsledamöter inte får göra uttalanden om länder med vilka vi har diplomatiska förbindelser. Kan man tänka sig någonting värre? (Herr Ohlin: Det har jag aldrig sagt.) Har herr Ohlin aldrig sagt det? Så mycket bättre för honom själv i så fall.

Nej, mina damer och herrar! Jag har faktiskt kommit till den slutsatsen, eftersom jag hade granskat herr Palmes tal i förväg, att vad man försöker på oppositionens sida är att slå in en kil

mellan herr Palmes och mitt anförande. Jag kan försäkra att det är en i och för sig hopplös uppgift. Det är nästan genant för mig, tycker jag, att man på oppositionens sida nu vill försöka utnyttja mig som tillhygge mot en annan medlem av den socialdemokratiska regeringen, när vi principiellt och praktiskt har precis samma uppfattning.

Vad vi båda har sagt — och ingen kan väl bestrida detta — är att de sociala omvälvningarna och rörelserna i de underutvecklade länderna i och för sig utgör ett problem. Vad vi vidare har gjort gällande — och det tror jag att alla kan vara överens med mig om — är att de ideologiska strömningar som uppstått på grund av de sociala och ekonomiska förhållandena inte kan hejdas vid några militära fronter. All erfarenhet i världshistorien visar nämligen att så är förhållandet.

Så går jag tillbaka till den s. k. vänstervridningen. Herr Hermansson! Jag är inte besvärad för att man skulle göra gällande att det socialdemokratiska partiet går åt vänster — det har jag aldrig varit. Men vad jag reagerar emot är att man påstår att vi går åt vänster på grund av att vi sneglar åt det kommunistiska partiet. Detta är emellertid ett påstående som ingalunda är nytt. Jag kommer ihåg att i min ungdom påstods, att det kommunistiska partiet var svansen som styrde det socialdemokratiska partiet. Om man skulle tro den borgerliga argumentationen, så skulle vi i det socialdemokratiska partiet ha varit utsatta för en evig radikalisering på grund av kommunisternas existens. Det är egentligen ganska horribelt, när man betänker att det socialdemokratiska partiet alltid har haft sin väg utstakad och har haft en målsättning som varit mycket medveten.

Men jag gjorde den iakttagelsen att högern och kommunisterna stödde varandra inbördes även nu i debatten. Först gick herr Bohman upp och sade att han kände sig illa berörd av att man

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

skulle säga att kommunisterna gjorde sig skyldiga till en högeravridning. Därmed gav han herr Hermansson ett handtag. Sedan gick herr Hermansson upp och sade till herr Bohman att han var honom tacksam för att man inte höll med om att kommunisterna gjorde sig skyldiga till en högeravridning utan att det bara var en charmoffensiv. Och därmed gav herr Hermansson herr Bohman ett handtag. Det är typiskt, tycker jag, för det aktuella politiska läget i anslutning till herr Bohmans fråga tidigare om kommunisterna står oss närmare än vad de borgerliga partierna gör. Herr Sträng kom till slutsatsen att eftersom kommunisterna i Norge praktiskt hade medverkat till det nederlag som det norska Arbeiderpartiet lidit, fick man väl säga att de på sitt sätt stod närmare den borgerliga fronten än vad de stod i förhållande till Arbeiderpartiets frontlinje. Jag fruktar för att man kan råka ut för en liknande situation här, och jag har styrkts i denna min fruktan när jag lyssnar till samspelet mellan herrar Bohman och Hermansson alldeles nyss.

Så säger herr Hermansson emellertid slutligen, att politiska partier aldrig kan stå stilla, och jag ger honom rätt i det. Man måste anpassa sig efter den sociala och ekonomiska utveckling som ständigt fortskrider. Han gjorde en hänvisning till mig som gammal marxist. Jag har alltid utifrån min marxistiska syn kritiserat det kommunistiska partiet därför att det ställde sig där det stod, inte sneglade vare sig på utveckling eller någonting annat utan bara drev sin sterila kritik mot socialdemokratien, som anpassade sin politik och tog hänsyn till den utveckling som vårt land och andra länder har genomlevat.

Nu har herr Hermansson — jag får väl ge honom också ett erkännande — långt om länge som marxist insett att socialdemokratien hade rätt i detta avseende. Nu börjar det kommunistiska partiet att röra på sig, och det har lett

till just den företeelse som jag nyss påpekade — kalla den för högeravridning eller någonting annat — och som i sak i själva verket är ett erkännande till den socialdemokratiska politik som vi sedan länge har fört här i landet.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Detta skall bli ett mycket kort genmäle.

Tågordningen för de tal vi nu diskuterar var ju — fränsett utrikesministerns första göteborgstal — följande: Först talade statsrådet Palme. Därefter kom utrikesministern med en betydligt mera nyanserad framställning av hela läget, med erkännande av svårigheterna och med erkännansamma uttalanden även om Förenta staterna i vissa avseenden. Några dagar senare uppträdde så LO:s ordförande herr Geijer och talade om vikten av en nationell utjämning inom och mellan nationerna. Och han lade till att inget land har såsom Förenta staterna insett vidden av denna uppgift.

Den som kan tolka detta på annat sätt än att man inom den svenska socialdemokratien ansåg att det fanns skäl att undanröja väsentliga missförstånd i Förenta staterna med anledning av herr Palmes tal, den förstår inte jag.

Jag vill gärna tillägga att anledningen till att vi över huvud taget tog upp denna sak var att vi betraktar det som ett svenskt intresse att undanröja sådana missförstånd. Jag är tacksam för att utrikesministern vill medverka därtill. Men efter hans senaste anförande är jag en smula tveksam, om man skall tolka det så att herr Palme numera står på hans position, eller om utrikesministern står på herr Palmes, vilket skulle vara avsevärt allvarigare.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inte heller trott att utrikesministern i och för sig är besvårad av en vänstervridning inom socialdemokratien, men självfallet kan han inte vara glad över att det göres

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

gällande att den vridningen beror på kommunisternas framgång. Det kan jag förstå. Jag har heller inte väntat att utrikesministern skulle erkänna orsakssammanhanget. Det är tvärtom klart att han måste förneka det.

Men det må vara hur som helst med orsakssammanhanget. Om det har inträffat en vänstervridning i svensk politik på det inrikespolitiska fältet på grund av vad som inträffade vid förra årets val, då får oppositionen rätta sig därefter — och det klarar vi nog av här hemma. Men det är annorlunda om motsvarande tendens kommer till uttryck i den utrikespolitiska debatten. Och det har den gjort.

Fakta är följande: I den socialdemokratiska tidskriften *Tiden* har diskuterats möjligheten av att vad som händer i Vietnam och på andra håll kommer att utnyttjas av kommunisterna, och hävdats att socialdemokraterna måste vara medvetna om riskerna därvidlag och inse nödvändigheten av att fånga in den vind som blåser.

I anslutning här till bedrivs med stöd av en betydelsefull del av den socialdemokratiska pressen en klart anti-amerikansk kampanj, som genom sin ensidighet kan skada vårt lands anseende. Det måste under sådana förhållanden vara en skyldighet för regeringen och dess ledamöter att sätta in vietnamfrågan i sitt rätta sammanhang, att klargöra vilket komplicerat problem det är fråga om, att det inte bara gäller ett rent inbördeskrig i Vietnam utan något helt annat samt att undanröja de missförstånd om var Sverige står som kan uppkomma i utlandet på grund av kampanjen. Det är vad jag har begärt, och jag tycker att det motsvarar ett klart svenskt intresse.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Om Torsten Nilsson drar den slutsatsen att varje omnämnande av herr Bohman eller högern i mina an-

föranden är ett bevis för ett kommande samarbete mellan våra bägge partier, så skall jag gärna avstå från att nämna både herr Bohman och högern i det som jag kommer att säga i fortsättningen här i kammaren. Jag tror emellertid att herr Nilssons slutsats var något vårdslös.

Torsten Nilsson sade vidare att det på grund av kommunisternas existens inte har skett någon evig radikalisering av socialdemokratien. Det är alldeles riktigt. Någon evig radikalisering har inte ägt rum. Snarast har det under rätt många årtionden varit en utveckling åt motsatt håll. Utrikesministern tyckte emellertid själv att en utveckling åt vänster av den socialdemokratiska politiken var bra, men han sade att vi får bara inte säga att den sker därför att vi sneglar på kommunisterna. Mitt intresse gäller inte främst vad regeringen säger. Från mina synpunkter är det väsentliga att det sker en utveckling åt vänster — och det tror jag är gynnsamt för den svenska arbetarrörelsen och för hela det svenska folket.

Utrikesministern drog också den slutsatsen av vad jag sade och av den utveckling som nu pågår, att vi från vårt partis sida nu borde erkänna att socialdemokraterna hade haft rätt i sin kritik, när man sagt att kommunisterna har fört en steril oppositionspolitik. Jag kan erkänna att vi i vissa avseenden har begått stora fel. Men vi har också den åsikten att socialdemokratien har gjort stora fel.

Det är givet att man måste anpassa sig till verkligheten. Men frågan är på vilket sätt man gör denna anpassning. Jag noterar sålunda att herr Erlander framträdde i Oslo i somras och förklarade sig vara marxist samt uttalade samma kritik som utrikesministern har gjort här. Men om man använder marxismen på det sättet, som herr Erlander gjorde, och säger att vi har genomfört den sociala revolutionen i Sverige, så tror jag inte att man har an-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

passat sig på ett riktigt sätt till förhållandena. Men kan vi i fortsättningen diskutera med regeringen utifrån marxismens grundval — som det föreföll av Torsten Nilssons anförande här — så tycker jag att det är ett stort framsteg.

Utrikesministern sade att han fruktade för en norsk situation i Sverige, och det kan finnas skäl till en sådan fruktan. Men jag tycker då att socialdemokratien medan tid är skulle genomföra någon viktig punkt i sitt program, exempelvis överföra tomtmarken i samhällelig ägo, för att få något att peka på inför väljarna och därmed kunna undvika en sådan situation.

Till slut vill jag, herr talman, bara ställa en fråga till de borgerliga representanterna i denna diskussion. Vad är det egentligen ni anser vara felaktigt i herr Palmes mycket omdiskuterade tal? Det skulle vara intressant att få reda på detta. Är det talet om social rättvisa eller är det någon annan punkt, som ni kritiserar och inte vill ställa er bakom?

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag tycker att det är något tjatigt att tala om i vilken ordning de olika tal, som berörde vietnamfrågan, hölls och om hela den problematik, vilken herr Wedén bygger upp i anslutning därtill. Enligt herr Wedén kom först mitt tal, sedan kom herr Palmes tal, därefter gav LO:s ordförande uttryck för en uppfattning, som skulle korrigera herr Palmes, och sedan gav jag uttryck för en uppfattning, som såvitt jag kan förstå skulle vara en avvägning av vad herrarna Geijer och Palme sagt.

I själva verket är det mycket enkelt. Vi hade precis samma uppfattning om dessa problem. Det är bara det att våra tal på sitt sätt kompletterat varandra. Mitt tal kompletterade herr Palmes i så måtto, att det var mera utförligt när det

gällde vietnamfrågan, medan herr Palmes vietnamavsnitt bara utgjorde en liten del av ett anförande, som spände över många andra ting.

Beträffande »vänstervridningen» tycker jag att de gamla begreppen vänster och höger i viss mån har överflyglats av utvecklingen själv. Vad jag särskilt vill understryka är, att socialdemokratien har sin huvudlinje utstakad. Huvudlinjen är alltså känd och den står i överensstämmelse med vår socialistiska demokratiska uppfattning. Sedan bedriver vi en praktisk politik med utgångspunkt från den verklighet, i vilken vi lever.

Jag vet att herr Bohman har känt sig synnerligen besvärad över att man talat om de ljusblå, de mellanblå och de mörkblå inom högerpartiet och att han inte tycker att detta är det riktiga sättet att diskutera förhållandena inom konservatismen. Herr Bohmans försök att göra gällande att vi, såsom han uttrycker det, skulle dras åt vänster på grund av att kommunisterna haft vissa valframgångar tycker jag står i klass med alla de utläggningar som gjorts beträffande de ljusblå, de mellanblå och de mörkblå riktningarna inom högerpartiet. Det förhåller sig helt enkelt inte på detta sätt, och då tycker jag, att man kan tro oss på vårt ord.

Men så framhåller herr Bohman, att det i den socialdemokratiska tidskriften Tiden har uppgivits att kommunisterna kommer att utnyttja utrikespolitiken och då även vietnamfrågan för sina intressen. Ja, naturligtvis gör de det. Kommunisterna kommer att utnyttja varje chans såväl på det utrikes- som på det inrikespolitiska området för att komma socialdemokratien till livs — precis som ni borgerliga utnyttjar varje chans att komma regeringen till livs. Det är därför ni försöker konstruera upp en motsättning mellan statsrådet Palme och mig i vietnamfrågan. Det är endast ett av alla era försök att sikta in er på regeringen.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Detta tillhör det politiska spelet. Och à la bonheur — jag förebrår vare sig herr Hermansson eller herr Bohman för att de gör detta. Men man skall låta det passera för vad det är, nämligen ett led i det politiska taktikspelet. Det är något som ni lika gärna öppet kan erkänna.

Vidare vill jag än en gång till herr Hermansson säga, att jag för visso har den meningen, att ett parti inte skall stå stilla utan att det skall anpassa sig efter verkligheten och den utveckling som ägt rum. Men herr Hermansson måste väl ändå medge, att vad som sker inom det kommunistiska partiet i dag är något i och för sig anmärkningsvärt.

Jag vill inte som herr Hermanssons partikamrat herr Holmberg säga, att ni är på vandring ut i revisionismens träsk, ty jag betraktar inte revisionismen som något träsk. Men det är ändå något betydelsefullt som sker, och det innebär att ni på ett helt annat sätt än tidigare accepterar den socialdemokratiska huvudlinjen i svensk politik.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Visst kan man tycka synd om utrikesministern, som har den omöjliga uppgiften att inför kammaren försöka ge intrycket att herr Palme har sagt ungefär detsamma som han själv. Men när utrikesministern nu försöker göra gällande att det nu bara är fråga om ett taktikspel från oppositionen, vilken försöker angripa den snälla regeringen, blir jag tvungen att slå fast två saker.

För det första har veterligen ingen — förrän kanske utrikesministern i dag — påstått att totalintrycket av herr Palmes tal i den mån detta avsåg utrikespolitiken — och det var inte så kort, herr utrikesminister — skulle vara detsamma som totalintrycket av utrikesministerns vida mer balanserade tal.

Det förhåller sig tyvärr för det andra så, att intrycket i utlandet av herr Pal-

mes mycket ensidiga tal blev sådant, att det framkallade reaktioner. Utrikesministern kan kalla det för missförstånd — och jag hoppas att han gör det — som var stridande mot vårt lands intresse.

Den ensidighet med vilken herr Palme vände kritiken mot ena sidan — utan att tala om den amerikanska viljan att förhandla, såsom utrikesministern gjorde, utan att alls ta med Kina och den kinesiska aggressiviteten i bilden etc. — gav uppenbarligen en skev bild av hur man i vårt land — regeringen inbegripen — betraktar detta allvarliga utrikespolitiska problem.

Därför är det inte alls egendomligt att säga, att det var nödvändigt att tillrättalägga verkan av herr Palmes tal. När utrikesministern — och i viss mån herr Geijer — gjorde det, väckte detta allmän tillfredsställelse. Men utrikesministern skall inte försöka »tala bort» att herr Palmes ensidiga anförande gav ett intryck som stod i fullständig strid med vårt lands intresse.

Då utrikesministern nu gör gällande att det är bara taktikspel från vår sida, måste vi svara nej. Men det finns ett gammalt ordspråk som säger, att på sig själv känner man andra. Utrikesministerns senaste uppträdande ger därför ökad styrka åt den reflexion som tidigare framförts, att herr Palme i sitt utrikespolitiska tal inte bara tänkte på utrikespolitiken utan också hade inrikespolitiska avsikter — en reflexion som gjorts på flera håll i världspressen. Och utrikesministern kan väl ändå inte mistänka världspressen för att bedriva inrikespolitiskt taktikspel.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Detta med totalintrycket — vad är det för någonting? Herr Ohlin har ett totalintryck av vad som sker och vad som sägs, herr Hermansson har ett annat, herr Bohman ett tredje och jag ett fjärde. Vad är totalintryck för nå-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

gonting? Herr Ohlin kan endast tala om sitt eget totalintryck, och vari det bottnar känner jag mycket väl till.

Då flyr herr Ohlin till utlandet och säger: Men det är totalintrycket i utlandet. Jag frågar: Var någonstans, i vilken press?

Jag råkade ut för att man i Washington hade ett annat totalintryck av mitt tal än vad herr Ohlin hade. I varje fall var den representant för State Department, som tillfrågades av en journalist, kritiskt mot mitt tal. Det var alltså Washingtons totalintryck men det är inte herr Ohlins.

Sådant kan man råka ut för, och man måste råka ut för det i vissa situationer. Jag tillhör inte dem som anser att den svenska regeringens ledamöterskall gå ut och avge några omdömen exempelvis beträffande huvudlinjerna i amerikansk eller sovjetrisk eller kinesisk politik. Sådana omdömen kan man avge i egenkap av journalist, men det är mycket känsligare när man är regeringsledamot. Det finns emellertid lägen då man som regeringsledamot har skyldighet att säga ifrån. Det gjorde herr Undén i samband med ungerkrisen, och hans uttalanden då rönt sannerligen inga vänliga bemötanden i Moskva.

Här har vi gjort uttalanden i ett annat tillspetsat läge, då det kan finnas skäl för en regeringsledamot också i ett litet och neutralt land att ge sin mening till känna. Och jag erkänner som sagt att i varje fall mitt anförande tydligen väckt misshag i Washington.

Där ser man, herr Ohlin, hur olika ett anförande kan bedömas. Herr Ohlin är tillfredsställd med mitt anförande, men talesmannen i Washington hade en annan mening. Så kan det också vara när det gäller det inbördes förhållandet mellan herr Palmes och mitt anförande.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är intressant att höra att utrikesministern tycks vara

mycket glad över att en talesman för det amerikanska utrikesdepartementet, enligt vad utrikesministern anser, skulle ha varit missnöjd *även* med utrikesministerns tal. Men jag ber att få påpeka för utrikesministern, att det finns starka skäl att tro att utrikesministern härvidlag får avstå från martyrglorian.

Vid den tidpunkt, då State Department's talesman sade att man inom departementet diskuterat vissa uttalanden från svensk sida, förelåg ju inte på amerikanskt håll mer än ett relativt litet utdrag ur Torsten Nilsson tal. Däremot förelåg herr Palmes tal i ganska utförlig — jag tror ordagrann — form. Man har därför all anledning antaga att det uttalande som gjordes från State Department avsåg herr Palmes tal. Det uttryckssätt som användes bestyrker uppfattningen att det var mot herr Palmes tal som representanten för State Department uttalade sig kritiskt och att detta mycket ensidiga tal hade givit ett intryck som sannerligen inte var överensstämmande med Sveriges intresse.

Om ni så önskar skall vi gärna här i kammaren ta en debatt till i frågan. Jag har visserligen fört en debatt i radio om herr Palmes tal, så jag trodde jag skulle vara fri denna gång. Jag erkänner, herr utrikesminister, att det börjar bli tjatigt. Man kan säga, att känd sak är så god som vittnad. Men önskar ni en utrikespolitisk debatt om Palmes tal skall vi gärna ta en sådan och punkt för punkt tala om vad herr Palme sade och vad han underlät att säga som var fördelaktigt för den demokratiska sidan. Vi skall gärna påvisa hur han inte tycktes kunna tänka sig något annat än alternativet att juntorna i Saigon styr eller att man släpper kommunisterna fritt fram. Något intresse för den tredje linjen — en mera demokratisk utveckling, som verkligen ger Vietnams folk en möjlighet att självt få bestämma — kunde jag inte finna hos herr Palme.

Det vore mycket att tillägga i denna sak. Men jag har, herr talman, framför

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

allt velat tillrättalägga detta om kritiken, som med stor visshet riktades just mot herr Palmes tal.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! För vår egen skull, herr Ohlin, och för vårt förhållande till det svenska folket tror jag inte vi skall ta upp en helt ny utrikesdebatt om denna fråga. Det är inte bara tjugigt, det är genant för oss politiker om vi skall behöva orda så mycket om vad som har sagts och vad som inte har sagts av herr Palme och mig.

Det är inte heller så, herr Ohlin, att jag på något sätt är glad för att Washington har kritiserat mig. Det är jag absolut inte. Jag bara konstaterar att så har varit fallet. Herr Ohlin säger att jag har fel. Han säger att man i State Department hade hela herr Palmes anförande men bara vissa delar av mitt anförande, när talesmannen för State Department uttalade sig för pressen. Det var väldigt vilken förnämlig under rättelsetjänst folkpartiet måtte ha, eftersom ni säger er veta hur mycket State Department vid den tidpunkten hade av vartdera av våra anföranden.

Vad denne talesman anmärkte på var emellertid en passus i mitt tal. Enligt ett telegram till Stockholm citerade han en av satserna i det. Jag drog slutsatsen att eftersom han direkt citerade mig, måste det också vara mot mitt uttalande han vände sig. Men det spelar i och för sig ingen roll. Det väsentliga är att vi kan vara överens om att i vissa tillspetsade lägen — som t. ex. i samband med ungerkrisen och i samband med Vietnam — kan en regering också i ett litet, neutralt land ge uttryck åt sina meningar, och att det kan ha en viss opinionsbildande betydelse och även en viss betydelse för den fortsatta verksamhet som detta neutrala land skall bedriva på det internationella planet.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! När man hör herr Ohlin sätta i gång här i talarstolen på sitt dessbättre oafterhärmliga sätt inser man att politiken ibland kan vara ganska trist. Vi diskuterar en fråga som fört världen till randen av ett världskrig. Vi diskuterar en fråga som har att göra med hungerns, hopplöshetens och det sociala eländets hemska verklighet; det är nämligen det som vietnamdebatten gäller, och det är om de tingen jag har talat. Men herr Ohlin och herr Wedén hade ingenting annat att komma med än beskyllningar för partitaktik, ingenting annat att säga än att mitt motiv för att ta upp dessa frågor varit att jag ville vinna något slags partitaktisk fördel i det inrikespolitiska spelet.

Jag tänker vid denna tidpunkt inte utveckla frågan vidare; jag kanske kommer tillbaka till den senare. Men jag ville ändå redovisa något av en moralisk beklämning inför detta sätt att diskutera. De nya generationer som kommer fram i politiken kommer att få många tillfällen att diskutera utrikespolitik och bryta meningarna mot varandra, och framför allt kommer världen att rycka allt närmare inpå oss, men jag hoppas att de aldrig skall diskutera utrikespolitik på det sätt som herrarna nyss givit exempel på.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vad som är trist i detta sammanhang — om vi ser till realiteterna — är att statsrådet Palme höll sitt tal utan att på ett tillfredsställande sätt besvara den fråga, som han inte heller nu i sitt inlägg besvarade men som det borde vara självklart att besvara. Det var den fråga jag ställde i mitt inlägg: Anser man att det är en rimlig lösning av vietnamproblemet att saigontjuntornas diktatur skall ersättas av en kommunistisk diktatur? Anser man inte att den lösning som bör eftersträvas är etablerandet av en demokrati? Det var

Interpellation ang. väganläggningar i samband med nedläggningen av Sala—Gysinge—Gävle järnväg

tolkningarna av herr Palmes tal i detta fundamentala avseende, vilka inte har ett dugg med partitaktik att göra, som framkallade inläggen från vår sida.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Det är riktigt att herr Wedén snuddade vid den frågan — den är intressant och kan väl kräva en principiell diskussion — men snabbt kom man över därifrån till att uteslutande resonera om partitaktiska motiveringar.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Palme är moraliskt upprörd över att jag i två repliker på tre minuter till utrikesministern inte lägger in någon skildring av de sociala motsättningar som finns med i Vietnamproblemet. Jag har, herr Palme, gjort det tidigare, och jag kommer att göra det om igen. Men när han i denna debatt försöker göra det till en moralisk fråga att jag i korta repliker inte ger en skildring av de sociala motsättningarna, vilket skulle beröva mig själv tid och möjligheten att polemisera mot herrarna på regeringsbänken — ty det blev den praktiska effekten — betraktar jag det inte som äkta moralisk indignation utan som skenhelighet.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte förlänga den redan alltför långa debatten i denna fråga, men jag vill erinra om att jag ställt följande fråga till representanterna för de borgerliga partierna: Vad var det för fel på herr Palmes tal? Den frågan har ingen svarat på. Herr Ohlin säger helt allmänt, att det stred mot svenska intressen. Mot vilka svenska intressen stred herr Palmes tal?

Jag vill till slut bara erinra om utgångspunkten för denna debatt. Utgångspunkten är det blodiga utrotningskrig som förs i Vietnam, ett krig som inte bara föröder människor och mate-

riella värden utan som dessutom hotar världsfreden. Den avgörande fråga, som vi inte fått något svar på, är: Var står de borgerliga partierna i denna fråga? Hur ställer de sig till grundfrågan? Är de för det amerikanska utrotningskriget i Vietnam eller är de mot det? Det är den frågan som de skall besvara.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag har inte begärt att herrarna nu skall utveckla alla sina synpunkter på vietnamfrågan. Vad jag har begärt är att herrarna skulle ägna sig åt något annat än att misstänkliggöra motiven för vad jag har sagt.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 9

Interpellation ang. väganläggningar i samband med nedläggningen av Sala—Gysinge—Gävle järnväg

Ordet lämnades på begäran till

Herr VIGELSSBO (cp), som yttrade:

Herr talman! I samband med nedläggandet av järnvägsdriften å sträckan Sala—Gysinge—Gävle gjordes vissa underhandsutfästelser att de parallellvägar som löpte utmed järnvägen skulle med det snaraste förbättras eller ombyggas för att möta den ökade landsvägstrafik som härmed uppstod. Den omständigheten att viss godstrafik alltjämt utföres på berörda järnvägslinje innebär ingalunda att inte trafikbelastningen å vägnätet ändock kraftigt ökats. Det kan bland annat anföras att ett flertal turer med landsvägsbussar dagligen måst insättas som ersättning för den utmed hela bandelen nedlagda persontrafiken.

Interpellation ang. väganläggningar i samband med nedläggningen av Sala—Gysinge—Gävle järnväg

Denna busstrafik jämte den ökade lastbilstrafiken innebär att belastningen å vägnätet nu blivit mycket betydande.

Länsstyrelsen i Västmanlands län liksom också samtliga av järnvägsnedläggningen berörda kommuner uttalade i samband med nedläggningen av järnvägen nödvändigheten av att vägnätet kraftigt förbättrades. Länsstyrelsen anförde bl. a. »att den länsdel som berördes av nedläggningen var missgynnad på goda vägförbindelser. Man ansåg det därför högeligen önskvärt, att en stamväg med ungefär nord-sydlig sträckning genom denna länsdel komme till stånd. Förutom de utvecklingsmöjligheter, den kommer att medföra för berörda trakter, skulle den även erbjuda en angelägen förbindelse mellan Västmanlands centrala delar och Norrland». Så långt länsstyrelsen. De av nedläggningen berörda kommunernas uttalande gick i samma riktning.

Nu har åtskillig tid gått sedan järnvägen nedlades, men några mera påtagliga vägförbättringar har inte verkställts om man därvid bortser från en sträckning mellan Gysinge och Hedesunda där en bred och asfalterad väg blivit anlagd. Inom västmanlandsdelen har endast några smärre enstaka vägrätningar företagits. Ortsbefolkningen, liksom också trafikintressena i övrigt, väntar med stigande otålighet på att något skall ske. Man anser det allmänt vara ett allvarligt handikapp för en bygd att berövas sin järnväg utan att samtidigt erhålla ersättning härför i förbättrade vägförbindelser.

Vägen mellan Sala och Gysinge, den del nämligen som är belägen inom Västmanland, löper parallellt utmed en grusås. Man kan således **utgå ifrån, som också framhållits i en del kommunremitter i ärendet, att ombyggnad och breddning av allmänna landsvägen inte behöver draga alltför stora kostnader.** Både markförhållanden och materialtillgångar är av den beskaffenhet att

några större olägenheter ur den synpunkten inte borde föreligga för att med det snaraste effektuera härav berörda bygders berättigade anspråk.

Att de tidigare befintliga vägarna löper utmed detta åsområde, innebär dock också vissa svagheter. De tidigare vägarna är smala och krokiga samt med hänsyn till underlaget föga avpassade med hänsyn till dagens tunga trafik. De är för det första alltför smala för att kunna erbjuda nöjaktigt utrymme för möten. Tillfällen då tunga lastbilar skurit igenom vid inträffade möten har ingalunda saknats. Det är ju inte heller möjligt att kunna begära att vägar byggda för ett halvt århundrade sedan, avsedda enbart för hästrafik, skall kunna på önskvärt sätt tillgodose dagens anspråk på styrka och hållbarhet.

Rent allmänt må slutligen tilläggas: vid de under de senaste åren företagna nedläggningarna av järnvägslinjer har som regel den principen accepterats, att det vägnät som berörts av en nedläggning av järnväg, skulle utbyggas och förstärkas på ett sådant sätt att den lämnade en fullgod ersättning för den trafikled den nedlagda järnvägen representerat. Sådana förbehåll har också gjorts när den regelbundna järnvägstrafiken nedlades å järnvägen Sala—Gävle, förbehåll som man uppfattat också från statsmakternas sida accepterats. De av här nämnda järnvägsnedläggning berörda bygderna frågar sig givetvis hur snart löftena för deras vidkommande kommer att infrias.

Med stöd av här anförda motivering anhåller jag om andra kammarens medgivande att få till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet framställa följande interpellation:

1) Anser herr statsrådet att tidigare vedertagen princip om en bygds rätt till fullgoda vägar som ersättning för nedlagd järnväg alltjämt bör äga tillämpning?

2) Om så är fallet: Hur snart kan

de väganläggningar som ställts i utsikt i samband med nedläggningen av Sala—Gysinge—Gävle järnväg komma till stånd?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.26.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 2 november

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145 (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen i samband med remiss till utskott av Kungl. Maj:ts proposition nr 145, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m., nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr ANTONSSON (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse till den debatt som utspann sig här före middagspausen och då man på högsta nivå med herr utrikesministern i spetsen försökte reda ut vad som är vänster och höger i svensk politik.

Jag satt i min bänk och väntade på att få en ideologisk förklaring på vad som är att rubricera som modern svensk höger- respektive vänsterpolitik. Men, herr talman, jag måste erkänna att jag blev besviken när debatten var slut, ty det enda man tycktes vara enig om var vad som var höger för högern och vänster för kommunisterna. Vad som fick stå oemotsagt var hans excellens utri-

kesministerns påstående att när kommunisterna tar ett steg åt socialdemokratien är detta att notera som en mycket stark högervridning och en mycket remarkabel händelse i svensk politik.

Det andra var också ett påstående av utrikesministern där han konstaterade att det numera var svårt att skilja mellan vad som är höger och vänster i svensk politik. Det var den enda behållningen jag fick av det ideologiska meningsskiftet.

Herr talman! Jag hade tänkt göra några reflexioner kring de politiska samarbetsaktioner som för närvarande är på modet inom den borgerliga oppositionen, men debatten har i dag spänt över så vida fält som från den alltid aktuella svenska inflationen till valet i Norge, vietnamfrågan etc., att jag tillåter mig att vidga mina kommentarer till att omfatta något mer än reflexioner kring de aktuella samarbetsaktionerna.

När man förde in det norska valet i debatten erinrade jag mig att hans excellens herr statsministern kommenterade valutslaget i Norge och sade att detta valutslag var en tragedi för norska folket. Såvitt jag vet har detta uttalande inte dementerats, och då får man förut-sätta att herr statsministern verkligen sagt så som refererats. Jag utgår emellertid från att det var ett förflutet ord från statsministerns sida. Jag hoppas verkligen att den svenske regeringsche- fen inte har den meningen att när en

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

parlamentarisk demokrati fungerar och man byter regim skulle detta vara att anse som en olycka för en nation. Om statsministern hade den meningen att en fungerande parlamentarism är en olycka skulle detta innebära att statsministern drömmer om ett enpartistyre i detta land eller i varje fall att han önskar att samma parti skall sitta vid makten allt framgent. Jag har velat fästa uppmärksamheten på denna statsministerns kommentar som jag hoppas är ett olycksfall i arbetet. Skulle det vara allvar bakom är det anledning att observera detta.

Det är många som har sagt att vi behöver ett norgeval i vårt land. Herr Hermansson delade inte den meningen. Jag är övertygad om att kammarledamöterna väl förstår anledningen.

Tillåt mig säga att om man med norgeval menar ett val som ger oss möjlighet till ett systemskifte och till en ny regering så har jag den uppfattningen att vi har en utveckling politiskt på väg i denna riktning. Jag menar detta därför att regeringspolitiken redovisar så pass många missgrepp, så pass många brister när det gäller exempelvis bostadsförsörjningen och över huvud taget hela bostadsområdet, sjukvården, köerna framför utbildningsanstalterna och inte minst värden om penningvärdet. Det kan inte gärna bestridas att dessa ting i långa stycken bottnar i en felplanering i ett samhälle där man menar att planeringen är det väsentligaste. Vi har under de senaste åren, något som har apostroferats av många talare före mig, haft en fortgående inflation. Det är att betrakta som ekonomiskt mycket allvarligt, men det är också att betrakta som politiskt och folkpsykologiskt måhända än allvarligare om vi har en regering som säger att inflation är något ganska naturligt i ett samhälle med full sysselsättning och hög standard. Man säger att detta är en välståndskris, ett uttryck för att vi utnyttjar våra resurser maximalt; då kommer

man inte från en viss grad av försämrat penningvärde. Jag skulle snarare vilja betrakta det som en kris inom den socialdemokratiska regeringen, ty det måste vara en av regeringens viktigaste uppgifter att försöka gripa sig an värden av penningvärdet på ett resolut sätt.

Socialdemokratien hade under förra valrörelsen en appell som talade om nya djärva mål. Jag har emellertid haft stora svårigheter att hitta några sådana av regeringen uppställda djärva mål. Från regeringens sida har ofta sagts att oppositionen saknar program och målsättning. Jag skulle faktiskt, herr talman, vilja vända på frågan och säga: Vilken målsättning och vilket program har regeringen i dag? Vilket regeringsprogram har vi fått redovisat som grund för reformarbetet och angelägenhetsgraderingen när det gäller genomförandet av olika reformer? Såvitt jag har kunnat förstå av debatten i dag har det funnits mycket litet material att tillgå i form av deklamationer etc. från regeringshåll. Det enda som sagts är finansminister Strängs yttrande om att regeringens inflationsprogram bygger på att man skall varna folket för högerens mörkmålning och hindra högeren från att måla inflationsspöket på väggen, som han uttryckte sig, samt slå vakt om ATP-fonderna. Det är en ganska klen motivering.

Jag vill erinra om en mycket allvarlig sak i detta sammanhang. Om vi jämför vårt lands situation med många andra länders i Västeuropa — men framför allt med Amerikas förenta stater — finner vi att Amerikas förenta stater under den senaste tiden kunnat uppvisa ett i det närmaste oförändrat penningvärde och en mycket markant prisstabilitet.

Jag skulle inför kammaren vilja citera ett uttalande av statssekreterare Wickman i samband med avresan till Internationella valutafondens höstmöte i New York. Det heter där: »På senare tid har stabiliseringspolitiken kommit i förgrunden på ett helt annat sätt än tidigare. Amerikanerna har under de

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

senaste åren haft en nästan total prisstabilitet. Detta utövar en stigande press på den europeiska ekonomin. De som tar den svenska kostnadsutvecklingen med jämnmod bör beakta att det finns en 'risk' (för oss) att de europeiska regeringarna lyckas stoppa sin inflation — Frankrike har nästan gjort det — även om det är till nackdel för den inhemska expansionen. Tyskarna kommer sannolikt att följa efter även om priserna där ännu fortsätter att stiga.» Det är ord som är värda att lägga på minnet. Man kan inte avfärda dessa ord så lätt som gjorts i dagens remissdebatt.

Låt mig sedan, herr talman, komma in på mitt huvudtema och göra några reflexioner kring de borgerliga samsarbetsaktionerna. Det finns politiker och andra i vårt land som menar att om vi bara får ett borgerligt block och de tre oppositionspartierna uppträder tillsammans i ett sådant är ett systemskifte garanterat. Man hänvisar till valresultatet i Norge. Det har från dessa kretsar sagts att vi skall göra som man gjorde i Norge.

Nåja, vad var det man gjorde i Norge? Där uppträdde inte de borgerliga partierna i något block. Man hade inte något gemensamt valprogram. I allmänhet gick man inte fram i någon valteknisk samverkan. Partierna framträdde som självständiga partier men, märk väl, de höll borgfred sinsemellan. Detta menar jag bör vara möjligt också i vårt land.

Det är naturligtvis riktigt att de tre borgerliga oppositionspartierna har den gemensamma uppgiften att försöka försätta socialdemokratien i minoritet. Det hör till demokratiens spelregler. Men lika självklart är att en kommande regeringspolitik måste bli en social framstegspolitik. Det finns, som jag uppfattar saken, inte utrymme för en konservativ politik i ett alternativprogram för vårt land.

De som menar att systemskiftet är garanterat bara vi får ett borgerligt block vill jag lägga på minnet några

personliga funderingar. Vi skall vara klara över att ett valtekniskt samarbete med nuvarande valmetod ingalunda alltid gynnar ett borgerligt block, detta just därför att det nuvarande valsystemets syfte är att skapa proportionell rättvisa mellan partier av den storleksordning som exempelvis de nuvarande borgerliga partierna, högern, centern och folkpartiet, har. I och med att vi får dessa sammanslagna vid valteknisk samverkan har vi formellt sett ett stort parti. Då har vi i de allra flesta fall ingenting att vinna på en valteknisk samverkan.

Jag tror det är väsentligt att klargöra detta för väljarna. Det skadar inte att tala om för dem, som a priori ivrar för borgerlig samverkan utan att ta hänsyn till innehållet, att vi exempelvis vid förra riksdagsvalet vid en samverkan mellan de borgerliga partierna skulle fått ett riksdagsmandat mindre till dessa partier.

Herr talman! Att manipulera med valtekniska ting skapar ingen politisk styrka och inger föga respekt hos valmanskåren. Vill man få till stånd ett systemskifte är enligt min uppfattning det politiska innehållet i ett alternativ det väsentliga. Vill man ha ett systemskifte skall man se till att agera så att man inte i onödan spiller bort mandat.

Min uppfattning om det politiska alternativet till den nuvarande regeringspolitiken — och jag tror att de flesta i mellanpartierna är ense härom — är att detta alternativ måste innebära något klart reformvänligt och klart framåt-syftande.

Om vågskålen i svensk politik skall väga över till oppositionens favör, måste alternativpolitiken för det första kunna attrahera ungdomen och för det andra kunna dra till sig moderata socialdemokratiska väljare. Detta är så vitt jag kan förstå möjligt endast med en vänsterorienterad framstegsvänlig borgerlig politik.

Samarbetet mellan de nuvarande bor-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

gerliga mittenpartierna har till syfte just att bygga upp ett sådant fast och attraktivt politiskt alternativ. Inom kort kommer de två partierna att redovisa konkreta handlingslinjer för valmanskåren, handlingslinjer som syftar till att utgöra grunden för ett borgerligt regeringsalternativ. Alla medborgare inom och utom mellanpartierna är välkomna att stödja ett program med detta ideologiska syfte. Jag vill än en gång understryka min uppfattning att ett program med detta syfte inte kan präglas av en konservativ syn, dels därför att denna icke omfattas ideologiskt av massan av borgerliga väljare och dels därför att det inte finns några väljare som tar steget från socialdemokratien över till ett block med konservativt inslag i sitt alternativprogram.

Låt mig säga, herr talman, att vi inte önskar ett regimskifte eller ett systemskifte för skiftets egen skull, utan det väsentliga är det politiska innehållet i ett alternativ. Jag anser för min del att det finns goda chanser för en riksdagsmajoritet med annan politisk orientering än den nuvarande efter nästa riksdagsval. Det må vara hänt att det är för tidigt att profetera om dessa ting, men jag vill redan nu ha sagt att det, som enligt min uppfattning kan hindra en sådan utveckling eller utgöra en allvarlig fara för den, är just om den borgerliga väljarkåren splittras på en massa små grupper, KDS, MbS, Samling 66, Samling för framsteg och allt vad de nu heter. Jag har den största respekt för att människor lägger sitt votum för en åsikt som de omfattar. Men om man menar allvar med talet om att skapa förutsättningar för ett regimskifte, skall man inte spilla bort mandatchanserna för den borgerliga halvan i svensk politik.

Jag vill ha sagt detta som en enskild ledamots observandum till dem som arbetar för sådan samling, ty jag tror att de med det som de tror vara samling egentligen motarbetar sitt eget syfte. Det

hör för all del till de demokratiska rättigheterna att också få motarbeta sitt eget syfte, men om man menar allvar med talet om systemskifte är det nödvändigt att den samling som man pläderar för sker inom de nu existerande partierna och inte vid sidan om dem.

När man talar om Norgevalet skall man nog också observera att den norska högern i stort slutit upp kring en borgerlig vänsterpolitik och en fortsatt reformpolitik. Den svenska högerpolitiken har hittills i långa stycken varit ett eko från en tid som är oåterkalleligen svunnen i ideologiskt politiskt hänseende.

Nu säger man att man sätter sin lit till den nya högerledningen. Jag skall inte kommentera det, jag hoppas att man kan det. Det är sant att den nya högerledningen i sak ännu inte så klart visat var den står ideologiskt, men det som hittills kännetecknat signalerna från det hållet är inte särskilt lovande. Den nya högerledningen har anklagat mittenpartierna för att de håller på att glida för långt åt vänster. Jag tycker dessa anklagelser har varit ett slag i tomma luften. Folkpartiet och centern står ju kvar i exakt samma positioner som de redovisade inför valmanskåren vid det senaste riksdagsvalet. Men om man menar att mellanpartierna står för långt till vänster, så säger ju detta också ganska klart var man menar att man själv står, d. v. s. relativt långt åt höger. Detta har ju också uttryckts ganska ofta i ett markerande av den profilpolitik som högern har drivit. Jag säger inte detta som någon kritik mot högern, ty jag har ingen önskan att möta högern med armbågen, men jag säger det som ett konstaterande av vad jag uppfattar som faktum.

Det är självklart att högern inte kan vara med om att bygga upp en mittenpolitik som den jämt och ständigt tar avstånd från. Det finns inte plats för någon högerprofil i mittenpolitiken, men jag har den personliga förhopp-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ningen att det vi kan vänta av högerpartiet är en vilja till borgfred, som i så fall kommer att mötas av motsvarande vilja hos centerpartiet och, jag är övertygad, också hos folkpartiet, samt en politik från högerens sida som möjliggör denna borgfred. Jag hoppas verkligen att högern inför nästa val skall kunna övervinna sig själv så mycket att detta blir möjligt. Jag skulle vilja säga att det samarbete som nu håller på att växa fram inom mittenpartierna är något nytt och förhoppningsfullt i svensk politik, därför att vår politik är så statisk. Jag uppfattar inte det, vartill man nu håller på att lägga grunden, som någon förberedelse för sammanslagning, utan jag tolkar det som en manifestation inom den borgerliga delen av väljarkåren för att skapa ett positivt regeringsalternativ. Det menar jag vara syftet. Om man kan enas om de politiska huvudlinjerna är det ett positivt framsteg.

Får jag slutligen, herr talman, fälla några korta reflexioner om en utredning, som nyss presenterats, nämligen om länsdemokratiutredningens första betänkande. Det är en ganska märklig utredning i många stycken. Såvitt jag förstår har avsikten varit att till varje pris finna en motivering för ett bibehållande av sambandet mellan kommunalvalen och riksdagens sammansättning. I den tidigare debatten har man hävdat att det kommunala valsambandet vore nödvändigt för att garantera att riksdagen i tillräcklig utsträckning skall få ledamöter med kommunal erfarenhet. Man befarade att det kommunala inflytandet i riksdagen skulle minskas om man inte hade kommunalt valsamband. Det var ju huvudtemat bl. a. hos de remissinstanser som diskuterade detta problem i anledning av författningsutredningens förslag.

Det var alltså fråga om att trygga riksdagens kommunala förankring; men nu har länsdemokratiutredningen nödgats finna att riksdagens kommunala

förankring icke behöver garanteras genom något särskilt valsamband. Det finns ett naturligt samband mellan rikspolitik och kommunalpolitik, som icke behöver garanteras genom ett tekniskt valsamband. Det är i och för sig självklart, därför att om vi, som vi alla gör, uppfattar den kommunala självstyrelsen som en grundval för demokrati och självstyre, bör därav givetvis följa att kommunalpolitiken är en normal och självklar karriärväg fram till riksdagen för politiskt intresserade medborgare i detta land. Detta bekräftas också av kamrarnas sammansättning. Andra kammaren, som inte har kommunalt valsamband, har aktiva kommunalpolitiker i något högre utsträckning än första kammaren, som har detta samband. Den kommunala förankringen som motiv duger alltså inte längre för kravet på detta valsamband.

Men då har det anmärkningsvärda inträffat, att majoriteten i länsdemokratiutredningen skaffade sig den närmast rakt motsatta motiveringen för ett valsamband. Nu behövs valsambandet, säger man, för att garantera ett fast rikspolitiskt grepp över kommunerna och kommunalpolitiken. Man talar, tycker jag, tyvärr ganska nedlåtande om en äldre tids självstyrelseideologi på det kommunala planet. Det gäller att garantera att kommunalmännen är följ samma mot statsmakterna. Man befarar att lokala partier som förespråkare för lokala intressen kan få ökat operationsutrymme om valsambandet avskaffas. Enligt majoriteten i länsdemokratiutredningen är det en olycka om kommunalvalen blir förtroendeval för och emot dem som har majoriteten i kommunens styrelse.

Enligt majoriteten i denna utredning måste man välja antingen ett bibehållit valsamband eller en hårdare statskontroll över kommunerna. Den nya motiveringen för valsamband är alltså närmast den att man måste garantera kommunernas lydnad mot statsmakterna.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

om man uttrycker det på ett enkelt sätt Jag tror att det perspektiv majoriteten i länsdemokratiutredningen här öppnat genom sin argumentering är mycket allvarligt ur den kommunala demokratiens synpunkt. I och för sig är det självklart att statsmakterna måste fastlägga riktlinjerna för det kommunala arbetet, men om vi — och jag upprepar detta — är ense om att en kommunal demokrati skall vara en grundval för vårt folkstyre, måste vi också se till att denna kommunala demokrati får tillräckligt handlingsutrymme inom de ramar statsmakten fastställer. Den allmänna uppfattningen därvidlag är väl närmast den, att den kommunala handlingsfriheten är alltför snävt begränsad genom statens kontroll och statens styrning. Den bedömningen hade för övrigt också skatteutjämningskommittén i det betänkande den avgav under förra året.

Majoriteten pekar alltså — och jag vill rikta uppmärksamheten på detta — åt andra hållet, d. v. s. åt en snävare begränsning av den kommunala handlingsfriheten. Då vill jag, herr talman, slå fast att om den kommunala demokratin skall fylla sin uppgift måste den få inte minskad utan snarare ökad handlingsfrihet inom de ramar statsmaktens beslut fastlägger. Det är inte tillräckligt att kommunerna fungerar som verkställighetsorgan åt regeringsmakten. För mig tycks den nya argumenteringen vara ganska oroväckande. Man skapar här en ideologi om en maktkoncentration i staten på kommunernas bekostnad, som inte ligger i linje åtminstone med den principiella inställning jag personligen har.

Jag skulle i anslutning till detta och som en avrundning av detta anförande vilja säga, att tanken på en vidgad länsdemokrati under senare tid ju har fått allt djupare förankring hos folket. Jag finner det mycket naturligt, därför att det komplicerade samhället med ett ökat inflytande hos den centrala samhällsmakten, hos staten, kräver att man får

en regionalt arbetande självstyrelse, om vi skall kunna tala om en folkligt förankrad demokrati här i landet. Därför vill jag hoppas att länsdemokratiutredningen i sitt nästa betänkande skall finna en lämplig utformning för en verklig folkstyrelseorganisation på länsplanet. I det sammanhanget tillåter jag mig uttala den förhoppningen att den länsindelningsutredning som nu sitter också beaktar att man inte bara skapar stora administrativa enheter utan näringsgeografiskt och annat lokalt samband. Man bör se till att våra nya län kommer att bestå av enheter som har ett naturligt samband och framför allt får en sådan storleksordning att en folklig demokrati på det regionala planet inom länen blir en verklighet och inte en fiktion.

Vidare anförde:

Herr REGNELL (h):

Herr talman! Jag hade tänkt ta upp två ämnen i dag. Det ena skulle vara det samhällsekonomiska läget, ett ämne som ligger nära till hands för mig att beröra på grund av mitt medlemskap i bankoutsiktet. Det ämnet kräver förvisso mycken uppmärksamhet. De flesta bedömare är ju ense om att vi befinner oss i ett läge som fordrar att man tar itu med svårigheterna mera resolut än man hittills har varit benägen att göra. Men när jag lyssnade till herr Ohlin och till herr Bohman i Stockholm beslöt jag mig för att avstå från mina reflexioner. De skulle ha inneburit en onödig dubblering. Vad som behöver sägas är redan klart sagt från dessa båda talarers sida och har dessutom kompletterats genom repliker till finansministern.

Då återstår det andra temat som jag tänkte ta upp, nämligen samarbetet inom oppositionen. Inte heller det har förblivit obehandlat i dag, och det var väl inte heller någon som tänkte sig det. Nu

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

senast har herr Antonsson gjort en hel rad intressanta reflexioner kring ämnet.

Utgångspunkten för varje resonemang om samverkan måste väl vara att man försöker bedöma väljarnas önskemål. I debatten har ibland framförts den åsikten att väljarna inte önskar trepartisamverkan. Och visst finns det sådana som anser att de nuvarande förhållandena är bra och svarar emot vad de önskar, och visst finns det andra som visserligen vill ha samarbete men inte vill sträcka sig längre än till tvåpartisamverkan.

Personligen tror jag emellertid att de väljarna är i minoritet inom oppositionen, med andra ord att trepartisamverkan är vad de flesta väljarna inom oppositionen vill ha. För min egen valkrets del, fyrstadskretsen, kan jag byta ut »jag tror» mot orden »jag vet». Den vetskapen baserar sig på att 65 000 av de 100 000 borgerliga väljarna i fyrstadskretsen i det senaste valet föredrog valsekeln med representanter från alla de tre borgerliga partierna, Medborgerlig Samlings valsekel. Hur det kunde se ut i ett enstaka valdistrikt kan jag exemplifiera med att nämna siffrorna från distrikt 1 a i Lund, sådana de såg ut på valnatten. De var högren 22, centerpartiet 19, folkpartiet 46, Medborgerlig Samling 539 och socialdemokraterna 159.

Efter valet försökte man på sina håll nedvärdera erfarenheterna från fyrstadskretsen genom att påstå att den skånska opinionen skulle vara så avvikande från opinionen i landet i övrigt. Det var ett felaktigt påstående. Vi vet nu att strävandena på andra håll i landet är ganska lika. Det första beskedet om det kom i juni månad. Göteborgarnas Samling 66 möttes med glädje av stora väljargrupper.

Nästa besked var samlingsaktionen på riksplanet, Samling för framsteg. Den organisationen har, fastän den varit i verksamhet bara i en och en halv månad, redan fått in 20 000 anmälningar från väljare som anslutit sig till Sam-

ling för framstegs krav på trepartisamverkan. Var och en som vet hur pass svårt det är att värva bara några tiotal nya medlemmar i en organisation måste tolka de 20 000 anmälningarna som ett starkt bevis på samlingskravets djupa förankring hos väljarna. Med adress till herr Antonsson vill jag framhålla att Samling för framsteg liksom Samling 66 och MbS har som sin ambition att verka inom ramen för de existerande partierna.

När nu samlingskravet är så starkt hos väljarna borde det väl vara partiernas skyldighet att få till stånd en samlad opposition. Men man finner att entusiasmen milt sagt saknas på sina håll. Hinder staplas på hinder. Svårigheterna blåses upp till enorma dimensioner, och åtgärder som skulle föra närmare målet aktar man sig sorgfälligt för. Borgfred är ett till intet förpliktande surrogat som man vill sätta i stället för en fast och konsekvent samverkan.

Så sent som i går såg man i TV en partifunktionär sätta upp prydligt textade tavlor med besked att valresultatet 1964 blivit ett mandat sämre för oppositionspartierna om mandatfördelningen skett under trepartisamverkan. Det var säkerligen rätt räknat men det var helt ointressant annat än som ett belägg för hur angelägen man är att odla negativism. Var och en vet att teknisk valsamverkan inte ger bättre resultat i alla lägen, men lika väl vet man att teknisk valsamverkan i andra lägen innebär att man utan vidare tar hem mandat som man annars inte hade fått.

Att mata in 1964 års valsiffror i matematikmaskinerna är ointressant även ur en annan synpunkt. Det är helt klart att röstfördelningen skulle blivit annorlunda om listorna sett annorlunda ut. Det kan anföras goda skäl från deras sida som räknar med att ökad tillförsikt och ökad vitalitet skulle komma till synes inom oppositionen, om väljarna erbjöds möjlighet att rösta på sam-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

lingslistor. Det skulle kunna hända, som herr Wedén uttryckte det i annat sammanhang, att man svängde den politiska aktivitetskurvan.

Det är väl i varje fall helt klart att partiledningarna och partiorganisationerna kan påverka väljarnas inställning till samlingslistor. Genom att deklarerat en positiv uppskattning av samlingssträvandena hjälper man de listorna till framgång, genom negativism kan man vålla stora skador. Ur den synpunkten är det beklagligt att en partiledare, herr Hedlund, ansett det lämpligt att beteckna trepartisamarbetet som »upptåg». Det visar att herr Hedlund har dålig kontakt med det allvar och den tyngd som ligger bakom kravet på trepartisamverkan. Att en rad centerpartister landet över gjort klara uttalanden till förmån för trepartisamverkan visar emellertid att herr Hedlund inte är representativ för hela centerpartiet.

När man går tillbaka i den politiska debatten finner man hur kravet på omorganisation av oppositionen arbetat sig genom hinder och motstånd. Att kravet ännu inte fått sin motsvarighet i centrala överenskommelser, programsammanskrivning, samarbete i utredningar o. s. v. har av många väljare upplevts som oförståeligt. Men kanske det inte är så oförståeligt. Häromdagen påpekade någon att det tog sju år för det praktiska livets folk att, trots att de hade svenskt borrhåll och svenska maskiner till sin hjälp, ta sig igenom Mont Blanc. Igenom kom man i varje fall till slut. Men än i dag har juris doktorer och andra som sysslar därmed inte lyckats finna en form för förvaltning av tunneln. Litet av detta gäller för den praktiska samverkan här i landet. Den fungerar, vallen är genombruten. Man kom först igenom längst ner i söder, i fyrstadskretsen. Bräschan har vidgats genom politisk aktivitet i Malmö, genom Samling 66 och Samling för framsteg. Men för att få full effektivitet måste de lokala åtgärderna få sina motsvarig-

heter i en samordning av verksamheten i rikspartierna.

Jag håller helt med herr Hansson i Skegrie när han i dag talade om nödvändigheten av att valtekniskt samgående har sin motsvarighet i ett gemensamt uppträdande i rikspolitiken. Herr Antonsson var nyss inne på samma tankegång. För att vara exakt sade faktiskt herr Hansson i Skegrie inte »motsvarighet», utan han talade om att »bakgrunden» skulle vara ett gemensamt uppträdande i rikspolitiken. Den formuleringen innebär, efter vad jag förstår, att det rikspolitiska agerandet borde gå i tiden före ett lokalt samgående. Litet av samma prioritering gjorde herr Ohlin sig till talesman för när han talade om den politiska verksamheten som grund för valteknisk samverkan. Ur herr Ohlins anförande antecknade jag: »När en sådan grund en gång lagts kan valteknisk samverkan ibland vara bra.» Det är väl naturligt att de centralt agerande vill ha sin verksamhet som »bakgrund», som herr Hansson i Skegrie sade, eller som »grund», som herr Ohlin sade. Men vi som arbetar lokalt har den uppfattningen att det måste vara en växelverkan. Det finns ett ömsesidigt beroende mellan lokalt och centralt agerande. Om systemet fungerar ostört av blockeringar av olika slag bör idéerna och initiativen gå tur och retur mellan lokala och centrala instanser. Lokala samlingsmanifestationer bör ge riksorganisationerna besked om att man förväntar sig en samlingsbefrämjande rikspolitik befriad från ytterlighetsståndpunkter. Om en sådan politik kommer till stånd underlättas samarbetet på fältet. Då kan nya resultat nås och bli utgångspunkt för en bättre samordnad rikspolitik. Ser man det på det sättet är det fråga om att gå fram steg för steg — ett steg framåt med lokala initiativ, ett steg med central samordning o. s. v. Litet spastiskt har detta rörelseschema varit men det bör kunna bli bättre.

Med ett så optimistiskt uttalande vill

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

jag sluta, men dessförinnan vill jag ha hunnit säga att optimismen är underbyggd. Under den ligger vetskapen om att de lokala stegen framåt kan tas med bättre balans i fortsättningen sedan samlingen, tack vare göteborgarna och Samling för framsteg, fått en bredare plattform. Under optimismen ligger också de uttalanden som i dag gjorts av en rad ansvariga politiker här i kammaren. Man kan kanske räkna med att dessa uttalanden och tankegångarna bakom dem har ett visst samband både med det framgångsrika norgevalet och med de nya manifestationerna för samling här hemma. Hur som helst, uttalandena i dagens debatt har, och det är huvudsaken, präglats av större förståelse än förr för samlingssträvandena. De ger intryck av att man bör kunna vänta sig nya steg framåt från de centrala organisationernas sida. En majoritet av borgerliga väljare förväntar sig detta.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Det står någonstans att »saliga äro de som icke se men dock tro». Här har vi från norgevalet, vilket herr Antonsson apostroferade, siffror som klart visar att partierna tar flera röster om de går för sig och färre om de går ihop. Högern har låtit göra en utredning inom sitt kansli som visar precis detsamma. Herr Regnéll, vad är det då för skillnad mellan förutsättningarna i Malmö och de förutsättningar som högers utredning bygger på? Vad är det för särskilda förhållanden i Malmö som gör att vi där skulle kunna vinna mera med samling än om vi går var för sig när man inte kan göra det någon annanstans?

Jag ber att få tacka herr Regnéll för dagens klara besked att borgfreden ingenting betyder. Då vet vi var vi har högern och känner innehållet i högers inbjudan till borgfred.

Herr Regnéll var ju så vänlig att han också illustrerade det med ett direkt

angrepp på herr Hedlund som i dag inte har tillfälle att försvara sig. Jag trodde för min del att när den store hövdingen herr Holmberg överracker en fredspipa till herr Ohlin och herr Hedlund var det åtminstone riktig tobak i den. Det tycks det emellertid inte vara om man får döma av herr Regnélls uttalande, ty herr Regnéll är väl högerman ännu, eller hur? Eller vad är det för partiledare som herr Regnéll håller sig med? Det är väl ändå så att den politik som högerpartiets representanter, även de högermän som finns i Malmö, får vara så vänliga att bekänna sig till är den som förs från Stockholm under herr Holmbergs ledning. Det finns ingen annan högerpolitik, eller har herrarna tänkt att klyva ut sig definitivt och göra två högerpartier — ett ultrakonservativt och ett mera obestämt av MbS-karaktär?

Herr REGNÉLL (h) kort genmäle:

Herr talman! Här får vi genast ett exempel på hur tonläget blir högre så fort en diskussion kommer i gång, hur en liten snöboll kan bli ett stort klot. Herr Hansson i Skegrie säger nu att jag riktat ett angrepp mot den frånvarande herr Hedlund. Jag nämnde att herr Hedlund hade kallat trepartisamverkan för upptåg. Det var allt jag sade om herr Hedlund. Det förvandlades genast i herr Hanssons mun till ett angrepp. Detta föreställer jag mig som en illustration till hur borgfreden kommer att te sig när valkampanjen väl kommit i gång. Ett ord ger det andra och växer med ränta på ränta efter en räntesats som säkerligen kommer att vara högre än den höga som för närvarande tillämpas här i landet.

Vad så beträffar möjligheterna att totalt samla flera väljare genom fast borgerlig samverkan än genom att framträda var för sig vet herr Hansson i Skegrie eller jag ingenting härom. Erfarenheterna i Norge kan man inte tolka entydigt. Vad herr Hansson i Skegrie åberopade från högers partikansli är en

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

utredning om hur de senaste siffrorna hade slagit ut om man hade räknat med ett parti i stället för tre. Det enda riktiga systemet är naturligtvis att lägga upp det förståndigt från fall till fall, någonting som inte bör vara herr Hansson i Skegrie främmande. Att det gjordes så på Gotland var ju den naturliga saken i världen. Det betydde att man tog ett mandat från socialdemokraterna och flyttade över det till borgerligheten som tidigare på 19 000 röster haft ett enda mandat medan socialdemokraterna på 11 000 haft två.

Om centerpartiet hade velat gå fram efter samma modell i Västernorrland och Värmland hade av allt att döma centerpartiet där fått de båda mandat som nu gick till kommunisterna. Så gjorde man i Norge. Man övervägde vilka lokala möjligheter som fanns och man tog dem till vara. Tack vare detta lyckades borgerligheten i Norge att med 49 procent av väljarna få inte mindre än 80 av stortingets 150 platser.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag konstaterade i början av mitt anförande den djupa friden i det borgerliga lägret. Jag trodde att det verkligen var på grund av ideologisk samling som man gav löften om att inte angripa varandra. Nu förefaller det som om det bara var ett matematiskt intresse att få mandat. Det är märkligt att åhöra herr Regnélls och herr Antonssons skärmytsling — de kysser och slår ihjäl med samma varma själ. Herr Hansson i Skegrie borde kanske börja tänka på om inte centerpartiet har gett sig in i ett sällskap där de inte får ingå äktenskap med folkpartiet utan bara blir hjälpgumma åt de borgerliga partierna. Det borde stämma jordbrukarna till allvar, ty de borgerliga har aldrig löst landsbygdens problem, och herr Hansson i Skegrie borde väl förstå att de inte kommer att göra det i det här fallet heller.

Herr REGNÉLL (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundberg är bekymrad över att samarbetet mellan de borgerliga partierna skulle vara dikterat av krassa motiv och inte ha ideologiska bevekelsegrunder. Men det är nog så, herr Lundberg, att fler och fler på den borgerliga sidan inser att vi har en gemensam grund att stå på. De tre oppositionspartierna har den uppfattningen gemensamt att samhället främst måste bygga på de enskilda människornas initiativ och vilja till verksamhet och ansvar. Sådana formuleringar är vi väl förtrogna med, både inom högerpartiet, folkpartiet och centerpartiet. Det räcker för oss för att vara på det klara med att vi står på gemensam ideologisk grund.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte bekymrad för det borgerliga samvetet och den borgerliga ideologien, ty efter vad jag kan förstå finns det ingen ideologi alls i detta sammanhang.

Jag skulle vilja fråga herr Regnéll som ändå är bankman: Menar nu herr Regnéll att han skall spränga sönder den samling av industrien som nu finns, spränga sönder koncernerna i bankvärlden, ja, över huvud taget spränga den maktkoncentration som skjuter åt sidan den enskilda människan i det kapitalistiska samhället? Är det den ideologien man vill företräda, ja, då är det någonting annat än vad jag trodde att man menade.

Jag kom att tänka på satsen: »Förtrycket nämns försvar och rätt är det som lyckas». Är det den ideologien som lyckas som är det rätta för den nya borgerliga samlingen, då får vi bara konstatera det och då får vi också behandla den borgerliga samlingen såsom det brokiga blad den troligen egentligen är.

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har svårt att förstå

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

vad det är för mening att föra denna debatt i riksdagens andra kammare. Men herrarna från MbS har förmodligen ett visst syfte med det. De av kammarens ledamöter som har lyssnat till herr Regnéll förstår nog att vi är litet betänksamma inför det sällskapet, i varje fall från centerpartiets sida. Herr Lundberg missuppfattade visst saken när han trodde att herr Regnéll hörde till dem som centerpartiet samarbetar med.

Som den bankman herr Regnéll är började han tala om ränta på ränta. Jag begriper att herr Regnéll har fått sin känsla för välörerna litet avtrubbad under senare år när han kan tycka att beskyllningen mot en partiledare för att ha betecknat en sak som »upptåg» är oskyldig. Då skall man nog ha fått sitt omdöme ganska mycket avtrubbat, herr Regnéll. Men så kan han väl tycka om han är MbS:are och bankdirektör.

Herr ANTONSSON (cp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag säga till herr Regnéll att min ambition med det anförande jag höll endast var att varna för den splittring som kan bli ett resultat av dessa många s. k. samlingsgrupper på den borgerliga sidan — herr Regnéll är ju förespråkare för den ena av dem.

Om man verkligen menar allvar med att man vill åstadkomma ett systemskifte här i landet måste man ha klart för sig — samtidigt som vi visar respekt för de åsikter som förs till togs från olika håll — att vårt system valtekniskt verkar så, att vi spiller bort mandat om vi går till val i olika grupper, som MbS gjorde i Malmö. Om det förfarandet kommer att sprida sig till Göteborg och Stockholm är jag övertygad om att vi även under i övrigt gynnsamma förutsättningar för borgerlig framgång kommer att förspilla chanserna vid nästa val. Då har herr Regnéll och hans meningsfränder gjort just vad jag sade, i vällovligt syfte motarbetat den egna ambitionen.

Herr Regnéll sade att man får räkna med att man kan få en helt annan röstfördelning än 1964, om man får borgerlig samling överallt här i landet. Jag frågar mig: Hur skall man kunna materialisera väljare som inte finns? De som är högermän röstar väl på högerpartiet. Mellanpartierna har den ambitionen att man skall kunna framstå som ett klart positivt alternativ till socialdemokratien och dra väljare från den moderata flygeln inom socialdemokratien, attrahera ungdomen genom ett stimulerande och för demokratien vitaliserande alternativprogram. Vad skall herr Regnéll ta för ytterligare väljare? De finns ju inte, de existerar enbart i herr Regnélls fantasi.

Jag vill med all respekt för de åsikter herr Regnéll kan hysa än en gång upprepa en rent personlig varning — jag har inte något mandat att tala för mitt parti. Menar man allvar, som jag tror herr Regnéll gör, med att önska ett regimskifte, då bör man tänka sig mycket noga för innan man tekniskt splittar den borgerliga delen av valmanskåren.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! Under vårriksdagen liknade finansminister Sträng en gång den svenska oppositionen vid släktet canis — hunddjuren. De skäller ofta, sade han, men de biter egentligen aldrig. Redan i skolan fick vi lära oss att hunden troligen är människans äldsta dresserade husdjur. Här i riksdagen har jag fått erfara att oppositionen efter 33 års dressyr blivit ganska tam, ja, man kan nästan säga maktlös, och tappat förmågan att bita ifrån sig.

Genom inbördes split och ofta uppkonstruerade meningsskiljaktigheter har oppositionen aldrig kunnat få till stånd ett maktskifte, utan det verkar som om den socialdemokratiska björnen i svenskt politiskt liv skulle vara fridlyst. Detta till stor del beroende på, för att fortsätta jämförelsen med hundsläk-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

tet, att en grupp — också hunddjur — rävar huserar i jaktsällskapet. Det finns enligt Nordisk Familjebok flera arter av detta hundsläkte. Den mest kända är rödräven, även kallad skogsräven. Räven är listig och slug. Han är egentligen svår att träffa på, och man får söka honom mycket länge. Han omger sig i den närmaste omgivningen helst med småtjutare — nej, förlåt smågnagare — och harar, vilka utgör rävens största tillgång för att han skall kunna existera.

Skogsräven angriper aldrig utom i självförsvar björnen utan försöker, som man säger i politiken, ligga så nära som möjligt. Visserligen kanske skogsräven någon gång drömt om att samarbeta med de andra i jaktsällskapet, men det har under senare år hänt att blårävens kompanjon samsonräven, vilken inom parentes saknar täckhår, kommit med utspel som helt saknar täckning. På det sättet har allt samarbete omöjliggjorts. I stället för att jaga den socialdemokratiska björnen, som blivit allt maktfullkomligare, har man inom jaktsällskapet sedan decennier jagat varandra, och har man någon gång bitit så har man bitit varandra.

Alla förstår säkert att jag med detta jaktsällskap menar den svenska oppositionen. I över 30 år har socialdemokraterna kunnat regera. Många gånger har de fört en mycket skicklig politik, men när de felat har de ändå kunnat behålla makten på grund av att de demokratiska oppositionspartierna aldrig kunnat presentera ett enhetligt alternativ utan förslösat sin kraft på att käbbla med varandra. Vid val efter val har visserligen något av oppositionspartierna kunnat notera en eller annan framgång. Men vad har det egentligen varit för en framgång? Jo, man har bytt röster och mandat med varandra, men socialdemokraterna har suttit kvar i orubbat bo.

En gång var det ganska naturligt att vi delade in Sveriges befolkning i adel,

präster, borgare och bönder. Den indelningen är gammalmodig. Vi är alla arbetare, vi är medborgare som vill vara med om att bygga upp vårt framtida Sverige. Motsättningarna står i dag mellan de människor som anser att det blir bäst om staten bestämmer mest och de som anser motsatsen, d. v. s. tror på och arbetar för den enskilda individens största möjliga frihet.

I en demokrati skall makten växla, åtminstone ha möjlighet att växla, någonting som tyvärr sedan länge på grund av våra oppositionspartiernas splittring synes omöjligt. Vid val efter val har konstellationer växlat, men nästan alltid har det varit två partier som slagit mot det tredje inom oppositionen.

I en av de demokratiska oppositionspartiernas programskrifter för några år sedan kan man läsa: »Det kraftiga nederlag X-partiet tillfogades vid 1960 års val har naturligtvis i och för sig ökat de borgerligas utsikter att erövra makten från socialdemokratien.» Ve och jämmer! När skall egentligen oppositionen förstå att röstbyte inom dess egna led inte för till något regimskifte? Jag är glad över det samarbete som har inletts mellan folkparti och centerparti — det är ett steg i rätt riktning. Men det är ett för kort steg, och mittenalliansen är otillräcklig som ett övertygande regeringsalternativ.

För många väljare står det i dessa dagar klart att man på lång sikt vill ha ett tvåpartisystem, precis som Harry Hjärne skrev häromdagen i Göteborgs-Posten. När någon röstar på oppositionen skall han veta oppositionens vilja och väg för att skapa ett bättre samhälle än socialdemokraternas, och han vill också veta vilka som kommer att leda landet för den händelse oppositionen vinner.

Vår demokratiska opposition utgöres i våra dagar av tre partier, som förslösar sin kraft på att bekämpa varandra. Vi är väl medvetna om att inget av partierna ensamt eller två tillsammans kan

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

komma i regeringsställning. Samlingsvännernas recept är kort och enkelt: Ena oppositionspartierna, skapa ett enhetligt oppositionsalternativ, sluta upp med att konstruera meningsskiljaktigheter! Oppositionsledarna måste sluta upp med att stereotypat räkna mandat och röster. Det är endast en målmedveten framstegspolitik, byggd på liberal, social och progressiv grund — överlägsen det socialistiska samhällsstyret, som kan leda till växling vid makten i vårt land.

Så en sak till. De politiska partierna är instrument för väljarna. Det är uppenbart att förhållandet mellan partierna och deras väljare alltid måste kännetecknas av ett växelspel. Impulser måste utgå från väljarna till partierna och vice versa. Det får aldrig bli så att partierna i självgodhet styr väljarna. Partierna måste vara den sammanhållande kraften, men de får aldrig glömma att det är människor man företräder. Partierna får inte bli självändamål, byråkratiska organisationer utan kontakt med de stämningar som rör sig på folkdjupet.

Partipolitikerna får inte heller — för att citera Harald Wigforss i *Handelstidningen* — ha monopol på den politiska diskussionen. De måste tvärtom alltid lyhört följa opinionen inom vårt folk. Sedan många år har det bland oppositionens väljare funnits ett mycket starkt intresse för ett utbyggt samarbete inom oppositionen. Partierna har emellertid inte visat sig intresserade av att gå den samlingsvänliga opinionen till mötes. Därför har det uppstått spänning mellan partier och väljare, som fört med sig en del tråkiga konsekvenser och som jag kanske mer än någon annan i denna kammare har fått uppleva ganska starkt.

Det har varit så att när några inom ett parti har fört fram samlingsstanken, har man genom metoder som jag finner tvivelaktiga — ja, mycket upprörande — försökt tysta vederbörande. Det lär dessutom ha hänt att man metodiskt

förhindrat samlingsvänner att närvara vid stämmor och riksmöten. Dessa människor som egentligen representerar en alltmer utbredd opinion har till och med blivit suspenderade — ett förfaringsätt som brukar tillgripas i fotbollsspel men dessbättre sällan i politiken. Man hade hoppats att allt ändå skulle normaliseras, sedan väljarna i fyrstadskretsen hade fått säga sin mening. Nära 65 000 väljare placerade herrar Regnäll och Sjöholm och undertecknad i denna kammare. Mina kolleger mottogs i sina partier men inte jag. Och orsaken var att man krävde att jag skulle ta avstånd från Medborgerlig Samling och inte längre verka för samlingsrörelsen. Jag skulle med andra ord ta avstånd från de väljare som hade placerat mig i riksdagen.

För mig var det inte något svårt val att säga nej. Jag vet att jag har tusen och åter tusen väljare bakom mig. Jag vet också en annan sak, nämligen den att jag har många människors förtroende. Och en sak har jag bestämt mig för i livet: att inte svika människors förtroende eller mitt eget samvete.

Det har hela tiden hävdats att det inte fanns någon opinion inom centerpartiet för trepartisamverkan, men den senaste tidens händelser har väl givit besked om motsatsen. Partiets mångåriga förtroenderådsledamot, ordförande och riksdagskandidat för centern i Stockholm Lennart Hagman har tvingats avgå. Likaså centerns ledande män i Göteborg, de senare för att de skrivit under uppropet för Samling 66, Hagman för att han gått i bräsch för Samling för Framsteg, alltså initiativ av samma art som suspenderat mig och åtskilliga centerpartister i Malmö.

Man erinrar sig osökt vad den gamle socialdemokraten Arthur Engberg en gång yttrade: »Konsten att förstå och respektera en avvikande mening inom den gemensamma åskådningens ram är givetvis svår och förutsätter icke ringa grad av politisk kultur. Lusten att

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

skicka varje liten kättare till schavotten är naturlig men kan lätt leda till självstympning och självförstörelse.» Det måste finnas frihet att inom ett parti uttala avvikande meningar. Det måste finnas tolerans. Det måste särskilt från partiledningarnas sida finnas en vilja att förstå att den som i en eller annan fråga har en avvikande mening kan vara fylld av starkt personlig övertygelse. För min del tror jag att jag vågar säga att det är så. Man kan aldrig suspenderas från en politisk uppfattning. Liksom hundratusentals människor är jag övertygad om att en bred samverkan behövs på oppositionssidan, och jag kommer också att fortsätta med att arbeta för en sådan.

Enligt min mening bör partierna ge varje medlem som vill arbeta för trepartisamverkan rätt att göra detta utan risk för repressalier, suspenderingar eller andra former av åsiktsförtryck. Demokratisk anständighet kräver att ett parti har högt i tak, att det tillåter medlemmarna att fritt få uttala sina åsikter.

Omständigheternas makt har gjort mig till riksdagens vilde. Formellt och juridiskt är jag att betrakta som ett parti. Till en början kände jag mig ensam för att jag inte tillhörde någon partigrupp, men tro inte att jag är besviken, ledsen eller bitter. Sådana känslor leder aldrig här i livet till något positivt resultat. Mina erfarenheter har lärt mig att det många gånger måste vara en fördel att inte tvingas till grupp-tänkande. Eller för att använda det bildspråk jag brukade i början av mitt anförande: Jag vill inte vara och tror mig inte heller vara någon slätstruken jyrke. Eller som en talare sade tidigare i dag: Det måste vara en dålig musiker som inte kan blåsa i sin trumpet själv.

Jag tillhör inte någon partigrupp här i riksdagen — min grupp är mina väljare och sympatisörer. Enligt mina formella partirättigheter har jag häromdagen begärt utrymme för kansli i riksdagshuset. I tidningar kommer jag att

annonsera att jag tacksamt tar emot tips och förslag vilka kanske kan bilda underlag till interpellationer, enkla frågor eller motioner. I enlighet med min grunduppfattning om fri radio och TV kommer jag — formellt betraktad som politiskt parti — att begära de rättigheter som ges olika partier att framträda i radio och TV.

Givetvis kommer jag många gånger att bli obekvämd för gamla partitaktiker. Min sejour i riksdagen kanske kommer att bli kort, men det kan vara skönare att lyssna till en sträng som eventuellt brister än att vara bland dem som aldrig försökt spänna bågen.

Herr talman! Så skulle också jag till slut med några ord vilja beröra valutgången i Norge. Där lyckades oppositionen äntligen bryta den långvariga socialdemokratiska regeringsställningen, visserligen utan att någon ändring av partistrukturen på oppositionssidan blivit verklighet men — och det är det väsentliga — sedan de fyra oppositionspartierna beslutat hålla fred med varandra. Men se det räcker inte med detta, utan man hade också gjort klart för väljarna att man ville och kunde bilda regering gemensamt efter en valseger. De norska väljare som lade sina röster för oppositionen visste alltså att de röstade för ett regimskifte och för en fyrpartiregering. Något sådant har aldrig inträffat i vårt land — och så har vi heller inte haft något regimskifte på de senaste decennierna.

För min del anser jag att norgevalet bör kunna tjäna som en sporre för oss företrädare för den svenska oppositionen. Vi måste i det kommande riksdagsarbetet visa att vi kan utarbeta ett politiskt alternativ — ett alternativ som alla tre oppositionspartierna kan ställa sig bakom. Det ankommer inte minst på den nya högerledningen att skapa förtroende inom mittenpartierna genom att avstå från taktiskt och politiskt olyckliga utspel av det slag som under en lång tid förvirrat förhållandena. Men

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

det gäller också för mittenpartierna att lägga bort sin dogmatiska misstro mot allt vad höger heter. Jag kan försäkra att det i mina landsändar finns högermän som är minst lika liberala och sociala som någonsin en folkpartist eller centerpartist.

Ett norgeval är alltså vad vi skall ha nästa gång. Vi måste skapa en ny anda inom oppositionen, en anda av tolerans och samförstånd och en vilja att åstadkomma något för framtiden — något mer än den kraftlösa, stapplande oppositionspolitik som väljarna fått uppleva under senare decennier. Jag vill säga till alla gamla partitaktiker: det går aldrig att bygga isvallar runt våren!

Herr HANSSON i Skegrie (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att kammarens ledamöter förlåter mig, om jag avstår från att ingå i någon polemik i sak med herr Rubin. Jag har bara begärt ordet för att rätta till ett par direkt felaktiga uppgifter.

Herr Rubin säger att en medlem av centerpartiet i Stockholm mer eller mindre skulle ha blivit suspenderad. Såvitt jag vet har bytet av ordförande i avdelningen i fråga skett efter vanlig votering, där majoriteten fattat beslutet.

Herr Rubin vill göra gällande att det samma inträffade i Göteborg. Detta är felaktigt. Även det som sades i går i TV i denna fråga var felaktigt. Dessa två herrar är varken suspenderade eller entledigade, utan de har själva avsagt sig sina uppdrag. Jag förmodar att herr Rubin respekterar vanliga demokratiska former — eller hur?

Vidare gratulerar jag herr Rubin till att han bildat eget parti. Jag hoppas att han skall kunna hålla ordning på riksdagsgruppen!

Låt mig till sist påpeka även en annan sak. Herr Rubin sade att 65 000 väljare i Malmö hade röstat på honom. Jag har i dag blivit beskylld av finansministern för att citera för mycket, men

jag kan ändå inte underlåta att framföra ännu ett ord, som jag kom att tänka på: »Fader, förlåt dem; ty de veta icke vad de göra!»

Herr RUBIN (mbs) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hansson i Skegrie börjar diskutera interna förhållanden inom centerpartiet. Jag vet mycket väl hur omröstningen i Stockholm har tillgått och han känner nog också till hur man förfarit i Göteborg. Det måste väl ändå synas underligt, att tre ordförande i Sveriges största städer på en gång har försvunnit.

Herr Hansson i Skegrie gratulerade mig till att jag skulle kunna hålla ordning i min partigrupp. Jag vill be herr Hansson att även försöka hålla ordning i sin partigrupp, ty det har minsann varit dåligt med den saken!

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Jag kan med bästa vilja i världen inte finna en naturlig övergång från det föregående ämnesområdet till den sak som jag tänker ta upp. Jag vill med några ord beröra ett spørsmål, som gång efter annan har legat på riksdagens bord, en fråga som jag menar tillhör de olösta men som står mycket långt fram när det gäller angelägenhetsgrad. Jag skall försöka hålla mitt anförande inom ramen av femton minuter.

Det gäller allmänhetens skydd mot brott och frågan om ersättning till den enskilde, som lider skada och förluster genom brottsliga gärningar. De skadestånd som utdöms är ofta helt gagnlösa som skydd för en skadelidande målsägare, eftersom den brottslige mestadels saknar både förmåga och vilja att ersätta de förluster som han vållat.

Särskilt kränkande för rättskänslan måste det vara, att den enskildes rättsanspråk får stå tillbaka för samhällets ekonomiska anspråk på böter. Samhället har som riktmärke att tillrättaföra den som begår brott, men detta får inte undanskymma ett berättigat krav på

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

rättssäkerhet från den som drabbas av kriminell verksamhet i samhället, vilket samhället trots alla motåtgärder inte kan förhindra. Det måste kännas nära nog som ett hån i en konkret situation, när den skadelidande som en tribut från samhällets sida tilldöms ett skadeståndsanspråk mot en mestadels insolvent person.

Jag skall i detta sammanhang inte gå in på denna fråga i hela dess vidd — jag erkänner att den är ytterst svårbe-
mästrad — men det finns brott som blir allt vanligare och som upprör mer än andra. Det är fråga om sådana brott, där gärningsmannen hänsynslöst utnyttjar offrets hjälplöshet och underläge. Vi upprörs med rätta när vuxna människor misshandlar småbarn, och vi föraktar ockraren som skor sig på låntagarens ekonomiska nödläge. Till denna kategori av brott hör i särskild grad sådana fall, där unga och vitala brottslingar känslolokalt och fegt rånar, bestjäl eller bedrar gamla människor, som ofta befinner sig i avgjort underläge i fysiskt och ofta även i psykiskt hänseende.

Det finns ännu i vårt samhälle kvar en grupp människor av den gamla stammen, vilka sätter en ära i att söka klara sig själva. Deras attityd mot samhällets sociala vård präglas av en annan syn än den gängse. Jag skall inte nu diskutera om den är hedervärd eller felaktig — men den finns där. Det är oftast fråga om snälla, hyggliga och vänliga människor i små ekonomiska förhållanden. De har under strävsamma år lagt undan en sparad slant, vilken man väl får tro att de oftast har på banken men vilken de i många fall gömmer undan i bostaden. När någon kommer och talar insmickrande till dem genomskådar de ofta inte de verkliga avsikterna. Dessa gamla människor tror gärna folk om gott och blir ofta häpnadsväckande lätt byte för samvetslösa skojare eller objudna s. k. gäster.

Typen av dessa brott varierar, och

så är fallet även vad gäller antalet. År 1963 fanns endast ett tjugotal anmälda fall, men 1964 hade antalet stigit till 105 kända brott av denna typ. Det var fem regelrätta rån och resten lika antal stölder och bedrägerier. Av de anmälda fallen lyckades polisen klara upp ett fyrtiotal och gripa gärningsmännen. I år hade till slutet av april anmälts ett trettiotal brott av detta slag. Tyvärr måste man räkna med ett långt större antal brott än de anmälda, enär många gamla tycker det är genant att gå till polisen och anmäla stölder och bedrägerier vilka måste blotta en icke ringa godtrogenhet mot brottslingarna. Brott mot skydds- och värnlösa äldre personer blottar en råhet som i dubbel mening framstår som omänsklig, och vi känner oss alla illa berörda över att sådant över huvud taget kan inträffa i ett samhälle som har omtanke om individen. Jag vill säga att brottsarten skrämmer mer än antalet brott.

Polisen utför ett berömvärt arbete, men dess resurser måste stärkas både tekniskt och personellt. Det borde ligga i allas intresse att se till att en sådan förstärkning kommer till stånd. Erkännansvärda insatser görs även när det gäller den profylaktiska eller förebyggande verksamheten i fråga om upplysning och maning till aktsamhet. Press, radio och TV kan här göra mer än vad som sker. Många gamla som bor avsidet borde kunna få hjälp med telefon eller hållande av vakthund.

Trots alla åtgärder från samhällets sida för att de gamla skall känna sig trygga till liv och egendom får man nog alltför räkna med brott av nu nämnda slag. Rån, stöld och bedrägeribrott kan i en del fall vara, för den det gäller, av nog så katastrofal art. Det finns föll som är mycket upprörande. I Socialt forum nr 7 för detta år finns en uppsats, signerad av förste kriminalassistent Olof Efraimsson vid rikspolisstyrelsen, som jag vill rekommendera till läsning. Lymlar kommer och »vill hjäl-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

pa» de gamla med att förgylla bokstaverna på fädernas gravvårdar, förmedla »alla tiders mattköp», sätta upp nya måtartavlor för att de gamla skall skyddas mot eldsvådor, »tjänstemän från pensionsstyrelsen» vill se till att pensionen är riktig etc. Påhittigheten är oändlig. I andra sammanhang blir religionen ett lockbete. När dessa »kärlekens gärningar» är slutförda är de gamla ekonomiskt ofta som ett avlövad träd på hösten. Går det inte med lock så går det med pock, och vi får läsa om våldsdåd av de mest brutala slag.

Hur skall dessa gamla hållas ekonomiskt skadeslösa? Här i riksdagen har frågan behandlats i ett flertal motioner, med förslag om att samhället skall av allmänna medel eller på annat sätt i största möjliga mån hålla de människor ekonomiskt skadeslösa som oförskyllt drabbats av brott av här berörda slag. Ersättning skulle i så fall utgå efter domstols prövning.

I England synes man inte ha varit rädd för att beträda den vägen. En social nämnd som fastställer ersättning tillsattes för några år sedan, och en lagstiftning är på väg om inte denna form av ersättning redan är kodifierad. Hos oss har frågan om samhälleliga åtgärder i akt och mening att lindra den ekonomiska skada, som åsamkas av brott drabbade personer, vilka icke genom laga ordning hålles skadeslösa för tillfogade förluster, varit aktuell på riksdagsplanet i skilda sammanhang sedan 1947. Riksdagen har hitintills stannat vid partiella reformer och vissa rekommendationer. Den obligatoriska trafikförsäkringen täcker en del skador som kommer på den sektorn, den allmänna socialförsäkringen andra. Likaså har målsägarens möjligheter att utsködningsvägen erhålla betalning för fordran förts i blickfältet. Sedan budgetåret 1948/49 har å riksstaten varit uppfört ett särskilt anslag under rubriken Ersättningar för skador vållade av vissa rymlingar. Detta anslag uppgår för när-

varande till ca 60 000 kronor. Man kan i detta sammanhang fråga varför just den, som lidit ekonomisk skada genom rymlings brott, men inte andra, som kanske varit än mer värnlösa och lidit än större skada, skall få ekonomisk hjälp.

Kvar står det kalla faktum att det finns en stor grupp skadelidande som själva helt får bära den förlust som drabbar dem genom annans brottsliga förfarande. Göteborgs-Posten kan ju inte sätta i gång aktioner — vilket skedde här på höstkanten — för att ekonomiskt hjälpa alla som utsatts för vandalers tuffa härjningståg.

Oppositionen — både högern, centerpartiet och folkpartiet — har i partimotion framfört kravet på en utredning angående omfattningen av förluster som vållas enskild person genom brott mot honom eller hans egendom. Vid behandlingen av frågan skrev första lagutskottet förra året bl. a. att gränsen vidgats vad det gäller ersättning från samhällets sida i fråga om skador som vållats genom personer som har viss anknytning till anstalt. Utskottet tillade: »Huruvida ytterligare utvidgning av användningsområdet för ifrågavarande anslag bör komma i fråga synes tills vidare böra prövas med ledning av gjorda erfarenheter.» Fråga är väl om inte gjorda erfarenheter är så pass rikliga att de täcker inte bara brott som begåtts av anstaltsrymlingar och dem som har anknytning till anstalt, utan räcker till att ställa hela frågan om skadeersättning, särskilt till äldre människor, i en ny dager.

Frågan har länge legat hos lagberedningen och ligger där fortfarande. Jag ville gärna i denna remissdebatt efterlysa besked om hur långt lagberedningen kommit med spörsmålet. Det är i hög grad otillfredsställande och kränkande för rättskänslan att gamla, skyddslösa människor skall stå utan möjligheter till ersättning för skada som vållas genom brott av samvetslösa

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

personer. Jag hoppas att lagberedningen snarast kommer med förslag till lösning av frågan vare sig det sker genom att införselinstitutet kan komma till användning eller genom att ersättning utgår av allmänna medel.

Herr talman! De ekonomiska frågorna intar med rätta en framskjuten plats i den politiska debatten — det har de gjort också i dag. Vi är alla intresserade av dem, och det är naturligt att de ventileras från skilda synpunkter.

Det finns dock andra frågor som bör ha minst samma aktualitet och samma placering i fråga om angelägenhetsgrad: det är de kristna, etiska och folk-moraliska frågorna. Det finns betenden i vårt land som bekymrar många, och underligt vore det, annars. Ingen vill väl förneka att destruktiva krafter, som med rätta inger farhågor för framtiden, är verksamma.

Det är väl med detta för ögonen som en stor skara svenska kvinnor i en opinionsyttring nyligen gett sin mening till känna för vårt lands regering. Jag vill gärna i denna debatt ha sagt att vad denna opinion, som samlat ca 170 000 namnunderskrifter, uttalat är värt respekt och aktning. De frågor som tas upp i uttalandet berör själva livet. De är inte nya för Sveriges riksdag, men det är heller inte fel att människor som har att praktiskt ta ansvar ger dem aktualitet på det politiska planet. Det är frågor som berör en sjunkande moral och respektlöshet inför livet, ökad ungdomsbrottslighet, narkotikamissbruk, sexuell lösaktighet, könssjukdomarnas spridning till allt lägre åldrar, spritmissbruk bland skolor, etc.

Ingen kan med en axelryckning avfärda de farhågor inför framtiden som denna opinionsyttring ställer oss inför, och ännu mindre passar det att bestå den med glåpord eller löje. Vill vi vårt folks och vår ungdoms bästa tror jag att de vägar som i den angivna skrivel-sen förordas är värda all begrundan. Jag instämmer till fullo i att den kristna

tron och livssynen alltför är en positiv tillgång i ett folks liv. Detta betyder inte att jag underskattar den humanism som vi också sätter högt. Mycket skulle vara annorlunda i vårt land om vi mera höll levande för oss själva och för hela vårt folk de ord som en gång stod skrivna i portalen över den gamla västgöta-lagen: »Kristus vare främst i vår lag.» Jag skulle vilja säga att det vore också i högsta grad önskvärt om vårt lands massmedia toge mer allvarligt på de frågor som berörts i den aktuella skri-velsen. Att det finns folk som vill och vågar hävda en kristen livssyn betrak-tar jag som något hoppfullt, och även från den synpunkten är de svenska kvinnornas opinionsyttring, som för ett par veckor sedan överlämnades till eck-lesiastikdepartementet, värd en honnör, och jag vill gärna ge den det.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Först vill jag göra ett par små reflexioner i anledning av den debatt som förts tidigare i dag.

Herr Rubin ondgjorde sig för en kort stund sedan från denna talarstol över att han blivit suspenderad från center-partiet. Suspension är en åtgärd som man inte utan vidare tillgriper; den är inte så trevlig. Men sedan kammarens ärade ledamöter lyssnat till herr Rubins anförande tror jag att de förstår den åtgärd som centern vidtagit.

Herr Lundberg var på förmiddagen inne på ett område som är mycket in-tressant. Han tog upp frågan om fritidsbyggandet. Jag tror att han sade un-gefär så här: Målsättningen bör vara att varje familj får en fritidsbostad. Jag har ingenting emot den målsättningen, men jag är litet tveksam om hur den skall kunna uppnås. Herr Lundberg var samtidigt inne på frågan om bostads-byggandet och talade om lyxvillor, och jag ifrågasätter om vi skall kunna upp-nå den av herr Lundberg förordade mål-sättningen med den form av fritidsbe-byggelse som vi i dag har. Jag frågar mig

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

om de breda folklagren har möjlighet att få en fritidsbostad, när man bygger fritidsbostäder i prisklassen 50 000 å 60 000 kronor, vilket i dag ofta är fallet.

Herr talman! Jag skall även något beröra ett annat ämne som flera talare varit inne på, nämligen frågan om låglönegrupperna i vårt samhälle. Debatten om låglönegrupperna har förts med en viss intensitet under senare tid, och den har varit intressant att följa. Det har varit intressant att se att fler och fler tydligen kommit underfund med att låglöneproblemet verkligen är en vital fråga. Intressant har det också varit att se hur man försökt finna syndabocken, d. v. s. orsaken till att förhållandena på detta område är sådana de är. Någon som tydligen inte gillat lokaliseringsspolitiken, fann för en tid sedan, att lokaliseringsspolitiken var en av orsakerna till låglöneproblemet. Slutsatsen blev, att naturligtvis skall då låglöneföretagen bort.

Jag vill inte bestrida att det kan vara så, att ett företag, som lokaliserats från exempelvis stockholmsområdet till en annan plats i vårt land, betalar lägre löner till sina anställda än de gjorde i Stockholm. Jag ifrågasätter emellertid om en överflyttning av ett företag till exempelvis Kronobergs län eller Gotland ger dessa företag sådana ekonomiska nackdelar, att det kan motivera lägre löner. I varje fall är så knappast fallet sedan man kommit över själva initialskedet. Jag tror att de företags-ekonomiska fördelarna ofta är så stora — inte minst beroende på den mindre rörligheten bland arbetskraften — att dessa företag väl skall kunna hävda sig.

Det bör väl inte heller råda någon tvekan om att storstädernas bostadsköer i dag är tillräckligt stora även utan de personer som har fått arbete i företag som lokaliserats i orter utanför storstadsområdena.

I diskussionen om låglöneföretagen och deras vara eller icke vara öppnar sig mycket egendomliga perspektiv. Är

det så att vi finner låglönegrupperna endast inom vissa fabriksväggar? Nej, ingalunda! Vi finner låglönegrupperna exempelvis inom en stor del av servicenäringsarna, och därvidlag utgör de statliga servicenäringsarna inte något undantag. Vi har järnvägarna och posten för att ta ett par exempel. Inte kan vi lägga ner verksamheten på dessa områden därför att de i dag är att hänföra till låglöneområdena. Skall vi komma till rätta med låglöneproblematiken, får vi nog angripa den från andra utgångspunkter än vad som ibland förekommit i debatten. Att det inte har gjorts så mycket på detta område fick vi statsministerns ord på förra veckan i debatten här i kammaren. Det sades att man funderar en hel del på dessa frågor, men att man inte vidtagit några åtgärder än.

Beträffande penningvärdeförsämringen vet vi att något direkt inte gjorts; finansministern har accepterat en inflation på 3 å 4 procent. Detta urholkar löneökningarna. Om vi tittar litet grand i statistiken finner vi, att vissa grupper trots att de har fått en rätt stor löneökning de senaste åren inte fått någon direkt reallöneökning.

Finansministerns bedömning överensstämmer kanske inte alltid med den bedömning som Andersson eller Pettersson ute i landet gör. Herr Sträng kan naturligtvis säga att han har översikt över ekonomin och därför kan bedöma vilken inflationsgrad som är acceptabel. De som drabbas av det försämrade penningvärdet anser emellertid inte att detta fritar den socialdemokratiska regeringen från skyldigheten att vidta åtgärder. Jag tror att penningvärdeförsämringen i dagens läge är ett av de centrala problemen för de anställda. Man kan resonera hur mycket som helst om procentuella lönehöjningar; när dessa äts upp av inflationen förlorar de i mycket hög grad sin attraktivitet. Jag vet inte om det är så att detta inte direkt har gått fram till de fackliga le-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

darna, men det verkar faktiskt som om de inte hade det riktigt klart för sig.

Det har tidigare i dag nämnts i denna talarstol att vi från centerpartiet vid olika tillfällen har fört fram förslag om åtgärder för att man skulle ta upp diskussionen kring dessa problem. Men vi har också fått höra av finansministern att vi inte har ett sådant prisläge att det finns någon anledning till en rundabordskonferens kring dessa problem.

Jag tror också att det är angeläget att komma åt de inflationshårdar som våra storstäder i dag utgör. Man får inte ytterligare spä på den inflationsbrasa som finns där. Vore det därför inte på tiden att vi också fick en ordentlig belysning av såväl lokaliseringspolitikens sysselsättningsstimulerande effekt i den mottagande bygden som dess effekt på samhällsekonomin i regioner med överfull sysselsättning och med tendenser till överhettning i det ekonomiska livet.

Ur hela arbetsmarknadens synpunkt tror jag att detta är en mycket central fråga. I den bedömning av vårt framtida arbetsläge som arbetsmarknadsutredningen gjorde och redovisade i ett betänkande som lades fram i vintras sade man: »Tecken tyder på att den internationella konkurrensen på flera för vårt land viktiga områden kommer att hårdna, varvid interna pris- och kostnadsstegringar kommer att bli en större fara för sysselsättningen än hittills. Den höga sysselsättning, som vi eftersträvar, måste därför åstadkommas i ett mindre inflatoriskt klimat än hittills under efterkrigstiden.»

Detta var ett enhälligt uttalande av en utredning i vilken de olika politiska partierna var representerade och där det även fanns representanter för arbetsmarknadens organisationer.

Finansministern sade i dag ungefär så här att än så länge hävdar vi oss bra i den internationella konkurrensen. Han bedömde saken ur dagens situation, medan arbetsmarknadsutredningen bedömde den på litet längre sikt.

I detta sammanhang kan jag inte underlåta att beröra det problem som uppkommer när det gäller att ge sysselsättning åt den kvinnliga arbetskraften.

Vi vet att arbetsmarknaden både i dag och under åren framöver måste räkna med en ökad yrkesintensitet bland den kvinnliga arbetskraften. Det är väl också så att många gifta kvinnor i dag är beredda att delta i arbetsmarknadsstyrelsens omskolningskurser. Men det förhåller sig inte alltid så att det finns arbetstillfällen. Skall målsättningen om rätten till arbete åt dem som vill och kan arbeta förverkligas måste man också se till att inte arbetstillfällen koncentreras till ett fåtal platser. Den fortsatta lokaliseringsverksamheten måste i ännu större utsträckning ta hänsyn till den kvinnliga arbetskraften, de handikappade och den äldre arbetskraften. Detta är också ett led i strävandena att lösa låginkomstproblemet.

Åtgärder av detta slag jämte övriga aktiva inflationsbekämpande åtgärder är i dag i diskussionen kring låglöneproblemet frågeställningar som är mera väsentliga än diskussionen om procentuella lönehöjningar.

Därtill kommer en annan fråga som inte bör glömmas bort i debatten och den framtida bedömningen. Det är en fråga som vi ofta haft uppe till behandling i denna kammare. Jag syftar på dyrortsgrupperingen. En hel del av de företag som redovisas som låglöneföretag är belägna i de »lägre» dyrorterna. Det bör finnas möjligheter att i kommande avtalsuppgörelse ta hänsyn även till denna fråga. Det är angeläget att vi finner en lösning på den.

Sammanfattningsvis vill jag säga att utöver direkt aktiva åtgärder mot inflationen kommer lokaliseringsverksamheten att i högre grad än nu få ta hänsyn till den kvinnliga arbetskraften, de handikappade och den äldre arbetskraften och dess situation. Detsamma gäller dyrortsgrupperingens avskaffande. Detta måste vara saker som aktualiseras och observeras i det kommande arbetet.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Det är remissen av Kungl. Maj:ts proposition nr 145 med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen som är den formella grunden till denna debatt.

Alla talare under debattens gång i dag har föredragit att tala om någonting annat, och jag kommer att göra detsamma. Men jag kan inte underlåta att fästa uppmärksamheten på en punkt i den proposition som nu är föremål för remiss.

Vi är vana vid, ärade kammarledamöter, att vår finansminister är begåvad med ett mycket gott spårsinne när det gäller att finna skatteobjekt. Men den här propositionen ger mig anledning att undra om han inte är vilseledd av sin annars så goda näsa. Nu är det nämligen fråga om en ny beskattning genom en ändring av förordningen om tobaksskatten, och skatteobjektet är något som ingenting innehåller. Det är *hylsor*, i detta fall cigarretthylsor, som skall beläggas med en skatt på fyra öre. Jag hoppas, herr talman, att utskottet vid behandlingen av denna proposition ger akt på den långtgående utarmning på skatteobjekt som finansministern är nödsakad att visa upp när han väljer objekt av detta intiga slag.

För övrigt hade jag, herr talman, tänkt ta upp ett ämne som är berört tidigare i dag av min värderade kamrat, åldermannen i uppsalabänken. Han gav bl. a. kammaren del av sin oförblommade uppfattning om det urusla läget i vilket domstolsväsendet och allt som hör polis- och domstolsväsendet till befinner sig — för att inte tala om hur dåligt det är beställt med lagstiftningen och dem som skall företräda lagstiftningen i vårt land, alltså den juridiska sakkunskapen.

Jag har en kanske något annan syn på dessa frågor än herr Lundberg. Jag vill fästa herr Lundbergs uppmärksamhet på en sak som hänt i vårt eget län, Uppsala län, och som refererats på följande sätt i pressen för fem dagar sedan:

»2 700 personer har begått brott eller förseelser i Uppsala och är kända för polisen där har sedan månader tillbaka inte hört ett ord från polisen om när de kan kallas till förhör eller få sina ärenden utredda. Utredningarna i brottmålsläpar efter så kraftigt att det föreligger risk för att många ärenden inte hinna komma till åtal utan blir preskriberade.»

Det finns mycket som samverkat och gjort läget så svårbemästrat för polisen i Uppsala. Bl. a. har förstatligandet av polisen och utökningen av polisdistriktet i tiden sammanfallit med arbetskraftsbrist och ökad total brottslighet. Justitieministern torde emellertid ha uppmärksamheten riktad på saken för att göra vad som kan göras för att förbättra situationen. Det är väl inte heller för att här gnälla över polisens svårigheter i Uppsala som jag citerade tidningsartikeln, utan därför att det skildrade sakförhållandet belyser ett par allmängiltiga problem i vårt svenska välförhållande.

Det finns all anledning att se allvarigt på det förhållandet att brottsligheten ökar. Det ligger nära till hands att ta till starka uttryck om rättsmedvetandets kris eller om känslan för lag och rätt som håller på att avtrubbas. Det bör man — som jag ser det — vara försiktig med. Vår brotts- och framför allt brottslighetsstatistik är ännu alltför bristfällig, myndigheternas brottsdefinitioner allför divergerande, bristen på kriminologisk forskning alltför stor m. m. för att vi skall kunna göra några säkra bedömningar. Men om samhället självt inte kan upprätthålla rättsordningen som förpliktande, därför att det inte kan ställa de medel till förfogande som behövs för att gällande rätt skall förverkligas, då är situationen allvarlig. Den företeelsen är aktuell inte bara för polisens utredningsavdelning i Uppsala, utan för både polisväsendet och domstolsväsendet.

Om rättsstridiga handlingar blivit begångna, polisanmälan skett, men utred-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ning i saken låter vänta på sig i månader inställer sig en otrygghetskänsla hos den förfördelade och hos allmänheten i stort men också en osäkerhetskänsla hos den som har begått den brottsliga handlingen — ett psykiskt läge som sannerligen inte gynnar återgången till socialt beteende. Herr talman! När kraven på fortsatt standardhöjning vållar kamp om kapital och arbetskraft så att regeringens mesta tid tycks upptagas av frågor om resursfördelning, då ligger det kanske nära till hands att skjuta åt sidan sådana för ett samhälle elementära och grundläggande frågor som dem om rättsordningen och rättssäkerheten. Vi har ju ändå varit civiliserade människor så länge i det här landet så det klarar sig kanske! Men om man skall slippa ropet efter lagskydd och nya lagar som tänkbar bot mot diverse destruktiva företeelser — något som jag anser för min del att man bör undvika — då måste man nog vara rädd om det sociala medvetande som betraktar gällande rätt som någonting förpliktande.

Den andra frågan som jag med den här utgångspunkten från citatet i tidningen fann anledning att beröra handlar i viss mån i anslutning till det föregående om samhällets andel i och verksamhet för normbildningen.

Moralbildning kan man också säga, eftersom norm och moral i det här sammanhanget är detsamma. Den frågan är aktuell. Det visar den fortlöpande, hetsiga moraldebatten. Kanske vågar man hoppas att de häftiga barrikadstridernas tid är förbi och att man skall kunna tala lugnare och på ett mera fruktbärande sätt än att från den ena sidan skjuta sönder med orealistiska frihetskrav och från den andra låsa sig i blint fasthållande vid moraliserande krav.

Vi kommer ju inte någondera parten ifrån vårt gemensamma dilemma: plikten att upprätthålla ett samhälle och en samhällsordning, även om uppfattningarna om rätt och orätt går isär. Ju

snabbare förändringarna i samhället sker, desto svårare är det att åstadkomma den normbildning, som hjälper individen att anpassa sig efter de föränderliga förhållandena. Att normbildningen, moralen, är en del av en uppfostringsprocess vet vi nu. Samhället kan inte och får inte, om det vill kalla sig demokratiskt, försöka att detaljplanera och styra den uppfostran.

På denna punkt instämmer jag helt i den del av herr Wedéns anförande som behandlade dessa frågor.

Men om samhället inte skall detaljplanera och styra en normbildande fostran så har ändå samhället en uppgift i att främja de miljöer, institutioner, organ — vad man vill kalla det — där barnet och den unga människan kan lära sig att bete sig och där hon får uppleva den tillit och trygghet som hon behöver för sin personlighetsutveckling. Det är främst familjen och skolan jag tänker på men också kontakt- och kamratgrupper, arbetsgrupper, miljöer som den unga människan successivt växer in i. I en nytugiven skrift som är betitlad »Om friheten», hävdar författaren att den enda frihet som inte kan tillåtas är att välja ofrihet åt sig själv. Det är lustigt sagt, men när han drar slutsatsen av uttalandet, så är det mindre lustigt. Han säger: »Det är samhällets plikt att avskaffa hemmafruarna.» Det vore verkligen att ge samhället en styrningsuppgift med följdverkan för normbildning och moral som är något oförenligt med vårt samhälle.

Men det finns ett annat och mer erkänt sätt att hävda ungefär samma princip som den författaren har framfört, och det är när man utifrån samhällets arbetskraftsbehov motiverar kvinnornas utträde i förvärvslivet med att det är bättre för barnens fostran att de omhändertas i kollektiva daghem. En sådan hållning från samhällsorganens sida skapar och har skapat osäkerhet hos familjerna och i hemmen i deras funktion som miljö för den tidiga fostran.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

På samma sätt har — det vågar jag säga — i skolreformernas sammanhang, både på deras utredningsstadium och på deras propagandastadium, funnits en sådan brist på tillit till lärarna och alla andra som dock i stor utsträckning är ansvariga för ungdomens fostran, att deras möjligheter att fungera avsevärt har begränsats. Kraven på anpassning och omskolning för diffusa bildningsmål, hur ideellt motiverade de än möjligen kan ha varit, har reducerat intresset för vad som i aktuell psykologisk litteratur brukar kallas »det existentiella motivet», d. v. s. nödvändigheten av att förstå individens livssituation »här och nu».

Benägenheten att önska tillbaka förgångna skeden och kalla dem idylliska är orealistisk, men lika orealistisk är benägenheten att lita till en framtida tillvaro, som man kan önska och föreställa sig men som inte finns *nu* och som inte kommer att finnas, därför att livet *nu* inte får sin chans. Man kan med andra ord inte nöja sig med att situationen för skolan, för lärarna och för eleverna, blir bra när man kommer in på 1970-talet.

De kyrkliga församlingarna och samfunden har av många i vårt land satts i fråga som lämpliga miljöer för medmänsklighet, där personligheten mognar, gemenskaps- och trygghetsbehov möts med tillit och omsorg. Här, det medger jag gärna, har inte samhället självt eller genom sina officiella organ spelat en aktiv roll i negativismens tjänst. Det har skett desto mer genom en s. k. radikal frihetskampanj, där hela aktionen håller på att snedvridas därför att propagandan är onyanserad, grov, ensidig, och nöjer sig med att se på medmänniskan som objekt för tillfredsställelse av driftsbehov. Det är därför jag kallar den för »s. k. radikal frihetskampanj». Det kan inte vara radikalt om man inte intresserar sig för hela människan.

Det stigande kommersiella intresset

för pornografi i olika former, som vi väl alla med ganska stor skrämsel har iakttagit, är uttryck för en debatt som har fått slagsida.

Jag vill gärna framhålla att samhällets intresse för vad man brukar kalla ersättningsmiljöerna har varit och är både stort och aktivt. Det gäller barnstugor, sjukvårdsformer, olika former av vård och fostran dels för rehabilitering, dels i förebyggande syfte, för att återföra individer till social gemenskap eller för att förebygga asociala tendenser. Kanske kan man här hitta en samhällets medvetna verksamhet för normbildningar. Jag vill inte uttala mig om det, för jag vet det inte och jag vet inte ens om man kan säga att det är önskvärt, att samhället genom sådana funktioner skall utkristallisera en normbildning. En sak kan man ändå yttra sig mera bestämt om, därför att vi nu vet mera. På grund av forskningens framsteg på olika områden, inte minst betendeforskning av olika slag, vet vi mer om människan och hennes beroende av sina miljöer. Då är det samhällets angelägna uppgift att hjälpa till att sprida de kunskaperna till alla, men i första hand till dem som står med någon föstrande uppgift också i dessa primärgrupper, som jag fortfarande tillmäter stor betydelse för normbildningen, t. ex. familjerna.

Det gäller ju att inte det ödesdigra misstaget upprepas, vars följdverkningar alltså är förnimbara och som gjordes när för 30—35 år sedan teserna om den fria fostran började vinna gehör i vårt land. De teserna missuppfattades och tolkades som frihet från ansvar för fostran. Det finns risk nu också för att man kastar ut barnet med badvattnet. Därför att det finns många exempel på att moralistiskt betraktelsesätt kan få skadegörande effekt på ungdomens psykiska hälsa, så finns det ingen anledning att dra den slutsatsen — den felaktiga slutsatsen — att moralföreställningar, värderingar, normbildning är något ont

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

eller skadligt. Tvärtom! Den miljö, som skall ge den växande människan tillit och trygghet, kan inte lämna henne ensam med bara tillåtelse till all sorts behovstillfredsställelse eller slapp följsamhet, utan skall låta henne uppleva aktivitet, låta henne också möta motstånd. Man vet genom kommunikationsforskningen — också en modern forskningsgren — att möjligheterna att nå effekt med påverkan — och all sorts normbildning är ju påverkan — är störst om man kan anknyta till befintliga attityder och värderingar. Det är ju därför som ständigt demonstrerade, motstridiga uppfattningar mellan makarna i en familj är så ödesdigra för barnens möjligheter till harmonisk utveckling. De behöver uppleva en samhörighet i värderingarna mellan sina fostrare.

Herr talman! Jag vill sluta ungefär där jag började. Frågan om normbildningen är i första hand en fråga om vad som sker inom individen och i den mänskliga gemenskapen individerna emellan i grupper av olika slag. Men samhället kan inte vara utan ansvar, inte vara vid sidan om, eftersom normbildningen är det viktigaste medlet, om samhället skall kunna gestalta någon form av social kontroll, vilket i sin tur är nödvändigt om det skall fungera som samhälle. Självklart anser jag, herr talman, att med detta resonemang följer, som jag uppfattar det, att man accepterar ett ansvar, ett ansvar både för oss här i riksdagen och för regeringen i dess initiativtagande på olika områden.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Eftersom debatten nu har sonderfallit i en rad olika debatter utan något större inbördes sammanhang och eftersom herr Ohlin också är i kammaren, vill jag, herr talman, ta tillfället att i en mycket kort replik till herr Ohlin lägga en liten historia till rätta.

Herr Ohlin gjorde gällande i sitt anförande i dag på morgonen att, som han sade, mitt agerande när det gäller den nordiska kulturfonden — som inte blivit tre miljoner danska kronor utan 600 000 — skulle ha varit ett bevis på bristande nordiskt samarbetsintresse. Denna historia har dykt upp då och då, och det blir väl en debatt om den även på Nordiska rådets sammanträde i Köpenhamn i februari. Men jag vill redan nu, herr talman, lägga den något till rätta. Det är en falsk historieskrivning nämligen.

Jag har under förarbetet till den nordiska kulturfonden i olika sammanhang, på nordiska undervisningsministermöten, vid flera tillfällen i Nordiska rådets kulturutskott och vid de otaliga tillfällen, då vi i mera otvungna samarbetsformer kan diskutera dessa ting, framfört ett helt annat förslag, som verkligen innebär en radikal lösning. Jag har kastat fram tanken att man på detta område, den nordiska kulturpolitikens, skulle tillskapa ett överstatligt organ, göra en verklig nordisk kulturfond, som skulle svara för all nordisk kulturpolitik.

Det skulle alltså innebära att regeringarna och även riksdagarna skulle skilja sig ifrån uppgiften att ge anslag till gemensamma nordiska aktiviteter. Det skulle betyda åtskilliga miljoner för nordiskt kulturellt samarbete och dessutom vara en intressant nyhet, där man fick pröva nordiskt samarbete på som jag sade verklig överstatlig bas. Tyvärr har den tanken verkligen inte vunnit särskilt starkt gehör.

Man har i stället gått in för den s. k. kulturfondslinjen, som innebär att man skulle ge ett relativt blygsamt anslag — även 3 miljoner danska kronor är ett relativt blygsamt anslag — till nordiskt samarbete. Då har jag sagt och inte bara jag utan alla mina nordiska kolleger, att då bör man, innan man fastställer den definitiva konstruktionen, vara mycket noga med att inte skapa två

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

organ, två källor att ösa ur så att säga, å ena sidan fem nordiska regeringar som för kulturpolitik, delar ut anslag, går till riksdagarna och begär pengar för olika nordiska aktiviteter, och å andra sidan parallellt med dessa statliga organ en fond, eventuellt förvaltd av Nordiska rådet, som skulle driva samma verksamhet.

Följden skulle inte gärna kunna bli någon annan än att hugade spekulanter, om uttrycket kan tillåtas, skulle pröva bägge vägarna. Efter ett avslag på det ena hållet skulle man försöka på det andra hållet. Det vore en ganska tråkig utveckling.

Trots detta har vi verkligen inte sagt nej till den nordiska kulturfonden. Men vi har sagt: Låt oss pröva med ett mindre belopp för att se hur stort behovet är. Det är väl ändå, herr Ohlin, alldeles orimligt att anslå pengar till ett ändamål, innan man har någon aning om vilken storleksordning det kan röra sig om.

Jag kan berätta något som var en av anledningarna till att jag nu gick upp i talarstolen. Nordiska kulturkommissionen som förbereder den första utdelningen — styrelsen träder i aktion den 1 januari och de första utdelningarna skall göras kalenderåret 1966 — hade sammanträdde i Köpenhamn i går, och det var verkligen, herr Ohlin, inte någon överväldigande flod av anspråk som mötte damerna och herrarna där nere. Följden är att man i december kommer att annonsera efter anspråk! Det är väl inte någon särskilt lyckad början. Men jag står inte här för att göra mig rolig över detta, herr Ohlin, utan jag vill bara stryka under att ministermötets bedömning, att man bör börja varsamt och se hur stort behovet är, innebär en riktigare väg som gagnar det nordiska samarbetet bättre än att fritt hugga till en klumpsumma i luften.

Ingen kan bestrida herr Ohlins betydande insatser på det nordiska samarbetets område. Jag kan bara dra den

slutsatsen att den omständigheten att han tog upp denna fråga i dag beror på att han i detta rum så ofta grips av partigångarnit, något som man dess bättre sällan bevittnar i de nordiska sammanhangen utanför detta hus.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle med anledning av fröken Ljungbergs uttalande om brottseftersläpningen vilja säga att jag tror att den mindre beror på personalbrist än på rättstillämpningen. Den bottenar i att vår juridiska utbildning är för skröplig för att kunna fungera i dagens samhälle. Den utgör en relik från gamla tänkesätt där människovärde eller demokrati inte var till finnandes. Därför är det självklart att om ungdomen som bibringas juridisk kunskap skall lära sig att komma till rätta med sina blivande arbetsuppgifter, måste den få en annan kunskap än den som ges vid våra juridiska fakulteter. Men det är också angeläget för samhället att vi får en annan juristutbildning. Juristerna kommer nämligen allt mer och mer att få sitta i de centrala organen och då är det nödvändigt att man utgår från nutida förhållanden och inte från hur det var i forntiden.

Den egendomliga rättstillämpningen kan också få underliga följder. Sålunda kostade en process med anledning av att en person, som skadskjutit en hare, gick över rågången, 10 000 kronor mer än vad harpaltan var värd. Ett annat fall har helt nyligen refererats. Där blev rättegångskostnaderna över 100 000 kronor med anledning av en skada på en bilaxel för 800 kronor. Om vi härvidlag rationaliserade rättstillämpningen, är det självklart att vi skulle få en annan ordning i fråga om eftersläpningen beträffande de verkliga brotten.

Fröken LJUNGBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundberg var väl litet grand på villovägar nyss. Det kan

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

knappast ha varit fråga om fel på rätts-tillämpningen i de fall jag anförde. Där gällde det ju brott som var polisanmälda men som över huvud taget inte kunde bli föremål för polisutredning. Herr Lundberg menar väl ändå inte, att gällande rätt icke skall tillämpas och att kriminalitet inte skall beivras?

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Gällande rätt skall tillämpas. Det är dock självklart att våra juridiska fakulteter liksom all vetenskap måste följa med utvecklingen. Vi vet alla att våra juridiska fakulteter av i dag fostrar till konservatism. En sådan skola passar knappast nutidens samhälle om det skall kunna fungera.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Edenman talade om att han, mera privat tydligen, har diskuterat tanken på ett överstatligt organ för nordisk kulturpolitik. Det är en mycket intressant tanke att man skulle samla olika nordiska kulturpolitiska inslag. Den är i hög grad värd att diskutera. Men jag måste konstatera att ecklesiastikministern sannerligen inte drivit denna synpunkt. Jag har därför ingen möjlighet att diskutera den. Det verkar inte heller som om någon annan av dem som deltagit i debatten om kulturfonden närmare känner till den. Men kanske hemligheten kommer att utvecklas litet närmare.

Herr Edenman hade två skäl mot att kulturfonden skulle kunna få tre miljoner danska kronor i stället för femtedelen därav — majoriteten av de nordiska regeringarna ville ha det högre beloppet. Det första skälet var att det inte kunde vara lämpligt att regeringarna avgör en del nordiska kulturfrågor och fonden en annan del, ty i så fall skulle man kunna söka på det ena stället om man fått nej på det andra. Jag tror nog att den samordningsuppgiften tillhör de lättare att lösa. Nog bör man kunna hålla kontakt mellan undervis-

ningsdepartementen och fonden. Herr Edenman och hans medhjälpare är mycket skickliga när det gäller just sådana saker. För övrigt ger Sverige anslag till olika institutioner, vilka dessa fritt förfogar över. Det gäller t.ex. u-landshjälpen och FN, där regeringen och riksdagen lämnar direkta anslag men där även FN ger anslag, delvis med svenska pengar.

Det andra skälet var att innan man vet av vilken storleksordning ansökningarna kan bli skall man inte anvisa ett alltför högt belopp. Herr Edenman gav intrycket att det inte förelåg så stort intresse härför. Jag har fått helt motsatta informationer, nämligen att i betraktande av att så föga gjorts för att bekantgöra att denna fond finnes har intresset varit stort. Det är väl alldeles klart att när man har en ny institution som skall börja dela ut pengar måste man bekantgöra att den finns, annars kan man inte få några ansökningar. De belopp varom ansökningar redan nu inkommit är i själva verket inte små. Jag tror därför att det i den omständigheten inte finns någon grund för att man skall vara så försiktig, att man inte skall kunna acceptera de andra nordiska regeringarnas inställning.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Det är inga hemliga förslag jag framfört. Jag har framfört dem två gånger i Nordiska rådets kulturutskott, och samtliga de personer som deltagit i konstruktionen av nordiska kulturfonden har också deltagit i dessa utskottssammanträden.

Beträffande principfrågan om de båda källorna är detta inte något argument från min sida mot kulturfonden. Jag har endast anfört den som en viktig diskussionspunkt i detta sammanhang.

Jag vill understryka, herr Ohlin, att det inte förhåller sig så att majoriteten av de nordiska regeringarna velat ha

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

det större beloppet. Vi blev efter Nordiska rådets senaste möte i Reykjavik, då vi hade ett ministermöte omedelbart efteråt, eniga om att under det första året, nästa kalenderår, anslå 600 000 danska kronor. Men detta är det första beloppet. Det är alltså ett misstag och en mytbildning, herr Ohlin, som jag nu vill avliva, att det är den svenska regeringen och den svenske ecklesiastikministern som satt sig på tvären och hindrat de övriga länderna att anslå högre belopp. Vi var eniga om beloppet som det första utspelet i denna fråga.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! »Regeringarna var eniga» är ett exempel på påståenden som kan vara formellt riktiga och ändå ge ett vilseledande intryck. I en fråga som denna måste man naturligtvis enas. Om en part eller två parter inte vill gå högre än till ett visst belopp måste de andra »ena sig» om att acceptera det. Vad skall de annars göra? Skulle de börja krig mot Sverige? Vid presskonferensen i Imatra klargjordes det emellertid att tre av regeringarna bestämt fördrog det högre beloppet och att en regering, den nya norska regeringen, inte ville ta någon ståndpunkt. Därför tycker jag att det med förlov sagt är vilseledande att tala om enighet.

Vilken olycka skulle det ha inneburit om man hade givit kulturfonden det föreslagna anslaget? Tror ecklesiastikministern att de som sitter i fonden skulle ha öst ut pengar till ovärdiga ändamål? Det tror inte jag. Det sägs, som jag antydde tidigare i dag, att i fråga om kulturpolitik kan vi vara radikala och djärva och verkligen visa att vi vågar satsa på kulturnordisk gemenskap. Har man den utgångspunkten framstår en nedprutning av vårt anslag från ca 800 000 till ca 150 000 svenska kronor som svagt motiverad. En sådan räddhåga bör man inte visa i dessa frågor.

Ecklesiastikministern kunde inte ne-

ka sig att antyda att det här rörde sig om någon sorts partipolitik. Nej, herr statsråd, det är det inte. Vi kan inte avstå, emellertid, när nordiska frågor är aktuella att ge uttryck för vår mening även om vi råkar tillhöra ett annat parti än regeringen. Det kan inte vara till gagn för den nordiska saken att vi så skulle snöpa den offentliga debatten att man när meningsskiljaktigheter föreligger inte skulle få uttrycka sin mening.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag skall inte besvåra länge i denna fråga. Men nog kan väl ändå herr Ohlin erkänna att tekniken när det gäller fonder, nämnder och råd, t. ex. våra forskningsråd, alltid har varit den att man inte börjar med anslagen utan att man börjar med anspråken och så småningom försöker tillgodose dem. Jag kan inte förstå — på den punkten har vi också varit överens i den nordiska undervisningsministerkretsen — att det nordiska samarbetet på det kulturella planet skulle gagnas av att vi sätter upp en summa och sedan med stor möda försöker leva upp till den. Det skall ju vara precis tvärtom: att det spontant uppkommer ett tryck så att vi känner att vi måste försöka skaffa fram pengar. Det är inte rimligt att gå den andra vägen och till varje pris försöka konsumera de pengar man anslagit. Det är ingen konst!

Vi kommer nu att få en redogörelse för detta vid det Nordiska rådets sammanträde i februari i Köpenhamn. Då kan vi fortsätta debatten, herr Ohlin, och då skall vi gå igenom vad det är för anspråk som ställs. Det skall bli mycket intressant att se hur många av anslagskraven som då visar sig vara gamla poster som tidigare har vrakats, inte därför att det rått brist på pengar utan därför att de helt enkelt bedömts som dåliga projekt.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Herr SVENNING (s):

Herr talman! I höst kommer riksdagen att behandla en proposition om statliga lån till de kommuner som vill förvärva tomtmark för bostadsbebyggelse och som ämnar upplåta denna mark med tomträtt. Lånen innebär också möjligheter till markförvärv på ett tidigt stadium av planeringsprocessen.

Det är ett ytterst viktigt initiativ som tagits och statslånen kommer att ge kommunerna stora chanser att föra en förutseende och effektiv markpolitik, framför allt i expanderande orter.

Markpolitiska utredningen har som bekant föreslagit att kommunerna inte säljer marken utan upplåter densamma med tomträtt, vilket på längre sikt blir av stor betydelse för kommunernas framtida ekonomi. Utvecklingen har också visat att det är alldeles nödvändigt att man slår vakt om tomträttsinstitutet där sådant finnes och utvidgar möjligheterna för alla kommuner att införa tomträtt.

Enligt markpolitiska utredningen har det visat sig att av bostäderna i flerfamiljshus inom nya exploateringsområden — de tre största städerna undantagna — tillkom 13 procent på tomträttsmark år 1958. Fem år senare var det endast 4 procent som byggdes på tomträttsmark. Kommunerna har således på grund av kapitalbrist varit nödsakade att fränhända sig äganderätten till marken, vilket är att beklaga.

Åren 1958—1962 tillhandahöll kommunerna omkring 80 procent av marken för flerfamiljshus inom exploateringsområden och 30 procent inom tidigare tätbebyggda områden. Men, som nämnts, den mesta marken såldes. Ett statligt lånestöd till kommunerna är därför ytterst nödvändigt och kommer att möjliggöra ett effektivt utnyttjande av tomträtten.

Att näringslivets byggnadsdelegation har en annan mening om tomträtt snarare styrker min uppfattning än motsatsen. Denna delegation vill helst att

kommunerna inte köper tomtmark och menar att om kommunerna skulle beredas tillfälle att köpa mark, så bör de omedelbart sälja denna mark till blivande byggnadsexploatörer. Tomtmark är »helig mark» och bör reserveras för den privata marknaden.

Tomträttsinstitutet beskrives av delegationen som ett dåligt instrument för att överföra eventuell markvärdestegring till kommunerna.

Kommunerna kan på grund av sina egna många behov av andra investeringar inte själva finansiera långsiktiga markinvesteringar. Statliga lån syftande till införande av tomträttsinstitut kommer att vara betydelsefulla, framför allt för att förhindra privata markspekulationer och »förväntningsvärden».

Jag har många års erfarenhet av vilken oerhörd politisk strid man har måst föra inom de kommunala förvaltningarna, för att slå vakt om tomträtten och för att få tillräckligt med ekonomiska resurser för att i god tid få köpa så mycket mark som fordras för att hålla i gång en hygglig planering för framtiden.

Malmö stad exempelvis satsar för närvarande årligen mer än 12 å 14 miljoner på markköp och likväl räcker inte de summorna till för framtida markbehov i ett så expanderande samhälle.

Jag konstaterar med beklagande att en stor skånsk stad nyligen tyvärr har måst se ett utomordentligt förnämt bostadsområde försvinna i privata händer på grund av att man saknade ekonomiska möjligheter att i konkurrens förvärva denna mark, som kostade cirka 25 miljoner. Här hade kommunen kunnat göra en förnämlig markinvestering i stadens omedelbara närhet för framtida exploatering.

Vi har för dagen inte bara att föra en strid på det kommunala fältet om tomträtten och pengarna. Det återstår den ännu hårdare och hänsynslösare kampen om tomtmarken med privata intresser. Jag skulle kunna dra fram åt-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

skilliga exempel på hur kommunerna har tvingats tillgripa både expropriationsvapnet och planmonopolet, för att komma till rätta med tomtspekulanter som inte skyr några medel när det gäller att konkurrera med staden om begärliga markområden. Priset på marken skruvas upp och denna prispolitik sätter sina spår på kommande köp och smittar ner stora områden med oskäligen värden. Trots att kommunerna bemödar sig om att försöka göra upp på frivillig väg och håller i gång förhandlingarna, så är det svårt att komma till rätta med problemen. På grund av det hårda klimatet kan det gå som för vår stad, som för närvarande har ett expropriationspaket liggande i kommunikationsdepartementet på inte mindre än 30 områden som Malmö stad vill förvärva, omfattande mer än 3 miljoner kvadratmeter mark.

Det är ganska naturligt att det kräves oerhörda ekonomiska resurser från städernas sida för att klara upp sådana affärer och det är därför med den största tillfredsställelse vi hälsar statsmakternas förslag om ekonomiskt stöd för markförvärv.

Jag måste ändå mycket starkt understryka att det lånestöd på 40 miljoner som nu föreslås inte på långa håll räcker till. Det måste bli en kraftig lyftning av det statliga lånet — vilket för övrigt också signaleras — för att man skall få någorlunda rimliga proportioner på detta stöd, som skall fördelas på så många kommuner.

Jag får säkert tillfälle att återkomma när ärendet behandlats, men jag vill redan nu säga att en utvidgning och förstärkning av expropriationsmöjligheterna också är nödvändigt.

Tomträttsinstitutet, expropriationsförfarandet och stadsplanemonopolet är värdefulla instrument, som de expanderande kommunerna bör kunna begagna sig av för att säkra tomtmarken i första hand åt samhället och förhindra uppkomsten av de oskäligen tomtpriser som nu präglar många samhällen i vårt land.

Herr talman! Jag vill också begagna tillfället att något beröra det väntade nya förslaget angående igångsättnings-tillstånd för byggnadsarbete. Utvecklingen det senaste året inom byggnadsbranschen har ingett stora bekymmer.

Den slojade byggnadsregleringen och införandet av en viss frihet på marknaden har skapat ett överhettat klimat och hårt pressat resurserna. Det har inte varit möjligt att tillföra byggnadsföretagen den arbetskraft som varit erforderlig. Kreditmarknaden har också varit sådan att i synnerhet bostadsbyggnadsprogrammet har råkat i kläm, och man har inte på ett tillfredsställande sätt kunnat hålla den önskvärda och planerade bostadsproduktionen.

Det är därför nödvändigt att åtgärder vidtages, så att man framför allt kan utbygga sådana områden som bostads- och industribyggen. Dessa sektorer måste komma i första hand och arbeta sida vid sida av varandra, ty de är beroende av varandras utveckling. Hur man än ser investeringsfrågorna kan man inte komma ifrån att när det saknas resurser, ekonomiskt eller arbetskraftsmässigt, så måste vissa områden prioriteras.

Det mest angelägna är i dag dels att komma till rätta med bostadsbristen, dels hålla en hög investeringstakt inom industrien. Särskilda åtgärder kräves för att trygga bostadsförsörjningen, och den reglering som Kungl. Maj:t nu begär är i högsta grad angelägen. Det är därför förvånande att man på visst politiskt håll angriper bostadsbristen men inte vill vara med om effektiva åtgärder för tillräcklig bostadsproduktion och jämnhet i planeringen. Det är av största vikt att de byggnadsföretag som arbetar på området inte bara kan planera för året utan för en tid framöver och att säkerhet i denna planering någorlunda kan upprätthållas.

Önskvärt vore också att i de s. k. byggarbetsnämnderna även fanns representanter för konsumenterna. Det var högst olyckligt att byggnadsregleringen avskaffades vid en tidpunkt, då det råd-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

de osäkra förhållanden och ett redan då överhettat klimat. Den erfarenhet vi nu har fått ger tydligt och klart vid handen, att man inte skall avskaffa någon reglering förrän det råder en balans på marknaden mellan tillgång och efterfrågan och man är rätt säker på att man kan bemästra läget.

Detta ger mig tillfälle att avslutningsvis bemöta de kritiker, i synnerhet på borgerligt håll, som nu är i färd med att försöka avskaffa hyresregleringslagen, innan balans råder och innan man har skaffat ett tillfredsställande permanent lagskydd mot uppsägningar och oskäliga hyror. Det är dock så i dagens läge att det försiggår en avveckling på ett lugnt och förståndigt sätt, och hyresregleringen är för närvarande endast kvar i 170 orter, huvudsakligen för omöblerade lägenheter. För möblerade rum gäller lagen blott i åtta städer och för lokaler i sexton.

Regering och riksdagsmajoritet har följt en bestämd linje i fråga om hyresregleringslagens avveckling, och man har framför allt siktat på att i orter där det inte råder någon uppenbar bostadsbrist eller där denna håller på att minska kunna slopa hyresregleringslagen — det finns ett visst skydd i besittningsskyddslagen — och denna linje har visat sig i stort sett framkomlig och mindre äventyrlig. Men uppenbara missbruk har kunnat registreras även i fråga om denna begränsade avveckling. Hyresregleringslagen omfattar för närvarande i fråga om hyrorna endast 22 procent av bostadsmarknaden. Jag vill understryka detta, därför att man gör en större affär av det hela än vad det egentligen är fråga om. De kooperativa och kommunala bostadsföretagen har inte kvar hyresregleringslagen när det gäller hyrorna. De regleras genom förhandlingar med hyresgästparten.

En intressant fråga i sammanhanget är: Vad har hänt på de orter där hyresregleringslagen slopats och där den s. k. fria hyresmarknaden har trätt till? Har

det blivit bättre? Utvecklingen visar klart på hyreshöjningar, på sina håll mycket kraftiga sådana. »De fria krafternas spel» har inte givit annat resultat än att man begagnat tillfället till hyresjusteringar uppåt. I synnerhet inom småhantverkarnas och affärsinnehavarnas led är man i dag ytterst orolig för vad som skulle hända därest en fri hyresmarknad införts i överhettade zoner, där risken för stora hyresjusteringar och oskäliga uppsägningar är stor och där detta i mycket hög grad kommer att drabba dessa företagargrupper. Då jag på nära håll genom hyresgäströrelsens affärssektioner kan följa dessa gruppers reaktion, så vill jag här inför riksdagen tala om vad man känner och tycker inför hotet av en fri hyresmarknad i en pressad zon.

Låt mig vidare gå in på det för närvarande mest aktuella debattämnet, låglönegrupperna, och deras anpassning i vårt moderna samhälle. Det ser ut som om det har blivit en allmän uppslutning, glädjande nog, för att söka komma till rätta med låglönegruppernas problem. Är det någon som i detta läge vill ta risken av generella och kraftiga hyreshöjningar över hela linjen, som endast leder till en försämring av reallönen för alla låglönegrupper?

Man säger på det håll där man pläderar för en fri hyresmarknad, att man skall subventionera ytterligare till barnfamiljer och pensionärer och kompensera dessa grupper. Men det finns en stor grupp samhällsmedborgare, som inte tillhör dessa grupper, som är lågavlönade och som är ytterst känsliga för en försämring av sina boendeförhållanden. Hur drabbas de av en hyreshöjning? Dessa personer skulle då inte ha möjlighet att få tillgång till goda, moderna bostäder till rimliga hyror utan kommer i stället att riskera att få offra ytterligare en del av sin låga lön för att få bo kvar eller att förhyra en tillfredsställande bostad.

Det har förts en mycket märklig poli-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

tik i viss press om hyresskatt och ytterligare bördor på dem som tidigare har haft förmånen att skaffa sig ett eget hem eller en god bostadsrättsbostad. Dessa tidningar talar inte ett öppet språk, utgående från att man vill ha en kännbar hyreshöjning över hela linjen. Man försöker dölja avsikten genom att tala om att man vill ge särskilt stöd till vissa familjer som ännu inte har löst sin bostadsfråga och till unga människor som tänker lösa frågan inom den närmaste tiden. Men man talar inte om vad som sker nu.

I verkligheten är det så att det för närvarande ges en extra statlig subvention i form av låg ränta till den nya bostadsproduktionen, vilket innebär att nyproduktionen gynnas. Detta är helt riktigt, men en utjämning har skett i det tidigare statssubventionerade bostadsbeståndet. Detta döljer man för allmänheten, medvetet eller omedvetet, och söker göra gällande att bostadssubventionerna är lika över hela linjen.

En betydande utjämning har ägt rum och äger rum, men därifrån och till ytterligare oskäligen hyreshöjningar eller skatt på tidigare byggda lägenheter och egnahem är ett långt steg — ty jag utgår ifrån att man vill att alla boendeformer skall behandlas lika. Jag anser att de politiska partier som vill kräva kraftiga hyreshöjningar, hyresskatt och försämringar, som drabbar låglönegrupperna i synnerhet, skall öppet säga ifrån att de är inne på denna aktionslinje och inte försöka dölja sina avsikter genom dunkelt språk och halvsanningar.

Herr talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag hade egentligen inte för avsikt att delta i denna debatt. Jag vill heller inte ge mig in på någon mera konkret utrikespolitisk diskussion av det slag som utrikesministern berörde. Den lär dessutom komma senare. Men

jag har under dagen lyssnat på en rad företrädare för högern och folkpartiet, som riktat personliga insinuationer mot mig och gjort antydningar om att jag inte skulle ha företrätt en ärlig mening, när jag talade om utrikespolitiska problem i somras, utan att jag drivits av inrikespolitiska och partitaktiska funderingar. Det är en allvarlig sak och en förolämpande uppläggning, och jag känner därför ett behov att frigöra mig från beskyllningarna. Och eftersom nämnda inlägg var personligt färgade, ber jag om kammararens tillgift om detta också blir ett personligt färgat svar.

Från borgerligt håll har man sagt att mitt tal om den sociala rättvisan i de fattiga länderna vad ett plötsligt påfund, utlöst av inrikespolitiska överväganden. Jag vill då inledningsvis säga att även om inte en enda formulering var densamma, så höll jag ett till innebörden exakt likadant tal någon gång vid årsskiftet 1953/54 vid en konferens utanför Stockholm. I mitt arbete följde jag då dag för dag den tidens kris i Indokina till kulmen och katastrof för fransmännen och det dåvarande amerikanska engagemanget. Men framför allt hade jag då helt nyligen återkommit från en längre tids resa i Asien, vilken så till vida var ovanlig som jag huvudsakligen hade vistats i asiatisk miljö och försökt att skapa mig en bild av livet i asiatiska byar, vid Asiens högskolor etc. Jag vill inte påstå att jag därigenom blev expert, eller att jag blev det genom att sedermera läsa böcker och tidningar. Men jag tror att jag fick en god inblick i hopplöshetens och eländets sociala realiteter, en upplevelse som för den som varit med om den medför att tillvaron blivit förändrad och att han ser världen på ett annat sätt än tidigare. Den medverkar också till att man lär sig verkligen uppleva vissa enkla och grundläggande ting. Jag talade om dessa ting den gången, och jag återkom till dem i Gävle. Jag vill nu sammanfatta dem på följande sätt:

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

För det första: De gamla kolonialfolkens strävan till nationell frigörelse hör oupplösligen samman med en strävan till social frigörelse. Nationalismen i Asien och Afrika skulle aldrig ha blivit en sådan sprängkraft, om den inte mälts samman med århundraden av det djupaste elände. För dessa folk betyder nationalism jämlikhet. Den hämtar kraft ur den gamla idén om människans lika värde oavsett ras och hudfärg, och den står alltid i förening med drömmen om en draglig tillvaro.

För det andra: För oss här i Sverige är stormaktskonflikten en levande realitet. Vi följer med spänning kampen mellan öst och väst. Vi lever i fruktan för ett storkrig och vad det kan innebära av gemensam förintelse. Vi värderar högt de demokratiska rättigheter och mänskliga friheter som vi efter lång kamp har tillvunnit oss. För oss är det självklart, herr Wedén, att demokratin så att säga är en överideologi och vi reagerar med utgångspunkt från denna överideologi.

Vi kan också se hur diktaturen inte långt härifrån håller människor i sitt herravälde. Människor försöker fly därifrån i sin längtan efter frihet och självbestämmande. Men många förgås i minfältet och taggtrådsstängslan. Och i Berlin står muren som en symbol för diktaturens förakt för enskilda människors rätt men också som en symbol för diktaturens oändliga maktlöshet när det gäller att vinna människors positiva medverkan och engagemang.

Vi reagerar mot rastänkande och rasförföljelse, därför att vi vet att sådan förföljelse aldrig bygger på fakta utan alltid på en strävan att slå vakt om eller skapa sociala privilegier. Vi känner också från historien hur rasförföljelserna med vederstygglighetens hela konsekvens ledde till gasugnarna i Belsen och Auschwitz.

Och det är klart att i vår utopi också ligger en förhoppning att de fattiga länderna skall utvecklas mot demokrati,

rättvisa och likavärde. Men vi skall ha klart för oss att verkligheten för människorna i Asiens byar ser annorlunda ut. Vissa honnörssord är för oss självklara, och vi vet vad som menas med uttryck som demokrati, kommunism, stormaktskonflikter och vätebomber. För dem är detta abstrakta ord och begrepp.

Däremot känner de sin sociala verklighet, ty det är den som överskuggar allt. Om man går ut till dem och säger: »Kom med oss, ty annars förlorar ni er frihet!» är det lätt för dem att svara: »Vilken frihet?»

Om man säger till dem: »Ni måste vara med och försvara den fria världen mot kommunismen» skall man inte bli förvånad om de svarar: »Vad innebär den fria världen för oss? Vad betyder den fria världen för räntan till ockraren och arrendet till jordägaren? Vad betyder den för mina möjligheter att få vatten i brunnen eller att slippa se mina barn dö av svält?» Jag vet inte om herr Wedén har sett barn som svälter eller tonårspojkar som befinner sig i malarians sista stadier. Hungern har glanslösa ögon och malarian en skälvande hand.

För dem betyder honnörssorden inte detsamma just därför att den sociala verkligheten är så ohygglig. Det bör stämma oss till en viss ödmjukhet.

För det tredje: Det har varit naturligt för de västliga demokratierna att söka medverka till lugn och stabilitet i de fattiga länderna. Men stabiliteten representeras ofta av dem som främst har sina privilegier att mista. De vill lugn för att ingenting förlora, men de stora folkmassorna har ingenting att förlora. För dem ter sig stabiliteten lätt som en besegling av hopplösheten, medan löften om förändring, till och med revolutionär förändring, trots allt kan te sig som en strimma av ljus.

För de västliga demokratierna har detta inneburit ett dilemma, stundom en tragik. Det är ett dilemma som bl. a. har uttryckts i dessa ord: »Mot vår

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

egen vilja, mot vår egen avsikt befinner vi oss stundom i harnesk mot de krafter som arbetar för politiska och sociala reformer och sida vid sida med reaktionärer, vilkas idéer och handlingar är ett hån mot våra demokratiska värderingar.» Uttalandet fyller i och för sig alla de anspråk på den anti-amerikanism som här har berörts. Skillnaden är den, att det har framförts av en amerikan, ordföranden i amerikanska senatens utrikesutskott, senator William Fulbright. Detta sagt utan att ta ställning till den interna debatten i Förenta staterna.

Den fjärde lika enkla och grundläggande tanken som jag vill redovisa finns bäst uttryckt i den internationella arbetsorganisationens Philadelphiadeklaration, där det heter: »Varaktig fred kan endast byggas på den sociala rättvisans grund.»

Ledaren för den danska motståndsrörelsen under kriget — jag tror han nu är ledare för Danmarks FN-delegation — Frode Jakobsen varnade i en artikel i Politiken för några dagar sedan för att de europeiska länderna, som nu har blivit relativt välmående, också skall tillägna sig de välmåendes politik och tänkesätt. Vi kräver demokrati för oss själva, fortsatte han, men vi tar det kanske inte så högtidligt när det är asiater som reser sig mot det jordägarernas herravälde som Europa för länge sedan gjort revolution emot. Vi känner fruktan inför det som stör vårt lugn, som hotar vår fred. Men om vår strävan efter lugn innebär att vi tar parti för de privilegierade mot dem som i Afrika och Asien kräver social rättvisa, då svider vi våra ideal.

I denna värld av hunger och elände söker vi efter en möjlighet att vara delaktiga, söker vi efter vägar till solidaritet. En sådan väg är den ekonomiska hjälpen till de fattiga folken. Den hjälpen är en självklar moralisk förpliktelse. Den kan bli en viktig insats för den sociala och ekonomiska utveck-

lingen i dessa länder. Men det räcker ändå inte. Vi kan så att säga inte köpa oss fria från att ta ställning. Det är inte vi som skall utföra de fattiga ländernas sociala revolution — det måste de göra av egen kraft. Men vi skall respektera deras rätt att själva forma sin framtid, och vi måste kunna göra reda för våra grundläggande sociala attityder.

Det som man mest angripit i vad jag sade i Gävle var följande meningar: »De fattiga folkens sociala frigörelse hör oupplösligen samman med deras strävan till social och ekonomisk frigörelse. Den demokratiska socialismens grundläggande moraliska värderingar förpliktar oss att stå på de förtrycktas sida mot förtryckarna, på de eländigas och fattigas sida mot deras utsugare och herrar. Det är en illusion att tro att man kan möta kraven på social rättvisa med våld och militära medel.»

Självklart, kan man tycka. Den tyske generalfältmarskalken Helmut von Moltke — eller om det möjligen var Bismarck — förklarade för länge sedan att bajonetter kunde användas till mycket, dock inte till en sak: de duger aldrig att sitta på.

Men det var tydligen inte självklart. När fördomen är i svang kan även det självklara uppfattas som subversivt eller vanställas som partitaktik. Delar man upp världen i svart och vitt, blir man vilsen när den är gråmelerad, och man kan kanske låta stormaktskonflikten helt fördunkla den sociala verkligheten. Men menar vi allvar med kravet på social rättvisa, då måste vi våga se verkligheten, även om den är skrämmande och brutal. Det är bl. a. den grundläggande förutsättningen för att verkligheten skall kunna bli en annan.

Det har fällts omdömen om den debatt som har förts här i landet om utrikespolitiska ting. Jag vet inte om det var herr Bohman eller om det var herr Holmberg, som uttalade några lätt föraktfulla klyschor om författare och tid-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ningsmän, som hade yttrat sig i detta sammanhang. Det är riktigt att vi haft en sådan debatt. Jag vet inte om vi någonsin haft en debatt av detta slag, vilken så starkt präglats av engagemang och kunnighet och vilja att tvärsigenom klyschor och klichéer se till de sociala realiteterna. Jag tror inte man skall häna eller underskatta människor, som ute i landet försöker skapa sig en uppfattning i dessa frågor och att föra denna till togs. Man kan med fog kritisera en del överslag, som förekommit i debatten, och även med rätta rikta anmärkningar mot en del ståndpunkter som förts fram i den. Men vi skall ändå hälsa den med glädje som något nytt, vilket håller på att växa fram — kort uttryckt ett ökat engagemang för händelserna ute i världen, en växande vilja att se till en vidare solidaritet och en ny öppenhet i synen på de internationella problemen.

Jag ville ha detta sagt för att frigöra mig från talet om att det är snöda partitaktiska spekulationer, som är drivkraft och vägledning bakom mina försök att säga något om världens stora ödesfrågor i dag.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tänker inte ta upp till diskussion herr Palmes beklaganden över kritiken. Det har antytts att hans motiv delvis skulle ha varit partipolitiska. Jag vill bara konstatera en enda sak, nämligen att det t. o. m. i det tal i Gävle, vilket herr Palme nu får höra diskuteras så ofta, förekom en passus, i vilken han karakteriserar oppositionspartierna på ett svepande sätt, som sannerligen går mycket längre i underkännande av dessas goda vilja och strävan att ha egna principer och handlingslinjer än vad någon gjort i sin kritik mot herr Palme i dag. Men denne är nu en gång för alla blind på denna punkt. Kritik mot honom själv opponerar han sig indignerat mot, men mycket värre insinuationer från hans sida mot

andra märker han inte. Nog sagt om den saken.

Det är mycket i statsrådet Palmes reflexioner i kväll om sociala strävanden och frihets-Drang, som väcker allas vår sympati, något som många gånger uttryckts. Likaså har det framhållits, att vi alla anser att den strävan efter fred ute i världen, som väl samlar stora skaror i de flesta nationer, är en strävan som vi alla vill stödja. Det olyckliga i att t. ex. Förenta staterna på flera håll fått olämpliga allierade har också ofta uttryckts. Att det som sker i Ostasien angår oss alla är vi säkerligen också överens om.

Det finns emellertid många problem som inte är så enkla när det gäller de storpolitiska motsättningarna, såsom frågan om Kinas aggression och mycket annat. Dessa problem får vi tillfälle att diskutera vid den kommande utrikespolitiska debatten, som utrikesministern accepterat och som alltså kommer om några veckor. Då kommer diskussionen att gälla problemen. Jag hoppas att det inte blir så mycket tal om vad Palme sagt eller inte sagt, ty det har jag för min del haft tillfälle att utförligt tala om bland annat i radio.

Herr Palme blir väl inte förolämpad, om jag säger att detta på nuvarande stadium har ganska ringa intresse med hänsyn till att vi kan få en verkligt belysande utrikespolitisk debatt kring själva problematiken. Detta betyder inte att det som skett saknar betydelse, men vad som nu är aktuellt är att vi skall få en utrikespolitisk debatt, som verkligen tar upp dessa problem. Om herr Palme då vill anlägga synpunkter av den art, som delvis ingått i hans inlägg i kväll, tror jag att han kanske till sin förvåning skall finna att det i vissa avseenden finns mycket flera beröringspunkter än vad han själv tror och vad han tycktes vilja antyda i sitt tidigare tal.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Mitt inlägg i förmid-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

dags gällde inte enbart, och inte ens framför allt, herr Palmes gävleanförande. Jag framförde allmänna synpunkter på regeringens sätt att agera och hävdade, att regeringen hade skyldighet att i fall som detta klarlägga sammanhangen och att neutralisera den antiamerikanska kampanj, som satts i gång i vårt land, inte minst pådriven av socialdemokratiens, d. v. s. regeringspartiets, egen press.

Jag vill gärna säga att jag inte har någon som helst anledning att ta avstånd från herr Palmes återgivande av sina allmänna synpunkter på de fattiga ländernas problem. Jag kan tvärtom instämma i det väsentliga. Jag har också all respekt för det patos, som herr Palme gav uttryck för, och jag kan i mycket stor utsträckning ansluta mig till detta. När han framför sina synpunkter här i kammaren tycker jag att de är värda all respekt. Men det är inte precis det som saken gäller.

När herr Palme höll sitt anförande i Gävle kom hans inlägg — mot bakgrunden av den allmänna debatt, som just då ägde rum i vietnamkonflikten — att uppfattas som ett klart ställningstagande i konflikten. Det kom att uppfattas som om herr Palme menade, att kampen i Vietnam uteslutande gällde social och nationell frigörelse och att den inte var ett, även för oss väsentligt led i ett betydligt större sammanhang. Det hade behövts bara några slutord som tillägg från herr Palmes sida för att den missuppfattning, som då uppkom, inte skulle ha behövt uppstå. Men de klarläggande orden medföljde inte anförandet.

Nu har vi från oppositionen, herr talman, i den här debatten bara tre minuter på oss att replikera, och det är svårt att föra en debatt när man disponerar så kort tid. Det blir splittrade inlägg, som ofta får en alltför tillspetsad form. Vi har en utrikespolitisk debatt att vänta, och jag föredrar att fortsätta diskussionen då.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag har inte mycket att tillägga — jag har ju uppnått mitt primära syfte. Här har jag suttit en hel dag och fått höra att jag anlagt snöda partitaktiska synpunkter på detta problem i mitt Gävle-tal. Jag har reagerat med stor skärpa mot detta. Nu kommer först herr Ohlin och tar tillbaka sina uttalanden — naturligtvis med vissa glirningar — och sedan gör herr Bohman detsamma. Då kan jag också vara nöjd och avvakta den utrikespolitiska debatten.

Jag vill emellertid säga till herr Bohman, att detta med »anti Amerikanismen» skall man vara litet försiktig med, av följande skäl. Visst finns det bland dem som kritiserar Amerika sådana som drivs av hat och illvilja mot denna stora nation. Men jag tror att de flesta som yttrar sig känner sig på många sätt förbundna med detta stora land som trots allt, trots alla sina fel, ändå besitter så mycket av vitalitet och styrka. Och det är väl känslan av tragik inför en ödesbunden utveckling mot någonting som kan bli ännu mera tragiskt som har fått så många människor att tala — i Amerika och över hela världen. Pulitzerpriset — den högsta journalistiska utmärkelse som kan utdelas i Amerika — tilldelades i år journalisten David Halberstam, som skrivit en mördande kritik av den amerikanska administrationens politik i Vietnam. Han fick det högsta priset, och det är ett gott betyg åt ett öppet samhälle. Jag tycker att vi skall kunna diskutera utrikespolitik med samma öppenhet, utan att beskyllningar om partitaktik och anti Amerikanism omedelbart kommer in i bilden.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har *inte* under debatten i dag *sagt*, att herr Palme drevs av partitaktiska skäl när han höll sitt anförande i Gävle. Men jag frågar mig fortfarande: Varför försökte inte herr

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Palme att i ett utförligare klarläggande ställa in den pågående kampen i dess rätta sammanhang?

Herr Palme kritiserar mig nu för att jag talar om en »antiamerikansk kampanj» och om »ensidighet» i debatten. Men jag är inte ensam om att göra gällande att debatten är ensidig. Några av oss fick i dag på vårt bord ett häfte med titeln »Strategisk Bulletin — organ för säkerhetspolitisk information» som utges av utrikespolitiska institutet, vilket väl så gott som helt arbetar med statsmedel och får anses vara objektivt. Häftet handlar om »Vår tids krig: subversion och guerilla» och slutar med följande ord om Vietnam-konflikten: »Ett annat viktigt handikap är sannolikt den västerländska opinionens påtagliga oförmåga att mäta amerikanarnas och insurgenternas handlande och metoder med samma mått: den moraliska indignationen företer vissa tendenser till enkelriktning.»

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara kort konstatera att den kritik mot herr Palme, som tidigare har framförts, står kvar oförändrad både vad gäller hans ensidighet och hans insinuationer.

Men jag har nu i min replik berört något annat. Jag har sagt att det finns sidor — viktiga sidor — i de ostasiatiska problemen: frågor om social rättvisa, en frihets-Drang, frågor om fred och demokrati och att när det gäller dessa saker ser vi mera lika. Detta har sagts tidigare av både mig och andra, och jag har velat understryka det nu. Det blir nämligen så i en debatt, att om man bara talar om det som är stridsämnet, så blir perspektivet lätt skevt.

Jag frågade mig, innan jag trädde upp i talarstolen, om detta mitt konstaterande att det finns sidor av problemen, där jag tror att vi är mera samstämmiga än i det avsnitt som dispyten gällt, av herr Palme skulle mottas med generositet.

Jag lämnar åt kammarens ledamöter att själva ge svaret.

Herr **HERMANSSON** (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall självfallet inte gå i polemik med statsrådet Palme, vilkens här framförda synpunkter i mycket överensstämmer med dem jag tidigare anfört i debatten. Nej, jag har gått upp i talarstolen därför att jag tycker att man i den debatt, som nu återigen blossat upp, går som katten kring het gröt och därför att jag tycker att det finns saker som måste sägas.

»USA bombar fredlig by», stod det i går som rubrik i våra tidningar. Rubriken kunde stå där varje dag. I detta fall handlade det om vad som kallas »en vänskapligt sinnad by» i Syd-Vietnam, vilken överöstes med spräng- och napalmbomber. Fyrtioåtta civilpersoner dödades och femtiofem skadades. De amerikanska myndigheterna skyllde på den sydvietnamesiska marionettregeringen som enligt tidningstelegrammen skall »ha uppgett felaktiga koordinater». Så kort avstånd är det i dag mellan liv och död i Vietnam att människors liv beror på en siffra.

Detta var en bombning av misstag. Men varje dag öser de amerikanska planen ut sin förödande bomblast över hela Vietnam, inte av misstag utan på direkt order av den amerikanske presidenten. En avgörande vändning i världsopinionens uppfattning om det amerikanska kriget mot Vietnam inträdde i våras då flygbombardemangen började mot Nord-Vietnam. En ännu mer avgörande vändning i kriget är enligt experternas mening den amerikanska regeringens beslut att systematiskt bomba varje del av Syd-Vietnam som man själv inte har kontroll över. By efter by överöses med sprängbomber. Detta är ett utrotningskrig mot ett litet folk, ett barbari som måste fördömas och bekämpas.

Vad har herr Ohlin att säga om dessa händelser? Jo, följande: »Amerika har

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

på flera ställen fått olämpliga allierade.» Vidare talar han om »Kinas aggression». Men inte ett ord om Förenta staternas anfallskrig mot Vietnam. Detta är avslöjande. Anledningen till att man på visst borgerligt håll tycker så illa om det tal som herr Palme höll i Gävle var uttalandet mot det amerikanska kriget i Vietnam — ett uttalande som uttryckte de flesta svensks mening. De anser att det är ett anfallskrig, att det är ett barbariskt krig, att det är ett utrotningskrig. Men detta vill herr Ohlin alltså inte instämma i. Det är i sanning avslöjande.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Ohlin och jag har tydligen litet svårt när vi skall vara generösa mot varandra. Jag försökte vara det, men då tog herr Ohlin tillbaka allt han sagt tidigare och sade att kritiken kvarstod oförändrad. Men vi kan väl lämna det där.

Det är två ting jag vill säga.

Herr Hermansson var inne på frågan om terror, och jag vill läsa in i kammarens protokoll vad jag sade härom:

»Vi möter den» (världssituationen) »i enskilda människoöden på ett förfärande enkelt sätt. Vi ser bilder av plåga och tortyr, av stympade barn, lemlästa människor. Vi hör nyheter om terrordåd och repressalier som skoningslöst och utan spår av urskillning drabbar enskilda, familjer, bygemenskaper. Vår reaktion är medkänsla inför offren, en känslans upprördhet inför ett meningslöst lidande. Ty förbrytelsen blir alltid en förbrytelse, och terrorn förblir alltid terror, även om den utförs i namnet av höga mål och principer, även om man söker legitimation i ett historiskt betingat framåtskridande eller i försvaret mot någonting som ter sig ännu mera avskyvärt.»

Jag tror att det är en ledande och viktig princip för ett demokratiskt land att ha den attityden till terror, var den-

na än förekommer och vem som än utför den.

Det andra jag helt kort skulle vilja säga är, att det naturligtvis är oerhört svårt att bedöma skeendet i Vietnam och de styrkor och krafter som verkar där. Jag vill i kammarens protokoll läsa in ett kort citat:

»Jag tror uppriktigt att inte något mått av amerikanskt militärt stöd i Indokina kan besegra en fiende som är överallt och på samma gång ingenstans, en folkets fiende som har folkets sympati och hemliga stöd.»

Den som sade det var senator, och hans namn var John Kennedy.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag tänker inte säga någonting vare sig om Vietnam eller om statsrådet Palme. Jag skall hålla mig till problem av mindre omfattning som dock har ett visst allmänt intresse och en viss principiell innebörd. Ett av dem är hur vi i vårt välfärdssamhälle skall kunna komma till rätta med den form av omänsklighet och våldförande på humanitära begrepp som begås i skydd av och i kraft av paragraftecken och tjänstereglementen.

Vi har under de allra senaste dagarna alla upprörts över hur man i bästa lagliga ordning har berövat en familjeförsörjare de möjligheter till en draglig tillvaro som samhällets socialvårdande myndigheter ställt i beredskap åt honom. Det är dess värre inget enstaka fall; jag har en exempelsamling på liknande fall, men den skall jag inte dra här nu.

I vårt folkhem — folkhem är i och för sig ett mycket bra uttryck — förekommer det som bekant att människor vräks från sina bostäder på grund av ekonomisk oförmåga. På den tiden då det fanns fler bostäder än bostadssökande — det fanns en sådan tid, den kommer troligen inte tillbaka så länge vi har den politiska majoritet vi nu har

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

— var vräkningen inget problem. Men i våra dagar är den en skymf i ett socialt ansvarigt samhälle.

Det händer också i vår ombonade tillvaro att människor försätts i konkurs och slås ekonomiskt till marken på grund av skatteskulder som grundar sig på inkomster som aldrig förekommit i sinnevärlden utan bara i överambitiösa tjänstemäns fantasi. Sätt er in i det, ärade kammarkolleger, och ni skall finna det oerhört!

Visst måste det finnas paragrafer och reglementen i likformighetens och objektivitetens intresse. Men jag tror att det också skulle behöva finnas någonting annat. Missgrepp som blir övergrepp borde kunna rättas till även om de har vunnit laga kraft. En skatteskuld som först efter en rätt lång tid visar sig vara otillbörligt tillkommen borde naturligtvis inte få föranleda samma åtgärder som en skuld som har tillkommit i objektivt god ordning. Och en exekutiv åtgärd borde naturligtvis aldrig få överskrida gränsen för mänskliga hänsyn och humanitär respekt. Kanske behöver vi här i landet när den byråkratiskt kalla vinden sveper in över vår tillvaro ett organ för att trygga vårt fulla existensberättigande som människor, ett organ bestående av personer som befriats från den förlamande rädslan för paragraftecken och den krypande anpassningen till en hägrande karriär, ett organ i vars tjänstereglemente det inte skulle stå som övligt är »lag och rätt» utan där rätten skulle ha prioritet framför lagen. Detta organ kunde lämpligen också anförtros uppgiften att fastslå de normalbelopp för existensminimum som för närvarande tvingar många människor i vårt land en god, eller rättare sagt en ond bit under livets nödort.

Man tycker ju att vår socialdemokratiska regering av tradition borde ömma särskilt för de små i samhället, för undansatta grupper, för de ekonomiskt betungade. Men det är tydligen så, att

den socialdemokratiska välviljan är störst där antalet hjälpta blir störst. En reform till båtнад för någon miljon människor kan naturligtvis i och för sig vara en utmärkt reform, och vi har fått många sådana. Den är matnyttig, den ger utslag i valurnorna. Att hjälpa det relativa fåtal som kommer i kläm i det byråkratiskt kalla och tillkrånglade maskineri, som vårt samhälle är, är inte lika matnyttigt. Det hjälper bara dem som verkligen behöver hjälp, det hjälper alltså inte hjälparen själv. Mot sådant måste en liberal samhällssyn reagera. Samhällets solidaritet måste vara öppen för varje enskild människa, även för någonting så fiskaliskt motbjudande som en skatterestförd eller en böteskund.

Från den enskilde skall jag nu gå över till de politiska partierna. De politiska partierna består av enskilda människor, åtminstone ännu så länge, människor som av skilda anledningar sympatiserar med en meningsriktning och vill arbeta för de idéer som denna riktning företräder. Partierna är sålunda till för människornas skull och inte tvärtom. Det borde ju inte vara nödvändigt att särskilt framhålla, men jag tror att det är det i våra dagar då förslaget om ett statligt partistöd till politisk propaganda kastar sin skugga framför sig. Partierna skulle sålunda från att ha varit hänvisade till enskilda sympatisörer bli hänvisade till statliga subsidier som man tvångsvis skulle ta ut av hela svenska folket. Det räcker tydligen inte med den demokratiskt otillständiga tvångsanslutningen av fackföreningsmedlemmar till socialdemokratiska partiet, senast åskådliggjord i Örebro län för några dagar sedan, och inte heller med den demokratiskt oacceptabla tvångsanslutningen av alla nyfödda till ett statligt kyrkosystem, utan nu skall vi tvångsansluta hela det skattebetalande svenska folket till några politiska partier. Längre på demokratiska avvägar lär man näppeligen kunna komma.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Det finns en mängd skäl mot ett statligt partistöd för politisk propaganda. Jag talar här inte om stödet till riksdagskanslier och åt valfunktionen, vilket jag anser vara självklart. Jag skall ta upp ett enda av de skäl, som talar mot ett sådant stöd, för att påvisa hur omöjligt det är i ett demokratiskt land med ett tvångsvis uttaget partistöd.

I riksdagen etablerade partier avses ju skola få del av dessa skattebetalarnas pengar. Det kan i riksdagen förekomma partier, vilkas handlingsschema inte kan betraktas som demokratiskt — som bekant. Skall då en demokratisk stat tvångsvis ta av medborgarnas pengar för att ge ett stöd till organisationer med syften som, om de förverkligades, skulle förgöra demokratin? Skall man verkligen kunna tvinga rättrådiga medborgare att tåla detta? Svaret på den frågan är naturligtvis nej — så kan det ändå inte få gå till. Men därmed hamnar man i en ännu svårare frågeställning: Vem skall avgöra vilken som är demokratiskt fullgånget och vilken som inte är det? När vi i våras här i kammaren diskuterade det kommunala stödet till de politiska ungdomsorganisationerna, läste vi till vår häpnad i propositionen, att stödet skall utgå »endast till organisationer som öppet tagit ställning för demokratin». Det lät litet naivt dessutom. Jag försökte få veta vem som skulle avgöra vilka som öppet tagit ställning för demokratin och vilka som inte gjort det. Jag fick inget svar på den frågan, och den är naturligtvis omöjlig att besvara. Vi kan inte i ett demokratiskt land ha någon renlevnadsdomstol som avgör, att det partiet är demokratiskt och det är det icke.

Jag har i annat sammanhang framfört tanken att ett beslut om ett statligt partistöd borde föregås av en folkomröstning, även om folkomröstningsinstitutet svårt förolyckades i trafikfrågan för några år sedan. Men eftersom jag är alldeles viss om att det överväldigande antalet svenska medborgare är motstån-

dare till ett tvångsvis uttaget partistöd anser jag att man inte kan låta partikassörer invadera debetsedlarna, innan man frågat svenska folket, helst i ett val men i värsta fall i en folkomröstning.

Partier skall vara oberoende av sina sympatisörer, och partier har existensberättigande endast så länge de bärs upp av en folkopinion av större eller mindre omfattning. Omvänt betyder det att partierna naturligtvis är skyldiga att något rätta sig efter sympatisörernas och medlemmarnas önskemål. Partierna får alltså inte urarta till att bli några politikens heliga kor, som genstörtigt kan gå andra vägar än deras sympatisörer vill.

Tyvärr ser vi i dag på vissa håll i den borgerliga familjen symptom på en önskan att strama upp partidisciplinen och gå hårt fram mot oliktankande, även om de oliktankande råkar tänka som de flesta tänker. Det är ett olustigt manifesterande av den borgerliga splittringens förblindelse.

Trots allt börjar vi inom borgerligheten kunna urskilja två grupper: dels den som med stöd av en överväldigande folkopinion anser att den enda vägen att byta oppositionsställningen mot regeringsställning är samarbete över hela linjen, dels den som kan samlas bara kring att man egentligen inte vill samlas. I samverkans problematik ligger naturligtvis främst att det gäller att attrahera gränsvandrarna mellan socialdemokratien och borgerligheten — här representerade av folkpartiet och centerpartiet. Och det måste högerpartiets företrädare förstå och ta hänsyn till. Vad högerpartiet kan åstadkomma på egen hand är i bästa fall eller, rättare sagt, i sämsta fall att ta röster från sina borgerliga bröder. Så är det ovedersägligen, och det gagnar till ingenting.

Enligt min mening kan det inte föreligga några oöverstigliga hinder för en brett upplagd samling inom borgerligheten med en liberalt och socialt för-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ankrad politik och med bibehållen respekt för enskild duglighet och enskild framgång. Men för detta fordras litet mer av god vilja och litet mindre av partiegoism. Oppositionen kan segra genom att ta sig samman och gå samman. Det gläder mig att debatten i dag i denna kammare och även i första kammaren varit så fri från gräl mellan de borgerliga partierna. Det förekom väl bara en liten ansats till sådant gräl i herr Hanssons i Skegrie senaste anförande. Jag skulle vilja rikta en kort replik till honom och även en kort replik till herr Antonsson.

Man kan inte, herr Antonsson, bara jämföra valresultat och säga att om man går samman kan man riskera att få ett mindre antal mandat. Det vet man i regel ingenting om på förhand. Det kan också hända att man får fler mandat. Men det som är fel i resonemanget är att man utgår från en statisk situation, vissa valsiffror. Man bortser från dynamiken och möjligheterna att vid ett samgående få fler röster.

När herr Hansson i Skegrie, som är så bibelsprängd och här flera gånger använt sig av bibelcitat, säger att »salliga äro de som icke se men dock tro» är det väl just den saligheten som herr Hansson i Skegrie lever på. Ett annat av herr Hanssons citat, använt i förmiddagsdebatten, var att »inget är fördolt som icke skall varda uppenbarat». Därför skall jag uppenbara några valsiffror som herr Hansson i Skegrie borde ha intresse av. Det är valsiffror för trepartisamlingen i fyrstadskretsen som trots att den frenetiskt motarbetades inte bara av socialdemokratien utan även av vissa högertidningar och av centertidningen ändå blev en mycket stor framgång. Om det hade gällt ett kommunalval skulle socialdemokraterna ha berövat två mandat i stadsfullmäktige i Malmö. Socialdemokraterna gjorde i detta fall ett procentuellt sett mycket dåligt val, särskilt jämfört med resultatet i omkringliggande valkretsar.

Låt mig jämföra detta vals utgång med valresultatet på Gotland där man hade mittensamverkan och där socialdemokraterna gjorde sitt bästa val i hela Sverige, räknat i procent. Det är uppgifter som borde säga något för dem som nu ivrar för att bara två partier skall gå samman.

En samlad opposition, helst så småningom ett enda parti, skulle kunna försätta socialdemokratien i en oppositionsställning som jag tror skulle vara nyttig och luttrande även för socialdemokratien själv. De djärva nya målen skulle kanske då få litet mera av konkret verklighet över sig. För hela vår demokrati skulle en sådan växling vid makten betyda en vitalisering och en pånyttfödelse av det politiska intresset. Jag tror att vi annars löper en stor fara för att det politiska intresset avtar därför att socialdemokraterna suttit vid makten så länge. Jag menar inte därmed att socialdemokraterna av fri vilja skall avtåga utan att vi i oppositionen skall se till att detta blir resultatet av våra ansträngningar. En samlad opposition är ovedersägligen vad svenska folkets borgerliga del hoppas och tror på. Det skulle komma att märkas i form av en stegrad tillströmning av sympatisörer, arbetsinsatser och penningmedel.

Här kommer partistödet åter in i bilden. Jag är säker på att om vi går med på ett statligt partistöd, förlorar vi förtroende och sympatier hos väljarkåren. Sluter vi oss däremot samman, vinner vi förtroende och sympatier och får därmed även ökade ekonomiska resurser. Vad vi sålunda bör göra är inte att gå till staten och få skattebetalarnas pengar utan att gå till svenska folket och få dess förtroende. Det är så det skall gå till i en demokrati.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Det ringa antal ledamöter som är inne i kammaren vid denna sena timme på dagen är väl i och för sig ett bevis på att våra remissde-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

batter kanske inte är upplagda så som de borde vara.

I förmiddags var det någon som kallade remissdebatten för sillsallat. Det har varit så hittills att remissdebatterna under höstriksdagarna inte spelat över hela fältet på samma sätt som de »riktiga» remissdebatterna. Men det förefaller som om skillnaden mellan dessa båda debatter skulle bli allt mindre och mindre. Jag tror att det vore bättre om man under debatten vid höstsessionen tog upp ett mindre antal frågor som det fanns speciell anledning att behandla, antingen på grund av att de avser nya propositioner som framlagts eller andra händelser som inträffat.

Herr talman! Jag skall i alla fall försöka att hålla mig till ett par saker som nu är särskilt aktuella. Frågan om inflationen är väl en fråga som ständigt varit aktuell under ett antal år men där utvecklingen börjat bli alltmera hotfull, kanske inte minst med anledning av storleken på de lönekrav som nu reses från olika håll. Våra resurser är trots allt begränsade. Detta gäller också våra möjligheter att investera. Vi har att bedöma fördelningen mellan företagsamheten, bostäderna och den s. k. offentliga sektorn. Ger man mer åt ett område, får man mindre till förfogande för andra områden. Vill man öka industriproduktionen och exporten, kan det synas vara enkelt att göra det bara genom att öka industriinvesteringarna, även om man då fick minska på något annat, exempelvis bostadsbyggandet. Men så enkelt är det inte.

Jag kan ta ett exempel. Ett industriföretag i Skaraborgs län med stor export tänker göra en kraftig utbyggnad men, säger företaget, vi måste då ha mera arbetskraft och behöver nya bostäder med ett hundratal lägenheter om året under fem år; annars vågar vi inte bygga ut industrien.

Motsvarande situation föreligger på ett mycket stort antal orter ute i landet. Den omlokalisering av bostadsbyg-

gandet som skedde genom regeringens åtgärder vid detta års början har skapat mycket besvärliga situationer ute i kommunerna. Den kan också leda till en snedvridning av företagens lokalisering och därigenom bli ödesdiger för många orter i landet.

Farhågorna för att storstadsområdena inte skulle ha resurser att utnyttja sina bostadskvoter har i viss mån besannats — det har bl. a. påpekats under dagens debatt — detta samtidigt med att man inom andra områden ropar efter möjlighet att bygga bostäder. Ge oss alltså bostäder ute i landet så att företagen vågar etablera och expandera.

Vi har fått en proposition om statliga lån till kommunerna för inköp av tomtmark i de fall kommunerna upplåter marken med tomträtt. För större städer är tomträttsinstitutet säkert en lämplig upplåtelseform. För de mindre orterna är läget ett annat. Där kommer man i stor utsträckning inte att gå över till tomträttsupplåtelse. Men genom att så inte sker går man miste om de förmånliga statliga lånen. Detta kan inte vara riktigt och rättvist. Skall statliga lån komma i fråga bör kommunerna vara likställda, oavsett vilken upplåtelseform kommunerna finner vara den mest lämpliga.

Herr talman! Jag skall begränsa mig till dessa korta kommentarer kring ett par i dagens läge betydelsefulla frågor.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! Jag skulle gärna vilja säga ett par ord om Norgevalet och hur vi bör försöka förhindra en upprepning av ett sådant val i vårt eget land.

Vi har ju ett viktigt val framför oss nästa år och man har då rätt att fråga sig, om det finns risk för att detta val skulle få ungefär samma utgång som i Norge, d. v. s. att de borgerliga skulle vinna valet och att arbetarrörelsen skulle göra samma bittra erfarenheter som den norska arbetarrörelsen tvangs svälja vid sitt senaste val.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

Det har sagts tidigare av herr Hermansson att utgången av det norska valet helt berodde på socialdemokratien och på regeringspolitiken. Det handlar då mycket om den politiska arbetsmetodik som regeringen och SAP använder sig av. Hittills har denna metodik varit att så långt som möjligt göra kompromisser med de borgerliga partierna. Man försöker få fram enhetliga beslut och man har som arbetshypotes att göra dessa kompromisser i väsentliga frågor.

Vi kommunister är principiellt inte motståndare till kompromisser. Men gör man kompromissen till arbetshypotes och till ett bestående element i den politiska arbetsmetodiken suddar man lätt medvetet eller omedvetet bort de principiella skillnader som finns och av naturliga skäl måste finnas mellan arbetarrörelsen och den borgerliga rörelsen. Väljarna får allt svårare att finna någon skillnad i arbetarpartiets och de borgerliga partiernas politik.

Där är vi nu också i den svenska politiken. Det är detta som inger oss oro inför nästa års valrörelse. Regeringen har genom sina ständiga kompromisser på en rad avgörande områden och inte minst genom att uppmuntra landsting och partigrupper i stads- och kommunalfullmäktige att också göra kompromissen till arbetshypotes skapat ett vakuum i väljarnas tro på arbetarpartiernas vilja och förmåga att hävda sig. I vilken omfattning kompromisserna har gynnat arbetarrörelsen är naturligtvis svårt för mig att säga något om.

Vad som emellertid är klart är, att även om kompromisserna givit vissa resultat i konkreta sammanhang och kan förstås och begripas i det konkreta sammanhanget, har den kvantitativa anhopningen av mer eller mindre goda kompromisser skapat inte en övergång till en högre kvalitet utan till en lägre. Det är en tillbakagång för hela vår rörelse, för arbetar- och tjänstemannarörelsen. Tillåt mig bara ta ett exempel från bostadspolitikerna och om hur man

arbetar på det området. Jag ber att få citera från Aftonbladet den 28 oktober: »Aftonbladet har låtit en reporter titta på bostadssträsket. Hans rapporter är skrämmande läsning. De berättar om tragedier i det tysta, om svikna förhoppningar, om splittrade familjer, om sjukdomar och ockerhyror, om barnfamiljer i livsfarliga rätthål.

Summan av reporterns erfarenheter är en anklagelse mot det samhälle vi lever i.»

Frågan är nu: Är denna reporters anklagelse uttryck för en sanning i dagens samhälle? Är det ett nyktert omdöme? Något som kräver en allvarlig behandling?

Jag tror det. Jag tror mig till och med veta det. Jag tror mig till och med kunna komplettera hans anklagelser med ytterligare skriande exempel. Jag skall inte göra detta. Jag skall stanna vid reporterns anklagelser; de räcker mer än väl till för ett allvarligt resonemang.

Vi kan naturligtvis inte ta upp de enskilda fallen till behandling, även om detta skulle vara nog så intressant. Vi måste här ta upp principerna för bostadspolitikerna och försöka komma underfund med om denna reporters anklagelser bottnar i dåliga kompromisser med det enskilda näringslivet, med de borgerliga partierna.

Är det kompromisser på räntepolitikens område? På det markpolitiska området? Är det kompromisser med den privatägda byggmaterielindustrien som fått bestämma de höga byggmaterielpriserna? Är det kompromisser med de enskilda byggföretagen som gjort att endast dessa, utan konkurrens från staten eller från samhället, nu startar högindustriell elementfabrikation? Hur fördelas samhällets resurser som gör att bostadsbyggandet alltjämt tillåtes vara regulatorn i konjunkturväxlingarna? Är detta en kompromiss med de svenska storföretagen? Frågorna kan vara legio. Vad som här är intressant är inte Aftonbladets nog så uppmärksammade bo-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

stadsreportage. Vad som är intressant och vad som verkligen kräver ett svar, det är: Hur kan det komma sig att även den borgerliga pressen, de borgerliga partierna, de borgerliga politikerna med exempel från verkligheten och med fakta kan anklaga regeringen för en dålig bostadspolitik? Hur kan det komma sig att dessa borgerlighetens talesmän med fakta hämtade från verkligheten kan framställa sig som de bostadslösa, de trångboddas, de med rätta missnöjdas talesmän?

Orsaken är inte svår att finna. Trots att kommunisterna år efter år motionerat, talat för och vädjat till regeringen att göra något för att hindra markspekulationen, tillåtes denna att fortsätta. Att köpa mark för 1,5 miljoner kronor och sälja den för 15 miljoner kronor går alltså mycket bra. Regeringens senaste förslag om tomträttslån är ett steg i rätt riktning men hindrar inte fortsatta markspekulationer. Varför är regeringen så vag, så rädd för att tillgripa krafttag på detta område? Varför är regeringen så rädd för att tillgripa lagstiftningsåtgärder, som tillerkänner kommunerna och samhället äganderätten till den mark som behövs för bostadsändamål och som finns inom stads- och regionplanlagda områden? Hur skall det vara möjligt att genomföra en långsiktig markplanering för kommunerna om de inte förfogar över den mark de behöver för sin planering? Tomträttslånen — jag erkänner att de är ett steg i rätt riktning — kräver dock decennier av markköp för att hindra fortsatt markspekulation.

Ett annat område är räntepolitiken. Här måste jag erkänna att de borgerliga partierna är belåtna. Men räntepolitikens verkningar på bostadskostnaderna uraktlåter de borgerliga inte att berätta om. Överallt kan man läsa om skyhöga insatser och inte mindre skyhöga hyror. Om inrikesministern varit här — det kan man inte begära — så skulle jag ha frågat vad han tycker om en in-

sats på 13 000 kronor för två och ett halvt rum och 444 kronor i månadshyra, eller 3 rum och kök — 70 kvadratmeter — med en månadshyra av 520 kronor i dyrtor 3. De hyrorna klarar av en vanlig inkomsttagare, men de erbjuds nu de unga bostadskonsumenter, som har de minsta förutsättningarna att betala.

Jag måste nu fråga: Varför envisas regeringen med att inte kunna gå med på att bostadsbyggandet måste finansieras över en bostadslånefond med låga och fasta räntor? Upprättandet av en sådan lånefond för bostadsbyggandet behöver inte i något avseende hindra regeringen från att styra kreditmarknaden, förhindra umbärliga investeringar eller dra åt tumskruvarna på en överhettad kreditmarknad. Detta dock under förutsättning att regeringen verkligen vill bygga bostäder till lägre kostnader. Det är detta det handlar om. Man gör emellertid inte detta. Regeringen för nu en högräntepolitik som bl. a. leder till hyror av den höjd som jag nyss talade om.

De höga insatserna, de höga hyrorna, bostadsbrist och trångboddhet, det är samtalsämnen bland vanligt folk. Dessa samtalsämnen utgör för de borgerliga en rik källa, ur vilken dessa partier kan ösa sin kritik mot regeringen för en misslyckad bostadspolitik. Hur länge skall regeringen tillåta detta?

Inrikesministern talade på näringslivets byggnadsdelegations konferens på Foresta i början av detta år över ämnet: »Konsument och bostad — ett framtidsperspektiv». Jag tycker mig finna litet här och där hur våra s. k. experter talar så mycket om framtidsperspektiven för bostadsbyggandet, och det kan naturligtvis vara intressant. Jag har ingen anmärkning att göra mot hans tal, men vad följde efter inrikesminister Johanssons tal? Samtliga efterföljande talare — professor Ragnar Bentzel, professor Gunnar Lindman, direktör Bo Ekelund och direktör Axel Iveroth —

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

riktade i sina tal en enda mer eller mindre öppen kritik mot regeringens bostadspolitik.

Jag skall inte här gå in på huruvida deras kritik var berättigad eller inte, men deras kritik — berättigad eller inte — sammanfaller med de bostadslösas, de trångboddas, offrens för de höga hyrorna kritik. Folk i allmänhet har inte så lätt att nyansera, så lätt att skilja getterna från fåren. Därför kan man allmänt säga att kritiken från de borgerliga — ur deras synpunkt sett — och kritiken från de drabbades sida på något sätt sammanfaller och vi har fått ett utbrett allmänt missnöje vad gäller bostadspolitik. Mycket av missnöjet är berättigat, mycket naturligtvis oberrättigat. Ur det här missnöjet, och ur berättigat missnöje från andra områden, hämtar de borgerliga den näring, som kan försätta den svenska arbetarrörelsen i samma ogynnsamma situation som den norska arbetarrörelsen försattes i vid det senaste valet.

Kompromisser, jämkningar och prutningar kan i flera konkreta fall vara att föredraga framför inga lösningar alls. Men om man i politiken låter kompromisserna, jämkningarna och prutningarna — och därtill alltid tillsammans med de borgerliga — så att säga bli arbetshypotesen, låter kompromissen bli det primära och resultaten det sekundära, då uppstår slutligen det förhållandet att föremålen för kompromisserna — d. v. s. människorna — icke ges möjligheter att se vare sig bockfoten eller svansen på den »fule». Det hela upplöses i ett grått töcken och fältet för en reaktionär propaganda ligger öppet.

Om det sålunda inte skall bäddas för ett norgeval i Sverige hoppas jag regeringen tillsammans med vänsterkrafterna i vårt land vidtager kraftåtgärder på några av de mest eftersatta områdena. Ett av dessa är bostadspolitik. Vi måste av regeringen begära något annat än tomträttslån just för närvarande. Vi måste begära en lagstiftning som över-

för marken i kommunernas ägo. Vi måste begära kraftåtgärder som förhindrar eller bryter denna kostnadsutveckling. Vi måste begära lån ur en bostadslånefond till låg ränta. Allt detta måste till för att man över huvud taget skall komma till rätta med de problem som vi nu brottas med på detta område. Om man inte vidtar sådana kraftåtgärder utan fortsätter på nuvarande sätt, är det fara värt att vi får uppleva en bitter läxa vid nästkommande val.

Herr LÖFGREN (fp)

Herr talman! Ett aktivt och progressivt näringsliv är en grundförutsättning för skapandet av de ökade resurser som krävs för utvecklingen av ett välfärds-samhälle av bestående värde utan urholkande effekter.

Jag vill ge min eloge åt alla som inom det svenska näringslivet med öppen blick för vad framtiden kräver vågar djärva satsningar för att åstadkomma en effektivisering, även om detta innebär genomförandet av svåra och ömtåliga förändringar inom såväl produktion som distribution.

Förutsättningarna för rationalisering är mycket olika inom olika avsnitt av näringslivet. De branscher, där stora investeringar ger stora utslag i positiv riktning, har kapitalfrågorna som sitt väsentligaste problem. Där har lönefrågorna inte samma betydelse som inom andra avsnitt, t. ex. de servicebetonade företagen.

Inom vissa områden är priskonkurrensen ett betydande problem, inte minst där konkurrens måste tas med import från länder med annat samhällsskick, där en låglönesituation råder som är av helt andra mått än vad fallet är i fråga om svenska låglönegrupper.

Helt naturligt måste avtalsrörelserna vara fria, men jag vill som min åsikt framhålla att det är nödvändigt att arbetsmarknadens parter — såväl inom den enskilda som inom den allmänna sektorn — tar hänsyn till den totala

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

situationen och att lönerörelsen genomförs med sådan förståelse för solidariteten inom arbetsmarknaden, att följderna inte blir besvärande för vår internationella konkurrenskraft och inte heller åstadkommer en inhemsk inflation, som endast en mindre del av befolkningen kan kompensera sig för.

Vi kommer i fortsättningen helt säkert att få bevittna strävanden i riktning mot ökad koncentration och strukturrationalisering för att motverka de kostnadsstegrande effekterna inom näringslivet. Alla sådana åtgärder måste hälsas med tillfredsställelse om de är sunda och välmotiverade, men jag vill varna för att tro att man på denna väg kan gå hur långt som helst utan att effekten kan bli negativ ur alltför många enskilda människors synpunkt. Det finns något som heter trivsel i arbetet, även om grundtryggheten någorlunda kan säkras genom samhällets åtgärder. Jag tänker i detta sammanhang också på riskerna för att de mindre företagens framtidsutsikter lätt blir sådana, att ett dynamiskt enskilt initiativ förkvävs.

Vad jag här påpekat bör vara ett observandum för såväl arbetsmarknadens parter som regering och opposition. Inte minst bör rationaliseringssträvandena vara aktuella inom den offentliga sektorn i lika hög grad som inom den enskilda.

Herr talman! Jag vill också säga något om samlingstanken. Frågan om samverkan inom oppositionen har i dag berörts av många talare och med olika praktisk innebörd.

Låt mig allra först uttala min uppskattning och glädje över de strävanden, som går ut på samverkan mellan folkpartiet och centerpartiet. Jag är övertygad om att ett framgångsrikt genomförande av de pågående överläggningarna kan bli av stor betydelse för att komma närmare målet att skapa ett verkligt alternativ till den socialdemokratiska politiken.

Låt mig sedan något beröra den aktuella situationen i den valkrets, där jag själv är vald, fyrstadskretsen, och speciellt staden Malmö, där jag är ordförande i folkpartiets avdelning och aktivt verksam inom kommunalpolitiken.

Det torde vara bekant att jag tillhörde dem, som redan före det senaste riksdagsvalet önskade ett valtekniskt samarbete mellan de tre oppositionspartierna. Detta samarbete mellan de officiella partierna kom inte till stånd, och vi fick den uppsplätning av oppositionen som är alltför välkänd för att behöva ytterligare beskrivas.

Redan under valrörelsen uttalade jag, att det inför det kommande kommunalvalet måste göras allvarliga ansträngningar för att undvika ytterligare ett val i splittringens tecken.

Riksdagsvalet visade klart att väljarna i fyrstadskretsen — och speciellt i Malmö och Lund — gav sitt stöd åt samlingstanken.

Strax efter valet kontaktades jag av ordföranden i en av centerpartiets officiellt erkända avdelningar i Malmö. Han önskade med mig taga upp frågan om ett valtekniskt samarbete inom de tre oppositionspartierna i Malmö.

Under det gångna året har också förekommit omfattande kontakter mellan företrädare för de tre partierna i Malmö, och jag gör ingen hemlighet av att jag nedlagt ett avsevärt arbete för att skapa förutsättningar för ett valtekniskt trepartisamarbete, varigenom ett förnyat uppträdande av MbS skulle kunna undvikas. Jag tror mig kunna säga, att dessa strävanden varit en starkt bidragande orsak till att MbS iakttagit återhållsamhet på senare tid.

Låt mig klarlägga vad som hänt under de senaste månaderna!

Genom förhandlingar mellan representanter för folkpartiet och centerpartiet inom fyrstadskretsen, innefattande ordförandena inom berörda lokala avdelningar och ordföranden i folkpartiets och centerpartiets fyrstadsorgani-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

sationer åstadkoms ett samlat »paket» som skulle hänskjutas till lokala förhandlingar om valteknisk samverkan. Härvid förutsattes att i den mån en sådan samverkan även skulle omfatta lokala högerorganisationer, så skulle det programmatiska uttalandet också accepteras såsom en del av »paketet».

Vid förhandlingar mellan delegater för Malmö centerpartiorganisation, folkpartiets malmöavdelning och Malmö högerförbund träffades den 30 september en preliminär överenskommelse, som delegaterna förband sig att arbeta för att få genomförd inom sina respektive beslutande lokala organ.

Det har i något fall sagts, att centerpartiet skulle betrakta överenskommelsen som ett bud från de övriga partierna. Som ordförande vid förhandlingarna kan jag intyga, att delegaterna från centerpartiet genom aktiv förhandling uppnådde godkännande av långt gående önskemål, t. ex. beträffande mandat på en gemensam lista. Låt mig med uppriktighet beklaga att Malmö centerpartiorganisationer avslag den preliminära överenskommelsen. Den godtogs av Malmö högerförbund och med stor majoritet av folkpartiets malmöavdelning.

Malmö centerpartiorganisation frambar samma dag som folkpartiets malmöavdelning skulle taga ställning till den preliminära överenskommelsen om trepartisamverkan, förutom sitt nej till överenskommelsen också en inbjudan till tvåpartisamverkan och önskade att den skulle behandlas samma dag. Så skedde också. Folkpartiets malmöavdelning avslag utan votering förslaget om tvåpartisamverkan.

En valteknisk tvåpartisamverkan i Malmö skulle leda till ett förnyat uppträdande av MbS. Med hänsyn till den speciella situationen i Malmö, med en högeravdelning som ansluter sig till det programmatiska uttalande, som utarbetats av centerpartiet och folkpartiet, har nya förhandlingar upptagits mellan

delegater för folkpartiet, Malmö högerförbund och icke suspenderade delegater från Malmö centerpartiavdelning, vilken avdelning aldrig fick deltaga i det tidigare ställningstagandet inom centerpartiet. En preliminär överenskommelse har redan träffats, där slutgiltiga svar skall ges efter beslut i respektive partiorgan den 12 november.

Jag tillhör inte MbS. Mitt agerande har gått ut på att göra MbS överflödigt. Jag har aldrig uttalat mig om Samling 66 och Samling för framsteg. Jag har inskränkt mig till att arbeta för en samling av oppositionen i Malmö i samverkan med en högeravdelning som accepterat ett politiskt program, som avviker från högerns rikspolitiska profilpolitik. Det skall nu bli intressant att se om den splittring av oppositionen, som herr Antonsson här tidigare har talat om, skall åstadkommas av de två centerpartiavdelningar, som ej blir företrädda i samlingen i Malmö.

Till slut, herr talman, tillåt mig beklaga att det inom den valkrets från vilken jag kommer förekommit en form av underhållning som jag betraktar som en allvarlig förlöpnings av bildade människor som inte förstått det ansvar som begreppet liberal också innebär. Tyvärr händer det inom olika partier sådant som står helt utanför partiernas svarsområden.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag skall inte uppehålla kammaren med något längre inlägg i kväll. Jag skall bara ta mig friheten att göra några korta konstateranden beträffande ett problem som jag anser vara utomordentligt angeläget i dagens samhälle. Det är ett ämne som har diskuterats mycket här tidigare i dag.

Den inflationspolitik som har bedrivits i vårt land under de senaste åren är ytterligt farlig med hänsyn till vår konkurrensförmåga gentemot utlandet. Även om man kan säga att vi hittills har klarat oss relativt hyggligt, så har

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

detta berott på näringslivets egen inboende kraft. Det har berott på att vi har haft tillgång till yrkeskunnigt folk, skickliga tekniker, goda ekonomer samt kloka företagsledare och dessutom på att vi haft tillgång till ett visst fonderat riskvilligt kapital i det svenska näringslivet. Vi måste emellertid ha klart för oss att dessa förutsättningar inte i längden kan klara vilket konkurrensläge som helst. Det är därför nödvändigt att vi ser till att kostnadsutvecklingen inte rusar i väg på det sätt som för närvarande sker. För att nämna något vill jag bara framhålla det progressiva skattesystemets olyckliga inverkan på vårt löneläge. Aldrig tidigare har det i så klar belysning framstått, vilken betydelse det har, som när vi ser på den nu inledda avtalsrörelsen. Det har tidigare i denna talarstol sagts att det inte är någon mening med sådana löneförhöjningar som omedelbart äts upp av kostnadsstegringar och prishöjningar. Jag vill instämma häri men ytterligare tillägga att det inte heller är någon som helst mening med sådana löneförhöjningar som omedelbart kommer att ätas upp nära nog helt och hållet av ökade skatter.

Den utveckling som vår handelsbalans för närvarande är utsatt för borde väl om något vara en varning för regeringen. På detta sätt kan det nämligen inte i längden fortgå. Vad skall man då göra? Jag anser att det framför allt är nödvändigt att den offentliga sektorns expansion bromsas upp så att vi kan få möjligheter att åstadkomma en effektiv skattesänkning. Ingen kan väl längre förneka att skattesystemet som det nu är konstruerat är en kostnadsfördyrande faktor för hela vårt produktionsliv.

Mot bakgrunden av vår handelsbalans försämring är det ganska egendomligt att man i dagens samhälle hör talas om att den eller den näringen borde försvinna. Detta skulle omedelbart medföra en ytterligare försämring av

handelsbalansen. Det är ju så populärt att i dag tala om att det finns låglöne-grupper och höglöne-grupper. Men det är inte så lätt att säga vilka näringsgrenar eller vilken företagsamhet som representerar höglöner eller låglöner. Man gör problemet alldeles för enkelt för sig. Vi skall inte ett ögonblick glömma bort att konjunkturerna växlar ganska hastigt i dagens moderna värld. Vad som i dag är lukrativt och lönande att syssla med kan inom en mycket snar framtid vara ganska dåligt.

Jag tror att det är nödvändigt att vi försöker att bättre analysera vad som är en låglöneföretagsamhet eller inte. Enligt mitt sätt att se är de verkliga låglöneföretagen de som inte har möjlighet att klara sig utan att de får subventioner från samhället. Inom den statliga företagsamheten är det väl ytterligt få företag, bortsett från monopolföretagen, som har möjligheter att klara sig i dagens konkurrensläge. Det är mot den bakgrunden som jag tycker att det är ganska anmärkningsvärt att den statliga företagsamheten nu ytterligare skall utvidgas. Det kan omöjligen vara det rätta sättet att använda våra resurser.

Hittills har vi varit vana vid att subventionerna till sådana företag lämnats via statsbudgeten. I dagens debatt har det emellertid börjat skymta fram något helt nytt. Man börjar tala om att nu borde ett visst antal av ATP-fondernas miljoner användas för detta ändamål. Man har tydligen slutat tala om att detta är pensionärernas pengar, ty nu tycks det gå att göra dessa pengar till ett riskvilligt kapital.

Denna utvidgade socialiseringspolitik är anmärkningsvärd i dagens läge. Jag tror inte att den kan leda till bättre produktivitet. För att uppnå en sådan är det nog i stället nödvändigt att vi ser till att det enskilda näringslivet får möjlighet att bedriva en rationell investeringspolitik och att statsmakterna

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

väl vårdar vårt penningvärde, så att kostnaderna kan hållas inom rimliga gränser.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Den grövre brottsligheten har enligt rikspolisstyrelsens petita i år under de senaste åren ökat med cirka 10 procent per år. Brotten beräknas i år uppgå till cirka 350 000 eller nära 1 000 grövre brott om dagen i medeltal. En statistik som jag fick i min hand i dag visar ännu allvarligare siffror. Det är en jämförelse mellan första—tredje kvartalen 1964 och 1965 som visar att brottsutvecklingen blir ännu kraftigare i år än man förutsåg. Brott mot enskild person ökar med inte mindre än 40 procent enligt den jämförelsen, därav våldtäkt och våldförande från 390 till 508 eller med 30 procent. Av brott mot förmögenhet ökar rånen med mellan 35 och 40 procent. Det är verkligen allvarliga siffror.

Uppklaringsprocenten är tyvärr mycket låg, i synnerhet för tillgrepps-brotten, vilket ytterligare accentuerar den allvarliga oro för utvecklingen som man har anledning att hysa. Vad som väl ändå mest oroar i dessa sammanhang är att brotten i så stor utsträckning begås av unga människor i allt lägre åldrar.

Trafiken på vägar och gator ökar dag för dag. Vi får allt fler bilar. 1960 hade vi över 1,2 miljon, nu har vi 1,8 miljon, alltså en ökning med 50 procent på den korta tiden. Tyvärr ökar också trafikens offer år från år och mycket kraftigt. Det är en skrämmande statistik. Den visar att i omkring 170 trafikolyckor i medeltal per dag skadas mer än 70 personer och dödas mer än 3 personer per dag. Bakom de siffrorna spåras oerhörda tragedier för enskilda människor och för familjer. Därtill kommer de samhällsekonomiska aspekterna. Man har försökt beräkna vad trafikolyckorna kostar samhället i olika avseenden och kommit fram till att det

måste vara minst 1,5 miljard kronor per år. Vad brottsligheten belastar samhälls-ekonomien med har jag inte sett några siffror på, men säkerligen är det åtskilliga miljoner.

Hur skall man då komma till rätta med denna skrämmande utveckling på såväl brottslighetens som trafikolyckornas område? Jag skall självfallet inte försöka analysera alla de åtgärder som är tänkbara, utan jag vill endast beröra ett par av dem som är mest väsentliga och näraliggande.

Av helt dominerande betydelse är givetvis att vi har ett effektivt polisväsende. Alla var nog överens om att förstatligandet av polisen var en riktig reform i syfte att rätt kunna utnyttja resurserna. Inte minst kan användandet av modern teknik medföra personalbesparingar och rationaliseringar som har betydelse på lång sikt. Rikspolisen begagnar nu datamaskiner både för administrativa ändamål och för direkt brottsbekämpande åtgärder. Jag tror att detta kan innebära en väsentlig förstärkning för framtiden. Men behovet av polismän för övervakning och inte minst för utredning är i dag långt ifrån täckt, och det kommer säkerligen att råda stor brist i detta avseende även för framtiden. Inte minst är utrednings-sidan starkt eftersatt.

Det är verkligen illavarslande när rikspolisstyrelsen i sin petitaskrivelse bl. a. säger: »Uppenbar risk föreligger nu att åtskilliga brott preskriberas utan att utredning kunnat verkställas. Detta belyses av att balansen av de ärenden som redovisas i utredningsavdelningarnas brottsdiarier ökat från 78 469 den 1 januari 1965 till 104 061 den 30 april 1965.» Siffrorna avser hela landet, bortsett från Stockholm, och innebär en ökning på över 30 procent under fyra månader.

Bristen på polistjänster framgår också av att länsstyrelserna — till synes välmotiverat — föreslår en sammanlagd ökning av dessa tjänster med inte mind-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

re än 2 300. Personalbehovet är delvis ett ackumulerat behov, eftersom det inte skedde några egentliga förstärkningar av polisen under flera år före förstatligandet. Om det statliga polisväsendet skall kunna motsvara de krav man har rätt att ställa, är det alldeles nödvändigt med väsentliga personalförstärkningar.

Jag tror också att det bland allmänheten finns en mycket bred opinion som anser det ofrånkomligt med en utökning av polisen för att få till stånd bättre ordning och större skydd till liv och egendom både när det gäller vanlig brottslighet och i trafiken. I bägge fallen är det självklart att en effektivare övervakning utgör bästa sättet att minska brottens och olyckornas antal. Nationalekonomiskt är också detta säkert en mycket god investering.

Härtill kommer att det kriminalpolitiskt kan ha en förödande effekt, om olika brott i allt större utsträckning förblir ouppklarade och om utredningarna av många förseelser över huvud taget inte hinner genomföras. Detta problem har här redan diskuterats och jag skall därför inte närmare ingå därpå.

Regering och riksdag har ett mycket stort ansvar när det gäller att bemästra utvecklingen av brottslighet och trafikolyckor, och jag vill, herr talman, hoppas att inrikesministern i stort sett godtar rikspolisstyrelsens petita, som är mycket hårt nedbantade i jämförelse med länsstyrelsernas förslag. Detta har skett med hänsyn till den allmänna återhållsamhet som kräves för nästa år. Inom rikspolisstyrelsen har man i och för sig ansett länsstyrelsernas förslag mycket berättigade.

När det gäller brottsutvecklingen vill jag, herr talman, också beröra en annan sida av saken som har att göra med både orsakssammanhang och förebyggande åtgärder. Enligt min och många mening är en väsentlig orsak till brottsutvecklingen att söka i den tilltagande avkristningen. Ungdomar utan etiska

normer blir helt naturligt lättare offer för olika slags frestelser än de som i hem och skola på ett riktigt sätt har fått undervisning om och förståelse för vad som är rätt och orätt.

En kristen fostran både i hem och skola är sålunda i högrsta grad brottsförebyggande. Man tycker därför att det skulle vara naturligt att statsmakterna så mycket som möjligt främjade en god fostran med kristna normer som grund. Men tyvärr tycks inte regeringen vara särskilt intresserad av en sådan utveckling. Det finns därför all anledning att tala om för hela vårt folk och klargöra de allvarliga försummelser som härvidlag föreligger bl. a. från regeringens sida. Kristendomsundervisningen har minskats ned under år som gått och man har även skäl att vara orolig för den nuvarande kristendomsundervisningen rent innehållsmässigt sett, i synnerhet om man tar del av de anvisningar som i objektivitetens namn har utgivits av den särskilda granskningsgrupp som statens läroboksnämnd har tillsatt och som innefattar betydande restriktioner för hur en lärobok skall vara skriven för att uppfylla objektivitetens krav,

Jag skall inte heller gå närmare in på denna fråga, då jag vet att den i ett senare sammanhang kommer upp till diskussion här i riksdagen. Jag kan bara hänvisa till den debatt som redan förts i tidningspressen.

Riksdagsmajoritetens beslut i våras om att morgonsamlingarna skulle förändras och att det i fortsättningen över huvud taget inte fick förekomma morgonbön i gymnasiet innebär ett steg i sekulariserande riktning.

Såsom en förment följd av kravet på objektivitet har också »Krigsmans erinran» tyvärr ändrats, så att dess visserligen ålderdomliga men kärnfulla och högtidliga prägel ersatts av en mer intetsägande lydelse. I sin nuvarande form kan »Krigsmans erinran» knappast ge soldaten någon plikt känsla som håller under de oerhörda påfrestningar som

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ett krig kan innebära. Erfarenheterna från krigsfälten talar ändå entydigt om alla soldaters behov av andlig vägledning.

Tryckfrihetslagstiftning och filmcensur får tyvärr inte utgöra den spärr som de varit avsedda att vara mot grova former av osedlighet och våldsdåd i skrift och på bild. Maskorna i skydds nätet har i varje fall fått bli alltför grova.

I ett interpellationssvar i våras i första kammaren gjorde sig statsministern stor möda att försöka framhålla att det inte fanns något bevis för ett samband mellan osedlighet i film och den utveckling mot ökning av antalet sexualbrott som vi har i vårt samhälle. För de flesta säger det ändå sig självt att det här måste finnas ett klart samband.

Jag har ett direkt exempel på ett sådant samband som kan spåras. I ett tidningsurklipp ur Södermanlands Nyheter den 21 september i år står att läsa: »Filminspirerat våldtäktsdåd. Flickor överfölls i Nyköping.» En pojke på 17 år hade direkt efter att ha sett en film med en rå sexuell scen gått ut och antastat först en flicka och sedan ytterligare en. Att det är fråga om en direkt påverkan är väl alldeles uppenbart.

Jag skulle kunna fortsätta exemplifieringen om olika försummelser men, herr talman, jag tänker inte göra det.

I ett rättssamhälle har medborgaren all anledning att kräva att respekt för lag och ordning upprätthålles, och det är verkligen hög tid att vidtaga kraftfulla åtgärder mot utvecklingen mot ökad brottslighet. Regeringen har naturligtvis huvudansvaret och kan i väsentlig mån påverka utvecklingen dels genom en kraftig förstärkning av polistyrkan och dels genom en politik som bygger upp i stället för river ned respekten för kristendomens moraliska normer.

Jag hoppas att ecklesiastikministern blev påverkad av den kvinnliga uppvaktning som han mottog i förra veckan och som hade ett upprop från, som jag

tror, 184 000 kvinnor som är djupt oroad över utvecklingen bland vårt folk när det gäller den **sjunkande moralen** och som föreslår olika åtgärder som motvikt mot denna utveckling. Det är min förhoppning att inrikesministern förmår övertyga finansministern om att en kraftig utökning av antalet poliser är en samhällsekonomiskt sett klok investering, och jag hoppas också att justitieministern bättre än hittills vill skydda vår ungdom för negativ påverkan av snusk litteratur och smaklös film, om än under konstnärlighetens täckmantel. Slutligen hoppas jag att statsministern ser så allvarligt på utvecklingen att han vill låta samordna effektiva åtgärder på alla områden som berör den oroande folkmoraliska utvecklingen i vårt land.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Under innevarande år har cirka 135 000 manliga medborgare haft personliga kontakter med det svenska försvaret. Kontakten består av repetitionsövningar och den första värnpliktsutbildningen. Det är således en stor grupp svenskar som i år fått erfarenheter om hur det svenska försvaret fungerar i fredstid och om hur det skall fungera i ett eventuellt krigstillstånd. Det är sannolikt att dessa redovisar sina erfarenheter i hemmet, i bekantskapskretsen och på arbetsplatsen. Denna form av opinionsbildning är betydelsefull när det gäller svenska folkets försvarsvilja.

Åtskilligt tyder på en utbredd negativ inställning till försvaret. Man kan erinra sig den av 31 socialdemokrater vid förra årets riksdag framförda motionen beträffande 1963 års försvarsuppgörelse, kommunisternas framgång i det senaste valet samt i pressen då och då förekommande artiklar i ledarspalter, nyhets- och insändarspalter. Det vore högst beklagligt om dessa tecken skulle vara representativa.

Emellertid motsäges detta bl. a. av

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ett nyligen presenterat undersökningsresultat från Sifo. Av den riksomfattande intervjuundersökningen framgår klart att allmänheten anser att våra försvarsansträngningar är nödvändiga. I jämförelse med tidigare opinionsmätningar framgår det bl. a. att antalet tillfrågade, som vill minska försvarsutgifterna, har sjunkit och att antalet av dem som accepterar en oförändrad kostnadsutveckling har ökat och i denna senaste undersökning utgör 53 procent. Intressant är också att den grupp, som anser att försvarsutgifterna bör ökas, har blivit större. Tilliten till opinionsmätningar av detta slag kan självfallet ifrågasättas, men den som inför den förestående behandlingen av krigsmaktens framtida utformning tror, att förslag om nedskärningar av försvarsbudgeten vinner gehör hos den stora svenska allmänheten, gör kanske klokt i att överväga dylika framstötter.

Herr talman! Innan jag med utgångspunkt från frågan om försvarsviljan framför mitt huvudsakliga ärende är behövt av att påtala ett anmärkningsvärt förhållande på försvarets största utbildningsinstitutioner, nämligen regementena, mycket stort. Jag har själv under höstens repetitionsövning sett skrämmande exempel.

Vi var cirka 1 000 man som i en sydsvensk regementsstad förvånades över kasernernas tillstånd. Regementsköket på detta regemente har exempelvis inte fått en ordentlig upprustning på nära 25 år. När man såg köksregionerna kunde man tro att så inte skett på 50 år. Lokalerna är mörka och dystra och det är en i högsta grad otrivsamt, omodern och tungarbetad arbetsplats. Målarfärgsflagor hänger i taket. Då och då nedsinglar flagor bland kokkärl och grytor. Vidare är kasernerna nedslitna, otrivsamma och kalla. De sanitära anordningarna skulle säkerligen utdömas om en kommunal hälsovårdsnämnd fick göra en inspektion.

Är det inte märkligt, ärade ledamöter

av riksdagens andra kammare, att en ung svensk man som alltifrån födelsen har upplevt välståndssamhället i sitt hem, i förskolan, i den obligatoriska skolans klassrum, gymnastiklokal och bespisningslokal och kanske också på arbetsplatsen, plötsligt vid nitton års ålder skall behöva göra sin plikt för sitt land under dessa förhållanden? När jag påtalar detta kräver jag inte lyx. Det är ingen som gör det. Men vanlig svensk standard kan vi kräva. Ja, varför inte t. o. m. låta riktpunkten vara fångvårdsanstalternas standard, som vi så gärna visar upp för besökande utlänningar?

Det är möjligt att den som hör min kritik nu skulle vilja ta till orda och säga: Upprustningen är ju igångsatt, och vidare upprustning är planerad. Då vill jag genmäla att det är jag informerad om. Men detta område har försumrats i så många år och i så stor omfattning att upprustningen nu blir mycket kostsam och mycket tidsödande.

Jag övergår sedan till att peka på ett av alla de besvärliga problem som vi måste lösa i det försvarsbeslut som skall antagas av 1967 års riksdag. Uppgiften för de tretton sakkunniga i försvarsutredningen är sannerligen inte avundsvärd. Jag tänker då främst på landets försvarspolitiska målsättning. Jag har en känsla av att utredningen och riksdagen här står inför en ödesfråga för vårt lands försvar, och den som dristar sig till prutningar på vår målsättning, han tummar på bevarandet av vår fred, vår frihet och vår demokrati.

Uppgiften att totalförsvaret skall vara så förberett för kriget att det verkar fredsbevarande innebär krav på hög beredskap. I fredstid måste stridskrafterna sålunda vara så utbildade och samtränade att uppgifterna kan lösas omedelbart efter en snabb mobilisering.

Vår fredsorganisation och vårt värnpliktsystem innebär således utbildning. Det är en stor utbildningsapparat, som ställer stora krav på det aktiva befälet

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

i första hand och i andra hand på det värnpliktiga befälet. Hela utbildningsfrågan utredes för närvarande av 1960 års värnpliktsutredning, och vi har som bekant fått en förhandsinformation om innehållet i utredningen genom utredningsmannen, ledamoten av riksdagens första kammare Bengt Gustavsson.

I försvarsdebatten höjs då och då röster för att man liksom inom den civila produktionen skall ersätta människan med tekniken. Det låter bestickande. Men den lösningen är tveksam. Vårt försvar kräver alla de tekniska resurser som står till buds, självfallet avvägda mot våra ekonomiska resurser. Men man kan förstå den repetitionssoldat som frågar: Vad hjälper det om vi har modernerna, tekniskt fulländade vapen, när det saknas aktivt befäl som skall utbilda oss? Vad hjälper det att vi har ambitiöst värnpliktsbefäl om denna befälskategori rimligen inte kan vara tillräckligt rustad att överta utbildningsuppgifterna?

Vakanserna i arméns officerskår har på fem år ökat från 10 till 15 procent. Beträffande underofficerare är ökningen av antalet vakanser också cirka 5 procent, och på underbefälssidan är vakansläget oförändrat, cirka 25 procent. Det är alltså höga siffror.

Det saknas i dag mellan 500 och 600 officerare. Orsakerna här till är många. En av dem sammanhänger med vårt FN-engagemang, om vilket det råder enighet. Vi är tacksamma för att vi har möjligheter att medverka i FN:s fredsbevarande insatser, men vi skall samtidigt vara medvetna om konsekvenserna härav för vårt hemmaförsvar. Vakansläget inom försvaret påverkas av den stora befälskontingent som är engagerad i FN-tjänst. För närvarande gäller det ett 70-tal officerare. Antalet förefaller kanske inte så särskilt stort, men problemets vidd belyses bättre när man erinrar sig att detta antal motsvarar befälet vid halftannat regemente. Vakansläget påverkas dessutom av det stora antal befäl som i dag är tjänst-

lediga för annan tjänstgöring inom såväl den statliga som den privata sektorn. Och vad som ytterligare förvärrar brist-situationen är arbetstidsregleringen.

Pensionsavgångarna ökar dessutom under de närmaste åren. Även förtidsavgångarna tenderar att öka. Ett skäl till det senare är den ökande arbetsbörda som blir följderna av bristen på befäl ute på förbanden. Ett annat skäl utgör säkerligen också en minskad konkurrenskraft i lönehänseende. De befäl vilkas utbildning kostar staten och oss skattebetalare stora summor söker sig alltså till andra yrkesområden. En dylik utveckling är olycklig och inte ekonomiskt försvarbar.

Herr talman! Mot denna bakgrund känner jag en viss tveksamhet inför de förslag till lösningar som presenterats av 1960 års värnpliktsutredning och utredningsmannen riksdagsman Gustavsson, om inte försvarets personalbrist häves. I och för sig sympatiserar jag med förslaget att ersätta de nuvarande längre och färre repetitionsövningarna med flera och kortare. Men vi bör vara medvetna om att detta ökar behovet av ett större antal aktivt befäl. De kortare repetitionsövningarna måste genomföras om möjligt effektivare, vilket endast kan ske med ett tillräckligt antal kvalificerat befäl. Utredningsmannen antyder möjligheten att ge det värnpliktiga befälet förmåga att bära större ansvar för genomförandet av utbildningen och övningarna. Det är möjligt att så kan ske. Jag är dock tveksam på den punkten. Det aktiva befälets och de egentliga yrkesmännens insatser kommer alltid att krävas i en effektiv utbildning av krigsförbanden.

Jag har i mitt anförande här försökt belysa den oroande personalsituationen. Mot detta kan nu invändas att befälsrekryteringen under de senaste åren har förbättrats något. Jag är medveten härom. Dessa tendenser är glädjande. Men de är inte tillräckligt lugnande. Det räcker inte med att säga att en

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

fortsatt kraftig rekrytering är nödvändig. Att dem som har ansvaret för rekryteringen måste ges snabbt verkande medel. Jag ber att få upprepa vad den nämnde repetitionssoldaten utbrast: »Vad hjälper det om vi har moderna, tekniskt fulländade vapen, när det saknas befäl som skall utbilda oss?» Försvarsviljan utvecklas sannerligen inte i rätt riktning, om utbildningen och övningarna blir bristfälligt genomförda på grund av befälsbrist.

Den mänskliga faktorn är i dag det svenska försvarets dilemma. Ur detta dilemma kommer vi endast om vi snarast löser försvarets personalfrågor.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! För några veckor sedan återvände jag från en utlandsresa. Jag fick då tag i svenska tidningar och såg med en viss nyfikenhet på vad som hade tilldragit sig här hemma i det gamla landet. Då såg jag att nästan allting handlade om mellanöl, och jag tänkte att det ändå är väldiga höjder vi lyfter oss till i detta land. Det är samtidigt också ett tecken på att det här inte är så mycket bekymmer när den frågan intar en så central plats i tänkandet.

Jag tänkte på en skotsk professor som sade att historien inte känner något exempel på ett överflödssamhälle som har överlevat. Orsaken är ju ganska uppenbar. Har man ett överflödssamhälle så halkar man lätt ned i intresse just för de materiella tingen. Man blir mer och mer koncentrerad på sig själv och sin egen höga standard och mindre och mindre på andra människor. Man blir mer och mer bortskämd, mer och mer självsvåldig, och ju mer självsvåld, desto mer polis behöver vi.

Det har talats rätt mycket om polis här. Polis löser ju inte problemet men är nödvändig för att ta emot det klientel som uppstår under sådana här förhållanden. Varenda polismästare ropar efter mera personal, och det är

bekymmersamt, herr talman, att så många i vårt land, som kunde ha valt en annan väg, skall halka utför på detta sätt. Kan någon förneka att vi rusar raka vägen mot polisstat och diktatur?

När det nu är något fel, vad är då orsaken? Herr Hedén har pekat på en som jag tror väsentlig sak. Jag har kommit fram till samma resultat. Det får gärna betraktas som en gissning, men kan ingen ge något bättre svar, så tycker jag att man skulle ta fasta på dessa tankar.

Här har blivit en snedvridning i tänkandet beroende på att det har sekulariserats för mycket. Normlösheten, relativismen talade fröken Ljungberg om. Röster höjs nu numera från alla möjliga håll i dessa frågor. Fröken Ljungberg hade en lång utläggning, herr Wedén höll ett lysande anförande i förmiddags som jag gärna skulle ha velat låna och läsa upp för kammaren igen, om jag inte hade vetat att jag skulle göra det sämre än han och därmed kanske förstöra effekten. Men jag ber de närvarande många ledamöterna att också rekommendera sina kamrater att läsa vad herr Wedén sade i detta sammanhang.

Denna snedvridning har medfört att en hel del begrepp hos många har omvärderats eller helt kommit ur bruk. Om man talar om sådana fundamentala begrepp som kärlek — jag menar nu inte erotik utan den verkliga och betydelsefulla kärleken, människokärleken, kärleken till nästan, det som ett samhälle egentligen måste mygga på — så blir de flesta snarast generade som om man berört något opassande. Likadant är det med andra begrepp: rätt, ödmjukhet, uppoffring, osjälviskhet, sanning, renhet. Kanske allra mest det senaste ordet väcker hos många obeskrivlig olust och äckel vid konfrontationen. I Petri andra brev — om jag nu skall följa herr Hanssons i Skegrie exempel och citera — står det mycket drastiskt att en hund återvänder till sina spyor och

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

ett tvaget svin vältrar sig åter i smutsen. Det ligger mycket i detta. Mäniskor som är vana att hålla sig i smuts och orenhet känner olust när de kommer i kontakt med renhet, och de vill gärna tillbaka till sitt gamla elände.

Nej, vad som nu är gångbart är cynismen, att vara negativ, att vara negativt kritisk, att riva ned, att rasera. Det är väl någon sorts infantil önskan att vara tuff. Jag sätter ett streck under ordet infantil, ty jag tror att man har gått tillbaka i utvecklingen. Det är verkliga reaktionärer som är i farten.

Lösningen tror jag ligger i att man tar upp gamla, genom århundraden beprövade normer och sätter dessa i ära igen. Man måste avvisa tanken på att man skulle finna något nytt, som skulle ge större frihet. Det ger inte någon frihet. De som tror att de genom att göra vad de behagar kan känna sig fria bedrar sig, eftersom de själva fastnar i de ovanor de på detta sätt skaffar sig. Det finns oändligt många exempel på detta.

En del finner lösningen på ungdomsproblem och annat i fritidssysselsättning. Ja, det är kanske bra med fritidssysselsättning, men den kan väl inte helt fylla en människa med livsglädje. För att kunna vara en riktig människa måste man ha ett ideal, något att sätta in hela sin fysiska och andliga kraft bakom, en livsåskådning som ger ett mål för ens liv. Utan ideal sjunker man ovillkorligen ned mot djurstadiet igen. Det har sagts, att förvisso har vi människor nått långt på det tekniska området — med atomsprängningar och rymdfärder och allt detta — men människan själv står kvar på stenåldersnivån, med samma primitiva reaktioner: hat, bitterhet, avund, fåfänga o. s. v. En så primitiv varelse, med alla dessa tekniska hjälpmedel till sitt förfogande, är en farlig varelse. Vi måste modernisera själva människan också, om samhället skall kunna överleva.

Jag har, till herr talmannens välbe-

hag, avstått från att säga en hel del av det jag tänkte säga. Jag får kanske tillfälle att anföra de synpunkterna i den utrikesdebatt om vilken det talats tidigare. Men jag skall be att än en gång få framhålla — jag vet inte för vilken gång i ordningen under alla dessa år — att som en viktig del i förtroendeuppsdraget för oss i detta hus ingår att vara ett föredöme för människorna ute i landet. Och därvidlag brister det kolossalt — var och en får gå till sig själv och tänka efter. Jag har sett att man håller på att putsa av riksdagshusets exteriör. Vore det inte på tiden, herr talman, att vi alla började bemöda oss om att göra det inre av detta hus, och av oss själva — till innehåll och utövning — till en avspegling av de oklanderliga utanverken?

Fru KRISTENSSON (h):

Herr talman! När man lyssnat till debatten den senaste timmen har det nästan verkat som om ens framtidsvision skulle ha blivit förverkligad, nämligen att kammaren skulle bestå av idel högermän. Det är synd att vi inte har tillfälle att votera — då skulle det kanske vara ännu roligare.

Jag tänkte bara, herr talman, ta ledamöternas tid i anspråk för att anföra några synpunkter på kostnadsutvecklingen, och jag skall begränsa mig till ett område, sjukvården.

Finansministern talar en smula lättvindigt om att vi ändå måste acceptera automatiska utgiftsstegringar. Jag tycker inte man skall acceptera att det är en automatik i kostnadsutvecklingen. Enligt min mening har man skyldighet att inom särskilt kostnadskrävande områden kritiskt granska ekonomin, och sjukvården är verkligen en kostnadskrävande sektor. Sjukvårdens totala ekonomi har över huvud taget inte blivit föremål för några analyser. Med den totala ekonomin menar jag då inte bara sjukvårdens kostnadssida utan också vad sjukvården betyder, sett ur

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

samhällets synpunkt, exempelvis i fråga om ett ökat antal friska dagar, om jag får kalla det så. Vi måste tänka på vad kortare vårdtider och snabbare rehabilitering betyder i kostnadsbesparingar för samhället och för den enskilde. Och det finns naturligtvis andra faktorer än de ekonomiska som här spelar in. Man är ensidigt inriktad på servicekostnaden för den enskilde och tycks mer eller mindre glömma bort den totala kostnaden.

På sistone har i pressen förts en debatt om poliklinikerna kontra läkarhusen. Jag tror att man där givit allmänheten en felaktig bild av hur kostnaden ter sig vid poliklinisk behandling och vid behandling på läkarhus. Man har inte gjort tillräckligt fylliga analyser för att saken skall kunna bedömas på ett tillfredsställande sätt.

I betänkandet »Sjukhus och öppen vård» angavs en genomsnittlig väntetid på poliklinikerna av en timme per besök år 1958. Samtidigt vet man att det under ett år gjordes 8 miljoner besök på polikliniker. Det betyder att 8 miljoner timmar skulle ha gått till spillo i väntetid på poliklinikerna. Taxerar man timersättningen till 5 kronor får man en kostnadspost på 40 miljoner kronor som en helt onödig ekonomisk belastning. Men då har man ändå inte tagit hänsyn till den mycket viktigare kostnadsfaktorn, nämligen de långa väntetider som allmänheten får finna sig i för att över huvud taget få någon motagnintsgid på poliklinken. Jag tillåter mig att anföra ett par exempel ur den grå vardagen.

På ögonpoliklinken vid Stockholms stads sjukhus har man en väntetid på ett halvt år, och likadant är det på neurologiska kliniken. Då gäller det ändå bara att få en tidsbeställning på polikliniken — när man väl får tid där måste man finna sig i en ny kötid för att få en eventuell operation utförd.

När det gäller patienter som lider av åderbräck varierar väntetiderna mellan

två och fem år. När en sådan patient tas in på polikliniken blir det i regel fråga om en operation. Patienten behandlas ej ambulant utan det blir fråga om en intagning på fyra till fem dagar. En dagplats på sjukhus kostar i genomsnitt 70—100 kronor.

På läkarhusen har man ungefär en veckas väntetid för dessa behandlingar. När det gäller åderbräck har man ambulant behandling. Patienten tas in och opereras på dagen, får vila sig ett par timmar och kan sedan omedelbart skrivas ut. Man har fullständig teknisk utrustning av samma kvalitet som på sjukhusen och man har tillgång till narkosläkare, som assisterar vid dessa operationer.

Detta kostar patienten 300 kronor, vilket kanske låter mycket. Men låt oss ett ögonblick tänka på vad en väntetid på fem år kan betyda. Patienten kanske innan dess varit sjukskriven under avsevärd tid. Vidare måste man ta hänsyn till allt det psykiska obehag, som en lång väntetid innebär.

Jag vill gärna slå fast, att ansvaret för det s. k. poliklinikeländet inte i och för sig kan läggas vederbörande sjukvårdshuvudman till last utan att felet ligger inbyggt i systemet som sådant. Det går inte enligt min mening att bygga bort köerna vid poliklinikerna genom att utvidga den polikliniska verksamheten. Det är kostnadsaspekten som härvidlag kommer in och som jag tror det är nödvändigt att analysera.

Det är min förhoppning att centrala sjukvårdsberedningen, som enligt förslag i betänkandet om en sammanslagning av medicinalstyrelsen och socialstyrelsen kommer att få huvudansvaret för planeringen av sjukvården i landet i vad gäller byggnation och dylikt, kommer att ha dessa frågor i sikte. I detta betänkande tar man upp planeringen av den öppna vården. Man omnämner på en rad att det även förekommer öppen vård i privat regi. Det verkar som om man tyckte att detta

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 145

saknar intresse. Jag menar inte att man från samhällets sida skall lägga sig i hur den öppna vården i privat regi bedrivs, men jag tror att det är rimligt att man betraktar densamma som något positivt och som en god komplettering till den sjukvård, vilken nu bedrivs i kommunal och statlig regi.

Det finns en person i denna kammar, som mer än vi andra har en verkligt ingående kännedom om dessa frågor och som även har en mycket central funktion på detta område, men det är tyvärr så att han i sin egenskap av talman är förhindrad att ge sin mening till känna. Jag hoppas ändå att jag vid något tillfälle skall få möjlighet att diskutera dessa frågor med herr talmannen.

Emellertid är det inte bara fråga om en riktig planering av sjukvården som sådan när det gäller byggnationer, taxeringsättningar o. d., utan det gäller även arbetskraftstillgången. Jag vill bara, herr talman, så här sent på natten framföra en enda synpunkt, nämligen att vi inte löser arbetskraftsfrågorna inom sjukvården, inom undervisningsväsendet eller på andra håll genom att bara tala om hur vi skall öka utbildningen. Jag tror att det är nödvändigt att vi gör klart för oss att vi måste analysera vilka faktorer som påverkar arbetskraftsutbudet.

Jag är personligen övertygad om att utbildningsalternativet är det dyraste alternativ vi kan ge oss in på. Jag tror att vi kan kosta på oss ganska mycket när det gäller faktorer, som påverkar arbetskraftsutbudet, och, vi skall ändå finna, att detta blir en billigare lösning.

Jag tycker alltså, herr talman, att man också borde överväga dessa frågor, och det är min förhoppning att detta så småningom skall ske.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammarerna på förslag av herr talmannen att uppskjuta

den fortsatta överläggningen till morgondagens sammanträde.

§ 2

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 344, till Konungen, angående val av ett ombud i Europarådets rådgivande församling jämte suppleant;

dels ock till riksdagens förordnanden: nr 345, för herr Bo Gösta Bohman att vara ombud i Europarådets rådgivande församling; och

nr 346, för herr Gösta Jacobsson att vara suppleant för ett ombud i Europarådets rådgivande församling.

§ 3

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 147, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 29 november 1946 (nr 722) med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för försvaret,

nr 148, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv,

nr 150, med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623), m. m.,

nr 153, med förslag till lag om ställföreträdare för kommun vid vissa avtalsförhandlingar m. m.,

nr 156, angående vissa författningsändringar m. m. som sammanhänger med förhandlingsrättsreformen, och

nr 159, med förslag till lag om ändring i brottsbalken m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4

Anmälades, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 141, angående utbyggnaden av universitet och högskolor m. m., motionerna:

nr 912, av herr *Gustafsson* i Stenkyrka m. fl.,

nr 913, av herrar *Holmberg* och *Hermansson*,

nr 914, av fru *Kristensson* m. fl.,

nr 915, av herr *Larsson* i Hedenäset m. fl.,

nr 916, av herr *Mellqvist* m. fl.,

nr 917, av herrar *Nyberg* och *Elmstedt*, och

nr 918, av fru *Torbrink* m. fl.;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 143, angående eftergift av den rätt staten kan ha på grund av s. k. garantiförbindelser som avgetts i ärenden om visering, motionen nr 919, av herr förste vice talmannen *von Friesen* m. fl.; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 144, angående tomträttslån till kommuner, motionerna:

nr 920, av herr *Gustavsson* i Alvesta m. fl.,

nr 921, av herr *Mundebo* m. fl., och
nr 922, av herr *Oskarson* m. fl.

Dessa motioner bordlades.

§ 5

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Persson* i Heden, till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående kapaciteten vid försvarets fabriksverks tvätterier, och

herr *Nordstrandh*, till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående ifrågasatt spärr för tillträde till tvåbetygsundervisningen i ämnet psykologi.

§ 6

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 0.29 på natten.

In fidem

Sune K. Johansson